REVISTA TEOLOGICĂ

SERIE NOUĂ, Anul X (82), Nr. 1, IAN.—MARTIE, 2000 (ex. 2)

EDITURA MITROPOLIEI ARDEALULUI
— SIBIU —

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢĂ ŞI VIAŢĂ BISERICEASCĂ
ÎNTEMEIAT ÎN 1907

CUPRINS

REVISTA TEOLOGICĂ

— REVISTA OFICIALĂ A MITROPOLIEI ARDEALULUI —

1

SERIE NOUĂ, Anul X (82), Nr. 1, IAN.—MARTIE, 2000

Tiparul TIPOGRAFIEI EPARHIALE SIBIU

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ

ÎNTEMEIAT ÎN 1907

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA

ARHIEPISCOPIA SIBIULUI, STR. MITROPOLIEI NR. 24

CONT Nr. 2511.1-61.1/ROL B.C.R. Sibiu

PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST AL ROMÂNIEI LA 85 DE ANI

Există în viaţa tuturor popoarelor şi a comunităţilor omeneşti zile însemnate şi sfinte, zile în care sunt comemorate fapte mărețe sau chipuri alese care au impulsionat dezvoltarea lor pe scena istoriei şi care prin activitatea lor pusă în slujba binelui obştesc şi a propăşirii morale au intrat în panteonul de aur al neamului respectiv.

Şi pentru Biserica noastră strămoşească, pentru clerul şi binecredincioşii creştini ortodocşi români, ziua de 7 februarie are o astfel de încărcătură istorică şi emoţională, fiind ziua de naştere a Întâistătătorului Bisericii noastre Ortodoxe Române P.F. Părinte Patriarh Teoctist. În acest an de graţie 2000, an binecuvântat al Marelui Jubileu, Prea Fericirea Sa împlineşte la 7 februarie venerabila vârstă de 85 de ani. O vârstă cu adevărat patriarhală. E o zi ce se constituie într-un popas de suflet pentru întreaga Biserică, un prilej fericit de a-i aduce un smerit omagiu celui ce şi-a închinat întreaga sa viaţă lui Hristos şi Bisericii Sale dintre care 50 de ani ca arhiereu.

De pe culmea celor 85 de ani, chipul măreţ al patriarhului Teoctist ne apare maiestuos, încărcat de ani şi de alese vrednicii, de nenumărate nevoinţe şi strădanii arhiereşti puse în slujba Sfintei noastre Biserici, a poporului român celui binecredincios de pretutindenea şi a întregii Ortodoxii Ecumenice.

Prea Fericirea Sa s-a născut la 7 februarie 1915 în satul Tocileni, judeţul Botoşani, din părinţii Dumitru şi Marghioala, ca al zecelea din cei 11 copii ai acestora, primind la botez numele de Toader. După cursurile şcolii primare, la Duminica Tomei din anul 1928 a intrat ca frate la Schitul Sihăstria Voronei, jud. Botoşani. A fost elev al Seminarului monahal de la Mânăstirea Neamţ şi apoi al Seminarului de la Mânăstirea Cernica. La 6 august 1935 a depus voturile monahale la Mânăstirea Bistriţa-Neamţ, primind numele de Teoctist.

La 4 ianuarie 1937, de ziua Cuv. Teoctist este hirotonit diacon de către arhiereul Ilarion Mircea Băcăoanul pe seama Mânăstirii Bistriţa.

Între anii 1940—1944 a urmat cursurile Facultăţii de Teologie din Bucureşti, iar în 1945 este declarat licenţiat în Teologie, primind calificativul „Magna cum laude" cu o teză de licenţă susţinută la catedra de liturgică, sub conducerea Pr. Prof. Dr. Petre Vintilescu.

De ziua praznicului Bunei-Vestiri a fost hirotonit întru preot de către vrednicul de pomenire arhiereul Valerie Moglan Botoşăneanul,

vicar al Mitropoliei Moldovei. La Iaşi, unde vine prin transfer de la Catedrala patriarhală din Bucureşti, a îndeplinit între anii 1946—1950, rând pe rând, funcţiile de mare eclesiarh, exarh al mânăstirilor, iar din 1948 postul de vicar administrativ, fiind hirotesit arhimandrit.

La 28 februarie 1950 a fost ales de către Sf. Sinod, la propunerea patriarhului de pioasă amintire Justinian Marina, ca episcop-vicar al Sfintei Patriarhii cu titlul de „Botoşăneanul", fiind hirotonit arhiereu la 5 martie acelaşi an în Catedrala „Sf. Spiridon", din Bucureşti de către patriarhul Justinian, mitropolitul Firmilian al Olteniei şi episcopul Chesarie al Dunării de Jos.

Între anii 1950—1954 a funcţionat ca rector al Institutului Teologic de Grad Universitar din Bucureşti, concomitent, cu funcţiile de vicar-patriarhal şi vicar al Arhiepiscopiei Bucureştilor.

La 28 iulie 1962 a fost ales de către Colegiul Electoral Bisericesc ca episcop al Aradului, Ienopolei şi Hălmagiului, unde va păstori cu rezultate deosebite până la alegerea sa ca Mitropolit al Olteniei la 28 ianuarie 1973, fiind instalat de către patriarhul Justinian la 25 februarie 1973.

La 25 septembrie 1977 a fost ales de Colegiul Electoral Bisericesc în postul de Arhiepiscop al Iaşilor şi Mitropolit al Moldovei şi Sucevei, fiind instalat la 12 octombrie, acelaşi an.

Din iulie 1980 până în ianuarie 1982 a suplinit şi postul de mitropolit al Ardealului în urma retragerii Mitropolitului Nicolae Mladin.

După trecerea la cele veşnice a Patriarhului Justin Moisescu, la 9 noiembrie 1986 a fost ales ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, fiind instalat în Catedrală de către Mitropoliţii ţării în prezenţa Patriarhilor Ierusalimului şi Bulgariei, a reprezentanţilor tuturor Bisericilor Ortodoxe, ai Bisericii Romano-Catolice, ai Bisericilor Protestante şi ai reprezentanţilor Statului la 19 noiembrie 1986. În calitate de Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericirea Sa a desfăşurat o bogată şi variată activitate în slujba Bisericii noastre strămoşeşti, în afirmarea valorilor ortodoxiei româneşti în viaţa poporului român şi în lumea creştină.

Ca o recunoaştere a acestui fapt, Prea Fericirii Sale i s-au conferit ordine bisericeşti de către Patriarhiile Ierusalimului, Antiohiei, Moscovei, Serbiei şi de către Arhiepiscopiile Greciei, Ciprului, Cehoslovaciei, Finlandei şi din partea altor Biserici Creştine. A condus delegaţii bisericeşti ortodoxe române la Locurile Sfinte (ultima în luna ianuarie a.c.), în Armenia, Moscova, Bulgaria, Serbia, Ungaria, Austria, Germania, Franţa, India, Constantinopol, Grecia, etc.

În anul 1988 a fost premiat de către Academia Română pentru tipărirea Ediţiei Jubiliare a Bibliei de la Bucureşti din 1688, iar anul trecut, 1999, Prea Fericirea Sa a primit titlul de membru de onoare al Academiei Române. În 1995, la 2 iunie, a primit titlul academic de „Doctor Honoris Causa" al Universităţii din Oradea iar în acelaşi an i-a fost conferit acelaşi titlu academic şi de către Universitatea din Bucureşti. În toamna anului 1999, Universitatea din Piteşti i-a acordat de asemenea titlul de „Doctor Honoris Causa".

Prea Fericirea Sa este în acelaşi timp şi un om al literelor şi al culturii noastre bisericeşti. În acest sens a reorganizat şi promovat de-a lungul anilor la Centrele eparhiale unde a păstorit activitatea editorială şi bisericească. A publicat în revistele teologice bisericeşti predici, meditaţii şi studii. A publicat numeroase monografii între care amintim: *„Mitropolitul Iacob Putneanul"* cu o ediţie şi în limba engleză, *„Sf. Vasile cel Mare în evlavia credincioşilor români"*; *„Mitropolitul Dosoftei, ctitor al limbajului liturgic românesc"* ş.a. dar opera de căpetenie a Prea Fericirii Sale sunt fără îndoială cele 11 volume de Omilii, Cuvântări şi Meditaţii sub titlul general *„Pe treptele slujirii creştine"* precum şi volumul *„Slujind altarul străbun"*. A tipărit ediţia jubiliară din 1988 a *„Bibliei de la Bucureşti"* (1688), apărută şi în ediţia a II-a. O altă latură a activităţii prodigioase a Prea Fericitului Părinte Teoctist este şi cea de constructor şi de restaurator de lăcaşuri sfinte. Peste tot unde a trecut în cei 50 de ani de slujire ca arhiereu şi-a înscris numele în lucrarea de restaurare sau de construirea de noi biserici şi mânăstiri, sau de restaurarea, pictarea sau repictarea unui mare număr de biserici în toate Eparhiile păstorite.

A acordat o atenţie deosebită învăţământului teologic atât înainte de 1989, în condiţiile grele impuse de dictatura comunistă, cât mai ales după evenimentele din Decembrie 1989, în epoca de libertate a Bisericii. Prin strădaniile Prea Fericirii Sale, învăţământul teologic a fost integrat în învăţământul de stat, cu toate drepturile şi îndatoririle care decurg din aceasta.

O permanentă purtare de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist a fost arătată faţă de buna desfăşurare a activităţii de predare a religiei în şcolile de stat, şcoli primare şi licee şi de formare a cadrelor necesare acestei activităţi.

O grijă deosebită a manifestat-o şi faţă de românii ortodocşi din Diasporă sau faţă de cei aflaţi dincolo de graniţele ţării. Amintim aici reactivarea Mitropoliei Basarabiei în decembrie 1992, sub oblăduirea Patriarhiei Române, apoi înfiinţarea la 10 ianuarie 1993 de către Sf. Sinod, a Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Germania şi Europa Centrală al cărui titular este Înalt Prea Sfinţia Sa Mitropolit Serafim Joantă, alegerea în 1998 a noului titular pentru Arhiepiscopia Ortodoxă Română pentru Europa Occidentală cu sediul la Paris în persoana Înalt Prea Sfinţiei Sale Arhiepiscop Iosif, înfiinţarea Episcopiei Ortodoxe Române din Ungaria în 1999 cu titularul său Prea Sfinţia Sa Sofronie Drincec.

O grijă deosebită s-a arătat faţă de celelalte comunităţi româneşti din America, Australia, Noua Zeelandă, Israel etc., arătându-se Prea Fericirea Sa ca un adevărat părinte şi patriarh al tuturor românilor indiferent de locul unde trăiesc.

Şi în sfârşit Prea Fericirea Sa este ecumenist în adevăratul sens al cuvântului, un continuator al unei tradiţii de deschidere către toţi creştinii, promovate de Biserica noastră de-a lungul vremii. Au avut loc numeroase vizite reciproce ale unor patriarhi ai Orientului Ortodox în ţara noastră, s-au intensificat relaţiile cu Biserica Romano-Ca-

tolică, acestea culminând cu vizita în luna mai a anului trecut a Sanctităţii Sale Papa Ioan Paul al II-lea în România, cu Biserica Greco-Catolică din ţara noastră, cu Biserica Anglicană, cu celelalte Biserici Protestante şi chiar cu cultele necreştine. O dovadă în acest sens a fost istorica adunare a reprezentanţilor tuturor cultelor creştine şi necreştine ţinută la Bucureşti la sfârşitul lunii august 1999, intitulată sugestiv *„Oameni şi religii, — Pacea este numele lui Dumnezeu"*.

Iată doar câteva aspecte ale marii personalităţi a Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist. În persoana Prea Fericirii Sale, Biserica noastră strămoşească are un Ierarh şi un Păstor cu o îndelungată experienţă pastorală, misionară şi organizatorică. În inima şi în sufletul său de părinte îşi găsesc loc toţi fiii Bisericii noastre străbune şi împreună lucrează *„cu timp şi fără timp"* la realizarea Împărăţiei lui Dumnezeu pe pământ.

La acest popas aniversar prilejuit de împlinirea a 85 de ani de viaţă şi a 50 de ani de slujire ca arhiereu, gândul nostru smerit se îndreaptă către Părintele luminilor, rugându-L să-i dăruiască Prea Fericirii Sale sănătate, pace şi îndelungă înzilire spre binele şi folosul Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române, a Patriei noastre binecuvântate România şi a dreptcredinciosului ei popor.

„Întru mulţi şi fericiţi ani Prea Fericite Părinte Patriarh Teoctist al României"!

† VISARION RĂŞINĂREANU

Episcop-vicar
Sibiu

MĂRTURII INEDITE ASCUNSE SPRE VEŞNICIE ÎN GLOBUL AURIT DE PE TURLA BISERICII SF. NICOLAE DIN ŞCHEII BRAŞOVULUI LA 1887

În arhiva bisericii Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului am identificat recent copia documentului de la 1887 aşezat spre veşnicie în globul aurit din turla centrală a bisericii voievodale din Şcheii Braşovului, cu ocazia restaurării turlei. Copia este făcută după original de cunoscutul protopop-cărturar din Şcheii Braşovului, dr. Nicolae Stinghe la anul 1941, în condiţiile noilor lucrări de restaurare a bisericii, documentul original fiind reintrodus spre păstrare veşnică în globul aurit de deasupra turlei. Consemnând fapte şi întâmplări de o deosebită importanţă istorică pentru cunoaşterea realităţilor istorice din Şcheii Braşovului şi nu numai, pentru ineditul şi importanţa sa, considerăm consult să oferim integral, spre publicare, întregul conţinut al documentului.

Comentariile şi notele finale ne aparţin:

Prof. dr. VASILE OLTEAN

„BRASOVU 8 SEPTEMVRIE 1887

CĂTRĂ IUBIŢII NOŞTRI STRĂNEPOŢI

Comitetul Bisericii Sf. Nicolae, adecă Administratorii Bisericii, însărcinaţi de Sinodul Parochial, adecă de totalitatea Creştinilor majoreni, cari se ţinu de asta biserică, în anul Domnului 1887, adecă unamieoptsuteoptzecişişapte, au reparat toate turnurile Bisericii. Când au luat crucile şi globurile cele vechi jos, au aflat în globul acesta, din care scoateţi Domniile Voastre acestu înscrisu, numai o iconiţă mică, pe care se mai putea citi următoarele cuvinte: „PUSU-S-AU ACEASTĂ ICOANĂ ÎN TURLĂ LA ANUL 1742 SEPTEMVRE 1. PISANIA PETRU TEAMPEA[1], RADUL DIACONUL, PUSU-S-AU DE DUMITRU DASCĂLUL[2], + STOICA DASCALUL"

---

1. Textul fiind în grafie chirilică, sub formă de semnătură, considerăm că pisania menţiona numele protopopului Radu Tempea II (protopop între anii 1691—1742), autorul cunoscutei cronici din veacul al XVIII-lea, „Istoria besearecei Şcheilor Braşovului", care a cunoscut 2 ediţii: Sterie Stinghe, la 1899, Braşov şi Octavian Şchiau — Livia Bot — E.S.P.L.A., Bucureşti, 1969; manuscrisul original aflându-se în Şcheii Braşovului — Ms. 39, fond Carte Veche.

2. La 1742, dascăl şi apoi protopop al bisericii era Dimitrie Duma nemesnicul, autor al mai multor manuscrise bisericeşti, miniate, semnând mai multe memorii la auto-

Mai multe înscrisuri am găsit în globul turnului celui mai 'naltu. Să ştiţi că toate l-am aşezat în Arhiva Bisericii sub numeru 230/887.

Noi, acestu înscrisu l-am aşezatu în globul renovatu alu Turlei în 8 septemvre 1887, altu înscrisu mai pe largu am pusu noi în turnulu celu mare alu Bisericii.

Spre scire Vă scriem pe scurtu din viaţa noastră naţională următoarele:

Braşovu-Brasso, Kronstadt, Corona se ţine astadzi de Ardealu seu Transilvania, eară aceasta e unită cu Ungaria. În toată Ungaria, dimpreună cu Transilvania sunt aproape trei milioane de Români.

Viaţa noastră politică naţională se începe cu deosebire la a anul 1848. În acestu anu alu mântuirei popoareloru din întreaga Europă, dându-se impulsu din Francia s-a proclamatu drepturile omenesci: libertate, egalitate şi fraţietate. Românii din Ardealu, cari partea cea mai mare fusese iobagi (slugi) la nobili, cei din Braşovu supuşi saşiloru, s-au proclamatu şi ei pre sine de liberi într-o mare adunare ţinută pe a numitul „Câmpulu Libertăţii", în Blaj. La această adunare frumoasă de 40.000 de români, a luat parte dintre Braşoveni, protopopul Ioan Petricu şi Ioan M. Burbea, dintre cei din comitetulu de astăzi[3]. În urma aceasta s-au încinsu unu sângerosu resboiu civilu între Unguri şi Români. Ungurii s-au luptatu contra Împăratului Austriei, carele era şi regele Ungariei, noi Românii am ţinutu cu impăratulu. Ne-am luptatu vitejeşte. În luptă au cădzutu 40.000 Români. Revoluţiunea a duratu duoi ani. După revoluţiune, noi Românii am începutu a ne desvolta foarte repede pe toate terenele, am luat parte la viaţa statului, punându-se şi dintre ai noştri diregetori. Am începutu a ne redica şcoli, astfel că adzi fiecare comună, unde se află Români (î)şi are şi şcoala sa românească.

În resboiul din 1866, ce l-a avut monarchia noastră[4] cu Prusia, armatele noastre au fost bătute. În urma acestui dezastru, Ungurii au începutu să-şi ridice capulu şi în urma stăruinţei loru s-a schimbat forma statului. Din monarchia „Austriei" s-a făcutu monarchia „Austroungaria", cu formă dualistică, adică Ungurii au căpătat dietă proprie, ministeriu propriu, iar Transilvania au unit-o fără voia Româniloru cu Ungaria. Din acestu anu au începutu suferinţele pentru noi. Politiceşte avem drepturi naţionale pe hârtie, dară în faptă, stăpâniorii, adică Maghiarii, nu ne lasă să le folosim, fiindcă tendinţa lor este a maghiariza toate popoarele nemaghiare din ţară.

Spre acestu scopu nu ne lasă să ne folosim dulcea noastră limbă românească nici acolo unde ne permite legea. Au adusu legi care ne silesc să învăţăm limba maghiară şi în cele mai de josu şcoale, adecă

---

rităţile timpului în numele românilor din Şchei, (Pentru amănunte v. Vasile Oltean, Şcoala Românească din Şcheii Braşovului", Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989, p. 96).

3. Pentru amănunte v. Vasile Oltean, „Revoluţia din 1848 în documentele Bisericii Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului", în „Telegraful Român", nr. din 15 mai 1998.

4. Se referă la Imperiul Austriac, în cadrul căruia Transilvania era înglobată ca Principat autonom.

în școalele poporale. Noi Românii ne luptăm la nemurire cu toate armele ertate în contra asupritorilor unguresți, fără a despera și cu succesu, căci Ungurii foarte puținu sporu fac, ba putem dzice că de locu, deoarece Românii de adzi în urma asupririlor și încercărilor unguresci, se luptă totu cu mai multă energie și iubirea lor cătră limbă și națiune devine totu mai mare. Putem dzice că simțulu de iubire cătră nația, niciodată n-a fost așa tare ca acum. Sperăm în Dumnedzeu, care ne va da și timpuri mai bune, cu atâtu mai vârtosu că Ungurii au începutu a se deochia și lumea îi cunoaște acum ca pe nisce selbatici, adevărați următori ai Huniloru.

Un locu de scăpare totu mai avemu, însă și acesta și acesta (sic!) este Biserica, care este întocmită pe o lege ce s-au creatu anume pentru biserica noastră română greco-orientală la anul 1868. Această lege se numește „STATUTULU ORGANICU", care Vi-lu alăturăm aici tipăritu. După acesta este organizată întreaga biserică din Ungaria și Transilvania. Școalele noastre le ținu creștinii care se ținu de biserica noastră, fără ca să aibă vr'unu ajutoriu de la statu. Școalele noastre în întreaga Mitropoliă stau binișoru.

Avem unu mitropolitu care este tot d'odată și Arhiepiscopulu întregei arhiedieceze a Transilvaniei, cu reședința în Sibiu. Celu de astădzi se chiamă MIRONU ROMANULU, născut în Ungaria, în părțile Beiușului. Mai avem afară de acesta o episcopie în Aradu, de care se ține întreaga Ungarie și patru Protopopiate din Banatu. Episcopulu de astădzi se chiamă Ioanu Mețianu[5], născutu în Ardealu, comuna Zărnești, nu de parte de Brașovu. Apoi a treia episcopie este la Caransebeșu și cuprinde întregu Banatulu, de la Mureșu până la Dunăre. Episcopul de astădzi alu Caransebeșului este Ioan Popasu[6], născutu chiar aici în Brașovu. Din protopopu alu Brașovului a fost ridicat la treapta de Episcopu alu Caransebeșului.

Când s-a înființatu Mitropolia de legea greco orientală, cu reședința în Sibiu, era episcopu Andreiu Baron de Șaguna ,căruia Românii de legea greco-orientală pentru măreţele lui fapte i-au datu nunmele e „MARELE ANDREIU". Elu era de viță Cuțo Vlachu, adecă Românu din Macedonia, astădzi provinciă turcească. Elu a creatu Metropolia

---

5. Ioan Mețianu (1828—1916), absolvent al gimnaziului brașovean „Andrei Șaguna", urmat de studii gimnaziale la Cluj și teologice la Sibiu. Activează mai întâi ca protonotar la Bran, apoi preot la Râșnov, calitate în care participă la ședința de fondare a Astrei (1861), pentru ca din 1874 să devină vicar arhiepiscopesc și președinte al Consistoriului din Oradea și după un an episcop la Arad, unde, după trei ani înființează tipografie diecezană și organizează Institutul pedagogic-teologic din Arad, precum și o școală pentru fete. După moartea mitropolitului Miron Romanul devine mitropolit al Ardealului.

6. Ioan Popazu (1808—1889), se naște la Brașov, unde urmează cursurile gimnaziale (gimnaziul Honterus), continuare la Sibiu și Cluj, absolvind apoi cursurile teologice la Viena. Hirotonit la biserica Sf. Nicolae din Șchei, avea să slujească cu multă dăruire biserica în care a fost botezat, luptând din răsputeri pentru înființarea unui gimnaziu românesc, izbutind, în colaborare cu mitropolitul Andrei Șaguna să-i deschidă porțile în anul 1851. Participă la revoluția din 1848, fiind ales secretar al Marii Adunări Naționale de la Blaj. Din 1865 devine episcop al Caransebeșului.

română, respective elu a mijlocitu despărţirea Româniloru de legea greco orientală de Serbi, cu care erau împreunaţi bisericeşte, sub Patriarhul Serbilor din Carlovițu, până la anul 1868.

Şaguna era bărbatu mare, înţelegu politicu mare şi avea multă influenţă la Curtea Împăratului Francisc Iosif I-iul, care şi astădzi domneşte în Austria, ca imperatu şi în Ungaria, ca rege. Şaguna, primul Mitropolitu a reposatu la anului 1873, lăsând bisericii, adecă Mitropoliei avere însemnată, adecă în fundaţiuni.

În fapte, însemnatu este resboiul dintre Turci şi Ruşi la anul 1877 pentru eliberarea Creştinilor Bulgari de sub stăpânirea turcească. Ruşii au trecutu prin Principatului România ca amici ai Româniloru. Denşii, la începutu n'au voit să ia pe Români ca conluptători, fiindcă Românii voiau să se lupte în contra Turciloru sub comanda principelui CAROL de HOHENZOLLERN, eară ruşii pretindeau să se lupte sub comanda rusească. Mai târdziu, după ce Ruşii trecuseră Dunărea, Turcii i-au adusu pe Ruşi în mare strimtoare, aşa încâtu erau în pericolu d'a fi înecaţi în Dunăre.

Atunci Ruşii au chemat pe Români într-ajutoru fără condiţiune. Românii au trecutu şi ei Dunărea şi au luptat cu atâta vitejie şi abnegare de sine, încâtu i-au admiratu nu numai Ruşii şi Turcii, ci întreaga Europa. S-au distinsu Românii la luarea PLEVNEI, unde se închiseseră Turcii şi la luarea redutei „Griviţa", carea se serbează în regatulu României (să se scrie că în urma acestul resbelu România s-a declaratu pe sine de regatu, eară viteazulu lor Căpitanu a luat titlulu de: CAROL I-iu de HOHENZOLLERN REGE al ROMÂNIEI) la 30 Augustu şi astădzi chiar. Această luptă a oastei regatului românu a ridicatu prestigiul întregului neam românesc.

Trebuie să pomenim şi de socia Regelui Carol I-iu, care se chiamă ELISABETA. Dânsa, unu îngeru de femeie, se ocupă cu literatura şi în deosebi cu poesia. Ea poartă ca literată numele CARMEN SYLVA. În Ţara Românească, prin nobleţea inimei sale, a ridicatu şi societatea aristocraţiei de acolo la o treaptă respectabilă. Portul densei este totdeauna celu alu femeilor ţerane, cu deosebire la serbători mari nu se arată niciodată decâtu în costumu naţionalu românu şi această împrejurare a îndemnatu şi pe damele Ei de curte să rivalisesăze la alegerea costumelor naţionale. Şi regele şi regina întră cu poporulu de rându în horă şi joacă, la casu de mari nevoi, ei sunt cei d'ântei care întind mâna de ajutoru. În timpu de resboiu, regina era prima damă din spitale, care îngrija de bolnavi.

Toate aceste fapte ale Românilor din regatul românu au avutu influenţă bună şi asupra noastră, a românilor din Ungaria şi Austria.

ÎN FINE CEVA DESPRE ROMANII DIN BRAŞOVU.

Astădzi trăim aici în Braşovu 10.000 adecă dzece mii de Români, toţi din religiunea greco-orientală.

Braşovuu mai are afară de Români înbcă vre o 20.000, adecă douăzeci de mii de locuitori, cam 8000 Saşi, vreo 6000 Unguri, ceilalţi până la 30.000 sunt de diverse neamuri, fără aspiraţiuni de a forma corpuri naţionale. Ovrei sunt, dar nu prea mulţi ca în alte locuri.

Elementulu celu mai puternici sunt Saşii. În mâna lor este cârma la comună şi majoritatea averii este în mâna lor. De la comună încolo, însă sunt şi ei călcaţi în picioare de Unguri ca şi noi. Au însă mai multă inteligenţă şi poporu mai disciplinatu şi mai bogatu decât noi.

Noi Românii suntem călcaţi la comună de Saşi, în celelalte afaceri politice de Unguri. Cu Saşii, până când au început Ungurii să ne calce pe amândoi — la 1867 — am dus-o foarte rău, noi slugi ei stăpâni. Pintenul unguresc însă care ne-mboldea pe amândoi deopotrivă, ne-a mai apropiatu fără să să fi putut deştepta între noi şi Saşi frăţia adevărată.

Noi Românii avem astădzi aici în Braşov 5 Biserici şi o capelă, adecă în suburbiu Pe Tocile, una în Prund[7], alta, Biserica „Sf. Nicolae"[8], în suburbiul Braşovu vechiu[9], afară de oraşu în Stupini una şi în Dârste, earăşi una. Capela se află la mormintii româneşti de sub Tâmpa[10]; poate că această capelă să n-o mai aflaţi, fiindcă comuna politică-şi bate capulu să facă unu cimitiriu comunu pentru toate confesiunile afară de oraşu. În lăuntru oraşului am avut Biserică, adecă în târgul Cailor[11], fără turn şi fără clopote, dar această biserică au pretins-o vr'o câteva familii bulgare-greceşti cu neveste tot româneşti, cum că ar fi curatu grecească şi că noi n'avem dreptu acolo. Această Biserică

7. Biserica Sf. Treime, Pe Tocile, a fost ridicată întâi în lemn la 1813, ca filie a bisericii Sf. Nicolae din Şchei, iar din 1825 să înceapă construcţia din piatră, bucurându-se de contribuţia pictorilor Constantin Lecca şi Mişu Popp, ale căror picturi încă se păstrează, în urma restaurării lor de către pictorul făgărăşan Iosif Vasu la 1945.

8. Biserica Sf. Nicolae, socotită catedrala ortodocşilor din Ţara Bârsei, ctitorită de voievozii de peste munţi: Vlad Călugărul (1495), Neagoe Basarab (1518—1521), Petru Cercel (1583), Aron Vodă al Moldovei (1594) ş.a., include din veacul al XVIII-lea cele trei Paraclise cu hramurile: „Ioan Botezătorul", „Înălţarea" şi „Maica Domnului cu Pruncul", biserica iniţială păstrând fragmente de pictură din veacul al XVI-lea şi refaceri din veacul al XVIII-lea; un bogat tezaur iconografic bizantin, cărţi şi documente de mare importanţă.

9. Biserica Sfânta Adormire — Braşovul-Vechi, ridicată în piatră la 1783 şi sfinţită la 1785 de episcopul Ghedeon Nichitici, pictată între anii 1783—1790 de fraţii Alexandru, Nicolae şi Vasile Grecu din Săsăuş, în frescă, pictură refăcută de Iosif Vasu după anul 1946.

10. Biserica Sf. Paraschiva din Groaveri, terminată la 1876 în calitate de capelă mortuară pentru Biserica Sf. Adormire din Cetate (lipsită de cimitir), prin strădaniile protopopului Bartolomeu Baiulescu, construită după modelul bisericii ortodoxe din Viena. Cimitirul acestei biserici găzduieşte odihna trupească a celor mai mari cărturari braşoveni, între care amintim: poetul Andrei Mureşianu, directorul Gavril Munteanu, filologul Virgil Onţiu, lingvistul Sextil Puşcariu, protopopul Sterie Stinghe, profesorii Ion Colan şi Emil Micu ş.a.

11. Biserica Sf. Treime — Cetate, zisă Grecească, construită pe un teren cumpărat în 1785 de la saşii Mihail Cronenthal şi Anton Lang, aprobată după un an de magistrat, sfinţită la 5 iunie 1788 de episcopul Ghedeon Nichitici, românilor ortodocşi asociindu-li-se cetăţenii greci, care ulterior îi izgonesc din biserică pe români, generându-se astfel un proces de 100 de ani (1789—1887), românii ridicând ca urmare biserica Sf. Adormire din Cetate. Biserica revine sub egida Mitropoliei Ardealului ca „biserică naţională grecească din Braşov" în 1924 prin hotărârea mitropolitului Nicolae Bălan, iar românii slujesc din nou aici abia din 1942, prin parohul Vasile Coman.

pe calea procesului am perdut-o tocmai în acestu anu. Aşteaptă Românii din Cetate, adecă din interiorul oraşului în fiecare dzi să fie opriţi de şaptezpredzece familii greceşti ca să nu se mai ţină slujba românească în această Biserică.

Această parohiă din Cetatea Braşovului dimpreună cu Biserica Sfântului Nicolae sunt proprietarii şcoalelor româneşti din Groveru[12]. O dzidire foarte mare în care sunt aşezate: unu gimnaziu cu opt clase, o şcoală reală cu patru clase, o şcoală comercială cu trei clase, o şcoală de băieţi cu şase clase şi o şcoală de fetiţe cu cinci clase. Gimnaziul s-a înfiinţatu la anu 1850. La înfiinţarea lui a contribuitu multu actualulu episcop al Caransebeşului IOAN POPASU, pe atunci Protopopu al Braşovului. Pe vremea aceea neguţătorimea românească din Braşovu era tare bogată. La stăruinţele neobosite ale numitului Protopopu s-a adunatu atâta de la comersanţi, câtu şi de la cele două biserici din Braşovu-Biserica S-tului Nicolae a contribuit cu 75.000 florini — sumele necesari pentru zidirea edificiului, ear pentru susţinerea profesorilor timpu de dzece ani au contribuitu la plata salariilor neguţătorii din Braşovu.

În toate aceste institute umblă peste o miiă de şcolari. Sunt în funcţiune 35 profesori. Pe toţi aceştia îl plătesc Bisericile proprietare din averea adunată cu multă sudoare.

Biserica aceasta a S-tului Nicolae are 3899 de suflete, dispune astădzi de o avere care face aproape 1 milion florini austrieci, sau în franci socotiţi 2 milioane. Avem venitu anualu de 42.000 florini, din cari plătim pe preoţi, cântăreţi, corul bisericesc, ajutorăm sărăcimea şi altele. Cea mai mare parte a averii o avem în Ţara Românească, adecă în regatul României. Acolo avem doo moşii ,una o chiamă „Sudiţii" sau „Carcaleţii vechi", cealaltă se numeşte „Meteleu"[13], amândouă se aflã în judeţul Buzăului.

Poporul de la această Biserică nu este bogatu, ba putem dzice că partea cea mai mare este săracu cumu se cade, dar este respectatu pentru cinstea şi omenia lui, este fălosu sau mândru cu toate aceste de poveri. La meserii nu-şi dau copiii bucurosu ,abia cu stipendii mai poţi îndemna pe câte unul să s'apuce de vr'o meserie.

Românilor care locuiesc în Şcheiu le dzice „Trocari", fiindcă mulţi dintre locuitori făceau găitanu pe „Troci" acu vr'o 50 ani[14]. Ei se supără de această numire, dar aceasta se întâmplă din neştiinţă,

---

12. Gimnaziul „Andrei Şaguna", înfiinţat la anul 1851 cu concursul mitropolitului Andrei Şaguna şi a protopopului Ioan Popazu, prin contribuţia financiară a celor două biserici (Sf. Nicolae-Şchei şi Sf. Adormire-Cetate) şi a negustorilor braşoveni.

13. Moşiile au fost cumpărate la 1856, martie 30, de la boierul Lipănescu, de către arendaşul Constantin Zappa, originar din Turcia, care lăsase prin testamentul său o mare sumă de bani şcolilor din Turcia, prin intervenţia lui Titu Maiorescu, moşia este cumpărată la 13 septembrie 1883 de biserica Sf. Nicolae din Şchei în folosul şcoalelor cu 470.000 lei noi. Date despre administrarea acestor moşii sunt consemnat în Protocolul 116 din arhiva Muzeului bis. Sf. Nicolae, (v. Vasile Oltean, „Acte, documente şi scrisori din Şcheii Braşovului", Editura Minerva, Bucureşti, 1981. p 271).

14. Singura „troacă" se găseşte în „Muzeul Junilor" din complexul muzeal din Şchei.

căci numirea e tocmai aşa de onorifică, ca când dzici măsarului că e măsaru, fiindcă face mese. Deosebirea este că măsarului i s-a datu numirea de la obiectul ce-lu prepară, pe când „Trocarului" de la obiectul cu care prepară.

La această Biserică a S-tului Nicolae este o singură parohilă, dar e administrată astădzi numai de 2 parochi, perrondându-se cu săptămâna. Unul din aceşti parochi este venerabilul domnu părinte Ioan Petricu[15], care este tot d'odată şi protopopu, născutu din comuna Roşnovu, lângă Braşovu, se află în etate de 71 ani.

Al doilea parochu este domnulu părinte Vasile Voina[16] chiar de aici din Braşovu, viţă de „giet begiet Trocariu", însă fiind omu înţeleptu, a studiatu la Universitatea din Wiena, nu se supără de numirea de Trocariu. Astădzi acestu harnicu şi modestu preotu este în vârstă de 30 ani.

În fruntea comitetului bisericesc, ca preşedinte se află unu mireanu şi se chiamă David Almăşanu[17], născut în Alma la 1807, Transilvania, Comitatul Târnava mică, fost profesor la gimnaziu până a ajunsu la etatea de 77 ani; omu care pentru naţia sa românească a avut multe lupte mai cu seamă cu Ungurii. A umblatu şi închisu bietul bătânu; noi îi dzicem toţi „Tata Almăşanu" şi-lu iubim ca pre un Părinte. Câtu de de bătânu, când citeşte câte un pasagiu mai vioi din Cicero, Virgil, Horaţiu, pare că întinereşte. Şcoalele noastre de aici l-au pensionatu cu salariu întregu de 900 florini, după un serviţiu de 31 ani. Bătrânu e încă vânjosu, Dumnedzeu să-lu ţină, dar nu până veţi ceti D-Voastră aceasta scrisoare. În 1848 a fost vice-comite în districtul Făgăraşu.

Membrii în comitetul parohial, pe lângă cei doi preoţi mai susu pomeniţi mai sunt şi următorii:

Ştefan Iosifu născut în comuna Drauş- ţinutul Cohalmului, în anul 1831. După ce şi-a făcutu studiile la Universitatea din Lipsca, a fost angajatu la gimnasiul nostru ca profesoru în anul 1856, adecă pe acele timpuri grele, când profesori'şi căpătau salariile din colectele ce le făceau neguţătorii braşoveni. La 1878 a fost alesu de directoru

15. Ioan Petric (1816—1903), se naşte la Râşnov (Braşov), unde urmează şcoala elementară, continuată la Zărneşti, continuând studii gimnaziale la Blaj, Sibiu (liceul romano-catolic), şi ale liceului filozofic din Cluj. Teologia o absolvă la Sibiu, fiind hirotonit la biserica din Braşovul vechi în 1838, pentru ca după un an să se stabilească definitiv în Şcheii Braşovului, la biserica Sf. Nicolae. Odată cu înfiinţarea gimnaziului îl slujeşte şi în calitate de catehet. Ales membru pe viaţă al Astrei (1861).

16. Protopopul Vasile Voina, se naşte la Braşov în 28 ianuarie 1857, unde urmează cursurile gimnaziului românesc, apoi studii teologice la Sibiu, filozofice la Viena (coleg cu Andrei Bârseanu şi Ciprian Porumbescu). Devine profesor de limbă română, istorie, geografie la gimnaziul braşovean, apoi protopop al Braşovului până la moarte.

17. David Almăşanu (23 aprilie 1807 — 17 martie 1897), născut în comuna Cetatea de Baltă, urmează cursurile gimnaziului din Târgu Mureş, filozofia şi dreptul la Cluj. Din 1836 este avocat în Cetatea de Baltă, din 1838 profesor în Muntenia, participă la revoluţia din 1848 (vice-căpitan în districtul Făgăraş), iar din 1853 profesor la gimnaziul braşovean, predând latina, romana, maghiara, fiind şi membru al Eforiei şcolare şi preşedinte al Consiliului parohial din Şchei.

alu gimnasiului nostru, în care calitate se aflǎ şi astădzi. Funcţiunea Domniei Sale e foarte grea, căci nu e numai directoru alu gimnasiului şi şi alu şcoalelor comerciale şi reale, dar cu toată greutatea'şi ocupă funcţiunea cu demnitate.

Ion Lengheru, născut în Sighet, în Banat, de presentu advocatu în Braşov, până a nu fi advocatu a fost profesoru la gimnasiul nostru. Advocatul Lengheru este unu omu zelosu şi plinu de energie, a luat şi ie parte în toate afacerile româneşti[18].

Lazăr Nastasi[19] născut în Siret, în Bucovina, profesor la gimnasiul nostru.

G. Bellisimus[20], născut în Ghimbav, lângă Braşov, directorul şcoalelor noastre primare din 1853.

I. Săniuţă, născut în Ţânţari de lângă Braşov (n.n. azi Dumbrăviţa), secretaru al comitetului parohial şi al Eforiei şcoalelor. Omu tare acuratu. Scormoniţi prin archivă şi vă veţi convinge despre acesta[21].

Teodor Nicolau, născut în Huşi, în Moldova, neguţătoru în Braşovu.

Ioan Manole, comersantu, bătrânu de 90 ani, dar cu toate aceste tare vânjosu şi sprintenu.

Andrei Lupanu, născut în Braşovu, celu mai de frunte măcelariu românu şi tare priceputu pomologu[22].

I. Burbea, Iacov Grindu, Radu Neguţu, braşoveni, de meserie cojocari.

---

18. Ion Lengheru (1837—1923), urmează cursurile gimnaziului din Timişoara şi ale Universităţii din Viena (studii juridice). Din 1863 este profesor la gimnaziul din Braşov, susţinând catedra de filologie clasică până în 1870, când se dedică exclusiv avocaturii. În această calitate slujeşte gimnaziul apărându-i cauzele în procese. Îl găsim în repetate delegaţii în Muntenia, fiind unul din prietenii apropiaţi ai lui Titu Maiorescu. Se implică în administrarea şi protecţia moşiilor din Muntenia: Meteleu, Carcaleţii Vechi, Redea Barbului, Sudiţi, Lipănescu, Budişteni ş.a. din ale căror venituri se alimenta biserica şi gimnaziul din Şchei. Din lucrările sale didactice amintim: „Despre dezvoltarea poeziei dramatice la greci", Braşov, 1867, „Despre metru în poeziile lirice ale lui Horaţiu", Braşov, 1869. A jucat şi în premiera operetei „Crai nou" a lui Ciprian Porumbescu din 28 februarie 1882.

19. Lazăr Nastasi se naşte la 4 aprilie 1845 în Siret-Bucovina, urmează cursurile gimnaziului şi teologia (un an) la Cernăuţi, facultatea de filozofie la Viena şi din 1871 profesor la gimnaziul din Braşov, predând matematica şi fizica. Una din lucrările sale se cheamă „Raport despre festivităţile jubileului semicentenar al Reuniunii femeilor române din Braşov", Braşov, 1902.

20. George Bellisimus, directorul şcolii normale de copii şi copile, până în anul 1897, timp de 47 de ani. Se născuse în Ghimbav la 1828, unde se căsătoreşte apoi cu Tatiana Barac (3 februarie 1873), fiica protopopului şcheian Iosif Barac. Moare la 5 octombrie 1900.

21. Ion Seniuce (Săniuţă) devine secretar al Eforiei din 1862 şi tot din acest an contabil până în anul 1894, când este înlocuit cu Arsenie Vlaicu, directorul Şcolii comerciale din Braşov, în acelaşi timp fiind şi secretar al Comitetului parohial din Şchei, calitate în care semnează toate actele acestei biserici. Într-adevăr arhiva din Şchei ne oferă posibilitatea să cunoaştem „acurateţea" acestui slujitor al şcolii şi al bisericii.

22. Fiul său Dumitru Lupan (născut în Braşov la 16 decembrie 1873), după absolvirea studiilor la Universităţile din Viena şi Budapesta, devine profesor la Liceul „Andrei Şaguna", unde organizează Muzeul de ştiinţe naturale, care-i poartă numele.

I. Prişcu, G. Navrea junior, Nicolae N. Grincea, braşoveni de meserie măcelari.

G. Petroviciu, născut în Haţeg, I.I. Bobancu din Braşovu, ambii croitori.

Radu Burbea, I. Moroianu, braşoveni, economi de vite şi de câmpu.

I. Bobancu, D. Lupan, D. Munteanu, G. Măzgăreanu jun., Anton Purcărea (economul bisericii), Radu Panţu, D. Sibianu, braşoveni se ocupă cu speculaţiunea.

N. Ghighiniţă, I. Popescu, braşoveni, negustori de peşte.

Epitropia bisericei constă din următorii 4 membri:

1. *A. Navrea.* Acestu bătrânu venerabilu de multu timpu a fost totu epitropu la biserică. Acum bietul bătrânu acestu postu lu ocupă mai multu ca unu postu de onoare, căci legatu de casă prin suferinţa de podagră, nu mai poate funcţiona. În tinereţele lui s-a ocupatu multu cu treburile româneşti. El a fost cel dintâi carele a pusu la cale representaţiuni teatrale de piese româneşti pe la anul 1853[23].

2. *Sterie Ion Stinghe* alias Găburul, epitropu primariu al Bisericei, omu spintenu, deşteptu, ageru, carele pe lângă funcţiunea de epitropu şi Tată de vecinu în vecinia Cacovei, are darulu frumosu de a întruni la sine inteligenţa şi pe fruntaşii la un paharu de vinu bunu şi flechiu (n.n. fleică) de carne de berbece — dar fiecare bea şi mănâncă pe banii săi. Sterie Stinghe este un adevăratu Găburu- una din căpeteniile Şcheieniloru, bărbatu cu zelu şi Românaşu verde ca stejarul, puiu de şoimu de la poalele Carpaţiloru.

3. *Dumitru I. Pascu,* de origine din Săcele, cel mai renumitu brânzariu din Braşovu. Omu sinceru, spune omului în faţă — câte odată dă cu bâta în baltă[24].

4. *Dumitru Iarca,* braşoveanu, se ocupă cu speculaţiunea.

Conducătoru alu chorului bisericesc este Nicolau Popoviciu din Caransebeş, în Banatu, cântăreţu renumit.

Cântăreţi la Biserica noastră sunt: George Ucenescu[25], născut în Sibiu şi G. Birea din Braşovu[26].

---

23. Este vorba de reprezentaţiile teatrale date de trupa de teatru a lui Fany Tardini la Braşov, din care făcea parte şi Mihai Eminescu, în primul său contact cu Braşovul.

24. Dumitru şi Maria Pascu lasă prin testament casa şi parte din avere bisericii, din venitul cărora se formează o fundaţie, care le poartă numele, subvenţionându-se liceul „Andrei Şaguna" din acest venit.

25. George Ucenescu (1830—1896), se naşte la Sibiu şi la cca. 4 ani este adus în Şchei de protopopul Iosif Barac, fiind şcolit şi apoi numit „dascăl pentru copiii mici de Pe Tocile". Participă la evenimentele revoluţionare din 1848, condiţii în care adaptează melodia „Din sânul maicii mele" la versurile lui Andrei Mureşianu „Un Răsunet", lansând astfel imnul „Deşteaptă-te Române". Până la sfârşitul vieţii este psalt al bisericii Sf. Nicolae şi mai bine de 50 de ani profesor de muzică la gimnaziul românesc din Braşov. Rod al activităţii sale sunt volumele: „Magazin de cânturi vechi şi noi", Braşov, 1863; „Cântece de stea şi colind...", Braşov, 1856; „Sonoru sau frumos răsunătoarele plânso-cânturi ale înmormântării Domnului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos", Braşov, 1862 etc. Multe din Mineiele din Şchei poartă pe filele de forzaţ compoziţii ale sale inedite.

26. George Birea, unul din nepoţii lui George Ucenescu, născut în Meteleu, jud.

Eclesieru este: Cristea Olteanul din Brașovu, ear clopotarulu Nicolae Rusu din Brașov vechiu.

ÎNCĂ O ÎNTÂMPLARE DIN ANUL ACESTA.

A doua dzi după Dumineca Tomii, Episcopulu Caransebeșului Ioanu Popasu și-au serbatu jubileul de 50 ani de când s-a preoțitu. Biserica Sfântului Nicolae, în semnu de stimă și recunoștință către acest vrednicu bărbatu, a trimisu o deputațiune constătătoare din 9 membri la Caransebeș, ca să-i gratuleze. Bătrânul Episcopu a primitu deputația cu mare bucurie și cu lacrimi în ochi a mărturisitu în fața tuturor că nicăiri n-a găsit oameni așa iubitori de jertfă ca pe Brașoveni.

Cu toată etatea înaintată, bătrânul era încă vânjosu. Brașovenii încă au serbatu dziua jubileului cu mare pompă și acasă și spre aducerea aminte au plantatu unu bradu înaintea paraclisului celui micu, căruia i-a datu numele „BRADUL LUI POPASU"[27].

Maeștri carii au lucratu la reparaturile acestei Biserici sunt: Ludwig Goldschmidt aurar, Gustav Bieltz, ferariu, Dick și Gross tinichigii, Lazăr Andras zidariu, Friedrich Sahnen lemnariu, ear măsariu Vasile Popoviciu. Așadară s-a putut găsi și unu meseriașu romanu. Meseriașulu nostru e celu mai vestitu dintre toți măsarii din Brașovu, fără osebire de naționalitate.

Această scrisoare e purisată de IOAN EMILIU PRODANU

Pentru conformitate cu documentul origina, aflat în globul de la turnul cupolei Sf. Altar, cu ocaziunea lucrărilor de restaurare a bisericii Sf. Nicolae, din vara anului 1941.

Brașov, la 4 iunie 1941.

PREȘEDINTE
Pr. Nicolae Stinghe (ss) Secretar"

Buzău (sat — proprietate a bisericii Sf. Nicolae din Șchei). A fost cantor (format de G. Ucenescu) al bisericii din Șchei din 1885 până la moarte (1910).

27. „Bradul lui Popazu" a fost smuls din rădăcini în anul 1978, când s-au făcut ultimele lucrări de restaurare la biserică sub patronajul Direcției Monumentelor Istorice.

RELAŢIILE ROMÂNO-SĂSEŞTI DE-A LUNGUL TIMPULUI

Printre etniile străine, aşezate în decursul vremii pe pământul românesc al Transilvaniei, de unde s-au infiltrat în Ţara Românească şi Moldova, se numără şi imigranţii germani, cunoscuţi printre români sub numele de saşi. În sens restrâns, termenul de saşi desemnează numai populaţia germană colonizată în unele părţi ale Transilvaniei de către regii unguri în secolele XII—XIII, pentru faptul că cel puţin o parte dintre colonişti proveneau din Saxonia. În decursul timpului, alături de saşi, s-au aşezat pe pământul românesc şi alte grupuri etnice germane, cum au fost şvabii din Banat, încorporaţi şi ei naţionalităţii germane.

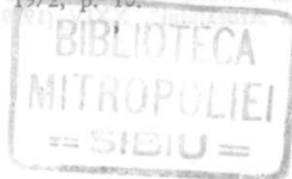
Cauzele care au determinat grupuri întregi de ţărani germani să-şi părăsească pământurile şi să-şi caute rostul prin alte ţări au fost multiple şi trebuie căutate, în primul rând, în adâncile prefaceri sociale ce s-au petrecut în Germania secolelor XII—XIII.[1] În acea perioadă, raporturile de obşte ale societăţii germane erau în plină dezagregare. Proprietatea obştească era ruinată şi înlocuită de cea feudală, care periclita grav libertatea economică şi juridică a ţăranilor; de aceea ei reacţionează într-un mod specific evului mediu: fug, emigrează.[2] La aceasta se adaugă apoi spiritul de cruciadă, ca şi încercarea unor principi şi monarhi de a coloniza cu aceşti germani anumite teritorii, oferindu-le unele avantaje. Toate acestea au dus la aşezarea unor grupări însemnate de ţărani meşteşugari şi negustori germani în părţile de răsărit ale Europei; în Polonia, Ungaria de nord şi Transilvania.

Pe pământul românesc al Transilvaniei, saşii s-au aşezat în părţile Sibiului, Bistriţei, Braşovului şi Târnavelor. Primul document care atestă prezenţa lor aici este din anii 1192—1196. La aşezarea lor în aceste teritorii, saşii au găsit aici o numeroasă populaţie românească, împărţită în obşti săteşti, care se ocupa îndeosebi cu creşterea vitelor şi agricultura. Această realitate este atestată de toponimele de origine străveche, transmise saşilor într-o formă romanizată, ca şi de unele forme instituţionale, pe care aceştia le-au preluat de la populaţia autohtonă.[3] Instituţia scăunală, în care se organizează saşii din Transilvania, prezintă multe similitudini cu instituţiile româneşti, băştina-

1. Geschichte der Deutschen auf dem Gebiete Rumäniens, Erster Band, 12. Jahrhundert bis 1848, redigiert von Carol Göllner, Kriterion Verlag, Bukarest, 1979, p. 19 sq.

2. Carol Göllner, Muncă şi năzuinţe comune. Din trecutul populaţiei germane din România, Colecţia „Biblioteca de Istorie", Bucureşti, 1972, p. 10.

3. Ibidem, p. 12.

șe, ceea ce dovedește o influență din direcția românească spre cea săsească, la care s-au adăugat, desigur, unele elemente noi.[4]

La început catolici, trecuți la luteranism încă din secolul al XVI-lea sub Johannes Honterus (1498—1549), sașii ardeleni au stat mereu în bune raporturi cu românii băștinași și dacă urmărim „Istoria Bisericii Ortodoxe Românești din Transilvania și a Bisericii Evanghelice luterane săsești de aici, observăm câ atât clerul cât și credincioșii au manifestat întotdeauna o atitudine de respect reciproc".[5] Biserica luterană nu a declanșat, ci numai a stimulat procesul de traducere și tipărire a cărților de cult și a textelor scripturistice în limba română, proces născut din necesitatea internă de a înțelege învățătura sfântă în limba proprie.[6] Așa au apărut *Catehismul românesc*, (1544), prima tipăritură românească, prin strădania lui Filip Moldoveanul, din teascurile tipografului sas Lukas Trappoldner din Sibiu și tot acolo Tetraevangheliarul slavon (1546), și Evangheliarul slavo-român (1551—1553), prima tipăritură în limba română păstrată până în zilele noastre. Această colaborare se continuă la Brașov prin activitatea diaconului Coresi, care, ajutat de comunitatea românească puternică din orașul de la poalele Tâmpei și cu concursul sașilor brașoveni, a tipărit între 1559—1581 un număr important de cărți românești, contribuind prin aceasta în mod hotărâtor la generalizarea limbii române în cult și la dezvoltarea limbii române literare, prin circulația lor în toate provinciile românești.

Colaborarea dintre românii ortodocși și sașii luterani din Transilvania a dus la unele interferențe etno-culturale reciproce pe multiple planuri.[7]

În acest sens este de remarcat faptul că în primul document reformator al sașilor din Transilvania *„Reforma Bisericii din Brașov și a întregii Țări a Bârsei"*, publicată de Johannes Honterus în 1543 la Brașov, marele umanist menționează în introducere convorbirile purtate cu credincioșii Bisericii Ortodoxe din Brașov și fundamentează reformele devenite necesare în Biserică, în parte și cu scandalizarea ortodocșilor înșiși de mulțimea altarelor și a practicilor liturgice legate de acestea în Biserica Romano-Catolică.[8] O altă mărturie a apropierii dintre ortodocși și luterani în Transilvania, o constituie apoi pu-

4. Ștefan Pascu, **Voievodatul Transilvaniei**, vol. I, Ed. Dacia, Cluj, 1971, p. 203—246.

5. Pr. Prof. Mircea Păcurariu, **Legături cultural-bisericești între românii ortodocși și sașii luterani din Transilvania până la 1918**, în „Mitropolia Ardealului", XXXI (1986), nr. 2, p. 137.

6. Pr. Prof. Dr. Dumitru Radu, **Cartea bisericească — factor de promovare a unității spirituale, lingvistice și cultural-naționale a poporului român**, în „Biserica Ortodoxă Română", XCVI (1979), nr. 1—2, p. 112.

7. Pr. Prof. Dr. Ioan I. Ică, **Relații între Ortodocșii și Luteranii din România din secolul XVI până astăzi**, în „Mitropolia Ardealului", XXV (1980), nr. 1—3, p. 61. Adolf Armbruster, **Dacoromana — Saxonica**, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980, pag 348—380.

8. L. Binder, **Contribuția lui Ioan Honterus la Reforma din Transilvania**, în „Mitropolia Ardealului", XXIV (1979), nr. 4—6, p. 358.

blicarea mai multor texte patristice din Sf. Nil, Evagrie Ponticul, Sf. Grigorie de Nazianz ș.a. la Brașov de către Honterus. Ori, acest lucru se făcea nu numai dintr-un interes umanist al lui Honterus față de textele clasice, ci mai ales pentru „înnoirea Bisericii și ca o întoarcere la izvoarele Sfintei Scripturi, dar și ca o întoarcere la izvoarele Bisericii vechi...".[9]

Această apropiere dintre sașii luterani și românii ortodocși din Transilvania s-a cimentat în decursul istoriei prin lupta comună pentru emancipare socială, pentru un trai mai bun. În timpul răscoalei din 1688, meseriașii sași din Brașov au fost sprijiniți de românii din Scheii Brașovului.[10] Situația similară pe moșiile particulare, sarcinile identice pe cele ale statului ca și aceeași oprimare suferită din partea administrației nobiliare a comitatelor, i-au apropiat pe țăranii români de cei șvabi,[11] de credință catolică și colonizați de către habsburgi pe pământul românesc al Banatului.

Din părțile Transilvaniei sașii au emigrat spre Țara Românească și Moldova. Istoriografia mai veche considera că prezența sașilor la est și la sud de Carpați s-ar fi datorat colonizării lor de către regii unguri, cu scopul de a-și extinde puterea lor dincolo de Carpați. Se cunosc, însă, mai multe cazuri când regalitatea ungară s-a opus expansiunii coloniștilor germani la sud și est de Carpați.[12] În realitate, pătrunderea elementelor germane în statele feudale române în curs de consolidare, s-a desfășurat cu îngăduința domnitorilor români și uneori chiar la invitația acestora. Mai mult decât în Transilvania, fiind vorba de o perioadă ulterioară, sașii au venit în contact în Țările Române nu numai cu o populație românească majoritară, ci și cu o societate feudală bine organizată, a cărei dezvoltare au sprijinit-o fără să o poată influența hotărâtor.

Primele știri despre prezența elementului german la sud și est de Carpați, cuprinse în diploma cavalerilor ioaniți și în scrisoarea papei Grigorie al IX-lea (1227—1241), din 1234, sunt imprecise, astfel că primele mărturii sigure, și acestea indirecte, despre prezența sașilor în Țara Românească ,sunt de la sfârșitul secolului al XIII-lea.

Din anul 1300 datează o lespede funerară a comisului Laurentius de Câmpulung, ceea ce presupune existența unui grup de coloniști sași în cea mai veche capitală a Țării Românești, încă din ultimile decenii ale secolului al XIII-lea, dar ale căror privilegii sunt cunoscute dintr-o perioadă ulterioară.[13]

---

9. Hermann Pitters, **Patristische Dichtung in den Veröffentlichungen des Johannes Honterus**, în volumul omagial dedicat Episcopului Albert Klein, Supliment la „Kirchliche Blätter", Sibiu, 1980, p. 68.

10. Maja Philippi, **Răscoala brașovenilor de la 1688**, în „Studii de istorie a naționalității germane și a înfrățirii ei cu națiunea română", vol. II, Ed. Politică, București, 1981, p. 9—36.

11. Johann Wolf, **Din istoria șvabilor din Banat**, Ibidem, p. 86.

12. Thomas Nägler, **Așezarea sașilor în Transilvania**, Studii, în românește de Anamaria Haldner, Prefață de Ștefan Ștefănescu, Ed. Kriterion, București, 1981, p. 212.

13. Ibidem, p. 214.

Sunt apoi menţionate ruinele unei foste mânăstiri franciscane din secolul al XIII-lea, care a rămas multă vreme în memoria locuitorilor români cu denumirea de Cloaster, de la cuvântul german Kloster — mânăstire,[14] sau resturile gotice ale Bisericii catolice Bărăţia,[15] tot din Câmpulung.

La Câmpulung a existat „până foarte târziu", după afirmaţia lui Nicolae Iorga,[16] instituţia gocimanilor (de la cuvântul german Gottesmänner — oamenii lui Dumnezeu: îngrijitori ai bunurilor bisericeşti), ceea ce ar fi putut însemna o influenţă săsească, sau faptul că fosta administraţie locală a eclesiaştilor germani a fost absorbită de cea românească.

Toate aceste ştiri sunt însă insuficiente pentru a ne putea face o imagine clară despre legăturile concrete dintre elementele săseşti şi populaţia românească din Muntenia, înainte de secolul al XVI-lea. Elementul german în Ţara Românească până în secolul reformei este reprezentat în măsură redusă şi face parte din Biserica romano-catolică, prin care se şi filtrau contactele religioase ale acestui element cu masa mare a românilor. Discontinuitatea mărturiilor şi caracterul lor sporadic reflectă discontinuitatea şi caracterul sporadic al elementului german din Ţara Românească până în secolul al XVI-lea.

În Moldova infiltraţia elementului german se face fie prin aşezarea unor saşi din Transilvania cu rosturi comerciale,[17] sau meşteşugăreşti prin târgurile moldovene, ca Baia, Siret şi chiar la Suceava, încă din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, fie prin emigrarea germanilor aşezaţi în părţile Poloniei, care căutau pe pământ românesc rosturi de prosperitate. În secolul al XV-lea sunt menţionaţi germani şi în Tg. Neamţ şi în Roman.[18] Secolul al XVI-lea aduce şi în viaţa coloniilor germane din Moldova o serie de schimbări.

Aceste schimbări în viaţa coloniilor germane din Ţările Române în secolul al XVI-lea s-au datorat răspândirii reformei lui Martin Luther (1483—1546), reformă care a pătruns încă din prima jumătate a secolului al XVI-lea la saşii din Transilvania şi de aici, cu aceeaşi rapiditate, la saşii din Ţara Românească şi Moldova, ceea ce denotă existenţa unor legături strânse dintre toţi saşii aşezaţi pe pământ românesc. Despre aceste schimbări ne dau interesante mărturii unii călători străini. Francezul Pierre Lescalopier vizitează la 1574 oraşul Bucureşti şi mărturiseşte că a văzut aici două biserici: „una grecească, iar alta luterană şi amândouă din lemn".[19] Aceasta este prima şi sin-

---

14. Nicolae Iorga, Istoria poporului românesc, Ediţie îngrijită de Georgeta Penelea, Bucureşti, 1985, p. 142.

15. Vasile Drăguţ, Dicţionar enciclopedic de artă medievală românească, Bucureşti, 1976, p. 97.

16. Nicolae Iorga, Istoria poporului românesc..., p. 143.

17. Idem, Istoria comerţului românesc, Epoca veche, Bucureşti, 1925, p. 77—78.

18. H. Weczerka, Das mittelalterliche und frühneuzeitliche Deutschum im Fürstentum Moldau, München, 1960, p. 140.

19. P. Lescalopier, Voyage fait par moy, Pierre Lescalopier, l'an 1574 de Venise à Constantinople, în „Revue d'histoire diplomatique", XXXV (1926), p. 21; Vezi şi Călători străini..., vol. II, Bucureşti, 1970, p. 427.

gura mărturie de existenţă a unei biserici luterane în Ţara Românească în secolul al XVI-lea şi nu se cunoaşte locul unde ar fi putut exista.[20]

În acest sens, însă, mult mai amănunţite sunt relatările unor călători catolici prin Ţările Române, din această perioadă. Jeronim Arsengo, Vicar apostolic şi între 1607—1610 episcop catolic în Moldova, înregistrează relatarea lui Celestin Veneţianul despre situaţia din Ţara Românească, constatată în urma unei vizite efectuată în anul 1581. Episcopul Jeronim arată următoarele: „În Ţara Românească, la o depărtare de patru zile de Silistra, se află un oraş cu numele Târgovişte, care are o mie de case de români de rit ortodox; sunt 22 de case de saşi catolici, 130 de inşi de rit roman şi de limbă germană, maghiară şi română. Ei mărturisesc că aparţin bisericii catolice; din lipsă de preoţi au un preot luteran, pe care îl silesc să facă slujbă după ritul nostru. Sunt oameni săraci, de meserie dăltuitori, lucrători la cuptoare şi săpători şi sunt supuşii domnului Ţării Româneşti".[21] După ce descrie situaţia comunităţii germane din Târgovişte şi lupta călugărului Celestin spre a-i feri pe acei credincioşi de luteranism, relatarea continuă: „În acea ţară, la o zi depărtare de Târgovişte, este un oraş numit Câmpulung; are 900 de cămine, toate de români; sunt case de saşi catolici..., cu 400 de suflete, are o mânăstire franciscană, care însă e dărăpănată şi o altă biserică, în care locuieşte capelanul, care este luteran, vorbeşte nemţeşte, ungureşte şi româneşte; totuşi, oamenii spun că sunt catolici romani şi că ţin un luteran, neavând altul şi fiind oameni simpli. Râmnic, la trei zile de drum de Târgovişte — continuă relatarea — are 20 de case de catolici, 180 de suflete; se declară catolici romani, dar au un preot luteran, neavând unul catolic,; oameni simpli, ca mai sus".[22]

Lăsând la o parte tonul lor apologetic, aceste însemnări ne mijlocesc totuşi o imagine clară a procesului de trecere a germanilor din Ţara Românească la catolicism; această trecere făcându-se fără mari dificultăţi; înaltul prelat roman nu putea înţelege aceasta decât reducând-o la simplitatea celor în cauză.

Pătrunderea reformei luterane printre germani s-a petrecut în Moldova aproximativ la fel, intervenind acolo însă şi o serie de factori noi. La 1561, un aventurier venit cu lefegii din Ungaria, ocupă tronul Moldovei şi pentru a-şi întări poziţia sprijină cu zel răspândirea luteranismului. Iacob Heraclid Despotul (1561—1563), căci despre el este vorba, cheamă în Moldova învăţaţi protestanţi apuseni şi întemeiază la Cotnari, unde se afla o însemnată colonie de saşi, o şcoală înaltă, cu bibliotecă mare şi cu profesori vestiţi din Apus.[23] Unul din-

20. Günther Ambrosi, **Dem grossen Gott zu dienen**, in „Licht der Heimat", Sibiu, 1978, p. 1.

21. **Călători străini despre Ţările Române**, vol. I, p. 509.

22. **Ibidem**, p. 510.

23. R. Fr. Kaindd, **Geschichte der Deutschen in den Karpathenländern**, Gotha, 1907, p. 361.

tre cei mai însemnaţi colaboratori protestanţi ai lui Despot Vodă a fost Wolfgang Schreiber, care răspândea prin Moldova Biblia în limba slavonă, tradusă de cunoscutul reformator Primus Truber.[24]

Neajunsurile care s-au abătut peste luteranii germani din Moldova la dispariţia lui Despot Vodă nu au nici o motivaţie religioasă şi nu umbresc cu nimic spiritul de toleranţă al românilor.

Despre tulburările produse în sânul comunităţilor germane din Moldova prin pătrunderea protestantismului, aflăm relatându-se în legătură cu un alt misionar catolic, Giulio Mancinelli, (1537—1618), care din însărcinarea misiunii catolicilor din Constantinopol, al cărei membru era, a făcut între 1583—1586 o călătorie spre Polonia prin Ţara Românească şi Moldova.

Istorisindu-se acest itinerar, ni se spune că misionarul amintit „s-a oprit câteva zile la Iaşi, unde a găsit că aproape toţi creştinii catolici, care fuseseră cu câţiva ani în urmă foarte numeroşi în cele două principate: Moldova şi Ţara Românească, trecuseră, din lipsă de preoţi catolici, la ritul ortodox: până şi negustorii din Chios şi Ragusa şi din alte locuri şi din Italia, trecuseră cu totul, sau în bună parte, pentru a nu rămâne lipsiţi de slujba bisericească. Acest preot a încercat să slujească liturghia şi fiind condus într-o biserică romano-catolică, a găsit-o pângărită de preoţi luterani, care veneau adeseori în acel loc spre a face slujbă pentru meseriaşi, care sunt aproape toţi nemţi sau unguri luterani". Găsind că biserica romano-catolicilor a fost pângărită, Mancineli „a mers la biserica armenilor care, în toate acele ţări, sunt cu mult mai bogaţi şi mai înlesniţi decât toţi ceilalţi, mulţumită negoţului pe care îl fac cu mirodenii; şi aceştia, întrunindu-se şi ţinând sfat, au răspuns că biserica este la îndemâna sa şi, de asemenea şi ei înşişi, şi au arătat multă dragoste, mulţumită spuselor unui armean, care venise atunci de la Roma şi le povestise despre dragostea papii pentru acea naţiune...".[25] Negăsind nici la armeni biserică potrivită, Mancineli „se întoarce la Biserica romano-catolică, prefăcută în biserică luterană şi rosti acolo o predică, spre marea bucurie a catolicilor, ortodocşilor şi luteranilor, care alergară acolo ca la un lucru neobişnuit..."[26]

Considerăm că această relatare ne mijloceşte o imagine reală a relaţiilor dintre diferitele comunităţi creştine din Moldova acelui timp, imagine pe care o putem aprecia ca tipică pentru Ţările Române în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Faptul că unii domnitori au favorizat pe una sau alta din grupările etnice străine — cu o motivaţie precisă, — în acest caz pe armeni, nu a nedreptăţit cu nimic pe ceilalţi străini sau, mai precis, nu le-a limitat întru nimic libertatea de care şi ei se bucurau. În al doilea rând, comunităţile religioase străine sunt libere să se organizeze cum vor, să mărturisească acea credinţă

24. Ibidem, p. 366.
25. Călători străini despre Ţările Române, vol. I, p. 524.
26. Ibidem, p. 525.

pe care ei o socotesc adevărată, fără ca să fie stingheriți cu ceva de către români.

În al treilea rând, remarcăm o apropiere între diferitele comunități religioase, pentru acel timp atât de importantă, prin faptul că deși simț'm o oarecare concurență între diferite comunități religioase pentru a-l avea ca oaspete pe misionarul catolic — precizare ce miroase puțin a laudă de sine, — totuși, credincioșii ortodocși și luterani participă fără rețineri la slujba catolică. Cât privește trecerile catolicilor la luteranism, se pare că, în realitate nu se făceau atât de problematic, cum le privea un misionar iezuit.

De asemenea, trecerile catolicilor și chiar ale luteranilor la ortodoxie se făceau nu din vreo propagandă ortodoxă românească, pentru că așa ceva nu a existat niciodată, ci mai vârtos, din lipsă de preoți proprii, deci din necesități interne și, în final, prin asimilarea străinilor de către masa mare a românilor ortodocși.[27]

În secolul al XVIII-lea grupările germane din Țările Române sunt încă frământate de concurența dintre catolici și protestanți, iar în perioada domniilor fanariote germanii din Țările Române au pierdut din vechile lor privilegii, în urma deselor conflicte dintre turci și habsburgi. În toată această perioadă întâlnim însă mereu sași în viața economică și socială a românilor. Pentru a promova legăturile cu Transilvania, Șerban Cantacuzino al Țării Românești (1679—1688) încheie la 1685 un tratat cu principele Mihail Apafi I (1661—1690), al Transilvaniei, prin care se prevedea, în punctul 4, „libera circulație a supușilor din ambele țări, care dispun de acte de trecere și care se găsesc în țara vecină, ca să beneficieze de ocrotire și de asistență juridică din partea oficialității locale".[28] Să amintim apoi că prima farmacie din București a fost deschisă la „Hanu Costandin", în 1689, de către un sas din Brașov.[29] Aceste exemple și multe altele dovedesc existența unor legături intense nu numai între românii din cele trei principate românești, ci și între sașii ardeleni și cei așezați la sud și est de Carpați, lucru de o deosebită importanță în preajma ocupării Transilvaniei de către habsburgi.

Pentru situația religioasă a sașilor din Țara Românească și Moldova în secolele XVIII și XIX este de-a dreptul reprezentativă istoria comunității evanghelice, mai precis a comunității protestante — cum era numită în vremea aceea — din București. În grija protestanților erau cuprinși atât sașii luterani, cât și reformații maghiari din București, aceștia din urmă constituindu-se într-o comunitate de sine stătătoare abia în anul 1815.[30]

---

27. Dr. S. Reli, Comunități protestante din România veche, dispărute în masa Ortodoxiei românești, Cernăuți, 1935, 20 p.

28. Willibald Ștefan Teutschlander, Geschichte der evangelischen Kirchen-Gemeinde Augsb. Conf. in Bukarest, Bukarest, 1869, p. 10.

29. G.Z. Petrescu, Streben und Leistungen deutscher ärtze in den rumänischen Ländern, în „Südost deutsche Forschungen", II, 1937, p. 102—106.

30. Günther Ambrosi, Aus Geschichte und Gegenwart der evangelischen Gemeinde zu Bukarest, în „Kirchliche Blätter", XV (53) nr. 6, Juni, 1987, p. 8.

Faptul că această comunitate evanghelică a avut un caracter u-nit, în sensul că au fost cuprinşi în sânul ei şi credincioşi de tradiţie reformată, se vede din aceea că în a doua jumătate a secolului trecut şi-a schimbat numele din „evanghelică-luterană" în simplu „evanghelică", pentru a putea cuprinde şi pe unii credincioşi reformaţi de origine elveţieni, de limbă germană care nu puteau participa la slujbele religioase ale Bisericii reformate maghiare din Bucureşti, din cauza limbii.[31]

Comunitatea protestantă din Bucureşti, cu excepţia mărturiei lui Lescalopier despre existenţa unei biserici luterane de lemn la 1574, este menţionată abia la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul celui următor în legătură cu necesitatea amenajării unui cimitir propriu pentru răposaţii protestanţi, atât luterani cât şi reformaţi. Acest cimitir protestant a fost aşezat în „Mahalaua Stejarului", în care se afla o cişmea cunoscută sub numele de „Fântâna Boului".[32] În 1714, după ce fusese înfrânt la Poltava de către ruşi, regele Carol al XII-lea al Suediei (1697—1718) trece prin Bucureşti şi participă, împreună cu luteranii din oraş la „Sfânta cină într-o biserică pusă la dispoziţia lor de către greci",[33] adică de ortodocşi. De la această dată, mai bine de o sută de ani, comunitatea protestantă din Bucureşti va rămâne în atenţia regilor suedezi. În urma solicitărilor şi a intervenţiilor făcute din afară, domnitorul Constantin Mihail Racoviţă (1753—1756) dă la 1 nov. 1753 un hrisov, prin care acordă străinilor de rit săsesc dreptul de a-şi construi biserică, precum şi unele privilegii, după cum urmează: „Domnii şi oblăduitorii, cărora li se încredinţează şi li se dă sub stăpânire ţări şi noroade de la Dumnezeu sunt aleşi şi înălţaţi la acea înaltă şi proslăvită stepenă a Domniei spre Cârmuirea noroadelor şi a politiilor. Netăgăduită datorie au dară a păzi şi a întări politiile sale spre a să înmulţi supusul său norod, revărsându-şi Domneasca sa milostivire către toată obştia Precum şi Volnicii sânt a da şi a dărui din Domneştile lucruri, ori spre cine îi va năstori Dumnezeu. Deci dar, obişnuit lucru easte prin cetăţi şi prin politii mari unde sânt scaune de Crăii şi de Domnii, de se află multă adunare de norod, şi nu numai dintr-ai pământului celuia, ci şi din străini şi sânt primiţi şi ocrotiţi toţi, avându-şi fieşte care neam şi din străini după ritul său, deosebite case spre a-şi face rugăciunea lor către Dumnezeu. Precum şi aici în oraşul Domniei mele Bucureştii, osebit de catolici şi de armeani şi de ovrei, ce sunt birnici Prea Puternicei împărăţii, şi au biserici pentru ruga lor, aflându-se aci spre locuinţă şi câţiva din ritul săsesc, care făcând rugăciune la Domniea mea, ca să le dăm voie să-şi facă biserică, şi aşa găsind ei unu loc în Mahalaua Stejarului de vânzare, le-au cumpărat şi au făcut biserică, unde acolo au de-şi făcu rugăciunea lor

31. Idem XV (53), nr. 9, september 1987, p. 8.

32. Vezi amănunte la Hans Petri, Geschichte der evangelischen Gemeinde zu Bukarest, în colecţia „Beiträge zur Kenntnis des Deutschtums in Rumänien", Leipzig, 1939, 182. p.

33. Günther Ambrosi, **Aus Geschichte...** XV (53), nr. 2, Februar, 1989, p. 8.

către Dumnezeu de-a pururea. Întru aceia dar după ce-şi au săvârşit biserica numiţii saşi, prin răvaşi de jalbă, au căzut cu rugăciunea la Domnia mea cerşind să facem şi Domniea mea milă cu dânşii ca să ajutorăm şi biserica lor cevaşi din Domneştile mile. A cărora dară rugăciune ca a unora străini ce sunt n-au fost trecută cu vederea, nici i-am lăsat a fi de tot nesocotiţi cu băgare de seamă şi pentru ca să aibă şi ei mângâiere de oreşi ce milă şi ea să cunoască că nu sânt spre oropsire, ci-şi au şi ei orânduiala legii lor, dându-le o îndemânare de linişte, ca ori câţi ar vrea de mulţi să vie aici spre locuinţă. M-am milostivit Domniea mea asupra lor şi le-am dat acest cinstit şi Domnesc al nostru hrisov, prin care întâiu le dăm volniciea desăvârşită, ca să-şi aibă cu pace biserica ce-au făcut-o la locul ce s-au numitu mai sus, însă numai biserica aceasta era nu şi cu alte împrejmuiri de zid: şi fiindcă bisericea aceasta alt ajutor de chiverniseală nu are de nicăieri, fiind prea puţini locuitori aici din ritu acesta, şi ca să poată ţinea şi preot de ai lor acolea, m-am milostivit Domnia mea de am făcut şi bisericei milă ca să aibă a ţinea aici în pământul ţării şase pogoane de vie şi o sută de stupi, râmători şi oi o sută, şi toate aceste bucate să fie în pace şi ertate, vinul ce face în vie de vinăriciu, stupii, râmătorii de dijmăritu şi oile de oeritu, nimeni de nimic la aceste bucate să nu le facă nici o supărare. Drept aceia poruncim Domniea-mea şi Domniea voastră boeari slujbaşi ori de ce treapă veţi fi şi vă veţi orândui cu aceste slujbe să aveţi a vă feri de aceste bucate cu suma ce scrie mai sus ale bisericii săseşti. Nimeni nici un fel de supărare de nimic să nu le faceţi, că oricare i-ar supăra cu ceva, câtu de puţin peste porunca Domniei mele, unii ca aceia bine să ştie că rea scârbă şi certare vor avea de către Domnia mea. Şi pentru ca să aibă biserica aceasta nezăticnit mila ce i-am orânduit Domnia mea, şi mărturii am pus pe toţi cinstiţii şi credincioşii boierii Divanului Domniei mele, celei mari: Pan Barbu Văcărescu vel Vornic
I Pan Constandin Năsturel vel ban
I Pan Ştefan Văcărescu vel logofăt
I Pan Constantin Strâmbeanu vel Visternic
I Pan Iordache Geanet vel postelnic
I Pan Dimitrache Ghica vel paharnic
I Pan Lascarachi Geani vel comis
I Pan Badea Stirbei vel sluger
I Pan Constandin Brâncoveanu vel spătar; I Pan Radu Creţulescu vel slucer; I Pan Draghiceanu Greceanu vel stolnic; I Pan Jordache Caragea vel pitar; şi Ispravnicul Ştefan vel log.

Şi s-au scris chrisovul acesta în anul dintâi de Domniea Domniei mele aici în oraşul scaunului Domniei mele, Bucureşti, de Radu Logofăt za Divan, la leatu de la zidire 7262, iară de la Cristos 1753 Noiembrie 1 Dni. (ss) Ion Costandin Voevod —(ss) —Ştefan Văcărescu vel logofăt procit".[34]

34. Acest hrisov a fost transcris de noi după copia păstrată în Arhiva Parohiei Evanghelice din Bucureşti. Vezi şi Willibald Ştefan Teutschländer, Op. cit., Beilagen, p. 4—6, care se pare să fi publicat acest hrisov pentru prima dată.

Locaşul construit pe vremea lui Constantin Racoviţă a devenit în scurtă vreme neîncăpător şi, cu sprijin din afară, comunitatea începe construcţia unei biserici mai mari precum şi a unui turn. Faptul că această comunitate păstra legături strânse cu regele Suediei, sub a cărui ocrotire se socotea, ca şi construirea unui turn, lucru interzis şi de hrisovul lui Constantin Racoviţă, în sensul că, străini fiind, protestanţii nu aveau voie să construiască nimic altceva de zid în afară de biserică, a dus la interzicerea continuării lucrărilor în timpul celei de a cincea domnii a lui Constantin Mavrocordat în Ţara Românească (1756—1758). După câţiva ani vine iarăşi la domnie Constantin Racoviţă (1763—1764), care intenţiona să restabilească drepturile şi privilegiile protestanţilor, dar n-a avut timp, murind în timpul tratativelor de a obţine pentru protestanţi şi un firman de la Înalta Poartă. A urmat războiul ruso-turc şi abia la 4 iulie 1777, Alexandru Ipsilante (1774—1782) a emis un nou hrisov prin care a dat voie protestanţilor din Bucureşti „să se facă bisericuţă în locul ce l-au cumpărat unde au avut şi mai înainte asemenea ca aceea". Această bisericuţă a fost sfinţită în ziua de 15 august 1778, odată cu instalarea noului preot Johann Klokner.[35] Întrucât acesta nu fusese hirotonit şi nu avea cine să-l hirotonească, „bătrânii comunităţii au pus mâinile peste el în faţa întregii comunităţi şi l-au aşezat în acea slujire, la care comunitatea a strigat într-un glas: „Acesta să ne fie păstorul nostru!"[36]

Prin hrisoavele emise de Mihail Constantin Suţu (1791—1793), la 27 ianuarie 1792, Alexandru Moruzi (1793—1796); la 29 octombrie 1793; Alexandru Ipsilanti (1796—1797) la 15 septembrie 1797, Alexandru Moruzi a doua oară (1799—1801) la 28 decembrie 1799; Constantin Ipsilanti (1802—1806) la 4 aprilie 1803, şi ultimul de Ioan Gheorghe Caragea (1812—1818) în august 1814 se recunoştea protestanţilor privilegiile menţionate încă din primul hrisov, la care s-au adăugat dreptul de a ridica câte 30 bolovani de sare pe an de la ocnele domneşti, scuteala unei cârciume de fumărit, de căminărit, de vamă şi de toate dările, ce sânt pe alte pivniţe".[37] Prin aceste privilegii, Comunitatea protestantă beneficia de acelaşi tratament ca şi mânăstirile şi boierii ţării.[38]

Între 3 noiembrie 1789 şi 24 iulie 1791, Ţara Românească a stat sub ocupaţie austriacă şi la intervenţia principelui Coburg de Saxonia a fost emis, de către Divanul Principatului, la 17 aug. 1790, un act prin care se confirmă privilegiile acordate anterior „bisericii evanghelicești", acest act fiind semnat şi de către mtropolitul Cozma al Ungrovlahiei (1787—1792), ceea ce semnifică participarea directă a Bisericii româneşti la acordarea unor privilegii Bisericii protestante din Bucureşti.

---

35. Pr. Hans Petri, **Hrisoavele domneşti ale Bisericii Evanghelice din Bucureşti**, Extras din volumul „Omagiu Profesorului Ioan Lupaş", Bucureşti, 1941, p. 5.
36. Günther Ambrosi, **Aus Geschichte...**, XV (53), nr. 4, April, 1987, p. 8.
37. Preot Hans Petri, **Hrisoavele...**, p. 6.
38. **Ibidem**, p. 7.

La 3 mai 1851, Departamentul treburilor bisericeşti şi instrucţiilor publice din Principatul Ţării Româneşti, adresează Epitropiei protestante un act cu nr. 2238, prin care se acordă protestanţilor „afară din bariera uliţii Târgoviştii, în partea de răsărit a moşiei Belvedere şi în dreapta drumului ce merge la satul Giuleşti din jud. Ilfov",[39] un teren pentru cimitir, de 15 pogoane, luate din moşia Grozăveşti a Mânăstirii Sf. Ioan. Actuala biserică luterană din Bucureşti, aşezată în fosta Mahala a Stejarului a fost construită la mijlocul secolului trecut şi sfinţită în anul 1853, sub pastorul Rudolf Neumeister (1846—1867). Acest moment solemn din viaţa comunităţii evanghelice din Bucureşti a fost descris de către consulul general al Prusiei în Ţara Românească, Baronul von Meusebach, care arăta în relatarea adresată monarhului său că, participarea oficială atât de numeroasă a înalţilor funcţionari de stat români la această festivitate, a fost un „semn frumos al spiritului de toleranţă şi simpatie pe care guvernul de aici le arată faţă de comunitatea evanghelică".[40]

În anul 1852 ia fiinţă la Bucureşti prima asociaţie a germanilor din Ţara Românească, intitulată „Liedertafel", cu rosturi culturale, organizând spectacole de teatru în limba germană şi concerte.[41]

După o statistică din anul 1796, dintre cei 89 de capi de familie, cu un total de 265 de suflete, care formau comunitatea protestantă din Bucureşti la acea dată, unul singur pare a fi fost născut aici, doi proveneau din Ungaria şi alţi doi din Prusia, apoi câte unul din Copenhaga, Augsburg, Ulm, Hannover, Breslau, Riga, Halle, Darmstadt, Nürenberg, Danzig şi unul din Elveţia, iar restul din Transilvania, mai ales din Braşov şi Sibiu.[42]

Această statistică exprimă o situaţie constatată la scurtă vreme după războiul ruso-austro-turc, în timpul căruia populaţia germană din Ţara Românească a emigrat în mare parte în Transilvania, dar este destul de concludentă pentru a ne face o imagine despre provenienţa şi procentajul elementelor germane în Bucureşti la sfârşitul secolului al XVIII-lea.

În decursul secolului al XIX-lea, populaţia germană a crescut considerabil, şi în afară de Bucureşti întâlnim comunităţi mai mici sau mai mari la Craiova, unde în 1857, ia fiinţă o parohie,[43] Ploieşti, unde ia fiinţă o parohie la 1843,[44] apoi altele mai mici la Piteşti, Tr. Severin, Rm. Vâlcea, Azuga, Buftea, Buşteni, Câmpina, Fântânele, Giurgiu, Sinaia.

---

39. Actul a fost copiat de noi din Arhiva Parohiei Evanghelice din Bucureşti.
40. Günther Ambrosi, **Dem grossen Gott zu dienen...**, p. 1.
41. **Jahrersbericht der liedertafel**, Bukarest, 1899, p. 5.
42. Cf. Willibald Ştefan Teutschländer, **Op. cit.**, p. 25—27.
43. F.A., **50 Jahre in der Walachei. Geschichte der Deutschen-Evangelischen Gemeinde zu Craiova**, Bukarest, 1907, 34 p.
44. Hans Durlesser, **Geschichte der evangelisch-deutschen Kirchen-gemeinde A.B. von Ploieşti-Rumänien, 1843—1942.** Hermannstadt, 1942, 61. 6.

În Moldova sunt cunoscute comunitățile de la Suceava, Roman, Bacău, Bârlad, Huși, Trotuș, Iași și Cotnari.[45] În decursul timpului, populația germană, acolo unde era mai numeroasă, s-a organizat în bresle,[46], iar la sașii băștinași s-au adăugat, în secolul al XIX-lea, elemente noi, venite din Transilvania. În catalogul supușilor austrieci sunt menționați la anul 1804 meseriași germani din Focșani, iar la 1839 din Hârlău; în 1853 sunt menționați meseriași germani în Galați,[47], astfel că, la 1855, în Moldova, trăiau 1600 de germani și 2000 de austrieci[48].

Un rol important în viața comunităților germane l-au avut școlile în limba maternă. Acolo unde nu au avut posibilitatea să organizeze o școală proprie, copiii sași frecventau școlile românești, așa cum se menționează la Ploiești, la 1832,[49] obicei care va fi fost general. În Dobrogea, după revenirea acestui teritoriu românesc în stăpânirea României, începând de la 1878, copiii germani din acest spațiu erau invitați să frecventeze școlile românești, cu permisiunea de a învăța limba maternă în afara programului comun. Statutul de organizare a Dobrogei din 1888 prevedea pentru comunitățile germane dreptul de a organiza și întreține școli proprii.[50] În unele orașe, în primul rând la București, școlile germane erau frecventate în număr mare și de elevii români, ceea ce a cimentat și mai mult legăturile de prietenie dintre români și sași.

În Principatele Române și mai apoi în România, populația germană a desfășurat o intensă activitate culturală pentru promovarea culturii în limba națională. Între anii 1848—1918 numai în Țara Românească au apărut 34 de ziare, reviste și calendare în limba germană, cum au fost: *Bukarester Deutsche Zeitung; Deutscher Corespondent für die verreinigten Fürstentümern Moldau-Walachei* (după 1860) sau prima revistă literară în limba germană, *Das literarische Rumänien*, apărută la București începând din 1889.

Păstrându-și identitatea religioasă și culturală proprie, populația germană așezată pe pământ românesc a sprijinit năzuințele poporului român spre mai bine în anii revoluției de la 1848,[51] ca și în perioada închegării statului național unitar român. Este suficient să amintim aici pe pastorul și omul de aleasă cultură Stephan Ludwig Roth (1796—

---

45. H. Weczerka, **Op. cit.**, p. 86, 116, 128, 202.
46. Constantin C. Giurăscu, **Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea**, Ed. Academiei Române, București 1967, p. 82.
47. F. Valjavec, **Geschichte der deutschen Kulturbeziehungen zu Südosteuropa**, IV, München, 1965, p. 67.
48. **Ibidem, p.** 55.
49. Hans Durlesser, **Op. cit.**, p. 15.
50. Vezi pe larg la P. Traeger, **Die Deutschen in der Dobrudscha, zugleich ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Wanderungen in Osteuropa**, Stuttgart, 1922, p. 36—39, 140—160; și Hans Petri, **Geschichte der deutschen Siedlungen in der Dobrudscha. Hundert Jahre deutschen Lebens am Schwarzen Meer**, München, 1956, p. 39—42.
51. Carol Göllner, **Năzuințe comune româno-maghiaro-germane, în timpul revoluției de la 1848 în Transilvania**, în „Studii de istorie a naționalității germane și a înfrățirii ei cu națiunea română, vol. II, București, 1981, p. 111—132.

1849),[52] sau pe pastorul medic Dr. Daniel Roth, care între 1826—1830 păstorea comunitatea evanghelică din Iaşi,[53] ce au luptat pentru recunoaşterea drepturilor legitime ale poporului român.

La 9 decembrie 1918, după înfăptuirea măreţului act de la Alba Iulia prin care, pe baza voinţei tuturor românilor, s-a constituit statul naţional unitar român, saşii luterani din Bucureşti au declarat oficial acordul lor în legătură cu unirea ţării lor de origine cu ţara gazdă de atunci.[54] Comitetul naţional săsesc din Transilvania a convocat o mare adunare a saşilor de la 8 ianuarie 1919, la Mediaş, unde, printre altele, „poporul săsesc din Transilvania se pronunţă, conform principiului de autodeterminare, pentru unirea Transilvaniei cu România; salută cordial poporul român şi îl felicită pentru împlinirea idealurilor sale naţionale. Poporul săsesc ia act nu numai de un proces istoric de importanţă mondială, ci şi de dreptul legitim al poporului român, pentru unire şi formarea unui stat".[55]

După primul război mondial toţi luteranii de limbă germană din România au fost trecuţi în jurisdicţia Bisericii Evanghelice de Confesiune Augustană, cu sediul la Sibiu; în martie 1922 fiind inclusă în această jurisdicţie şi comunitatea evanghelică din Bucureşti, care continuă să-şi păstreze caracterul ei unit.[56]

Poporul german aşezat pe pământ românesc de-a lungul timpului s-a bucurat de sprijin şi libertate din partea poporului român, ceea ce i-a dat posibilitatea să-şi păstreze credinţa sa deosebită de cea a poporului român, obiceiurile, limba şi cultura sa, până în zilele noastre. La rândul său, această populaţie a sprijinit, când a fost cazul, lupta poporului român pentru propăşirea patriei comune.

Pr. Prof. Dr. VIOREL IONIŢĂ

---

52. Michal Kroner, **Stephan Ludwig Roth, Viaţa şi Opera**, Bucureşti, 1974, 260 p.
53. Pr. Prof. Mircea Păcurariu, **Legături cultural-bisericeştii**, p. 148.
54. Günther Ambrosi, **Aus Geschichte...**, XV (53), nr. 10, Oktober, 1987, p. 8.
55. Carol Göllner, **Semnificaţia adunării de la Mediaş a reprezentanţ lor saşilor (ianuarie 1919)**, extras din „Studii şi articole de istorie, vol. XIII, Bucureşti, 1969, p. 63.
56. Günther Ambrosi, **Aus Geschichte...**, XV (53), nr. 10, Oktober, 1987, p. 8.

DIE BEZIEHUNGEN ZWISCHEN DEN RUMÄNEN UND SACHSEN IM LAUTE DER ZEIT

Im Laute des acht Jahrhunderte langen Zusammenlebens der Sachsen mit den einheimischen Rumänen hatten sie zueinander gute Beziehungen, insbesondere nachdem sich die Sachsen der Reformation anschlossen. Sowohl die Geistlichen als auch die Gläubigen haben sich gegenseitig Anerkennung erwiesen. Unter anderem haben einige sächsischen Geschäftsleute den Druck rumänischer Gottesdienstbücher in Sibiu und Braşov unterstützt. Viele siebenbürger Sachsen haben auch jenseits der Karpaten in der Wallachei und der Mildau gelebt. Sie waren gleichfalls anhänger der Reformation, genau so wie ihre Brüder aus Siebenbürgen. Es werden einige Aspekte des geistigen und wirtschaftlichen Lebens dieser Sachsen aus verschiedenen Ortschaften der Wallachei und der Moldau, einschließlich Bukarest, untersucht und der Bau von Kirchen für die lutherischen Gläubigen untersucht. Im 19. Jhd. nimmt die Zahl der lutherischen Gemeinden zu, es werden neue lutherische Kirchen und Schulen jenseits der Karpaten gebaut, einige sogar in der Dobrutscha, die erst 1878 an Rumänien angeschlossen wurde. In Bukarest und anderen Ortschaften sind auch deutschsprachige Periodika erschienen.

DIN ISTORIA VIEȚII BISERICEȘTI A ROMÂNILOR SĂLĂJENI: DE LA ÎNCEPUTURI PÂNĂ LA MAREA UNIRE DIN 1918

De două mii de ani pe frontispiciul istoriei noastre naționale strălucește adevărul indubitabil, adevăr dăltuit în lespezi și consemnat în cronici, că am fost și ne-am exprimat prin vremuri ca popor statornic și unitar.

Cu toate acestea însă, nu de puține ori, istoriografia românească a fost, și din păcate mai este încă, silită să răspundă unor afirmații — ce-i drept bazate pe supoziții și date prefabricate, uneori pur și simplu falsificate cu rea credință —, care, chipurile, ar demonstra că, poporul român a venit mult prea târziu pe aceste meleaguri pentru a avea dreptul să locuiască în mod legitim acest pământ și să dureze în tihnă valori materiale și spirituale, potrivit nevoilor sale.

Poporul român s-a plămădit și născut *aici*, trăind dintotdeauna *aici*, nevenind din locuri „unde civilizația încă nu-și făcuse casă"[1] la un anumit timp din istorie. Dar, pentru că faptul real că suntem aici oameni reali, n-a fost un argument suficient și edificator, „am adunat atâtea 'argumente', cărora noi le spunem cu deplin temei dovezi materiale obiective, încât ni se pare greu de crezut că nu ar gârbovi spinările tuturor acelora care, dintr-un motiv sau altul, ne falsifică istoria".[2]

Studiul de față nu are pretenția epuizării acestei vaste probleme, ci, se vrea ca o sinteză care urmărește să scoată în relief continuitatea și unitatea poporului nostru pe aceste meleaguri sălăjene, rolul esențial pe care l-au avut sălăjenii — preoți și credincioși deopotrivă —, în păstrarea ființei naționale, în lupta pentru unitatea politică și religioasă.

Vom purcede mai întâi la prezentarea unei schițe istorice a Sălajului, care de multe ori se confundă cu însăși sbuciumata istorie a Transilvaniei, concomitent cu sublinierea câtorva profiluri de preoți, intelectuali și patrioți luptători sălăjeni, precum și aportul lor deosebit în lupta pentru păstrarea integrității naționale și spirituale românești.

---

1. Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, Idealul desăvârșirii în Ortodoxia Românească, în Telegraful Român, 1—15 septembrie 1984, p. 1.

2. Grigore Beldeanu, Sălajul pe treptele istoriei poporului român, în Acta Musei Porolissensis (A.M.P.), vol. III, Zalău, 1979, p. 545.

I. *SCHIȚĂ ISTORICĂ A SĂLAJULUI*

Sălajul[3] se mai numește și Silvania, adică „loc cu păduri", iar Transilvania e locul de dincolo de Silvania, despărțit prin muntele Meseș, care ar însemna mezieș (miezuină), derivând de la cuvântul respectiv latinesc și nu de la cuvântul unguresc meszes = văros. În inscripțiile latine e numit Meches.[4]

Mulțimea de urme străvechi descoperite pe teritoriul Sălajului, atestă prezența omului pe aceste meleaguri (Buciumi, Ileanda), încă din epoca paleolitică într-o serie de așezări,[5] iar epoca fierului este atestată de urmele unei cetăți de pământ descoperită în satul Bozna.[6]

Prezența populației autohtone dacice este demonstrată de întreaga istorie a Sălajului, de cetățile de la Moigrad, Șimleul Silvaniei, Marca, Stârciu, Tusa, precum și de așezările de la Zalău, Panic și Boghiș.[7]

După cum se știe, dezvoltarea Daciei a fost afectată de cele două războaie duse de Imperiul roman în anii 101—102 și 105—106, în urma cărora cea mai mare parte a Daciei a fost cucerită și transformată în provincie romană. În urma acestor războaie, teritoriul de azi al Sălajului a fost traversat de granița vremelnică a imperiului roman, ceea ce a făcut ca jumătatea de sud a teritoriului să se afle sub stăpânire romană, iar cealaltă parte, a continuat să se dezvolte sub stăpânirea dacilor liberi. Pe aici trecea o linie secundară a „drumului lui Traian", care se abătea din drumul principal de la Cluj și înainta pe Someș, în sus, trecând prin Bologa, Almaș, Buciumi, Hida, Bozna, Unguraș, Romita, Moigrad și, de la Tihău, pe Someș în jos, trecea pe la Ilișua în părțile nord-vestice ale Silvaniei.[8]

Dovezile materiale atestă fără putință de tăgadă că majoritatea așezărilor romane din partea sudică a Sălajului, ca de altfel de pe întreg cuprinsul Daciei ocupate, s-au format pe vetrele localităților dacice,[9] ceea ce evidențiază continuitatea neîntreruptă a vieții economico-sociale pe aceste teritorii. Peste civilizația autohtonă dacică s-a suprapus civilizația romană, influențându-se reciproc, contopindu-se și

---

3. Prof. V. Russu derivă denumirea de Sălaj din Silva, la care s-au adăugat ulterior diferite influențe semantice. Cf. Dr. Dionisie Stoica și Ioan P. Lazăr, **Schiță monografică a Sălajului**, Șimleul Silvaniei, 1908, p. 9, nr. 1.

4. Dr. Dionisie Stoica și Ioan P. Lazăr, **op. cit.**, p. 9, n. 2.

5. Cf. Grigore Beldeanu, **op. cit.**, p. 546.

6. A se vedea spre aprofundare studiile: Gheorghe Lazarovici — Ioan Németi, **Neoliticul dezvoltat din nord-vestul României (Sălajul, Sătmarul și Clujul)**, în Acta Musei Porolissensis, vol. VII, Zalău, 1983, p. 17—36, precum și Eva Lakó, **Repertoriul topografic al epocii bronzului și Hallstattului timpuriu în județul Sălaj**, în Ibidem, p. 69—78.

7. Un interesant studiu în acest sens ne prezintă Alexandru V. Matei, **Repertoriul de așezări și descoperiri dacice pe teritoriul județului Sălaj**, în Acta Musei Porolissensis, vol. III, Zalău, 1979, p. 11—40.

8. Dr. Dionisie Stoica și Ioan P. Lazăr, **op. cit.**, p. 2.

9. Vezi Alexandru V. Matei și Eva Lakó, **Repertoriul descoperirilor și așezărilor de epoca romană pe teritoriul județului Sălaj**, în Acta Musei Porolissensis, vol. III, p. 121—136.

dând naştere unui nou tip de civilizaţie daco-romană. Teritoriul provinciei Dacia a suferit după cucerire o serie de împărţiri. Astfel, sub Antonin Piul (131—161) a fost împărţită în trei părţi: Dacia Apulensis, Dacia Malvensis şi Dacia Porolissensis, aceasta din urmă având capitala la Porolissum (actualul Moigrad, com. Mirşid).

Datorită situării Porolissumului la graniţa de nord-vest a provinciei Dacia, romanii au făcut din el cel mai important centru militar al Daciei Porolissensis,[10] aici staţionând succesiv un mare număr de trupe.[11] Oraşul roman, ridicat la gradul de municipiu pe timpul lui Septimiu Sever (193—211), pe lângă importante clădiri publice: amfiteatre, băi, temple, etc., cuprindea şi numeroase case particulare, ce se întind pe o suprafaţă considerabilă.[12]

Iniţial, în zona nordică a provinciei Dacia Porolissensis, nu s-au aşezat prea mulţi colonişti. Pentru a-i stimula să se aşeze în aceste părţi, autorităţile romane îi scuteau de dări şi impozite[13], fapt care a atras cu timpul un mare număr de colonişti în aceste părţi, contribuind la romanizarea zonei. În partea de nord a Sălajului, rămasă în afara ocupaţiei romane, dacii liberi au continuat să-şi dezvolte propria lor cultură materială şi spirituală. În urma săpăturilor arheologice făcute în zonă, au fost identificate aşezări ale dacilor liberi într-o serie de localităţi, dintre care amintim: Nuşfalău, Marca, Zalău, Valea Miţii, unde a fost descoperit un bogat material ceramic.[14]

Trebuie să subliniem faptul deosebit de important că istoria nu cunoaşte nici un argument conform căruia armata imperiului ar fi recurs la o exterminare în masă a daco-geţilor, sau că la anul 271, Aurelian ar fi retras întreaga populaţie daco-romană în sudul Dunării, provincia Dacia rămânând pustie.

Au fost unii cercetători străini,[15] care din motive politice, au susţinut părerea că fosta provincie Dacia a fost complet evacuată de locuitori la anul 271, că poporul român s-a format undeva în sudul Dunării, de unde ar fi emigrat (sau „remigrat") în teritoriile de azi ale României, cândva într-un timp cuprins între secolele IX—XIII. La

10. Cf. Mircea Rusu, **Cetatea Moigrad şi Porţile Meseşului**, în **„Sub semnul lui Clio", Omagiu Acad. Prof. Ştefan Pascu**, Cluj, 1974, p. 265.

11. Ordinea şi denumirea trupelor staţionate la Porolissum am luat-o după lucrarea **Enciclopedia Civilizaţiei Romane** (Coordonator ştiinţific Prof. univ. dr. doc. Dumitru Tudor), Bucureşti, 1982, p. 605—610.

12. A. Buday, în **Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Muzeum Érem és Régiségtárából** (Cluj) (prescurtat Dolg. Cluj) II, 1911, p. 70 sq; V, 1914, p. 67 sq; VI, 1915, p. 51 sq; C. Daicovici, în **RE, XXII/1, 1953**, p. 265 sq; M. Macrea — M. Rusu în **Fasti Archeologici. Anual Buletin of Clasical archaeology** (Firenze), 1963, p. 412, apud. Mircea Rusu, **op. cit.**, p. 265.

13. Mommsen, **Corpus Inscriptionum Latinorum, 827**, apud. Dr. Dionisie Stoica şi Ioan P. Lazăr, **op. cit.**, p. 12—15.

14. Dumitraşcu şi V. Lucăcel, **Cetatea dacică de la Marca**, Zalău, 1974, p. 32.

15. F.J. Sulzer, J.F. Eder, dar mai ales Robert Roesler. Teoria lor e cuprinsă în vol. **„Romänische Studien"**, Leipzig, 1871.

această ipoteză total lipsită de obiectivitate, au răspuns numeroşi învăţaţi români şi străini, susţinători ai „teoriei continuităţii".[16]

Faptul incontestabil că viaţa economico-socială a populaţiei băştinaşe din spaţiul carpato-danubian, s-a desfăşurat în mod neîntrerupt, nesemnalizându-se nici un „vid social"[17], este demonstrat de existenţa şi în această zonă a unor aşezări din perioada prefeudală, răspândite pe întreaga arie geografică a judeţului: pe Valea Someşului (Doba), precum şi în zona centrală a judeţului (Zalău, Badon, Ortelec, Popeni-Cuceu), precum şi Moigrad-vestitul Porolissum de odinioară, mai întâi dacic, apoi daco-roman şi, în fine, românesc.

La Porolissum s-au descoperit, peste ruinele romane, un cimitir din secolul IV şi altul din secolele XII—XIII[18]. Neîndoielnic, existenţa a numeroase aşezări româneşti în secolele XI—XIII, vine să confirme pe deplin ideea continuităţii populaţiei româneşti în această zonă geografică. Din această perioadă sunt menţionate o serie de localităţi dintre care amintim: Şoimuş, Domnin, Aluniş, Jibou, Mirşid, Zalău, Bobota, Valcăul de Jos, Bădăcini, Bănişor, Plopiş şi altele[19].

În această perioadă, societatea era organizată în obşti săteşti, pe văile râurilor şi în depresiunile naturale. Cu siguranţă vor fi existat asemenea obşti conduse de juzi, jupani şi cnezi, ajutaţi de „oameni buni şi bătrâni", şi pe Valea Crasnei, şi depresiunea Zalăului.[20]. Unele din aceste obşti îşi vor continua viaţa sub forma districtelor româneşti, multă vreme în evul mediu, fiind conduse de cnezi.

Primele menţiuni despre românii din Sălaj s-au făcut în cronicile bizantine şi maghiare. Astfel, în „Gesta Hungarorum" — croni a notarului Anonymus[21] —, se fac referiri la vlahi şi slavi, la formaţiunile politice conduse de voievozii români Menumorut, Gelu şi Glad. Teritoriul judeţului Sălaj era cuprins în cadrul voievodatului lui Menumorut (partea din vestul Meseşului), iar teritoriul de la est de Meseş era cuprins în voievodatul lui Gelu.

După cum consemnează cronica menţionată, atrase de „bunătatea ţării de dincolo de păduri, de rodnicia pământului" pentru că pământul acela e udat de cele mai bune râuri, „că din nisipul lor se culege aur, că de acolo se scoate sare şi materii sărate", armatele ungare au întâmpinat o dârză rezistenţă din partea voievodatelor româneşti. Aceeaşi cronică ne relatează că, primind cu bunăvoinţă o solie, Menumorut ne-a lăsat o pilduitoare lecţie de patriotism: „Spu-

---

16. **Unitate şi continuitate în istoria poporului român**, sub redacţia, prof. univ. D. Berciu, Bucureşti, 1968, p. 461. A se vedea pentru aprofundare toată bibliografia recomandată de Preot. prof. dr. Mircea Păcurariu în **Istoria Bisericii Ortodoxe Române**, vol. I, Bucureşti, 1980, p. 93.

17. Grigore Beldeanu, **op. cit.**, p. 547.

18. Mircea Rusu, **op. cit.**, p. 265.

19. A se vedea în acest sens şi Coriolan Suciu, **Dicţionarul istoric al localităţilor din Transilvania**, vol. I, 1967; vol. II, 1968.

20. Ştefan Pascu, **Voievodatul Transilvaniei**, vol. I, Cluj, 1971, p. 33.

21. G. Popa Lisseanu, **Izvoarele Itoriei Românici**, (Faptele ungurilor de secretarul Anonim al regelui Béla), (Text latin şi traducere), Bucureşti, 1937, cu deosebire cap. XIX—XX—XXI.

neţi lui Arpad, ducele Ungariei: datori îi suntem ca un amic unui amic... Teritoriul ce l-a cerut bunei voinţe a noastre nu i-l vom da niciodată, câtă vreme vom fi în viaţă; nici din dragoste, nici de frică, nu-i cedăm din pământ nici un deget".[22]

Datorită faptului că prin simple ameninţări, ducele ungar n-a putut obţine supunerea voievozilor români, el a dezlănţuit un sângeros război de cotropire a teritoriilor româneşti. Astfel o luptă între Menumorut şi unguri a ţinut 12 zile. La urmă se încheie pacea cu condiţia ca Zoltan, fiul lui Arpad să ia de soţie pe fata bătrânului principe român.[23]

În urma unor sângeroase lupte desfăşurate pe parcursul a câtorva sute de ani, statul ungar şi-a instituit vremelnic, dominaţia peste însemnate teritorii din această parte a Transilvaniei, recurgând la felurite şi dure mijloace pentru supunerea şi deznaţionalizarea românilor. Toate aceste măsuri însă, au rămas fără rezultat. Vitalitatea maselor de români, rezistenţa lor neîncetată faţă de politica asupritorului străin, au făcut ca ei să-şi păstreze fiinţa etnică, individualitatea distinctă în toate expresiile sale.

Elementul social care a înfruntat invazia cotropitorilor a fost ţărănimea, care a constituit pe parcursul mai multor secole, principala forţă revoluţionară în lupta dusă de poporul român pentru libertate naţională şi dreptate socială. Încă din prima jumătate a secolului al XIV-lea, o bună parte a judeţului Sălaj, până aproape de Zalău, a fost dată voievodului Dragoş, numit în scrisorile maghiare Dragfy. În zona Crasnei, documentele pomenesc la 1340 un comitat al Valcăului — „Camitatus Valkus" —, probabil în realitate un district[24].

În secolul al XVI-lea întâlnim în ţinuturile Sălajului mai mulţi voievozi care stăpâneau peste mai multe sate. Dintre ei amintim: Luca Bica, Pavel Bolog, Petru Lupşa[25]. La 1594 este pomenit voievodul Grigore Baboş, cu satele Cizer, Boian, Hurez, Stârciu, iar la 1658, apare pe domeniul Crasnei voievodatul lui Ştefan Petrică, cu mai multe comune: Hurez, Cizer, Boian, Mal, Ban, Bănişor şi Pecei. În ultimul deceniu al secolului al XVI-lea, în bazinul superior al Crasnei este menţionat „Voievodatul de la poalele Meseşului", fără să se menţioneze denumirea reşedinţei[26] Ultimul „voievod" amintit documentar este Trif Pasculy din Crişeni, care, la 1785 era complet aservit domnului (proprietarului) de pământ, local şi, în afară de titlu, nu mai avea nimic, jurisdicţie sau proprietate[27]. Faptul că şi după venirea ungurilor în Transilvania, au continuat să existe şi în aceste părţi, cnezate şi vo-

---

22. G. Popa Lisseanu, op. cit., cap. XX.
23. Dr. Dionisie Stoica şi Ioan P. Lazăr, op. cit., p. 18.
24. Ştefan Pascu, op. cit., p. 212.
25. L. Ghergariu, Zalăul, Schiţă monografică, Zalău, 1926, p. 29.
26. I. Nicorici, Studiu economico-geografic al com. Horoat, ms. 1974, p. 34.
27. Horea Doru Ardeleanu, Ultimul voievod din Sălaj, „Năzuinţa", an. II, 4 octombrie, 1969, p. 9. Autorul articolului îşi baza afirmaţiile pe nişte documente din arhiva personală a familiei.

ievodate, conduse de cnezi locali, este un argument al continuității noastre, și a faptului că românii au existat aici cu multă vreme înainte de secolul al IX-lea, având puternice organizații politico-administrative, cărora, autoritățile maghiare de ocupație, au trebuit să le acorde și să le respecte o anumită independență.

Epoca feudală este marcată și în aceste ținuturi prin câteva momente istorice deosebit de semnificative. Trebuie subliniat faptul că, în evul mediu, țărănimea locală s-a ridicat de nenumărate ori la luptă împotriva exploatării și asupririi. În toate acțiunile antifeudale de pe aceste meleaguri a existat o deplină unitate de acțiune între țăranii români și maghiari. Astfel, în 1344 și 1376, țăranii români și maghiari din Gârbou, Crasna și Nușfalău, acționând în deplină unitate, au atacat domeniile mânăstirii catolice din Mănăștur[28].

De asemenea, răscoala de la Bobâlna[29], din 1437—1438, a cuprins și numeroase sate din Sălaj, printre căpeteniile țăranilor răsculați aflându-se Ilie cel Mare din Almaș, Pavel cel Mare din Voievodeni, Gal din Chendrea și Mihail din Cehu-Silvaniei. George Barițiu, vorbind despre condițiile de pace stabilite la conferința de la Aputu, din luna octombrie 1437, dintre nobili și popor, arăta că tratatul de pace de la Aputu s-a transmis la Conventul de la Cluj prin anumiți deputați: din partea aristocrației prin Ladislau din Someșeni și prin Benedict Pârvul din Valcău, iar din partea poporului prin căpitanul Mihail Vlahul din Girocu și un alt Mihail din comitatul Crasnei.[30] Și tot în Sălaj, în localitatea Căpâlna, de pe Valea Someșului, s-a „inventat" infirma masă a istoriei cu trei picioare: „Unio trium nationum", între unguri, sași și secui, care, datorită faptului că îi lipsea piciorul de bază, cel românesc, s-a prăbușit iremediabil.

Răscoala din anul 1514, a avut în părțile sălăjene un teatru major de desfășurare. Cu toate că, istoricii din secolul al XVI-lea au remarcat Sălajul ca una din zonele fierbinți ale anului 1514, demonstrația a lipsit din toate studiile, articolele sau istoriile, pe care vremea le-a făcut să apară. Apariția recentă a corpusului de izvoare interne ale evenimentului[31], ne oferă implicațiile acestei zone în mișcarea țărănească. În părțile Sălajului au acționat cete de răsculați sub conducerea lui Laurențiu Meszaros[32]. Urcând în sus pe apa Crasnei, în preajma Sărmășagului, răsculații au distrus actele de stăpânire ale lui Ioan

28. **Județele României (Județul Sălaj)**, București, 1972, p. 469.

29. O lucrare documentată în legătură cu evenimentele premergătoare și desfășurarea răscoalei, a dat Ștefan Pascu, **Bobâlna**, București, 1963.

30. George Barițiu, **Scrieri social-politice**, București, 1962, p. 265.

31. Este vorba de lucrarea **„Monumenta rusticorum in Hungaria rebellium anno MDXIV.** Maiorem partem collegit Antonius Fekete Nagy. Ediderunt Victor Kenéz et Ladislaus Solymosi atque in volumen redegit Geisa Erszegi. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1979, p. 728 + XXXVIII tob. + 1 h. A se vedea și recenzia lui Adrian Andrei Rusu, **Noi documente privind răscoala țărănească din 1514, condusă de Gh. Doja**, în **Cărți noi în științele istorice**, București, 1981, nr. 1, p. 77—78.

32. Cf. Verancsics Antal, **Összes munkái**, II, Pest, 1857, p. 6—7, apud Adrian Andrei Rusu, **Răscoala din 1514 în părțile sălăjene**, în Acta Musei Porolissensis, vol. VII, Zalău, 1983, p. 201.

de Moiad şi ale copiilor săi, ale lui Melchior, Gaspar şi Baltazar şi alţii din acelaşi loc, acte privitoare la părţile de moşii din Moiad, Derşida, Bobota, Săcăşeni, Ilişiua, Lompirt şi Câmpia.[33]

Dincolo de Sărmăşag, cetele răsculate par a se fi divizat pentru a pătrunde pe văile râurilor întâlnite. Cete de răsculaţi au înaintat pe Valea Crasnei până la Nuşfalău. Micul târg a trăit atunci unele din cele mai cumplite zile ale istoriei sale. Din cercetarea atentă a capitlului din Oradea din anul 1525, rezultă că în acele momente curtea şi casa din Nuşfalău ale lui Ioan, Ştefan, Ladislau şi Nicolae Banfy, a fost incendiată, rămânând în stare de pustiire 10 ani[34].

Observăm, deci, că între sfârşitul lui mai şi începutul lui august 1514, au fost cuprinse de răzmeriţă, văile Crasnei, Barcăului, Zalăului, Agrijului şi Almaşului. Din Sălaj, cetele răsculaţilor au luat calea către Cluj. Înfrângerea răscoalei s-a datorat forţelor nobiliare reunite din comitatele nord-vestice ale Transilvaniei. Ecouri s-au făcut remarcate până la mai bine de 10 ani de la aceste evenimente. În răstimpul menţionat, nobilimea a urmărit cu cerbicie refacerea înscrisurilor de proprietate, pedepsirea făptuitorilor şi restituirea daunelor. Relaţiile feudale au fost răscolite şi frânate într-o mare, dar fără speranţă demonstraţie de forţă politică. În noua istorie a răscoalei, limitată la hotarele Transilvaniei, Sălajului se înscrie ferm, ca o componenţă esenţială şi remarcabilă.

În jurul anului 1600 este prezent în ţinuturile Sălajului marele voievod Mihai Viteazul, cel care a realizat prima dată unirea Ţărilor Române. Este vorba de marea victorie repurtată de Mihai Viteazul, la Guruslău, la 3 august 1601, asupra armatei lui Sigismund Bathori şi implicit asupra reacţiunii feudale potrivnice idealurilor de unitate şi libertate ale poporului român. În urma victoriei, generalul Basta, colaboratorul lui Mihai, a dat voie armatelor imperiale să jefuiască împrejurimile. Printre cei jefuiţi de imperiali, s-au numărat şi locuitorii acestor ţinuturi, mulţi dintre cei care au încercat să-şi apere avutul, fiind măcelăriţi[35].

Merită să subliniem faptul că printr-o scrisoare din 4 februarie 1600, dată din Alba Iulia, Mihai Viteazul a întărit libertăţile locuitorilor oraşului Zalău, scutindu-i de anumite taxe şi asigurându-le drepturi de autonomie deplină în ceea ce priveşte viaţa internă şi justiţia[36].

---

33. Monumenta rusticorum in Hungaria rebellium anno MDXIV. Maiorem partem collegit Antonius Fekete Nagy, p. 413, Apud. Adrian Andrei Rusu, op. cit., p. 201.
34. „... per cruciatos rusticos fuit diruta et conflagrata" (Cf. Ibidem).
35. L. Ghergariu, op. cit., p. 22.
36. Cf. Grigore Beldeanu, op. cit., p. 549. Strălucitele fapte de arme şi idealurile de unitate ale domnitorului unificator de ţară, i-au fascinat atât de mult pe localnici, încât numeroasele toponimii din zonă îi păstrează amintirea până în zilele noastre: Fântâna Cornilor a lui Mihai, la Guruslău; Podul lui Mihai, la Zalău. Dar cel mai măreţ simbol al amintirii lui Mihai Viteazul şi a bătăliei victorioase purtate de el pentru înfăptuirea unităţii politico-statale a celor trei ţări româneşti este, fără îndoială, monumentul dezvelit la 21 octombrie 1976 pe dealul de la Guruslău, pe locul vechiului mo-

Datorită situației deosebit de grele și a sărăciei în care se aflau, locuitorii Sălajului s-au ridicat de nenumărate ori la luptă împotriva asupritorilor feudali, luptă care a îmbrăcat diferite forme, de la fuga de pe domenii, până la încadrarea în marile mișcări sociale ale epocii. Marea mișcare socială și națională a românilor transilvăneni de la 1784, condusă de Horea, Cloșca și Crișan a cuprins și Sălajul[37]. Încă în lunile august-septembrie 1773, locuitorii din 22 așezări sălăjene, într-un amplu memoriu, însemnând 46 de pagini, adresat coregentului Iosif al II-lea, acuzau autoritățile și nobilii de nenumărate și felurite abuzuri, de uzurpare a unor drepturi străvechi, datorită cărora, după cum sublinia memoriul, „am ajuns în cea mai neagră mizerie"[38]. Conform unor documente ale vremii, în februarie 1775, a avut loc o puternică mișcare a iobagilor din satele de la poalele Meseșului, pe Văile Almașului și Agrijului, la Gâlgău, Gârbou, Chendrea, îndreptată împotriva asupririi sociale și naționale[39].

În pofida măsurilor luate de autorități[40], de a împiedica participarea iobagilor sălăjeni la luptele din Munții Apuseni, totuși numeroși iobagi din aceste ținuturi s-au înrolat în oastea lui Horea.

Trebuie de asemenea să subliniem faptul că comuna Cizer păstrează amintirea legendarului Horea, conducătorul marii răscoale a țăranilor din 1784. În perioada șederii sale în căsuța de sub Măgura, mai sus de răscrucea drumurilor (Ciucea, Cizer, Buciumi), Horea împreună cu ortacii săi, a construit în anul 1773, frumoasa bisericuță de lemn din această localitate, aflată azi în muzeul Etnografic al Transilvaniei din Cluj-Napoca. Pe o grindă a peretelui de nord a naosului este scris: „Lucrat Ursu"[41]. Dacă răscoala din 1784 a statornicit numele lui Horea (Nicolae Ursu din Albac), în istoria social politică a țării noastre, „biserica de lemn construită în satul Cizer, i-a conferit nemurirea în domeniul artei"[42].

Ideile și dezideratele mișcării sociale și naționale de la 1784, au pătruns adânc în conștiința maselor din Sălaj, fapt care se ilustrează în primul rând prin necontenite agitații, frământări și acțiuni țărănești,

nument ridicat de ASTRA, în anul 1926, distrus însă în mod samavolnic de hortiști, în 1940.

37. Nicolae Edroiu și Ladislau Gyémant prezintă implicațiile comitatelor Crasnei și Solnocului Mijlociu în cadrul răscoalei de la 1784, în studiul „Comitatul Solnocului Mijlociu, unit cu Crasna și Chioar, în vremea răscoalei lui Horea (1784), în Acta Musei Porolissensis, vol. VIII, Zalău, 1984, p. 345—432.

38. Paul Abrudan, **Ecouri ale răscoalei lui Horea, Cloșca și Crișan în Sălaj**, „Silvania", Zalău, 1977, p. 3.

39. **Ibidem.**

40. Este vorba de cordonul de pază, care trecea pe sub Rez și Meseș, cordon care avea misiunea să supravegheze mișcările răsculaților (Cf. Nicolae Edroiu și Ladislau Gyémant, **op. cit.**, p. 350—351.

41. Dr. Ioan Godea și dr. Ioana Cristache-Panait, **Monumente istorice bisericești din Eparhia Oradiei (județele Bihor, Sălaj și Satu Mare)**, Oradea, 1978, p. 298.

42. **Ibidem.**

desfăşurate în anii următori. Astfel, o seamă de documente amintesc de o răscoală a iobagilor, care a avut loc în anul 1808 la Năpradea[43].

Revoluţia de la 1821, condusă de Tudor Vladimirescu a avut ecou şi în satele sălăjene. Într-o notă în care se referea la starea de spirit a populaţiei, Paul Banffy, comitele Crasnei, raporta guvernatorului Transilvaniei, la 26 martie 1821, despre mişcările ţăranilor din comitat, provocate de introducerea urbariului şi grăbite de evenimentele din Muntenia. „Aduc la cunoştinţa excelenţei voastre — spunea el —, că în acest comitat se vorbeşte, de două săptămâni, despre răscoala izbucnită în Ţara Românească contra boierilor şi turcilor"[44]. Mai departe comitele raporta: „ţăranii nu mai vor să fie supuşi stăpânilor de pământ, şi sunt gata să atace drepturile lăsate acestora de către rege, fac adunări şi sunt în legătură prin delegaţii lor cu cei de dincolo, iar în faţa funcţionarilor comitatului vorbesc aşa de îndrăzneţ, cum nu s-a auzit până acum. Cele mai agitate localităţi, care neliniştesc şi pe celelalte sunt: Nuşfalău, Boghiş, Borla, Lompirt şi Zăuan"[45].

Sălajul, aflat întotdeauna în efervescenţa frământărilor şi evenimentelor social-politice şi culturale, a fost vatra în care s-au născut doi dintre cei mai de seamă tribuni ai luptei de la 1848, pentru libertate socială şi naţională, pentru unitatea politică a tuturor românilor. Este vorba de Simion Bărnuţiu, născut în comuna Bocşa Română — „luceafărul anului 1848"[46] şi Alexandru Papiu Ilarian — născut în localitatea Bezded. Mai menţionăm faptul, că unul din cei mai viteji căpitani ai lui Avram Iancu, a fost tot sălăjan şi anume, Iacob Deleu din Pericei.

Documentele recent descoperite atestă că începuturile revoluţiei române se leagă şi de Sălaj. La 19 martie 1848, locuitorii din Giurtelecu Şimleului, în frunte cu Ioan Lobonţiu, ridicându-se la luptă pentru libertate, au hotărât: „să nu mai meargă la slujbă la domni"[47], cerând să fie mântuiţi de iobăgie. La 14 aprilie 1848, judele Zalăului, referindu-se la spiritul revoluţionar ce cuprinsese întreg Sălajul, consemna că: „românii sunt mai veseli şi nutresc nădejdi de a scăpa de iobăgie"[48].

La 25 martie 1848, Bărnuţiu lansează din Sibiu cunoscuta *Proclamaţie,* care s-a răspândit ca fulgerul peste tot Ardealul: „Acum este ziua învierii. Să mergem, să răsturnăm piatra de pe mormânt; să dezlegăm lanţurile milenare ale naţiunii române, pentru ca să se ridice din pulbere şi să vieţuiască viaţă veşnică"[49]. Numeroşi sălăjeni au participat la Adunarea Naţională de pe Câmpia Libertăţii de la Blaj din 3/15 mai 1848, unde marele tribun al neamului, Simion Bărnuţiu, de-

---

43. Cf. Grigore Beldeanu, op. cit., p. 550.
44. Paul Abrudan, op. cit., p. 3.
45. Ibidem.
46. Ioan Ardeleanu Senior, **Oameni din Sălaj. Momente din luptele naţionale ale românilor sălăjeni**, Zalău, 1938, p. 6.
47. Grigore Beldeanu, op. cit.
48. Ioan Ardeleanu Junior şi Vasile Vetişan, **Revoluţia de la 1848 a început în Sălaj**, „Silvania", 1977, p. 3.
49. Ioan Ardeleanu Senior, op. cit., p. 113.

monstra cu argumente irezistibile dreptul românilor de a-şi hotărî destinele.

În aceste vremuri de răscruce pentru istoria poporului nostru, ţăranii din Năpradea se adună la 30 iulie 1848 şi protestează vehement împotriva abuzurilor lui Augustin Santvics, administratorul moşiei baronului Carol Huszar[50]. Flăcările revoluţiei s-au extins în părţile Jiboului, la Dragu şi Tihău, cu o amploare deosebită, fapt care a determinat intervenţia armatei austriece în localităţile Buciumi, Gârbou, Samşud şi în alte părţi ale Sălajului.

La realizarea măreţului act al Unirii Moldovei cu Ţara Românească şi la fondarea statului naţional român şi-au adus o contribuţie preţioasă şi iluştrii fii ai Sălajului, Simion Bărnuţiu şi Alexandru Papiu Ilarian. Acesta din urmă, bucurându-se de deplina încredere a domnului Alexandru Ioan Cuza, în anul 1860 este numit în funcţia de jurisconsult al Moldovei[51], iar trei ani mai târziu, în 1863, ministru titular la Departamentul Justiţiei în guvernul României, guvern prezidat pe atunci de Mihail Kogălniceanu[52].

Războiul pentru cucerirea independenţei de stat a României, a constituit un stimulent, amplificând mişcarea naţională a sălăjenilor pentru libertate naţională, ca, de altfel, a tuturor românilor aflaţi sub dominaţie străină. La scurt timp după proclamarea independenţei de stat a României de către Parlamentul ţării, în locuinţa juristului Vasile Pop din Zalău, a avut loc o întrunire a fruntaşilor sălăjeni, care se adresează, printr-o scrisoare, datată 13/25 mai 1877[53], vicarului Alimpiu Barbolovici, ca acesta prin protopopiatele Silvaniei să strângă ofrande pentru fraţii de peste Carpaţi, care sângerau în războiul de independenţă de la 1877. În acest Apel-manifest, se arăta că evenimentele au silit România „să îmbrace faţă de război şi să-şi sacrifice viaţa şi averea fiilor săi pentru apărarea vetrei strămoşeşti". În numele „legăturii de sânge cu fraţii cei de dincolo de Carpaţi", semnatarii apelului — Gheorghe Pop de Băseşti, Ioan Maniu, Emeric Pop, Gavril Trifu, Alexandru Costea (preotul Ortiţei), Teodor Pop şi Valentin Pop —, chemau cu toate forţele „susţinerea cauzei neatârnării"[54]. Cu toată oponenţa ostilă a autorităţilor austro-ungare, răspunzând chemării apelului, sălăjenii „s-au grăbit cu bucurie să dea dinarul lor la altarul naţiunii"[55].

---

50. Ioan Ardeleanu Junior şi Vasile Vetişan, op. cit., p. 3. şi Biblioteca Astra Sibiu, fond Colecţia de documente, mss, cota 377/1848.

51. Ion Clopoţel, Alexandru Papiu-Ilarian în faţa problemelor româneşti, Alba Iulia, 1939, p. 74. Xenopol defineşte oficiul de jurist consult al statului, ca „un soi de consiliu de stat, concentrat într-o singură persoană".

52. Ibidem, p. 97.

53. Textul integral al scrisorii este publicat la Ioan Ardeleanu Senior, op. cit., Anexa II, p. 205—206.

54. Ibidem.

55. Ibidem.

Sălajul a dat şi un poet al neatârnării, pe Ioniţă Scipione Bădescu din Răstolţul Mare, prieten apropiat al lui Mihai Eminescu. Prin versurile sale înaripate, Bădescu chema poporul la luptă pentru cucerirea deplină a independenţei de stat a României şi cântă înaltele virtuţi ale ostaşilor noştri. În poezia „Trompetele răsună", poetul Ioniţă Scipione Bădescu exprimă voinţa de libertate şi de unire a poporului român". „Un glas pe toţi îi poartă / Să-şi vadă iar moşia / Unită, mare, mândră / Trăiască România"[56 a]. Alături de Ioniţă Scipione Bădescu trebuie să amintim şi figura marelui cărturar şi pedagog Petre Dulfu[56 b]. După absolvirea cursurilor primare şi medii la Baia Mare şi a celor universitare la Cluj, îşi ia în 1881 doctoratul în filozofie[57]. Pleacă la Bucureşti unde desfăşoară o activitate profesorală neîntreruptă timp de 40 de ani[58]. Deşi viaţa nu l-a cruţat[59], totuşi elevii care au avut prilejul de a-l avea ca profesor, au văzut în el în permanenţă, un model desăvârşit de pedagog: drept, credincios, harnic, amabil, politicos. Cursurile pe care le ţinea erau aşa de limpezi, substanţiale şi pe înţeles, încât se foloseau de ele şi elevii altor şcoli normale. El este şi autorul a două valoroase manuale: unul de „Etică" şi altul de „Estetică", care la vremea aceea au fost singurele manuale pentru aceste discipline în învăţământul nostru secundar[60]. Toate aceste lucruri ne îndreptăţesc să-l aşezăm pe Petre Dulfu în galeria celor mai reprezentativi dascăli şi pedagogi ai neamului.

Mişcarea memorandistă a prins în rândurile ei — alături de alţi români din Transilvania —, şi numeroşi sălăjeni. Printre cei 300 de delegaţi care au plecat la Viena pentru a preda Memorandumul, s-au numărat: Gheorghe Pop de Băseşti, Andrei Cosma, dr. Cassiu Maniu, Gheorghe Filip, învăţătorul Alexe Fedorca, Teodor Simoc şi Ioan Galu[61].

Mai târziu, în mai 1894, când a început la Cluj procesul împotriva memorandiştilor, din satele şi oraşele Sălajului, s-au îndreptat spre Cluj numeroase delegaţii, pentru a-i sprijini pe „inculpaţi". Printre acestea se aflau delegaţii din Zalău, Meseşenii de Sus, Pria, Cizer, Şeredei, Sâg, Şimleul Silvaniei, Cehu Silvaniei, Ortelec, Cheud, Cuceu,

---

56 a. Cf. Grigore Beldeanu, op. cit., p. 552.

56 b. S-a născut la 10 martie 1856 în com. Tohat, jud. Sălaj. Scrisul şi cititul l-a învăţat de la un frate al mamei sale, Grigore Bran (învăţător pe atunci în satul natal), pe care îl uimise cu inteligenţa sa vioaie şi excesiva sa timiditate, (Cf. Ioan Ardeleanu Senior, op. cit., p. 167 u.).

57. Ibidem, p. 168.

58. Ibidem, p. 170.

59. Este vorba de trei „lovituri" crunte pe care le-a primit: la 1 septembrie 1904, a pierdut pe al doilea dintre fiii săi — Virgil —, elev în clasa a IV-a de liceu, iar la 10 martie 1906, şi pe cel mare, Eugeniu. La începutul războiului (10 oct. 1916), P. Dulfu se refugiază cu familia în Moldova. Aici, fiica sa Valeria se îmbolnăveşte grav şi moare la scurt timp după întoarcerea la Bucureşti în toamna anului 1918. (Cf. Ibidem, p. 170).

60. Ibidem.

61. Arhivele Statului, filiala Sălaj, fond Prefectura Jud. Sălaj, Prezidenţiale, cota 36/1893.

Domnin, Şoimuş, Racâş, Brebi, Treznea, Bozna, Agrij.[62] Tot în acele zile fierbinţi, sătenii din Ileanda, acţionând în sprijinul memorandiştilor, au declarat public: „Cu inima, cu sufletul, cu gândul nostru suntem alături de voi pe banca acuzaţilor, deoarece răbdaţi pentru noi. Suferinţele voastre sunt şi ale noastre, fiţi curajoşi“[63].

La începutul secolului al XX-lea, lupta pentru unitatea naţională dobândeşte un ritm din ce în ce mai accentuat. În momentul încheierii primului război mondial, aparatul maghiar de stat din teritoriile subjugate, a fost izgonit în cea mai mare parte, iar ostaşii întorşi de pe front şi foştii prizonieri reveniţi din Rusia, refuzau să mai recunoască autoritatea celor ce le năpăstuiseră familiile în timpul războiului.

Dorinţa de veacuri a poporului nostru, de desăvârşire a procesului de făurire a statului naţional unitar român, prin unirea Transilvaniei cu România, se manifestă cu putere şi în Sălaj. De pe teritoriul Sălajului sunt aleşi peste 100 de delegaţi, care au participat la Adunarea de la Alba Iulia (1 decembrie 1918), în fruntea cărora se afla octogenarul Gheorghe Pop de Băseşti (1835—1919), „acela de numele căruia se leagă toate instituţiile româneşti din Sălaj şi aproape toate mişcările de emancipare a românilor sălăjeni“[64]. El era preşedintele Partidului Naţional Român, cel care, în intervenţia sa din cadrul procesului intentat memorandiştilor afirmase cu tărie: „... ceea ce se discută aici, domnilor, este însăşi existenţa poporului român! Existenţa unui popor nu se discută; se afirmă“[65].

Considerând că Adunarea este gata să aducă hotărâri decisive, Suciu propune, în numele Comisiei, prezidiul: Gheorghe Pop de Băseşti, episcopul Ioan Papp şi Dimitrie Radu, ca preşedinte, trei vicepreşedinţi şi opt secretari, printre care şi Victor Deleu din Şimleu[66].

Bătrânul preşedinte, cu lacrimi de bucurie în ochi, deschide Marea Adunare a tuturor românilor din Transilvania, Ungaria şi Banat. Cuvintele rostite sunt puţine, dar profunde şi categorice: „Am venit, chiar dacă această cale m-ar costa viaţa, căci de acum pentru mine nu mai rămâne alta decât să zic şi eu ca dreptul Simion din Scriptură: Acum slobozeşte Doamne pe robul Tău în pace ...“[67]. Iar mai departe continua: „Naţiunea română, la toate evenimentele mari istorice din trecut, ca şi astăzi, s-a adunat pentru a decide asupra sorţii sale. Aşa onorată adunare, în anii 1848, când era cea mai grea sarcină asupra naţiunii romåne, s-a adunat pe Câmpia Libertăţii la Blaj, şi acolo, a luat hotărârea care avea să înfrunte iobăgia în care gemea sărmana

62. Ioan Tomolea, Traian Mărcuş, **Zalăul şi memorandiştii**, în vol. **„Zalăul pe treptele istoriei“**, Zalău, 1975, p. 67—68.

63. **Unirea Transilvaniei cu România. 1 Decembrie 1918**, (sub redacţia lui Ion Popescu-Puţuri şi Augustin Deac), Bucureşti, 1972, p. 233.

64. Ioan Ardeleanu Senior, **op. cit.**, p. 130.

65. **Ibidem**, p. 140.

66. Vasile Netea, **O zi din istoria Transilvaniei. 1 Decembrie 1918**, Bucureşti, 1970, p. 163.

67. Ioan Ardeleanu Senior, **op. cit.**, p. 145.

noastră naţiune. După dezrobirea noastră din iobăgie, a urmat o altă iobăgie şi mai mare, iobăgia sufletelor noastre şi apoi a urmat iobăgia de clasă. Astfel, onorată adunare, la locul acesta sfinţit de sângele marilor noştri martiri, v-aţi adunat şi dumneavoastră, ca să sfărâmaţi şi cătuşele robiei noastre spirituale, ale robiei noastre seculare şi să decidem ca un popor liber asupra sorţii noastre. Lanţurile acestei robii suntem chemaţi, fraţilor, să le zdrobim astăzi, la această adunare a tuturor românilor din Ungaria şi Transilvania, aici pe pământul stropit cu sângele martirilor Horea şi Cloşca. Vrem să zdrobim lanţurile robiei noastre sufleteşti, prin realizarea marelui vis al lui Mihai Viteazul: „unirea tuturor celor de o limbă şi de o lege într-un singur şi nedespărţit stat românesc"[68].

Îndemnând pe toţi cei prezenţi să se întoarcă acasă şi să vestească tuturor hotărârile aduse, Gheorghe Pop de Băseşti părăseşte Alba Iulia, reîntorcându-se în Sălajul său natal, unde avea să se stingă din viaţă la 23 februarie 1919[69]. Actul Unirii din 1918 a fost primit de locuitorii acestor sate, ca de altfel de întreaga populaţie a Transilvaniei, cu deosebit entuziasm şi totală adeziune. Fiind duminică, evenimentul din 1 decembrie 1918, a fost anunţat şi binecuvântat de preoţi din uşa tuturor altarelor bisericilor româneşti, din toate satele şi cătunele, actul unirii fiind opera colectivă a întregului popor român, voit, proclamat şi recunoscut de toţi românii.

II. VIAŢA BISERICEASCĂ ÎN ŢINUTURILE SĂLĂJENE

Poporul român, când apare pe scena istorei, apare ca popor format din împletirea dacilor cu romanii şi totodată creştin, fiind singurul popor de origine latină la care s-a impus creştinismul ortodox. Este bine ştiut faptul că în ce priveşte răspândirea creştinismului în nordul Dunării — în Dacia Traiană deci—, în secolele I—III, nu avem nici o mărturie literar-istorică sau arheologică sigură. Această constatare nu exclude însă posibilitatea existenţei unor creştini izolaţi în Dacia şi chiar în Dacia Porolissensis în primele trei secole creştine. În lipsa dovezilor istorico-arheologice, putem recurge la câteva argumente de ordin logic-istoric.

Datorită legăturilor comerciale ale cetăţilor greceşti din Dacia Pontică (Tomis, Hristia, Callatis, Dionyopolis, Durostorum, Axiopolis), dar şi ale dacilor, cu centrele economice şi politice din Asia Mică, Siria, Palestina, Egipt, insulele greceşti, Macedonia, Tracia, în care creştinismul era larg răspândit în urma propovăduirii Sfinţilor Apostoli şi a ucenicilor lor, putem presupune că învăţătura creştină a fost cunoscută sporadic în Dacia încă de la sfârşitul secolului I.

68. V. Branişte, „Gheorghe Pop de Băseşti", Cuvântare festivă, Cluj, 1923, p. 2—4.
69. V. Netea, op. cit., p. 184.

După cucerirea Daciei de către romani, învăţătura creştină s-a putut răspândi prin mai multe căi: prin colonişti, prin ostaşi din armata romană, prin negustori, prin sclavi şi prin captivi aduşi de goţi[70]. Şi în actualul ţinut al Sălajului, situat atunci la limita nordică a provinciei Dacia Traiană, au fost aduşi colonişti, cărora autorităţile le-au făcut o serie de înlesniri, scutindu-i printre altele şi de impozite. Cu siguranţă că între aceşti colonişti erau şi creştini, mai ales că unii dintre ei erau aduşi din Asia Mică şi Siria, unde creştinismul fusese propovăduit de Sfinţii Apostoli, îndeosebi de apostolii Petru, Pavel şi Ioan. N-ar fi de asemenea exclusă posibilitatea ca unii dintre colonişti să fi venit în Dacia, tocmai pentru a scăpa de persecuţiile la care erau supuşi în regiunile din care plecaseră[71].

Datorită situării Parolissumului la graniţa nordică a provinciei, romanii au făcut din el cel mai important centru militar al Daciei, Porolissensis. Am arătat mai sus numărul, ordinea şi denumirea trupelor şi unităţilor militare aduse aici[72]. Unele din aceste trupe erau aduse de pe teritoriile unde învăţătura creştină era cunoscută încă din secolul I. Existenţa unor creştini în unităţile militare din Scythia Minor este confirmată şi de faptul că în cursul persecuţiilor lui Diocleţian şi Liciniu, la începutul secolului IV, au pătimit mai mulţi ostaşi romani. Acest fapt ne îndreptăţeşte supoziţia că şi la Porolissum au existat unii soldaţi creştini, care, „cu râvna caracteristică primilor creştini, au căutat ca să aducă la Hristos şi pe alţi soldaţi, dar şi pe unii locuitori din oraşele şi satele în apropierea cărora erau cantonaţi". Nu trebuie trecut cu vederea nici faptul că soldaţii romani, după satisfacerea stagiului militar de 25 de ani şi chiar mai mult, erau lăsaţi la vatră, ca veterani, se stabileau în Dacia, unde li se acorda un lot de pământ şi se căsătoreau, contribuind la romanizarea provinciei. Dacă ei erau creştini, desigur că prin căsătorie puneau bazele unor familii creştine"[73]. Pe baza celor spuse până aici, putem trage concluzia că învăţătura creştină a fost cunoscută în Dacia — deci şi în Dacia Porolissensis — încă din primele trei secole ale erei noastre. Ea era mărturisită de credincioşi singuratici, în ascuns, de teama legilor romane, care o declarau „religie nepermisă".

Teoria unei totale evacuări a populaţiei romanice din Dacia şi-a dovedit absurditatea şi caracterul neştiinţific, nu numai printr-o serie de argumente de ordin logic cât şi prin recentele descoperiri arheologice, despre care am amintit de asemenea în capitolul anterior. Acestea dovedesc existenţa unei vieţi fără întrerupere, în forme indu-

---

70. Cf. Mircea Păcurariu, **Istoria Bisericii Ortodoxe Române**, vol. I, Bucureşti, 1980, p. 57—59.
71. **Ibidem**.
72. Cf. **Enciclopedia Civilizaţiei Romane** (coordonator ştiinţific Prof. univ. dr. doc. Dumitru Tudor), Bucureşti, 1982, p. 605.
73. Mircea Păcurariu, **op. cit.**, p. 58.

bitabil romano-provinciale, în peste 50 de localităţi din Transilvania, între care sunt menţionate şi Porolissumul şi Buciumul.

În această privinţă sunt deosebit de semnificative şi obiectele paleo-creştine din secolul IV, descoperite în diferite localităţi, mai ales în fostele oraşe romane. Şi în ţinutul Sălajului au fost descoperite urme ale continuităţii şi vechimii creştinismului pe aceste meleaguri. Este vorba de „vasul" sau „fragmentul ceramic"[74], cu inscripţie creştină de la Moigrad, descoperit în primăvara anului 1975, de un grup de elevi de la Şcoala Generală din Moigrad, conduşi de profesorul Ştefan Simoc. Iniţial s-a crezut că este vorba de un fund de strachină[75], dar e mai degrabă un disc[76], din care se păstrează fundul lui, cu inelul de sprijin parţial. Diametrul exterior al inelului este de 4 cm; diametrul interior este de 3,2 cm.

În partea centrală, interioară a vasului, se poate distinge, clar, monograma criptografică a lui Iisus Hristos, înscrisă într-un patrulater de formă trapezoidală. Spre una din bazele trapezului se află incizate simboluri creştine: un pom şi o pasăre. Alături apar alte câteva semne şi pâini[77]. Pe exteriorul laturilor trapezului se găseşte inscripţia: „Ego... vius sau ulus... vot... p...", adică: Ego (Pa)ulus vot(um) p(osui).

Caracterul creştin al fragmentului ceramic este dat de fiecare din elementele incizate în parte şi toate împreună[78]. Astfel: copacul reprezintă Duhul Sfânt[79]; chrisma, reprezintă monograma lui Iisus Hristos[80]; iar pâinile rituale sunt reprezentate prin cerculeţe[81]. La toate acestea se adaugă inscripţia[82]. Toate semnele, inclusiv inscripţia, sunt caracteristice creştinismului primitiv. În ce priveşte datarea acestui obiect, este cert că el aparţine secolului IV. Dacă acceptăm caracterul creştin şi datarea în acest fel a vasului cu inscripţie şi semne creştine de la Moigrad, trebuie să subliniem că prezenţa lui aici constituie şi o semnificaţie economică importantă. Aceasta înseamnă că atelierele de fabricat ceramică, au continuat să dăinuie la Porolissum şi după anul 271 d.Hr., oraşul continuând să aibă rolul de centru economic şi comercial al regiunii.

---

74. Piesa se află inventariată la Muzeul de Istorie din Zalău, cu numărul C.C. 78/1978.

75. Nicolae Gudea, **Vasul cu inscripţie creştină de la Moigrad, Contribuţii la istoria creştinismului în Dacia, după retragerea aureliană**, în **Acta Musei Porolissensis**, vol. III, Zalău, 1970, p. 515. El face o interesantă prezentare a acestui vas, insistând asupra descrierii şi asemănării lui cu alte obiecte paleocreştine din secolul IV.

76. Cf. Mircea Păcurariu, **op. cit.**, vol. I, p. 88.

77. Nicolae Gudea, **op. cit.**, fig. 1. (Vasul cu inscripţie de la Moigrad 1. partea interioară cu inscripţia şi simbolurile creştine. Scara 2 : 1, p. 317).

78. P. Cabrol — H. Leclerq, **Dictionaire L'archéologie chretienne et de Liturgie**, Paris, 1924, I/2, p. 2691—2710 (arbre).

79. **Ibidem** V/1, 1922, p. 525—529 (Le Saint Esprit).

80. **Ibidem** XI/2, 1934, p. 2375—2378 (Monohrame du Christ).

81. **Ibidem** XIII, 1937, p. 435—461 (pain).

82. **Ibidem** V/1, 1922, p. 1037—1050 (ex voto).

Piesa creştină de la Moigrad, descoperită într-un mare centru economic şi militar al provinciei Dacia, are o semnificaţie deosebită din punct de vedere social. Ea nu trebuie apreciată izolat, ci încadrată în descoperirile mai vechi de monede din secolul IV d.Hr., sau alte descoperiri, ori date în legătură cu continuitatea populaţiei daco-romane şi după anul 271 d.Hr.[83] Din punct de vedere al provenienţei, descoperirile cu caracter creştin din Transilvania pot fi împărţite în două grupe[84]: a) o grupă din care fac parte obiectele creştine provenite din Imperiu, fie ca mijloace de propagandă creştină, fie ca simple piese de export. Această grupă este cea mai numeroasă şi cuprinde piesele care sunt sigur creştine[85]; b) grupa de obiecte creştine de provenienţă locală. Această grupă este mai puţin numeroasă şi în general sunt acceptate ca având caracter nesigur[86]. Fireşte însă, că din punct de vedere al răspândirii şi acceptării religiei creştine, această grupă este mai importantă.

Vasul de la Moigrad, raportat la cele două grupe de mai sus, constituie deocamdată primul document creştin cu caracter local cert[87]. Datorită acestui fapt, importanţa vasului de la Moigrad pentru rezolvarea problemei continuităţii daco-romane —după 275—, şi a vechimii creştinismului pe meleagurile sălăjene, este deosebită.

În legătură cu existenţa unei organizaţii bisericeşti în această zonă, din secolul IV până către sfârşitul secolului IX, nu avem nici o dovadă certă. Probabil, în aceste ţinuturi au activat aşa numiţii horepiscopi, trimişi fie de patriarhii de Constantinopol, fie de arhiepiscopii de Justiniana Prima (secolul VI), sau de cei din Dobrogea (secolele IV—VI). De asemenea, au putut activa aici episcopi „misionari" (periodevţi), trimişi de aceeaşi cârmuitori bisericeşti din afară[8]. Dar scaune episcopale, cu o organizaţie mitropolitană, cu dependenţă de vreo autoritate bisericească din afară, nu putem admite. De drept erau supuşi, ca toţi cei „dintre barbari", Patriarhiei de Constantinopol, prin canonul 28 al Sinodului V ecumenic.

Odată cu cristalizarea primelor formaţiuni statale româneşti din centrul şi nord-vestul Transilvaniei (sec. al IX-lea), locul horepiscopilor a fost luat de episcopi. De acum, fiecare conducător politic voia să aibă în „cetatea" sa un „episcop eparhiot", care să păstorească preoţii şi credincioşii. Astfel de scaune episcopale existau la Dăbâca,

---

83. D. Protase, **Problema continuităţii în Dacia în lumina arheologiei şi numismaticii**, Bucureşti, 1966, p. 119.

84. Cf. Nicolae Gudea, **op. cit.**, p. 523.

85. În legătură cu descoperirile şi obiectele creştine din Transilvania, vezi: I. I. Rusu: **Materiale paleocreştine arheologice din Transilvania. Contribuţii la istoria creştinismului daco-roman**, în Studii Teologice, nr. 10/1958, pag. 311—340; D. Protase, op. cit., p. 143—153; I. Branişte, **Monumenti paleocristiani della Dacia Traiana**, in **Corsi di Cultura ravennate e bizantina**. Ravenna, 1971, p. 49—69.

86. Din grupa pieselor nesigure fac parte: capacul de sarcofag de la Cluj, monumentul de la Turda, monumentul de la Zlatna, opaiţul de la Sarmisegetuza. Referitor la aceste obiecte este valabilă bibliografia de la nota anterioară.

87. Nicolae Gudea, **op. cit.**, p. 523.

88. Mircea Păcurariu, **op. cit.**, vol. I, p. 204—205.

unde se afla reşedinţa voievodului Gelu, şi la Biharea (la cca 10 km nord de Oradea). Când facem aceste afirmaţii, avem în vedere relatarea lui Anonymus, că Menumorut, în tratativele duse cu trimişii lui Arpad, invoca în sprijinul său autoritatea împăratului bizantin, Leon al VI-lea Filosoful[89]. Reiese că voievodul bihorean avea legături strânse cu Bizanţul, dar acestea nu se puteau limita pe atunci numai la probleme politice sau economice, ci implicau şi legături bisericeşti, fiind bine cunoscută politica Bizanţului, de a atrage popoarele vecine prin mijlocirea Bisericii oficiale, Ortodoxe.

Fragmentul unui engolpion kievean, descoperit întâmplător în cursul cercetărilor arheologice efectuate pe una din terasele dealului „Pomet", unde se presupune că a fost mânăstirea Meseşului[90], oferă alte indicii despre viaţa bisericească din această zonă în secolele XII—XIII. Fragmentul de engolpion păstrat, redă doar trei braţe ale crucii şi două medalioane ce cuprind busturile evangheliştilor Marcu şi Luca, iar în partea centrală, Maica Domnului. Inscripţia cu litere slavone fiind ştearsă parţial, nu poate fi descifrată. În afară de engolpionul kievean de la Moigrad, s-au descoperit obiecte similare la: Trifeşti, Cândeşti, Ibăneşti, Bâtca Doamnei, Vorniceni, Piatra Neamţ, fapt ce ilustrează elocvent, legăturile economice şi spirituale cu acest important centru meşteşugăresc, care a fost Kievul.

Se ştie că în secolele IX—XI, când ungurii încep să pătrundă în Transilvania, ei au învăţat legea creştină ortodoxă, deci, au fost iniţial încreştinaţi în ritul răsăritean[91] — fapt care a favorizat propăşirea Ortodoxiei în Ungaria. Ulterior, sub Ştefan „cel Sfânt", a început să pătrundă în Ungaria ritul latin, el obligând pe supuşii săi să îmbrăţişeze catolicismul, fapt pentru care a primit de la papă coroana de rege[92]. Astfel, Biserica românilor din Ardeal, începând din secolul XI, a avut de suferit o serie de prigoane şi persecuţii din partea regilor maghiari, instigaţi şi sprijiniţi de papi. Din cauza persecuţiilor religioase, doi voievozi români din Maramureş au trecut munţii cu o ceată numeroasă de români, punând bazele principatului Moldova[93].

Din această perioadă (secolele XI—XIII), datează bisericuţele de la Moigrad, Jac, Creaca şi Brebi, care erau biserici călugăreşti. Astfel în hotarul comunei Creaca, la o veche carieră de piatră, numită de localnici „Piatra lată", este amintită o astfel de bisericuţă[94]. Tot în hotarul aceleiaşi comune, la sud de Valea Ortelecului, mai sunt semnalate şi alte locaşuri similare.

În hotarul comunei Jac, pe Valea Ţicla, la punctul numit „Pivniţe", se află o chilie, iar în partea dreaptă a Văii Pometului este să-

89. Ibidem, p. 206.
90. Mircea Rusu, Cetatea Moigrad şi..., în op. cit., p. 267.
91. Mircea Păcurariu, op. cit., vol. I, p. 202—203.
92. Teodor Hermann, Monografia istorică a protopopiatului ortodox român Dej, Cluj, 1925, p .48.
93. Dr. Dionisie Stoica şi Ioan P. Lazăr, op. cit., p. 31.
94. G. Téglás, Arch. Ert., 1898, p. 119, fig. 1—3, apud. Mircea Rusu, op. cit., p. 268.

pată în stânca de gresie o biserică cu altarul redat printr-o nişă scobită în perete, iar pastoforiile sunt de asemenea prezente prin nişe arcuite. Dimensiunile bisericuţei rupestre sunt de 3,5 m şi 2,5 m. În peretele stâng mai sunt săpate două ferestre şi o intrare, ce duce la chilia sihastrului, lungă de 3,5 m şi lată de 1,8 m. Pe peretele din fund al chiliei, este dăltuită o bancă înaltă de 0,40 m şi lată de 0,80 m, care servea drept pat[95]. La Moigrad, în hotarul comunei, sunt semnalate de localnici mai multe bisericuţe, iar pe teritoriul cetăţii de pe „Cămin", se află de asemenea o bisericuţă săpată în stâncă. Deoarece încăperea este parţial umplută cu pământ şi apă, nu a putut fi ridicat, până în prezent, planul ei.

Existenţa şi prezenţa acestor bisericuţe călugăreşti în zona Moigradului, dimpreună cu engolpionul kievean, dovedesc că la acea dată, exista aici un puternic nucleu ortodox. Analogiile cu chiliile şi bisericile rupestre de la Murfatlar (judeţul Constanţa), precum şi cu cele de la Tihany şi Zebegény (Ungaria) şi Kiev şi Pskov (Ucraina), unde se aflau nuclee importante de călugări ortodocşi în secolele X—XIII, nu este întâmplătoare[96].

De altfel, în cursul secolelor XI—XIII, importante mânăstiri din Ungaria au fost iniţial ortodoxe: Morisena (Cenad), Arandjelovo, Mitrovica, Yeszprémvölgy, Visegrad, Paszló, Dunapentele (Dunaujvár). Nu ar fi exclus ca iniţial şi mânăstirea Meseşului, construită peste ruinele oraşului roman Porolissum de către ducele Almus Constantin (1075—1113), care a trăit la Constantinopol, să fi fost iniţial ortodoxă. La această presupunere ne conduc o serie de privilegii pe care mânăstirea le-a primit de la reginele arpadiene ce simpatizau cu ortodocşii. E vorba de Ana de Chatillon, prinţesă de Antiochia, soţia lui Bela III (1172—1196), Maria, fiica lui Theodor Lascaris, soţia lui Bela IV (1235—1270); Elisabeta Cumana, mama lui Ladislau Cumanul, care..." în secret a fost convertit la Biserica ortodoxă"[97]. Toate acestea ne îndreptăţesc afirmaţia că efectuarea unor cercetări arheologice exhaustive la chiliile şi bisericile rupestre şi la locul unde se presupune că a existat mânăstirea Meseşului, ar putea aduce contribuţii importante la cunoaşterea vieţii bisericeşti a românilor din această zonă, în perioada cuprinsă între secolele XI—XIII.

Începând cu secolul al XIV-lea, avem ştiri despre existenţa în Transilvania a unor episcopi ortodocşi sub jurisdicţia cărora se aflau şi românii ortodocşi din aceste părţi. Astfel, în 1391, se aminteşte de existenţa unei mânăstiri cu hramul Sfântului Arhanghel Mihail, în satul Peri (azi în Ucraina), refăcută de Baliţă şi Drag, pe care aceştia

95. Cf. datelor oferite de Mircea Rusu, **op. cit.**, p. 268.

96. I. Barnea, **Din istoria Dobrogei**, III, 1971, 1.180 sq, apud Mircea Rusu, **op. cit.**, p. 269.

97. Cf. Mircea Rusu, **op. cit.**, p. 269—270. A se vedea şi A. Buda, în **Dolgozatok al Erdély Nemzeti Muzeum Érem és Régiségtárából**, (Cluj), 1915, p. 74 sq.

au înzestrat-o cu trei sate şi alte proprietăţi. În primăvara aceluiaşi an, Drag a plecat la Constantinopol, ducând o scrisoare semnată şi de fratele său, prin care cereau ca mânăstirea ctitorită de ei să fie declarată stavropighie patriarhală. În tomosul de recunoaştere, patriarhul Antonie IV, l-a investit pe egumenul Pahomie cu titlul de exarh patriarhal, având unele atribuţii rezervate episcopilor (să înveţe pe preoţi şi credincioşi, să judece procesele bisericeşti, să sfinţească biserici).[98] Între ţinuturile aparţinătoare acestei mânăstiri, se menţionează şi Sălajul[99]. După cum menţionează tomosul, hirotoniile urmau să fie săvârşite de „arhiereii locali". Deci, în Transilvania, la acea dată, existau mai multe scaune episcopale şi chiar o mitropolie, dacă ne gândim la inscripţia de la Râmeţ, unde în 1376 era pomenit arhiepiscopul Ghelasie[100]. În 1456—1458 este pomenit egumen al mânăstirii, Simion Sălăjanul[101], în timpul căruia locuitorii şi coloniştii din Câmpulung (pe Tisa) răpeau din păşunile, pădurile, ogoarele şi fâneţele mânăstirii Peri. La plângerea egumenului, comitele Maramureşului i-a obligat să le restituie şi să plătească mânăstirii, 100 de mărci de Buda. Numele egumenului, Simion Sălăjanul, îi arată originea transilvană şi ne întăreşte presupunerea că Sălajul era sub jurisdicţia acestei mânăstiri.

După ce Ştefan cel Mare a întemeiat pentru românii din părţile de nord ale Ardealului, episcopia de la Vad în 1475, românii ortodocşi sălăjeni au stat sub jurisdicţia acestei episcopii. La această concluzie ne conduce faptul că la anul 1585, printr-un decret, Sigismund Bathory dă episcopului de Vad, Spiridon, pe lângă cele 60 de sate româneşti, câte avea la înfiinţare, şi comitatele Crasnei şi Solnocului de Mijloc[102]. Aceste comitate, cu toate parohiile ortodoxe pe care le cuprindeau, au aparţinut şi în secolul al XVII-lea de episcopia Vadului. Ultimul episcop al Vadului a fost Eftimie II, după care episcopia încetează a mai exista.

În timpul lui Mihai Viteazul, este amintit episcopul Ioan cu titulatura de „Arhiepiscop şi Mitropolit al Bălgradului, Vadului, Făgăraşului, Silvaşului şi Maramureşului", cu reşedinţa la Alba Iulia[103]. Presupunem că la acea dată, românii ortodocşi sălăjeni se aflau sub jurisdicţia acestei episcopii.

---

98. Mircea Păcurariu, op. cit., vol. I, p. 244.
99. Ştefan Meteş, Istoria Bisericii şi a vieţii religioase a românilor din Transilvania şi Ungaria, vol. I, Sibiu, 1935, p. 58.
100. Mircea Păcurariu, op. cit., vol. I, p. 225.
101. Ibidem.
102. Dr. Dionisie Stoica şi Ioan P. Lazăr, op. cit., p. 33. Mircea Păcurariu, op. cit., p. 489. Idem. Legăturile Bisericii Ortodoxe din Transilvania cu Ţara Românească şi Moldova în sec. XVI—XVIII, Sibiu, 1968, p. 30.
103. Ştefan Pascu, Unirea Ţărilor Române sub Mihai Viteazul, în „Era Socialistă", nr. 10/1975, p. 39.

a) *Situația Bisericii din ținuturile Sălajului înainte și după uniația din 1698—1701.*

În ce privește numărul preoților în această perioadă, constatăm că ei erau puțini. Astfel, în 1594, 14 sate românești, dintre care amintim: Bucium, Valcăul, Iazuri, aparținătoare cetății Șimleului, aveau doar trei preoți și erau obligați să trimită de Sf. Nicolae, câte un „țol" pe seama cetății Șimleului[104]. Referitor la starea materială a preoților, aceasta era precară, ei ducând un mod de viață asemănător cu păstoriții lor. Și în ținutul de sub Meseș, situația era asemănătoare. Astfel, șase sate: Cizer, Boian, Poenița, Hurez, Stârci și Valea Rogului, aveau doar patru preoți, care, de asemenea erau obligați să dea un „țol de lână" pe seama cetății Șimleu[105].

Situația materială a preoților români din comitatele Crasnei și a Solnocului se schimbă în bine la 17 februarie 1614, când principele Gabriel Bethlen, le acordă drepturi egale cu cele ale preoților unguri calvini[106].

Cu toate acestea, nobilii exploatau fără milă pe preoții și credincioșii români, fapt care-l obligă pe același principe, ca la 1620 să dea dispoziția ca domnii de pământ care împiedică pe fiii de iobagi „care ar voi să se facă popi, de la cercetarea școlii", să fie amendați cu 300 de florini[107]. Dovadă că se aflau mulți feudali care opreau pe fiii de iobagi de la cercetarea școlilor.

Către sfârșitul secolului al XVII-lea, Ardealul a ajuns sub stăpânirea Habsburgilor. Îndată după săvârșirea acestui act, habsburgii au început o acțiune susținută pentru consolidarea stăpânirii lor. Paralel cu măsurile de protejare a catolicismului, care era foarte slăbit în Transilvania, austriecii au încercat și alte mijloace. Situația din Ardeal oferea un teren foarte prielnic de atragere a românilor spre Biserica romano-catolică, deoarece românii, care formau majoritatea covârșitoare a populației Transilvaniei — și religia lor ortodoxă, erau socotiți doar ca tolerați. Prin câștigarea românilor de partea sa, stăpânirea habsburgică și-ar fi întărit considerabil poziția. Pentru realizarea acestui scop, au fost folosite toate mijloacele, de la înșelăciune, până la amenințare și presiune.

Cunoaștem toate demersurile oficiale și presiunile în vederea unirii, demersuri care au început sub mitropolitul Teofil și au continuat sub Atanasie Anghel, care, călcându-și jurământul și mărturisirea de credință[108], făcută în timpul șederii sale în Țara Românească, unde a fost hirotonit întru arhiereu, adună pe unii dintre protopopii în care avea încredere, la 7 octombrie 1698, la Alba Iulia, dezbătând

---

104. Petri Mór, Szilágy Vármegye Monographiája, Cluj, 1902, p. 195.
105. Ibidem.
106. Ștefan Meteș, op. cit., p. 248.
107. Dr. Dionisie Stoica și Ioan P. Lazăr, op. cit., p. 32.
108. Vezi mai pe larg la Mircea Păcurariu, Istoria Bisericii Ortodoxe Române, vol. II, București, 1981, p. 298—299.

cu ei problema unirii[109]. Între cei 38 de protopopi care au semnat „manifestul de unire", se numără și trei protopopi din Sălaj. Aceștia sunt: Simion din Sărăuad, Andrei din Șimleu și Simion din Băsești[110]. Atanasie însă n-a semnat actul. Protopopii afirmă în actul semnat că acceptă unirea cu condiția: „Și așa ne unim acești ce scriu (sic!) mai sus, cum toată legea noastră, slujba Bisericii, liturghia și cărindariul nostru și posturile să stea pe loc, fără de n-ar sta pe loc acele, nici aceste peceți să n-aibă nici o tărie asupra noastră și vlădica nostru Atanasie să fie în scaun și nimeni să nu-l hărbătăluiască"[111]. Protopopii acceptă unirea nu dintr-o nevoie spirituală, ci pentru a se bucura — conform promisiunilor făcute anterior —, de privilegiile clerului catolic. Unirea a fost opera iezuiților și a unui număr mic de preoți[112], poporul văzând în ea, cum vrăjmașii pururea răuvoitori ai românilor, iscodesc din pretextul unirii unelte noi pentru a-i dezbina și sfâșia, ucigând în germene orice avânt de solidaritate națională și spirituală, pentru a-i putea stăpâni pe mai departe.

Nemulțumirile împotriva „Unirii" n-au întârziat să apară. Mai întâi din partea claselor dominante[113], care se împotriveau să acorde românilor drepturi mai mari decât cele pe care le avuseseră până atunci, deoarece „pierdeau surse de venituri importante", din dubla exploatare a românilor. Nemulțumirile împotriva unirii s-au manifestat și în ținuturile sălăjene. Astfel, succesorul protopopului Andrei din Șimleu — care la 1700 semnase actul unirii —, a refuzat să accepte unirea.

Îndoindu-se de fidelitatea celor două conscripții făcute de uniți — acestea de fapt fiind falsificate —, Curtea din Viena încredințează pe generalul Bukow, să efectueze o nouă conscripție, pentru a fi informată în mod obiectiv de starea Bisericii române din Ardeal. Spre deosebire de celelalte două conscripții făcute de uniți, aceasta s-a făcut pe comitate și s-a desfășurat între anii 1760—1762.

Rezultatele anchetei întreprinse de comisie sunt revelatorii. Astfel: în comitatul Solnocul Interior, comisia a fost nevoită a recunoaște 10 195 familii ortodoxe și 2 491 familii unite, cu 234 de preoți uniți și 111 ortodocși, iar dintre biserici, 50 au fost atribuite uniților și 136 ortodocșilor[114]. În comitatul Solnocul Mijlociu sau de Mijloc, s-au înregistrat 5 668 familii ortodoxe și numai 411 unite, cu 115 preoți orto-

---

109. G. Popovici, **Unirea românilor din Transilvania cu Biserica Romano-catolică** sub Leopold I, Lugoj, 1901, p. 83.

110. Cf. Dionisie Stoica și Ioan P. Lazăr, **op. cit.**, p. 39.

111. Reprodus după Ioan Lupaș, **Documente istorice transilvane**, Cluj, 1940, p. 467.

112. Nicolae Mladin, Mitropolitul Ardealului, **Biserica Ortodoxă Română, una și aceeași în toate timpurile**, Sibiu, 1968, p. 31.

113. Silviu Dragomir, **Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul al XVIII-lea**, vol. I, Sibiu, 1920, îndeosebi cap. „Dieta și guvernul din Ardeal contra unirii", p. 13—21.

114. Virgil Ciobanu, **Statistica românilor din Ardeal** (făcută de administrația austriacă la anul 1760—1762), Cluj, 1926, p. 49.

docşi şi 61 uniţi. În ce priveşte bisericile, 15 au fost atribuite uniţilor, iar restul au fost lăsate ortodocşilor[115].

Într-un fel cu totul unic se prezintă în listele comisiei, comitatul Crasnei, unde tot clerul şi credincioşii s-au declarat ortodocşi şi unde anchetatorii n-au izbutit să găsească decât o singură familie unită, în comuna Nuşfalău. Astfel au fost înscrise 2 528 de familii, cu 77 de preoţi ortodocşi şi o singură familie unită. Bisericile, 44 la număr, au fost atribuite toate ortodocşilor[116].

Conscripţia lui D. Novacovici.

O deosebită importanţă pentru cunoaşterea stării, reale de fapt a Bisericii ortodoxe din Sălaj, are *„Conscripţia clerului ortodox din Transilvania"*, efectuată de episcopul Dionisie Novacovici, în 1767. Efectuarea acestei conscripţii s-a impus ca ceva strict necesar, după ce prin decretele de toleranţă din 13 iulie 1759 şi 6 noiembrie 1762, se acordase liberul exerciţiu Orodoxiei şi un cadru legal de funcţionare pentru episcopatul ortodox român[117].

În vederea organizării şi acordării unui statut legal de funcţionare preoţimii, ierarhul a fost îndrumat să verifice situaţia canonică a tuturor preoţilor, — care în timpul sistării scaunului vlădicesc din Transilvania, au continuat viaţa bisericescă ortodoxă în baza hirotonirii şi încuviinţării obţinute de la ierarhii din Ţările Române, sau de la episcopii sârbi —, şi apoi să întocmească conscripţia lor. Din listele acestei conscripţii, rezultă că pe teritoriul Sălajului existau patru protopopiate ortodoxe şi anume: *Protopopiatul Miluanului*, cu 27 de parohii şi tot atâţia preoţi; *Protopopiatul Sân-Petru*, cu 6 parohii ortodoxe; *Protopopiatul Cigului* cu 25 de parohii ortodoxe şi *Protopopiatul Şimleului*, cu 46 de parohii ortodoxe[118]. Ceea ce trebuie însă reţinut este faptul că autorităţile impun episcopului anumite epurări în cadrul clerului. Protopopii sunt vizaţi în primul rând. Unora li se îngăduie să rămână ca preoţi parohi, alţii sunt înlăturaţi din cler, deşi au fost confirmaţi cu ani înainte în funcţia de protopopi, chiar de către Novacovici[119]. Printre cei loviţi de această măsură, se numără şi doi protopopi din Sălaj: este vorba de Gavril din Cig şi Vasile din Băseşti[120].

Un rol foarte important în trezirea conştiinţei religioase ortodoxe a românilor din comitatul Crasnei, a avut protopopul Buteanu, care, împreună cu prietenul său Crăciun, „au produs minunea de a se opune unirii cu biserica străină de sufletul neamului, de aceea numele

115. Ibidem, p. 53.
116. Ibidem, p. 58.
117. Cf. Ioan Beju, **Conscripţia clerului ortodox transilvan din 1767**, în „Mitropolia Ardealului", an. XXIX (1984), nr. 7—8, p. 534.
118. Ibidem, p. 549—557.
119. Lista protopopilor de dinaintea epurării, în **Arhiva Bibliotecii Mitropoliei**, Varia I, nr. 1863.
120. Cf. Ioan Beju, **op. cit.**, p. 536.

lor trebuie înscris în istoria luptelor noastre religioase, alături de marii ctitori ai credinţei strămoşeşti"[121].

În urma rugăminţilor insistente ale românilor ortodocşi ardeleni de a avea un episcop, Curtea din Viena, începând cu anul 1761, le-a dat — cu unele întreruperi — câte un episcop sârb. În decursul aceluiaşi an, episcopul Dionisie Novacovici a fost instalat la Braşov de generalul Bukow, românii ortodocşi sălăjeni intrând sub jurisdicţia acestuia... Episcopul Dionisie Novacovici a păstrat legături strânse cu protopopii şi preoţii sălăjeni. La 21 februarie 1766, Dionisie trimite o scrisoare protopopului ortodox de Crasna, în care lămureşte situaţia unui preot şi a copiilor acestuia, faţă de nobilul locului[122].

Există documente care atestă trecerea lui Dionisie prin comitatul Crasnei. Este vorba de o scrisoare pe care o trimite protopopul Vasile din Băseşti, în timp ce se afla temporar în oraşul Zalău[123]. Protopopul Vasile cerea lămuriri şi îndrumări privitoare la modul cum trebuie să procedeze în legătură cu neînţelegerile ivite între uniţi şi ortodocşi. „Preoţii — zicea el — unii sunt uniţi, iar poporul nu şi nu merg la biserică, căci dacă merg, preotul unit îi scrie ca uniţi, şi oamenii nu vreau nicicum". În scrisoare se subliniază, de asemenea, situaţia grea a preoţilor ortodocşi: „Fiind preoţii suptu porţie, foarte cu greu putem strânge dajdiile, cu multă imputare, că aşea zic preoţii că nu potu birui şi cu porţiile şi cu dajdiile".[124] Scrisoarea este datată la 22 septembrie 1767.

Presupunem că tot timpul cât a stat Dionisie la Zalău, a dus o bogată activitate, sfinţind preoţi şi biserici şi împărţind antimise. Ne este greu să precizăm timpul cât va fi zăbovit aici Dionisie, deoarece nici un document nu ne vorbeşte despre aceasta. Un antimis sfinţit de Dionisie, s-a găsit în satul Meseşenii de Sus, cuprinzând următoarea inscripţie în limba slavonă: „Dumnezeescul şi sfinţitul altariu al Domnului nostru Iisus Hristos, sfinţit cu darul Prea Sfântului şi de viaţă dătătorului Duh, prin mâna şi blagoslovenia Prea Sfinţitului K'r Dionisie Novacovici, pravoslavnic episcop al Budei şi al tot Ardealului. A se sluji pe dânsul dumnezeiasca liturghie; cu nevoinţa şi cu cheltuiala celui mai sus numit la anul lui Hristos 1762".

Nu se ştie cât au rezistat parohiile ortodoxe din Sălaj intensei propagande unioniste, desfăşurate în special de episcopul unit Grigore Maior. În acţiunea sa, el a fost favorizat şi de o serie de legi anterioare, care prevedeau ca mirenii care părăseau unirea să fie aruncaţi în închisoare şi catehizaţi acolo de preoţii uniţi. Istoricul unit Z. Pâclişanu, susţine într-un articol, că marele rol în răspândirea unirii cu Roma în Sălaj, l-a avut Grigore Maior, „meritul refacerii unirii este în întregime al lui"[125]. Astfel, în 1776, însoţit de doi comisari unguri Ladis-

121. Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 277—278.

122. Nicolae Iorga, **Scrieri şi inscripţii ardelene şi maramureşene**, vol. II, Bucureşti, 1906, p. 258.

123. *Ibidem*, p. 266.

124. Textul l-am reprodus după Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 266.

125. Zenovie Pâclişanu, **Mărunţişuri istorice**, în „Cultura creştină", Blaj, XVI, 1936, nr. 7—8, p. 401.

lau Szentnayai şi Ioan Kallai, a făcut o vizită în localităţile Crasnei, declarând unite un număr de 59 de sate. Actul acestui raport, în 1936 se găsea în posesia lui Zenovie Pâclişanu. Tabelul numelor celor 59 de localităţi este redat de acelaşi istoric[126], care ne mai informează, că între 13 august şi 1 septembrie 1776, episcopul Grigorie Maior a „convertit" 3203 familii din comitatul Crasnei[127]. Tot acest episcop poruncea să fie arestaţi protopopii şi preoţii ortodocşi, încât însuşi guvernul a fost nevoit să-i potolească zelul unionist[128]. Rezultă că, realizarea şi întărirea unirii în Sălaj, s-a făcut pe calea declarării arbitrare forţate.

După înfiinţarea la anul 1810 a vicariatului de la Şimleu, protopopii din acest judeţ au fost subordonaţi cu parohiile lor vicarilor de aici. După înfiinţarea Episcopiei greco-catolice de la Gherla, vicarul Dionisie Coroian, împreună cu toate parohiile subordonate lui, au trecut sub jurisdicţia acestei Episcopii. Din 1930 până în 1949, aceste parohii au aparţinut de Episcopia greco-catolică din Oradea. De acum înainte, un rol deosebit de important în păstrarea unităţii naţionale a românilor din Sălaj, împotriva tendinţelor de maghiarizare dezlănţuite împotriva lor, l-a avut vicariatul de la Şimleu. Dintre vicarii Şimleului locul de frunte îl ocupă marele om de cultură şi patriot Alimpiu Barbolovici (6 august 1834 — 10 decembrie 1914), „gura de aur a Sălajului" şi „tatăl învăţătorilor", cum îl numeau contemporanii[129]. El a făcut parte din falanga luptătorilor pentru redeşteptarea naţională, culturală şi politică a românilor sălăjeni. Nu vom insista asupra datelor biografice, ci vom încerca să subliniem rolul pe care l-a avut pentru susţinerea românismului în aceste părţi. Desigur că în această activitate nobilă, el nu a fost singur, ci a avut concursul şi al altor bărbaţi luminaţi sălăjeni ca: Gheorghe Pop de Băseşti (1835—1919), Andrei Cosma (1843—1918), Florian Mărcuş (1819—1900), Gabriel Trifu (1845—1912).

După stabilirea sa în Şimleu, la 14 mai 1874, Alimpiu Barbolovici lansează la 22 mai, un apel, către toţi protopopii aparţinători vicariatului Silvaniei, prin care îi cheamă la apostolat, al cărui scop este: „progresarea intensivă pe terenul bisericesc, şcolar şi naţional"[130].

În anul 1871, vicarul, pe atunci al Şimleului, Demetriu Coroianu, a înfiinţat „Despărţământul" Astrei din Sălaj, numit „Despărţământul Silvaniei". Îndată după sosirea în Sălaj a lui Alimpiu Barbolovici, membrii societăţii l-au ales preşedinte. El a muncit cu mult suflet în cadrul acestui „despărţământ" unde prin „avântatele discursuri de deschidere de la adunările cercuale, de unde el n-a lipsit niciodată, a încurajat, însufleţit, instruit şi aprins auditoriul"[131]. Alimpiu Barbolovici a organizat două mari adunări generale ale „Asociaţiei transilvane

---

126. Ibidem, p. 402.
127. Ibidem.
128. Mircea Păcurariu, op. cit., vol. II, p. 505.
129. Ioan Ardeleanu Senior, op. cit., p. 54.
130. Ibidem, p. 59.

pentru literatura română şi cultura poporului român", ambele la Şimleu, prima la 6 august 1878 şi a doua la 6 august 1908. Adunările generale de la Şimleu au fost impunătoare atât prin numărul participanţilor, cât şi ca manifestare[132].

Adunarea generală a Astrei din anul 1908, prin hotărârile luate, cât şi prin festivităţile care au avut loc în acele zile la Şimleu, constituie un eveniment cultural-politic deosebit, contribuind la întărirea solidarităţii naţionale, la păstrarea patrimoniului etnic al românilor din aceste ţinuturi, „în care moaştele marelui Bărnuţiu se odihnesc la loc vrednic"[133]. Pentru meritele şi calităţile sale deosebite „Reuniunea învăţătorilor români sălăjeni" („R.I.R.S."), cea mai veche instituţie culturală a Sălajului, înfiinţată de dr. Ioan Nichita din Zalău şi Andrei Cosma, în anul 1870, alege pe Alimpiu Barbolovici ca preşedinte al ei, în cadrul adunării generale ţinute la 3/15 mai 1874 în comuna Sărăuad, reuniune în fruntea căreia a stat 40 de ani[134]. În toate mişcările naţionale ardelene, a fost totdeauna la datorie, contribuind cu puterile sale la reuşita lor. Pentru vicarul Alimpiu Barbolovici, graniţa ce ne despărţea de fraţii de dincolo de Carpaţi era ceva efemer, aşa explicându-se faptul că el dă curs apelului prin care bărbaţii sălăjeni se adresează vicarului, ca acesta, prin protopopiatele Silvaniei, să strângă ofrande pentru fraţii de peste Carpaţi, care sângerau în Războiul de independenţă de la 1877[135].

La procesul memorandiştilor, Alimpiu Barbolovici a condus preoţimea înaintea preşedintelui Partidului Naţional Român, dr. Ioan Raţiu, unde a ţinut o însufleţită cuvântare, în care apăra drepturile românilor. Întreaga sa activitate, desfăşurată pe tărâm naţional, social şi cultural, i-a atras dragostea românilor — nu numai a celor sălăjeni —, precum şi stima şi admiraţia străinilor. După o muncă de mai bine de o jumătate de veac, desfăşurată în ogorul culturii naţionale, sub povara celor 80 de ani, se retrage la Bocşa, unde se stinge din viaţă la 10 decembrie 1914, fiind înmormântat în faţa bisericii din Bocşa, nu departe de mormântul marelui Simion Bărnuţiu.

---

131. **Ibidem**, p. 60.

132. La adunarea din 1908, Alimpiu Barbolovici a întâmpinat comitetul central al „ASTREI" în comuna Cizer, rostind o emoţionantă cuvântare, din care rezultă nu numai marele lui talent oratoric, ci şi profundul lui patriotism: „Mă bucur scumpă maică naţiune — spunea —, că deşi icoana ta îmi este întipărită în inima mea cu litere mai durabile decât cele scobite în granit — pentru că acelea se spală şi le macină viscolele, iar icoana ta, zugrăvită prin penelul degetului dumnezeirii o voi duce în sufletul şi în inima mea şi pe tărâmul nemuririi... —, mă bucur şi bucuria noastră nimenea nu o va lua de la noi, pentru că e deplină şi vibrează în strunele inimilor tuturor românilor sălăjeni... Când te-am îmbrăţişat înainte de aceasta cu 30 de ani, în sânul sălăjenilor, eram şi eu în vigoare, iar acum sunt albit, dar inima îmi este fierbinte şi sufletul înălţat spre tine. Dulce maică naţiune. Pe fruntea ta cea sfântă, încă s-au sporit brazdele trase de plesnele furtunilor vieţii, că ai îndurat multe suferinţe şi ai bravat multe lupte pentru fiii tăi". (Textul este reprodus după ziarul: **„Gazeta de Duminică"**, nr. 31—32, Şimleu, 1908).

133. **Ibidem**, nr. 33 din 10 august, p. 2.

134. Ion Ardeleanu Senior, **op. cit.**, p. 62.

135. **Ibidem**, p. 205.

Consider că merită să fie menționat faptul, că în ampla mișcare memorandistă, care a cuprins și Sălajul, aportul intelectualilor și preoților din această parte a Transilvaniei a fost substanțial. Astfel, între cei 300 de delegați care, la 28 mai 1892, având în frunte comitetul executiv al Partidului Național Român, au mers la Viena, se aflau și 48 de sălăjeni. Dintre acești 48 de sălăjeni, după un tablou al memorandiștilor[138], alături de Gheorghe Pop de Băsești, am putut identifica și un număr de preoți, și anume: Emil Bran, Antoniu Băliban, Alexandru Ciontea, Demetriu Coroian, Iuliu Dragoș, Ioan Galu, Matei Moldovan, Vasile Mureșan și alții. Iată o dovadă că întotdeauna, în momentele grele ale istoriei noastre naționale, preoții sălăjeni au fost alături de popor, în lupta pentru apărarea unității naționale românești, împotriva tuturor tendințelor de deznaționalizare.

În anul 1912, românii transilvăneni — deci implicit și cei sălăjeni — primesc o grea lovitură prin înființarea Episcopiei greco-catolice maghiare de Hajdudorogh. Acest fapt constituia o nouă încercare a autorităților austro-ungare de înstrăinare — măcar parțială — și catolicizare a Bisericii românești și de deznaționalizare a românilor ardeleni. Din ținutul Sălajului, au fost alipite la Hajdudorogh parohiile din partea nord-vestică: Ciumești, Domănești, Moftinul Mic, Resighea, Sanislău, Dindești, Andrid, Tirean, Portelec, Vezendiu, Curtuiușeni, Tarcea, Galoșpetreu, Pișcolt, Vășad, Cheniz, Silindru și filiile lor[137]. Îndată după înființarea sus-numitei episcopii, s-a ținut la 16/29 mai 1912, la Alba Iulia, o mare adunare de protest; la care au participat peste 20 000 de credincioși uniți. Au luat cuvântul mai mulți intelectuali greco-catolici, printre care și Gheorghe Pop de Băsești, care au afirmat că, în cazul înființării acelei episcopii, vor rupe pecețile actului de la 1698. La aceste afirmații — după relatarea unui ziar al vremii, s-au produs „viforoase aprobări" și strigăte: „rupem pecețile"[138].

În Sălaj, opoziția față de înființarea episcopiei greco-catolice maghiare de Hajdudorog nu a întârziat. Lupta s-a dus în câteva parohii fruntașe din Sălaj, în frunte cu protopopul Alexa Pop (10 mai 1858 — 18 noiembrie 1927). Astfel, la 18 august 1912, erau adunați la Sanislău toți românii din Ciumești, Resighea și Pișcolt. Deputatul Ștefan Cicio Pop a vorbit cu atâta putere de convingere, „încât cu mic și mare au izbucnit în lacrimi, jurând că mai bine voiesc să se prăpădească biserica, cu tot, decât să sufere rușinea și batjocura nemaipomenită, de a se ruga lui Dumnezeu în ungurește"[139]. Adunări similare s-au ținut în aceeași zi la Vezendiu, unde s-a protestat „împotriva pomenitului atentat împotriva Bisericii române"[140].

136. Ibidem, p. 135—136.
137. Numele acelor parohii le-am reprodus după Ioan Ardeleanu Senior, op. cit., p. 76.
138. Cf. Mircea Păcurariu, op. cit., vol. III, p. 222.
139. „Românul" nr. 174/1912, apud Ioan Ardeleanu Senior, op. cit., p. 79.
140. Ioan Ardeleanu Senior, op. cit., p. 80. Pe larg se poate vedea această situație în Șematismul Ep. de Oradea, anul 1829.

După aceste întruniri, Alexe Pop, la sugestia secretarului eparhial de la Oradea, dr. C. Bulcu, a redactat un protest în limba română şi italiană, pe care l-a trimis papei, în care exprima revolta românilor sălăjeni: „Este cu neputinţă să primim noi dezmembrarea impusă... Asta ar însemna un act laş de sinucidere a conştiinţei noastre religioase şi naţionale. Şi declarăm aici sărbătoreşte, că în apărarea drepturilor noastre câştigate nu cunoaştem hotare, nici chiar jertfirea vieţii. Suntem hotărâţi a ne apăra altarele străbunilor noştri, limba şi legea noastră românească până la moarte. Şi dacă în această luptă sfântă vom cădea jertfe nevinovate, cine va fi răspunzător înaintea lui Dumnezeu, a Bisericii, a omenirii întregi şi a istoriei?... Şi aceasta cu atât mai vârtos cu cât ştim şi cunoaştem în mod neîndoielnic, că toată agitaţia pentru crearea acestei noi episcopii a fost şi este de natură pur politică. Şovinismul maghiar vrea să se folosească de această armă, ca de un mijloc puternic, pentru cel mai condamnabil scop al său, maghiarizarea şi desfiinţarea noastră naţională"[141].

Toate aceste proteste vehemente se pare că nu au avut nici un efect, ba mai mult începând cu anul 1913, noul protopop Gönczi Antal de la Satu Mare, Jaczkovics Mihály, vicar general şi inspector şcolar, emisari ai administratorului apostolic Papp Antal din Hajdudorog, însoţiţi de jandarmi, au dezlănţuit o intensă prigoană asupra satelor româneşti care au protestat. Românii sălăjeni au continuat să protesteze în continuare, cu şi mai multă intensitate. Acestor crunte nedreptăţi, le pune capăt *„dreptatea dumnezeiască de la 1 decembrie 1918"*, când s-a produs realizarea statului naţional unitar român. La Marea Adunare de la Alba Iulia, alături de Gheorghe Pop de Băseşti, au participat o serie de delegaţii şi din părţile Sălajului, în frunte cu preotul memorandist Vasile Pătcaşiu, şi preotul Petre Cupcea, apoi juriştii Emil Pocola, dr. Augustin Pintea, memorandistul Iulian Andrei Domşa, Nicolae Fărcaş, Cornel Oţel, Gheorghe Petruca, Traian Sălăjan şi Coriolan Osian[142].

III. Mânăstiri din Sălaj

Nu putem vorbi despre viaţa bisericească a românilor sălăjeni, fără să facem referiri şi la mânăstirile care au existat în aceste părţi. De fapt existenţa unei organizaţii bisericeşti superioare la românii transilvăneni, e impusă de însăşi existenţa atâtor mânăstiri ortodoxe din secolele X—XVI, unele dispărute, altele în fiinţă până astăzi. În părţile Sălajului, sunt atestate de-a lungul vremii mai multe mânăstiri. La 1165[143], este atestată documentar mânăstirea Meseşani (Meseşenii

---

141. Ioan Ardeleanu Senior, **op. cit.**, p. 81—82.

142. A se vedea extrase din memoriile acestor participanţi la Paul Abrudan, **Din consemnările participanţilor la lupta pentru unirea Transilvaniei cu România**, în **Acta Musei Porolissensis**, vol. VII, Zalău, 1983, p. 295—306.

143. Mircea Păcurariu, **Câteva precizări în legătură cu Mitropolia Transilvaniei**, în „Îndrumătorul pastoral", Alba-Iulia, 1978, p. 90.

de Sus), care, după cum am arătat mai înainte, a primit o serie de înlesniri de la reginele arpadiene, care simpatizau cu ortodocșii.

O mânăstire cu un rol foarte important în zonă a fost mânăstirea Strâmba Fizeșului, ale cărei începuturi coboară în secolul al XV-lea. Egumenul Nichifor, de al cărui nume se leagă dezvoltarea mânăstirii, scria într-o scrisoare către episcopul Petru Pavel Aron din 1761, că mânăstirea aceasta are o vechime de aproape 300 de ani, bazându-și afirmația pe o inscripție ce se afla atunci pe peretele ei[144].

Învățatul episcop Pahomie al Romanului, — originar din satul Gledin (Bistrița-Năsăud) —, datorită unei năvăliri a tătarilor în Moldova, în 1716—1717, s-a refugiat în Ardeal, la mânăstirea Strâmba Fizeșului, de unde apoi a trecut în Polonia[145]. În vremea revoluției religioase a lui Sofronie de la Cioara, din mânăstirea Strâmba au fost înlăturați călugării uniți, pe care sătenii ortodocși din satul Sân-Petru — vecin cu Fizeșul — îi alungă împreună cu egumenul Nichifor, care sta în fruntea lor în anii 1761—1763. În fruntea sătenilor revoltați, s-a aflat judele din Sân-Petru, Ștefan Șerban. Până la urmă, datorită intervenției episcopului Aaron, Nichifor este repus în drepturi, prin primjudele comitatului Dobâca, Gavrilă Maxai[146].

Locașul actual al mânăstirii, construit, conform tradiției, la 1725[147], a cunoscut o reînnoire în vremea egumenului Nichifor, clar menționat în inventarul inedit al mânăstirii din 14 februarie 1795, unde citim: „biserica din nou de răposatul Nechifor, de lemn de gorun, făcută și șinghilită" (șindrilită)[148].

Potrivit conscripției episcopului Atanasie Rednic din 1765, la acea dată în mânăstire, alături de egumenul Nichifor, mai erau doi călugări, Gheorghe și Ioan, cantorul Ioan și clopotarul Toma Someșan[149]. În august 1765, episcopul Atanasie Rednic, trimitea la mânăstirea Strâmba, pe călugărul Gherontie Cotorea, care a stat acolo câțiva ani, stabilindu-se apoi la Gherla[150].

În mânăstirea Strâmba, asemeni celorlalte așezăminte monahale românești din Transilvania, s-a desfășurat, cu toate opresiunile, o intensă viață culturală, cu pregnant conținut politic-național. Aici ajungeau și se difuzau în satele din jur, cărțile tipărite în limba română. În inventarul mânăstirii din 17 februarie 1795, aflăm menționate sub 17 numere curente, cărțile mânăstirii. Subliniem denumirea semnificativă de „carte de țară", care însoțea tipărirea venită de peste Carpați.

---

144. Ștefan Meteș, **Mânăstirile românești din Transilvania și Ungaria**, Sibiu, 1936, p. 146.

145. Melchisedec, **Cronica Romanului**, I, București, 1874, p. 321—327 și 351.

146. Cf. Ștefan Meteș, **op. cit.**, p. 146—147 .

147. Tradiția spune că o femeie văduvă cu piciorul strâmb, a clădit în anul 1725 capela mânăstirii, de unde și numele **„Strâmbă"** (Cf. Kádár, **Szolnok-Doboka vm. monográfiája**, III, Dej, 1900, p. 490.

148. Dr. Ioan Godea, Dr. Ioana Cristache-Panait, **op. cit.**, p. 355.

149. Ștefan Meteș, **op. cit.**, p. 147.

150. Timotei Cipariu, **Acte și fragmente**, p. 119—121, apud Ștefan Meteș, **op. cit.**, p. 148.

Din acest număr important de cărţi, nu s-a mai păstrat la biserică decât Evanghelia tipărită la Bucureşti în 1742[151].

Aici a funcţionat o şcoală, a cărei amintire mai este păstrată de tradiţie şi de izvoarele documentare. Astfel, la 1 noiembrie 1785, Episcopia Blajului cerea arhimandritului Dersenti Vasili, printre alte informaţii despre preoţii de la mânăstire, şi pe aceea dacă: „... sunt harnici de învăţătură, de şcoala dimprejur, au ba şi de va fi vrând dintre ei de aceea treabă, vei face rânduială ca să înveţe pruncii, dând de ştire prin satele vecine, cum că, după rânduielile împărăteşti s-au aşezat această mânăstire, supt această condiţie, *ca să se înveţe prunci, şi pentru aceea care gazdă, până se vor ridica în toate satele şcoale româneşti să-şi mâie pruncii acolo la învăţătură. Iară, cei de cumva preoţii n-ar putea învăţa pruncii cum se cuvine, frăţia ta, vei rândui un dascăl bun, bărbat treaz, înţelept şi cu frică de Dumnezeu, care nu numai în cântări şi citanie, ci şi în scrisoare să fie procopsit... trimiţându-ne, în toată luna, informaţie, câţi prunci învaţă şi cum învaţă. Pentru hrană vei rândui frăţia ta a treia parte din veniturile mânăstirii".*[152].

Până la 1848 au fost în mânăstire călugări şi a funcţionat şcoala, în care învăţau pe an câte 15—20 de tineri, pentru a fi cantori sau preoţi pe la diferite biserici[153].

Despre clădirea şcolii, spun localnicii, că se află în colţul de nord-vest al bisericii, la o distanţă de aproximativ 50 de m., şi că ea mai putea fi văzută în urmă cu trei decenii.

La Treznea, au existat două mânăstiri: una numită „din Măgură" şi cealaltă „din Şanţ". La 1772. una dintre ele nu avea călugări, dar în schimb avea o frumoasă proprietate[154]. Ambele mânăstiri însă, au fost distruse pe vremea mişcării lui Sofronie de la Cioara, din ordinul generalului Bukow. Ulterior, cea „din Şanţ" este refăcută, aşezându-se în ea un călugăr unit. Dar la 1774, mânăstirea era din nou părăsită[155].

În hotarul comunei *Bălan*, de asemenea a existat o mânăstire. Conscripţia lui Bukow din 1760—62, ignora existenţa mânăstirii de pe dealurile satului, numit până astăzi „La mânăstire". Această aşezare monahală, pe care tradiţia o atribuie secolului al XVI-lea, îşi înnoise biserica la începutul secolului al XVII-lea. Din păcate nu avem referiri scrise despre ea[156].

În timpul revoluţiei de la 1848, sătenii au mutat locaşul mânăstirii în sat, unde dăinuie şi astăzi. În sprijinul vechimii acestei mânăstiri vin şi unele din elementele de construcţie, caracteristice acestei epoci şi anume, peretele plin dintre pronaos şi naos, străpuns numai de o unică intrare semicirculară, ca şi catapeteasma. Cu toată peregri-

151. Dr. Ioan Godea şi Dr. Ioana Cristache-Panait, op. cit., p. 357.

152. Arhivele Statului Blaj, Fondul greco-catolic, Protocol 2, 1785—1788. Apud. Dr. Ioan Godea şi Dr. Ioana Cristache-Panait, op. cit., p. 357—358.

153. Ştefan Meteş, op. cit., p. 148.

154. Ibidem.

155. Cultura creştină, Blaj, 1919, p. 169.

156. Unele informaţii avem la Pr. Cornel Glogea, în „Renaşterea" nr. 7/1927, Cluj, 4—5.

narea sa, Biserica Adormirii Maicii Domnului, păstrează în patrimoniul său unele mărturii grăitoare ale vieții sale istorice: amintim cele două valoroase icoane de factură bizantină: „Iisus Hristos" și „Fecioara Maria cu Pruncul Iisus", mărginite de chenare sculptate[157].

Mânăstiri au mai existat la *Moigrad*[158], *Poptelec*[159], *Simișna*[160]. Astfel despre iconostasul bisericii din Brebi, bogat sculptat, cu viță de vie, struguri și alte fructe, se spune de către localnici, că a fost adus de la o mânăstire ce a dăinuit cândva în hotarul satului[161].

Dacă adăugăm la acestea și bisericuțele rupestre descoperite în anii din urmă și amintite, putem conchide cu certitudine că în ținuturile sălăjene a existat încă din secolul al XV-lea o viață monahală bine cristalizată, cu mult mai veche decât a popoarelor ortodoxe din jurul nostru. Aceste mânăstiri au avut o importanță covârșitoare, ele suplinind lipsa școlilor, având pe lângă rolul lor duhovnicesc și un deosebit de important rol cultural.

Concluzii:

În lucrarea de față am urmărit să prezentăm (într-o formă succintă bineînțeles n.n.), apariția și evoluția vieții bisericești în ținuturile sălăjene, fără a fi măcar o clipă ispitiți de gândul că am fi putut epuiza această vastă problemă.

Din datele și informațiile pe care le-am prezentat, ne putem face o imagine despre modul de viață al oamenilor acestor locuri, precum și despre toate vitregiile pe care le-au înfruntat de-a lungul zbuciumatei lor istorii, putând concluziona următoarele:

— Teritoriul actualului județ Sălaj, a oferit din cele mai vechi timpuri condiții prielnice desfășurării vieții omenești sub toate aspectele ei, lucru dovedit de mulțimea urmelor arheologice descoperite. După cucerirea Daciei de către romani și așezarea coloniștilor și în Dacia Porolissensis, a fost cunoscută sporadic învățătura creștină încă din secolul II—III.

— Fragmentul ceramic cu inscripție creștină descoperit la Moigrad, împreună cu fragmentul de engolpion kievean, precum și bisericuțele călugărești rupestre de la Brebi, Jac și Moigrad, sunt dovezi indubitabile nu numai a vechimii creștinismului în aceste ținuturi, ci și ale continuității neîntrerupte a populației daco-romane aici.

— Sălăjenii au fost prezenți în toate marile mișcări de eliberare socială și națională din istoria Transilvaniei. Iluștrii fii ai Sălajului, printre care cu bucurie constatăm că s-au aflat și proeminente figuri

157. Dr. Ioan Godea și dr. Ioana Cristache-Panait, op. cit., p. 245.

158. Mircea Păcurariu, Câteva precizări în legătură cu Mitropolia Transilvaniei, p. 90.

159. Ștefan Meteș, op. cit., p. 145—146. Pe la 1763, mânăstirea avea un teren arabil și fânaț. La 1774, nu mai avea nici un călugăr.

160. Mânăstirea era așezată în locul numit „Valea mânăstirii". Probabil a fost distrusă în 1763; cf. Ștefan Meteș, op. cit., p. 146.

161. Dr. Ioan Godea și Dr. Ioana Cristache-Panait, op. cit., p. 267.

de preoţi patrioţi, au luptat cu mult zel, neprecupeţind nici un efort, pentru păstrarea integrităţii naţionale şi spirituale româneşti.

— Din întreaga lucrare reiese că şi atunci când au fost rupţi prin vitregia vremurilor de fraţii lor din Ţara Românească şi Moldova, credincioşii sălăjeni au avut în ultima instanţă un singur scop: apărarea şi păstrarea unităţii naţionale, conjugate cu păstrarea credinţei strămoşeşti.

Cu tot trecutul zbuciumat, credincioşii acestor străvechi meleaguri româneşti au creat valori materiale şi spirituale incontestabile, care constituie pentru noi — preoţi şi credincioşi deopotrivă —, un model şi un îndemn pentru apărarea acestei moşteniri sfinte.

Prin tot ceea ce au făcut, credincioşii şi preoţii pomeniţi în lucrarea de faţă, ne-au lăsat o mare zestre sufletească pe care trebuie să o cinstim şi să o preţuim: *conştiinţa ortodoxă şi românească.* Avem datoria ca şi noi să ne punem toate forţele în slujba binelui, pentru a fi la înălţimea epocii în care trăim şi a fi vrednici slujitori ai Bisericii şi Neamului.

Pr. Lect. Dr. IOAN MIRCEA IELCIU

IACOB, FLORIAN ȘI EUGEN BOLOGA, PREOȚI DIN MARPOD (jud. Sibiu), (1862—1922)*

În urmă cu doar câțiva ani, cu un prilej similar celui de astăzi, ne-am permis o intervenție în care schițam ambianța cultural-spirituală și administrativă în care trăia masa sătenilor ortodocși din Marpod, de la reformele iosefine, până la revoluția pașoptistă (1780-1849). Aceasta a fost perioada în care primii „bologești", veniți de pe alte meleaguri, s-au integrat în mediul sud-transilvănean. Tot atunci, în întreaga Transilvanie, au „țâșnit" exponenți de seamă ai satului transilvan, constituind binecunoscutele „dinastii" național-intelectuale. Relevam - cu bună îndreptățire - componenta educativ-instructivă cea mai eficientă din satul românesc - Biserica și slujitorii săi -, precum și „instrumentele" care au asigurat evoluția comunității rurale, prin care s-a facilitat procesul de asimilare a noutăților vremii într-un mediu puternic tradițional. Sigur, instrumentele la care ne referеam, și pe care le invocam, erau sutele de „circulare" pe care preoții le citeau / le explicau în toate satele. Fără ele ASTRA însăși n-ar fi funcționat la nivelul pe care-l cunoaștem. Fără „poruncile" citite în fața bisericii (sau chiar „de unde se spune Cazania") ce au precedat-o, timp de aproape un secol, masa de români care a avut imperioasă nevoie de lucrările ASTREI nici nu ar fi existat, nu ar fi fost pregătită să beneficieze de ele și nici să le sprijine. Susținusem aceste afirmații pe baza informațiilor din „Protocoale de porunci" completate în sate transilvane, păstrate azi - cu deosebire - în Arhiva Mitropoliei Ardealului din Sibiu.

Din aceleași fonduri, excepționale prin valoarea documentelor pe care le conțin, vom folosi astăzi câteva file care relevă neintermediat anumite fațete ale realității satului Marpod, de data aceasta din perioada postpașoptistă și anume din trei momente esențiale ale istoriei românilor: apropierea alegerilor pentru Dieta de la Sibiu, vremea Memorandumului și Marea Unire. Dar nu ne vom opri asupra acestora, în sine, ci a unor întâmplări particulare concomitente cu marile evenimente la care ne-am referit, născute în atmosfera specifică acestora. Asociate unor lideri locali (și acum) incontestabili și necontestați - preoții -, subsumate voinței generale a satului, astfel de manifestări - aparent oarecare - se pot socoti caracterizante pentru o întreagă epocă și pentru un mediu bine circumscris.

Demersul nostru, pare a fi cu atât mai justificat cu cât **realitatea** dintr-un spațiu / dintr-o societate a beneficiat / beneficiază încă doar de două modalități de investigare.

---

* Comunicare susținută în cadrul Simpozionului *„650 de ani de atestare documentară a satului Marpod"*. Sibiu, 10 septembrie 1999. Tema face parte dintr-o lucrare dedicată istoriei pașoptiste a comunității ortodoxe din protopopiatul Nocrich.

Atât în portofoliul sentinţelor academice, implementate prin şcoală, prin cărţi şi reviste, cât şi la nivelul convingerilor populare curente, este luată în considerare doar „realitatea retrospectivă" pe care marile evenimente şi personalităţi le-a introdus în fondul general de cunoştinţe, prin intermediul studiului **Istoriei.** A doua modalitate clasică de a investiga şi valida realitatea este cea prin care se urmăreşte creaţia anonimilor producători de bunuri „populare", de „frumos tradiţional", practicanţi ai unor obiceiuri consacrate etc.

Cercetarea ultimelor decenii şi-a luat libertatea (de fapt, a fost obligată de noul climat din domeniul cercetării fenomenelor sociale), de a investiga şi zone plasate între istorie şi etnologie, dar intim legate de acestea.

În această ipostază cercetarea trebuie să răspundă altor tipuri de întrebări, nu doar diferite de cele clasice, ci şi mult mai complexe:

Ce făceau, ce gândeau, cum reacţionau, cum trăiau, în general oamenii **între** două războaie / revoluţii / memorandumuri / diete, în împrejurări esenţiale pentru ei, dar care nu au intrat în Istorie? Pentru că, fără-ndoială, tocmai aceste momente, păstrate doar în memoria colectivă şi subiecte pentru „mica istorie", erau cele mai numeroase şi „direct atingătoare" ale vieţii lor de zi cu zi. În ce raporturi, de exemplu, se aflau marpozanii, numiţi sau anonimi, cu evenimentele magistrale din istoria ţării? Care erau „micile" întâmplări pe care le traversau şi care erau, adesea, mai presante, dacă nu mai importante, decât cele bine-conservate de Istorie?

Să vedem, pentru început, care sunt „anonimii" (chiar dacă purtau un nume) din documentele invocate de noi mai jos care, într-un fel sau altul, într-o impresionantă „zodie a civilizaţiei scrisului" îşi manifestau voinţa **lor** proprie, ca indivizi şi ca grup. După ce reafirmăm că erau - în esenţă - **nişte ţărani** -, vom enumera, pentru început, atribuţiile / calităţile acestora, pe care locuitorii Marpodului înşişi şi le adaugă propriului nume. În virtutea unor astfel de atribuţii numeroşi membri ai comunităţii acţionează şi îşi pun amprenta asupra destinului tuturor, îşi asumă responsabilităţi cu efecte majore asupra vieţii oamenilor:

ATRIBUŢII INDIVIDUALE: **protopop, protopresbiter, pretor, prim-pretor, paroh, cantor, curator, dascăl, jurat, jude, notarăş, învăţător / învăţătorius / ludi magister (în Ludoş), preşedinte, titor, administrator, teolog, „citeţ", pedagog, cleric, cleric absolut, pedagog absolut, spiritual, duhovnic, notar ad hoc, candidat de preoţie, luător în primire, secretar.**

ATRIBUTII EXERCITATE ÎN GRUP: **„bătrânul satului" (Ioan Bârsan, 1854), „bărbaţi de încredere" (Ioan Maier, Mateiu Catone - 1889, Ioan Rosu, Toma Brancoveanu - 1922), „locuitori ai comunei", „suflete", „poporeni", „poporul acesta", „oficiu protoprebiterial", „prezidiu parohial", „sinod parohial", „comitet parohial", „mai jos iscăliţii", „capii de familie".**

Dacă la toate acestea adăugăm şi numeroase nevăzute fire care se întreţineau prin relaţii de rudenie, precum şi alte raporturi stabilite prin cultivarea altor interese din interiorul grupului, vom avea adevă-

rata dimensiune a „omogenității" și „anonimatului" în satul de țărani Marpod.

Vom urmări în continuare, fie și numai sumar, ce loc ocupă în perioada anilor 1850-1921 „niște preoți" dintr-„un sat" și cum se „leagă" între ele viețile lor cu mai sus-invocații „săteni", după legi știute și neștiute. Într-un tablou de același timp puteau fi aduși „de față" săteni de altundeva: noi ne vom opri la trei membri ai celebrei familii Bologa din Marpod și implicarea întregii comunități ortodoxe a satului, și nu doar a autorităților locale, în alegerea lor ca preoți.

*

* *

MARPODUL postpașoptist[1] are, în genere, configurația socio-materială pe care o vom expune mai jos în măsura în care aceasta reprezintă un fundal pe care se proiectează întreaga viață a satului, aici aflându-se și motivația schimbărilor, și temeiul strădaniilor pentru realizarea unor obiective diverse. Tot aici se dezvoltă și nevoia de lideri, dar și forța acceptării, sau înfruntării deciziilor superioare. În anul 1850[2] locuiesc în sat 252 români (în Ilimbav, 741), 1 maghiar, 899 sași, 2 germani, 30 țigani. 282 sunt ortodocși și 900 evanghelici. În tot satul erau 657 cai, 1083 bovine, cu deosebire în proprietatea sașilor. În anul 1857 sunt înregistrate 255 case la o populație totală de 1132 locuitori dintre care 262 ortodocși și 857 evanghelici. În anul 1880 situația este aproape nemodificată; au apărut doar 11 izraeliți și aflăm că din cei 233 români, 5 maghiari, 891 germani, doar 634 suflete sunt **alfabetizați**. Oricum, după conspectul școlar al școlii confesionale ortodoxe, doar 29 români frecventau școala, într-un edificiu corespunzător (1 sală pentru „propuneri" și una a învățătorului), a cărei valoare era de 600 fl., cu un învățător absolvent a 4 clase normale, „provisoriu", cu o vechime de 5 ani, în vârstă de 37 ani, căsătorit).

În anul școlar 1858/59 fuseseră 25 elevi, cu un dascăl a cărei „cvalificatiune" era „scoalele sătești", ca și în alte 9 sate din protopopiatul Nocrich.

Primul „inventar de bunuri" din Marpod pe care-l cunoaștem consemnează „averea moșiilor" astfel:

— o porție canonică din partea „națiunei săsești", începând din anul 1852, „din punga satului pe sama parohului, sasăzeci de zloți argint pe an, 60 fl. m.c.";

— „moșie bisericească ca de o ferdela de sămânătură, dăruită de Ioan Achim și soția Ana pentru ertarea păcatelor";

---

1 Arhiva Mitropoliei Ardealului — Sibiu. Fond *„Protocoalele sufletelor"*, *„Protocoalele școalelor"*, dosar *„Inventare-1854"*. Toate documentele citate aici, care nu poartă altă mențiune, provin din această arhivă.

2 Vezi *Recensămintele Transilvaniei* din anii 1850, 1857 și, respectiv, 1880 publicate de Universitatea „Babeș-Bolyai" Cluj-Napoca, Catedra și Laboratorul de sociologie (coordonator prof. univ. Traian Rotariu), în anii 1996 și 1997).

— „îngropătoarea morţilor, sau progadia" este şi ea socotită la venituri: în ea „să prăsaşte o jumătate de car de fân, dar mărimea e de trei feardele şi fânu şi iarba să vinde pe sama Bisericii".

Să remarcăm întâi sărăcia bisericii din Marpod, aproape egală cu a celorlalte parohii din zonă. În Fofeldea înregistrăm în plus „dăruitori" de pământuri încă din 1806, 1839, 1841, 1844, 1849, iar în Ilimbav oamenii şi-au tăiat „capete" de locuri „şighiuţe" din care au constituit un mic patrimoniu al bisericii. Şi totuşi, în acest protopopiat sărac al Nocrichului - pentru că „şi locurile sfinţesc oamenii"! - se găseşte vreme, energie şi chiar pasiune pentru a se face politică naţională, la doar câţiva ani după revoluţia din 1848-1849. În speţă, se combate cu vehemenţă accesul la preoţie a unui candidat care şi el, ca şi înaintaşii săi, dovedea „nerespect" pentru naţia sa. Moşul său, se spune într-o „arătare la Consistoriu", venea la biserică „când şi când" şi atunci mai ales dacă **„se publica vreun ţircular ţintitoriu la fericirea şi înaintarea naţiunii noastre" chiar şi atunci venea numai ca apoi să „critizeze"**, spunând domnilor săi **„tot ce auzea şi zicând că lumina românului a căzut în Hârtibaciu de s-au înnecat, batjocorind pre români înaintea neamului streinu".**[3] (Este vorba despre „socaciul dominionului" din Nocrich dinainte de revoluţie).

Am citat din acest document pentru a revela atmosfera naţional-civică în care se dezvoltă primul preot Bologa care ne preocupă aici - Iacob. Din acelaşi motiv - şi nu numai - vom reaminti episodul „hârtibăcean" din preajma alegerilor pentru Dieta de la Sibiu.[4]

Cu toată sărăcia în care trăiau, poporeni şi lideri, deopotrivă, sau poate tocmai de aceea, atmosfera naţionalistă efervescentă din deceniul 7 al secolului trecut era extrem de bine-ntreţinută, în special de protopopul de la Nocrich cu nume predestinat: Gheorghe Maior. El scria acum (sau a patronat această acţiune) o poezie adresată Episcopului Andrei Şaguna - viitor deputat ales (şi nu numit, aşa cum i se oferise să fie) în Dieta de la Sibiu. Stângăcia versurilor este depăşită cu succes de bunele intenţii şi sentimentul de angajament / implicare politică românească pe care îl degajă. Cităm doar câteva versuri: **„Du-ne dup-a tale urme / Ca sincer conducător / Să putem zile mai bune / Număra pe viitor (...) Tu însă eşti obligat / cum şi tata pentru fii / Fără frică, ca bărbat / Scopul sfânt a-ţi împlini"** (12 sept. 1861). Dar, vai! din cei 19 coautori - veniţi de peste multe dealuri să se asocieze în această acţiune - iscăliţi la finele scrisorii însoţitoare a acestui elogiu-apel, niciuna nu este din **Marpod!** Ioan Găurean, parohul de până atunci, atât de prompt în a lacătui documente corespunzătoare misiunii sale, murise. El fusese sfinţit de paroh în **„dekemvrie 1819, prin Episcopul Vasile Moga"** şi duhovnic în anul 1824 de acelaşi episcop. În anul 1858 păstorise 264 suflete, cununase o pereche, botezase 11 prunci şi dusese pe ultimul drum 4 marpozani.[5] Dar el ieşise „din scenă", după mai bine de o jumătate de secol de preoţie, şi satul se afla acum într-o zonă de „obscuritate" marcată.

---

3 Document 414, 1854.
4 Vezi Revista *Transilvania*, nr. 8, 1985, p. 41, 45.
5 Vezi nota 1.

În aceste împrejurări - conștientizate de poporeni și de superiori, în aceeași măsură - apare drept candidat de preot[6] un alt Iacob, de data aceasta Bologa. El a fost sfințit în 24 și 25 octombrie 1862 **„întru preot desăvârșit"**, când i s-a și încredințat parohia vacantă din Marpod. În aceeași zi, se și **„dimite la ale sale"** și este îndatorat a se purta mai departe **„potrivit tagmei sale preoțești, după jurământul pe care l-au depus (. . .) să se străduiască neîncetat întru cetirea sfintelor** (cărți, - n.n.) **și perfecționarea sa"**. Cu părintele Iacob drept păstor, obștea parcurge momente însemnate din existența sa. Cât de bine și-a îndeplinit el misiunea, care i-a fost comportarea și ce ecou a avut ea în rândul oamenilor se va vedea într-un episod de care ne vom ocupa mai pe larg în continuare. Acesta a durat cca. un deceniu (1885-1895) și este asociat atât neputinței sale de a-și duce, în condiții optime și la bun sfârșit misiunea, cât și alegerii / numirii urmașului său.

Este binecunoscut că, în floarea vârstei, părintele Iacob a suferit **„morbul îndelungat cu anii"**; de altfel, la 47 de ani el a și trecut la cele veșnice. Nimeni nu a dovedit lipsă de înțelegere față de această situație inconfortabilă și niciodată nu i-a fost solicitată înlocuirea. A murit în anul 1888. Fiul său Florian avea 15 ani și era plecat din sat la studii. Era mult prea tânăr pentru ca enoriașii-consăteni să-și lege nădejdea de venirea sa în postul rămas vacant prin moartea chiar a tatălui său. Căci satul avea mare nveoie de preot-lider, ca toate satele ardelene.

Și totuși . . .

Ocuparea postului vacant prin moartea părintelui Iacob Bologa a produs un dosar[7] din care noi am extras (doar) 21 documente care atestă demersuri și „manevre" ale obștii pentru impunerea dorințelor / nevoilor ei. Și dorințele și manevrele, uneori subtile, alteori fățișe și nu rareori rostite răspicat dovedesc maturizarea obștii pe care nimeni n-are voie s-o ignore, ea având o importanță deosebită în revelarea personalității românilor (de altfel marginalizați atâtea secole), măcar acolo unde interesele lor sunt imediate și împrejurările le-o permit.

Începutul acestei serii documentare este 1 ianuarie (!) 1889; ultimul document este din anul 1895 când fiul lui Iacob, Florian Bologa - ca o victorie a obștii - va fi trimis la parohia din Marpod cu funcția de paroh, cu atribuții de duhovnic și spiritual **(„cu darul dezlegării")**.

Cum spuneam, primul document este din ianuarie 1889, la aproape un an de la moartea lui Iacob Bologa.

În acesta, intitulat **„Escelentie, Înalt Prea Luminate și Prea Sfințite Domnule Arhiepiscópe și Mitropolite, Prea Mărit Consistoriu Archidiecesan!"** obștea cerea - prin nu mai puțin de 51 bărbați din sat (toți capii de familie), publicarea în „Telegraful Român" - după **„lege și obicei"** - a concursului pentru o binejustificată ocupare a postului de preot în parohia de clasa a 3-a a Marpodului. Anunțul pentru concurs era însoțit de o enumerare a sumelor de care va dispune preotul în această parohie. Se înregistrează aici toate potențialele venituri, de la banii din

6 Dosar 786, 26 octombrie 1862.
7 Doc. III 6 a, 1889.

Alodiul comunal până la colacii de la praznice. Şi aşa, se ajunge la o sumă totală de 347 fl.:

„(. . .) 1.	Locuinţa parohului şi namestiile economice	fl.	40.	— cr.	—
2.	Pământul aretoriu şi de fânaţu în Valea Popii de 4 jugere	„	50.	„	
3.	Pământul aretoriu şi de sub grădini de 4 jugere	„	40.	„	
4.	Pământul aretoriu şi de sub dumbrăviţă 4 jugere	„	60.	„	
5.	Bani din Alodiul Comunei	„	40.	„	
6.	De la 10 nasceri, boteze şi eliberări de casă 25 cr.	„	5.	„	
7.	De la câte 3 Cununii pe anu a 1 fl. 50 cr.	„	4.	„	50
8.	10 îngropăciuni mari şi mici a 2 fl. şi a 50 cr.	„	12.	„	50
9.	40 familii câte un colac la 3 prasnice 120 colaci a 10 cr.	„	12.	„	
10.	40 familii prinósele în ajunul botezului a 30 cr.	„	12.	„	
11.	Zioa botezului la râu	„	1.	„	50
12.	Molitva sfintelor pasci	„	2.	„	
13.	45 familii câte una z de lucru a 50 cr.	„	22.	„	50
14.	Lemnele de focu	„	20.	„	
15.	Venite estraordinare: masle, sărindare, pomeni, osfeştanii, liturghii, cetenii la bolnavi, estrase matriculari etc.	„	25.	„	
	Laolaltă	fl.	347.	cr.	00

La aceeaşi dată, în „boldele" lui D. B. Comşa din Sălişte cu 1 fl. se putea cumpăra (în cantitatea specificată) unul din articolele:[8]

2 kg zahăr	5 kg făină	2 coţi de giolgi
5 castroane	4 notes-uri	1 „abeţidariu"
5 mături	10 coţi pânză „america"	20 sfredele
2 perechi potcoave	1 pachet „lemnuşe de salon" (chibrite)	2 perechi opinci
2 porţii „unsoare de peşte" (medicament)		3 cutii sardele
1 carte „de Popescu"		3 perechi ciorapi
		3 kg „gas american"

În luna octombrie **un porc costa 10 fl., o rochie de „doamnă" între 1,80 - 5 fl., parapleu 2 fl., o cârpă de berca sau de păr câte 3 fl.**

Adăugăm informaţia că, şi în cazul preoţilor, media numărului de membri într-o familie era de 5.

După trei luni de la primul demers, în martie 1889, protopopul din Agnita, Sabin Piso, se deplasează în Marpod pentru o nouă „calculaţie" a veniturilor preoţeşti. De data aceasta el ajunge la suma de . . . 406 fl., supralicitând pentru ca postul să fie mai atractiv; documentul este autentificat şi de alte 37 persoane inclusiv Ioan, Iosif şi Anton Bologa.

---

8 Muzeul ASTRA. Bibliotecă, Colecţii speciale, Fond D. B. Comşa.

În 23 octombrie 1890, **„neinsinuându-se (...) concurent cualificat“** pentru postul liber publicat în doi ani consecutivi (1889 și 1890), acesta continuă să fie vacant. Între timp însă se produsese ceva în plus față de ceea ce se semnalase înainte: în 23 august 1890, ieșind protopopul **„la fața locului, Comitetul parochiale declară a permanea** (rămâne, n.n.), **sub administrațiune** (cu înlocuitor de paroh stabil, n.n.), **până ce nu va termina fiul parohului de odinioară Florian Bologa studiele, pe care doresc cu toții a-l avea de paroh“**. Florian avea 17 ani. Deși marpozanii nu agreaseră niciodată serviciile „înlocuitorilor“ (ca orice obște, de altfel), acum iată că ea se declara de acord cu această situație de provizorat. Doar că o condiționează de **un anume** viitor preot paroh. Exista și se expunea aici cu insistență, motivația pragmatică pentru această opțiune, motivație care se dovedește nu numai reală și importantă, ci și cu un deosebit impact asupra eventualilor pretendenți la post: Florian Bologa avea casa sa proprie în sat și petiționarii insistă asupra acestei realități revelând faptul că astfel poporenii **„nu vor fi necesitați a mai zidi și casă parohială, ceea ce în starea în care se afla de present poporul îi este imposibil a face“**.

În anul 1892, marpozenii sunt tot fără paroh. Nevoile clamate în anul 1889 încă au rămas aceleași și oamenii sunt în continuare nemângâiați că nu au un păstor sufletesc permanent, **„căci cu celelalte materialnice parohiale nici că se poate ocupa“** un înlocuitor! Doar că acum această realitate este bine nuanțată; oamenii îi văd sfârșitul într-un mod dorit de ei și de aceea sunt nu doar dispuși ,ci hotărâți ... să mai aștepte. Bine-nțeles **numai** până când fiul părintelui Iacob, mort cu 4 ani în urmă, va termina studiile speciale, pentru a le fi preot. Scrisoarea la care ne referim aici se încheie chiar cu o sentință ce pare inatacabilă: **„după starea noastră, streini nu póte ecsista la noi ca preot“** (s.n.). Mai jos subscrișii relatează detaliat: **„(...) comuna nóstră bisericească a devenit o turmă fără de păstoriu și după părerea noastră, carii ne cunoaștem puterile și scim că ca preot numai acela póte exista în comuna nóstră care are deja în ea din ce să trăească s-ar putea reîntregi parohia nóstră mai ușor și mai corespundetoriu numai când s-ar primi Florian Bologa, fiul reposatului nostru preot Iacob Bologa, ca teolog, extraordinar pe un an și ni s-ar ordina acesta după terminarea acestor studii, de paroch. Numitul fiu Florian Bologa absolvează în anul acesta cursul al III ped. Ne place că e cântăreț bun, cunoste tipicul; e modest, blând și temetoriu de D-deu; are mare atragere către biserică, pe care o cercetează cu multă râvnă și plăcere, e deplin sănătos și fără nici o pată“**. Această scrisoare a fost grafiată chiar de Florian Bologa acum în vârstă de 19 ani, binesusținut fiind de 42 iscălituri ale capilor de familie din sat.

„Junețea“ candidatului este însă, în continuare, un impediment, alte obstacole nestându-i în cale. Protopopul Sabin Piso îl susține pe Florian Bologa: **„(...) Încât pentru candidatul cerut a li se primi la cursul clerical estraordinar, cred a-mi împlini numai o datorință când-mi iau voie a arata ca este înzestrat cu celea mai bune și frumoase insusiri, care promit ca va fi demn ca se intre in statul preoțesc (...)“**.

Cu toate acestea, chiar şi în anul 1894 situaţia parohiei rămăsese aceeaşi; era ... în aşteptare, ceea ce a provocat noi demersuri ale parohienilor conduşi de acum de **învăţătorul din Marpod, Florian Bologa.**

Oferta mai veche a satului, care asigura parohului 406 fl. venit anual, devenise periculoasă. Dacă, Doamne fereşte!, vreun străin s-ar fi încumetat să se lase tentat de această sumă?!

În aceste condiţii se produce un nou document, prin care obştea se grăbeşte să constate — şi să anunţe rituos — că toate socotelile anterioare au fost greşite şi că mai mult decât 200 fl. (jumătate din oferta precedentă) ei nicidecum nu pot asigura. Noua precizare era descurajantă pentru orice candidat venit din alt sat.

Sub patronajul aceluiaşi Sabin Piso, care anterior garantase 406 fl., se girează acum un nou protocol din care se deduce o nouă sumă, apropiată de dorinţa obştii, în valoare de 285 fl., 96 cr. În plus, această ofertă se declară ca fiind ultima posibilă pentru un preot, şi ea este dedusă **„din toate isvoarele de venit ale comunităţii".**

Calculaţia din 12 martie 1889

1. Dela boteduri luat după calculul mediu cinci casuri la an a 20 h (cr. n.n.) = 1 fl. v.a.
2. Dela cununii cam trei casuri la an a 70 h = 2 fl. 10 h
3. Dela înmormentari ca patru casuri la an a 2 fl. = 8 fl.
4. Un fics din alodiul comunal în sumă de 40 fl. v.a.
5. Folosirea a porţiunei canonice în mărime de 12 jug. cu un venit annual de 220 fl.
6. Venitele după funcţiuni în decursul anului se comută preste tot cu 57 fl. 45
7. Competinţa de lemne 12 fl.
8. Cuartirulu cu tóte supraedificatele economice se computá pe anu, 40 fl. v.a.
9. Dela 52 familii câte una di de lucru cu palma deobligaţi a o face când voru fi chemaţi sau a o plăti în bani a 50 h. dă un venit annual de 26 fl. v.a.

Suma 406 fl. 35 v.a.

Calculaţia din 11 august 1894

I. Din alodiu comunal se dă anual bani gata în suma de: 40 fl.

II. Venitele porţiunei canonice în mărime de 24 gălete semănătură dau un venit annual după calculul mediu de 126 fl.

III. De la 45 familii câte o măsură bucate a 1 fl. = 45 fl.

IV. Stola de la funcţiunile botezului:

a) sfinţirea apei 10 cr.

b) săvârşirea tainei botezului 20 cr.

c) eliberarea femeei din casă 10 cr.

dela 5 casuri abvenite în decursul unui an 2 fl.

V. Dela cununii

a) pentru încheerea contractului buneiînvoiri 50 cr.

b) pentru vestiri 30 cr.

c) dela sevârşirea actului de cununie 50 cr.

de la 2 casuri de cununie abvenind pe un an 2 fl. 60

VI. Dela înmormântări după calculul mediu al celor 5 ani din urmă abvin 2 casuri.

Încât pentru ferdela usitată și dată parochului până aci, sinodul, ca și mai înainte, cere ca să să șteargă și să se înlocuiască acest venit cu dile de lucru care până aci nu s-a prestat parochului. Pre lângă toată insistarea din partea parintelui protoposbiter ca președinte, poporul și membri sinodului nu se învoiesc la plătirea felderii pân aci usitate.

IX. Prestațiunile unei clăci din partea tinerimei preste tot computat în bani, 22 fl.

XI. La dioa nascerei, la înviere și la rusalii câte un cop de greu (grâu, n.n.) a 5 cr. 15 cr. de la 45 familii, 6 fl. 65 cr.

XIII. Pentru sfințirea paștilor 2 fl.

a) pentru înmormântarea de la 7 ani în sus 2 fl.

b) dela 7 ani în jos 50 cr.

cu totul venitul annual face 2 fl. 50 cr.

VII. Prestațiunile cu ocasiunea umblărei cu crucea la botezul Domnului

a) un cop grâu a 5 cr. / b) trei cóste a 20 (cr.) / c) un fuior a 2 cr., total 27 cr. de la 45 familii 12 fl. 15 cr.

VIII. Folosirea curței bisericei 10 fl.

X. Dreptul de pășunat anual 8 fl.

XII. Dela cununa anului ca venit sigur 5 fl.

XIV. Doue sorți de lemne din pădurea comunală 2 fl.

Acestea tote dau suma de 285 fl. 90 cr.

O privire atentă asupra datelor alăturate - atât de vizibil diferite - ne arată că „socotitorii" veniturilor nu au recurs la falsuri. Diferențele provin din aprecierea diferită a numărului serviciilor potențial executate, „botezul la râu" și colacii putând fi incluși în socoteală, sau nu, numărul înmormântărilor era mai mic sau mai mare etc.

Dar, în primul rând, diferențele provin, din cheltuielile pentru asigurarea „locuinței preotului" sau „cvartirul și supraedificatele" pe care, la început, le ofereau fără a le avea. Eliminând această cheltuială, pe care, teoretic, știau că ei trebuie să și-o asume, și care se cifra la cca. 40 de fl., evident lista cheltuielilor pentru un preot devenea (mai) acceptabilă.

În anul 1894 se succed câteva documente care fac posibil accesul învățătorului Florian Bologa la „cursul teologic ecstraordinariu": Protocolul ședinței Comitetului parohial greco-ortodox din comuna Marpod, prezidată de Sabin Piso în 10 septembrie, cererea autografă din 11 august, a învățătorului Florian Bologa de a fi primit la cursuri, Protocolul ședinței Sinodului Parohial întărit cu 43 semnături (din 58 participanți posibili) care îl nominalizează pe Florian Bologa drept candidat preferat, unii fiind prezenți la ședință - bătrâni, plecați din localitate sau ... opozanți, adresa lui Sabin Piso către „Venerabilul Consistoriu Arhidiecezan" din 12 septembrie, rezoluția pozitivă a Conzistoriului din 20 septembrie, prin care se și însărcinează Zaharia Boiu cu misiunea de a-l „înmatricula grabnic" la seminar pe Florian Bologa.

Ni se pare interesant că și de această dată, deși la capătul a numeroase **„petractări"**, unii săteni își exprimă opinia separată. Dacă în anul 1889 au o opinie diferită de cea a protopopului **toți** sătenii, acum doar doi dintre ei îl doresc pe Florian Bologa preot, dar **„fără feldără"**.

În anul 1895, în 20 august, de data aceasta „candidat la preoţie", Florian Bologa urgentează sfinţirea sa ca paroh intervenind pe lângă Protopresbiteriat din două motive: îl presează voinţa poporului, iar pe de altă parte ar dori ca **„până la terminul convocării la controla militară, în 10 octombrie să pot fi insinuat la comanda militară că sunt preot sfinţit şi introdus în oficiu"**, scrie el. La doar trei zile după această intervenţie, Sabin Piso face toate diligenţele la Arhiepiscopie, unde candidatul se va prezenta cu două documente tipizate eliberate în 20 septembrie: prima este a „spiritualului" Ioan Mihu, prin care acesta adevereşte **„cercetând adâncimile inimii lui"** că nimic n-ar îndreptăţi neînaintarea sa în preoţie; a doua este o declaraţie prin care candidatul garantează integritatea sa morală, precum şi a soţiei sale Maria, fiica lui Toma Costea, econom din Boiţa. Tot aici îşi mărturiseşte apartenenţa la Regimentul 31 Infanterie, ataşamentul pentru Canoanele Bisericeşti şi disciplina obligatorie liber consimţită şi sfârşeşte prin a se angaja să admită supus **„pedepsele canonice şi lipsirea din serviţiele preoţesci"** în cazul în care ar fi nedemn de cele suscrise.

În 23 septembrie 1895, prin scrisoarea primită de la Conzistoriu se garantează că **„prin punerea mâinilor mele s-a înaintat sub Sânta Liturghie"** Florian Bologa a devenit diacon, iar în 24 septembrie presbiter şi paroh în comuna Marpod. După ritualul prescris, i s-a **„dăruit şi iurisdicţiunea canonică de a primi mărturisirile poporenilor sei şi a se folosi de darul deslegărei în calitate de spiritual". „Numitul nouhirotonit preot în parohia sa, după ce va fi bine deprins în cele rituali"** va sluji, se precizează în continuare.

După atâtea strădanii, piedici şi succese, obţinute nu rareori cu mare efort, ar fi fost normal să vorbim despre acţiunile săvârşite de păstorul „turmei" Marpodului, Florian Bologa, altele decât binecunoscutele activităţi astriste şi cele puse în slujba construirii Catedralei mitropolitane. Menţionăm doar că în anul 1897 biserica pe care o slujea era evaluată la 1000 fl., fundaţia bisericească era de 12 jug. şi 727 stânjeni, în valoare de 462 fl., deţinând şi o şură evaluată la 100 fl. Tot atunci averea bisericii era de 647 fl. (capital, fundaţie) şi bunuri mobile de 589 fl. Edificiul şcolar valora 350 fl. Dar mult discutata „Casă parohială" nu apare nici acum printre bunurile ortodoxe din Marpod. Sperăm să dezvoltăm această tematică cu alt prilej. În continuare dorim să ne oprim, ca şi în cele două cazuri precedente, tot doar asupra **împrejurărilor** în care a intrat în familia preoţească un alt Bologa, nepotul lui Iacob bătrânul şi fiul lui Florian: Eugen Bologa, fratele mai mare al altui Iacob Bologa, hirotonisit în anul 1930 pentru Parohia Gura Râului.

Născut tot în Marpod, Eugen Bologa[9] este preot în Nocrich, prin sfinţirea şi numirea sa în funcţie în a treia zi a Crăciunului anului 1922, în 27 decembrie. Venind şi el la post după un nedorit interimat, este agreat de 42 membri ai Comitetului Eparhial din Nocrich, printre care şi 2 „bărbaţi de încredere". La sfinţire prezintă şi el actele pe care tatăl său le

---

9 Doc. III 465, 1921.

prezentase cu mai bine de un sfert de veac în urmă. Soţia sa era fiica preotului din Vidacutul Românesc, Anastasia Veturia Popa, iar spiritual îi fusese remarcabilul funcţionar conzistorial şi istoric Matei Voileanu.

Contrar aşteptărilor, aici înregistrăm un semn al „involuţiei" administraţiei conzistoriale de la Sibiu: actele cu care se prezintă candidatul pentru a fi numit în funcţie nu mai sunt tipizate. Fără îndoială, faptul se datora lipsurilor pe care le adusese cu sine războiul dar şi modificărilor pe care acesta le impusese în societatea (şi birocraţia) românească. Unul din exemplele concludente în acest sens — extrabisericeşti — este faptul că cererea pentru numirea lui Eugen Bologa la post n-o mai face protopopul, cum se făcea de sute de ani îndătinat, ci... primpretorul. Vom vedea în continuare că era normal să fie aşa, deoarece atribuţiile viitorului paroh, în noua patrie reîntregită, erau în foarte mare măsură „civile", cum ar fi: „(...) **4. Trecând învăţătorul confesional la Stat nau** (sic!) **nici un conducător şi apropriinduse** (sic!) **n'are cine să le dea directiva în economia câmpului.**

5. Reforma agrară e în pragul uşii şi deci pretind poporenii a îşi avea pastorul lor sufletesc ca conducător, deoarece aceasta reforma acum sa aplică în mod radical (...)".

Să mai adăugăm că printre documentele pe care le preia la numire Eugen Bologa este şi **„Protocolul societăţii de păşunat"**, Protocolul **„Reuniunii femeilor"** şi **„Biblioteca constătoare din 134 volume nelegate"**.

* * *

Eugen Bologa, născut în 4 octombrie 1899, avea la sfinţire 23 ani. Tatăl său, născut în 10 octombrie 1873 avusese 22 ani, iar bunicul 21. Fratele său mai mic, un alt Iacob, născut în 7 aprilie 1904, tot în Marpod, a fost hirotonisit pentru Parohia Gura Râului la 26 de ani. Este impresionant să urmărim cum, de-a lungul timpului odată cu vârsta la care au fost sfinţiţi drept preoţi, au crescut şi numărul anilor de şcoală.

Florian Bologa absolvise două clase gimnaziale, cursuri pedagogice, cursul învăţătoresc şi cursul clerical extraordinar de un an. Fusese doi ani învăţător.

Eugen Bologa absolvise patru clase liceale, patru de curs pedagogic cu **„cvalificaţie învăţătorească"** şi o vechime de un an învăţător.

Iacob Bologa (fiul lui Florian şi fratele lui Eugen) avea şi el patru clase liceale, patru de şcoală normală, curs clerical şi „cvalificaţiune".[10]

Fireşte, pe măsura creşterii vârstei de la hirotonisire şi a studiilor, faptele preoţilor vor fi fost, şi ele, din ce în ce mai importante pentru obştea românească din propriul lor sat. Dar această afirmaţie urmează să fie analizată într-un context special, tot pe seama unor documente incontestabile care, „cuminţi" îşi aşteaptă încă cercetătorii în Arhiva Mitropoliei Ardealului din Sibiu.

---

10 Registrul hirotonisiţilor, vol. II şi III.

PREA MĂRIT CONSISTORIU ARCHIDIECESAN

Umilit subscrişii locuitori din comuna Marpod, care abia are 43 familii venim cu supunere a areta că pentru intregirea parochiei nóstre am fost publicat concurs cu suma de 400 fl. însă nu au concurat nimenea, după ce am fost din partea Prea Onoratului Domn protopresbiter provocaţi a mai reînoi concursul de nou, am luat în precumpănire modul cum sau sistemisat salariul preoţesc, şi ne-am convins că comitetul parochial de pe atunci a preţuit tóte venitele atât de sus incât noi nu putem după conştiinţa nóstră ale preţui mai sus ca la 200 fl. şi acesta este causa pentru ce noi nu am voit a mai publica concursul după cum s'a fost sistemisat cu ocasiunea dintâiu şi nici că 'l mai putem publica, pentru că un preot strein care nu va avea moşie, casă şi puţină prindere acela în comuna nóstră mică şi de tot săracă nu póte nici de cum trăi. Din acestea îndemnuri. dar cu deesebire noi care nu avem casă parochială, iară altă moşie afară de puţina porţiune canonică nu putem da parochului nostru fiitoriu alte decât 'i mai dăm câte una mesură de cucurudu şi stola de câte 2 fl. de una înmomântare, 2 fl. de una cununie, şi 20 cr. pentru un botez. Dar dacă va avea moşie, bucuroşi 'l ajutăm cu lucru ca din acestea se'şi póta câstiga celea de lipsă.

După ce am arătat acestea cu umilinţă venim şi ne rugăm de măritul Consistoriu sĕ sĕ îndure a ne primi la cursul clerical moral pe candidatul nostru Florian Bologa, carele are bună proprietate în comuna nóstră, pre lângă acestea mai este şi nemărginita iubire ce întreg poporul o are câtră acest tiner cu însuşiri bune şi frumóse — ba chiar obidá sa aducere aminte de fericitul în Domnul fostul paroch al nostru şi tatăl candidatului — ne îndeamnă şi ne-a îndemnat a aştepta până acesta nu va ajunge vârsta prescrisă când acuma venim cu cea mai adâncă umilinţă şi cu genunchii plecaţi ane ruga ca Prea măritul Consistoriu sĕ sĕ îndure a lua în considerare de o parte sĕrăcia acestei comune bisericeşti, iar de altă parte nedespărţibila iubire, ce o avem câtră candidatul nostru, sĕ nil primescă în cursul moral şi după terminarea studiilor sĕ nil sfinţească de preot pentru mângăierea, fericirea şi mulţumirea întreg poporului din acesta comună.

Aşteptând cu nerăbdare îndurarea Prea măritului Consistoriu rămânem

cei mai plecaţi fii sufleteşti
Petru Aldea
Gheorghe Aldea
Ioan Gorea
Iosifu Gorea
Luca Mihu
Chirion Gorea
Simion Vasiu prin I. Maier inv.
Toader Armenciu prin I. Maier inv.
Ioanu Maier

Iosifu Armenciu
Mateiu Patan
Iosifu Bologa
Iacob Maier
Ioanu Bologa prin Ion Maier înv.
Petru Crăciun „ „
Savu Armenciu „ „
Ioan Datcoșu „ „
Ioan Achim „ „
Iosifu Maier „ „
Zevedeiu Manisiu
Iosif Armanciu
Iacob Bârsan prin Ioan Maier înv.
Pavel Achim „ „
David Armenciu „ „
Iacob Achim „ „

PREA ONORAT OFICIU PROTOPRESBITERAL

Pregătit fiind pentru primirea sfinţirei întru paroch pentru comuna Marpod, mĕ rog a interveni la Înalt Ecselenţia Sa Preasfinţitul Archiepiscop și Metropolit, a mi se prefige terminul pentru presentarea la sfinţire. Și aceasta cu atât mai mult cu cât că de o parte insistă poporul ear de altă parte aș dori ca pĕnă la terminul convocării la Controla militară în 10 Octomvrie să pot fi insinuat la Comanda militară că sunt preot sfinţit și întrodus în Oficiu.

Al Prea onoratului Oficiu protopresbiteral

fiu sufletesc
Florian Bologa
cand. de preoţie
Present 20 August 895
Nr. 1095-895

Către

Preaonoratul Oficiu
protopresbiteral.
Agnita

Rugarea
candidatului de preoţie
Florian Bologa

pentru ca Prea On.
Oficiu protopopesc
să mijlocească la
Înalt Ec. Sa prefigerea timpului ptru
chirotonit

Subscrisul cu cea mai curată consciinţă mărturisesc: că prima şi unica mea soţiă legiuită **Maria** fiica lui **Toma Costea econom** din **Boiţa** se aflǎ în viéţă, e de mărturisirea bisericei ortodocse rĕsăritene; înainte de căsătoria încheiată cu mine a fost o fecióră cu viéţă nepetată şi n'a stat cu mine nici într'o legătură de rudeniă séu cuscriă, care oprescе căsătoria; ér acum se aflǎ convieţuind cu mine creştinesce, şi aşa din partea căsătoriei nu am nici o pedecă, carea după sântele canóne m'ar oprì dela primirea darului preoţesc.

Încă mărturisesc: că eu în partea obligamentului la serviţie militare sum asentat, la anul 894 la regimentul de infanterie Nro 31, în Agnita cu cercul în Sibiiu
prin urmare nici în acésta parte nu am nici o pedecă la primirea darului preoţesc.

Pelângă acestea adeverez: că-mi sûnt cunoscute bunele însuşiri, care după învĕţătura sântului apostol Pavel, se recer sĕ le aibă preotul; aceleaşi însuşiri simţindu-le în mine, — promit, că dela acelea nici când nu mĕ voiu abate, ci mai vêrtos mĕ voiu sillì a le desevêrşì în mine şì a mĕ arĕta totdeuna demn de chiemarea preoţéscă.

Cu deosebire promit: că dupăce mĕ voiu învrednicì de darul preoţiei: eu nu mĕ voiu îndepărta dela locul chirotonirei mele fără scirea şi voia Preasânţitului meu archiepiscop, nici voiu întra la funcţiuni preoţesci în parochia destinată mie mai nainte de ce voiu fi întrodus în aceea prin superioritatea mea; ér în parochiă străină nici decum nu mĕ voiu amesteca preste rondul şi regulele prescrise.

Tóte acestea strîns a le pădì şi a le urma prin cuvêntul meu binerecugetat şi prin acésta scrisóre a mea mĕ decblig; ér la cas contrariu, precum şi atunci, dacă mărturisirea mea de mai sus nu ar fi adevĕrată, — mĕ supun pedepselor canonice şi lipsirei din serviţiele preoţesci.

Dat în Sibiiu la 20 Septemvre 895

Florian Bologa

Naintea nóstră:
Ss. Indescifrabil

Nr. 1150.-1894

PREAVENERABIL CONSISTORIU
ARCHIDIECESAN!

În urmarea mandatului Preavenerabilelui Consistoriu d-ta 26 Iuliu a.c., Nr. 4510. - am onorea a raporta pre lânga reacluderea comunicatului și așternerea protocolului sedinței comitetului parochial din comuna Marpod, din care sunt evidente venitele stolare din acesta parochia, ca ce privesce rugarea poporului nostru din acesta comună, trebue de conotat, că in starea in care se afla acesta parochia mică și seracă, un paroch carele nu ar avea casă și moșie proprie nu ar putea esista, și că combinațiunea poporului, când se rogă de Preavenerabilul Consistoriu se se indure a le primi la cursul clerical estraordinar pe tinerul și pedagogul absolut Florian Bologa, după ce în urma concursului publicat nu sau insinuat candidat cu cualificațiunea prescrisă in lege, a avut desigur in vedere imposibilitatea de a se susținea un paroch, carele ar fi avisat a trai numai după venitele stolare; încât pentru candidatul cerut a li se primi la cursul clerical estraordinar, cred ami implini numai o datorința când mi iau voie a arăta ca este inzestrat cu celea mai bune și frumoase insușiri, care promit ca va fi demn ca se intre in statul preoțesc, pre langă acestea avend Prea Venerabilul Consistoriu indurarea al primi la cursul clerical, se ar delatura totodată și greutățile cu care se administrează acesta parochia acum de 6 ani vacanta, și care in starea acesta nu se mai pote ținea din causa, caise negligă tote afacerile ear poporul rataceste fară de conducătoriu.

Pre langă acestea recomendand cu caldura rugarea acestui mic popor am onorea a remanea cu profundă venerațiune Al Prea Venerabilului Consistoriu.

Agnita in 11 Aug. 1894

plecat serv.
Sabin Piso
prot.

ANA GRAMA

COMUNITATEA ORTODOXĂ DIN MIERCUREA SIBIULUI ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI TRECUT

Într-un sat întemeiat de saşi şi atestat documentar la 1291, istoria românilor miercureni este relativ recentă. Ca peste tot în Transilvania, saşii proprietari ai unor terenuri foarte întinse au chemat românii să le muncească, fie ca servitori, fie în parte.[1]

Nu se cunoaşte cu exactitate când au venit la Miercurea (germ. Reussmarkt, magh. Szeredhely) primii români. Fără îndoială că erau oameni săraci, în căutarea unui mijloc de trai. Conscripţia de la 1750 a vicarului unit de la Blaj arată 200 de români la Miercurea, care nu dispuneau de biserică.[2] Mulţi dintre aceştia vor fi acceptat formal uniaţia, sub presiunea autorităţilor sau ademeniţi de promisiunea că vor dobândi egalitate faţă cu celelalte naţiuni şi confesiuni privilegiate în principat. În 1751 existau la Miercurea credincioşi români uniţi care erau siliţi să muncească pământul bisericii luterane, şi care cereau anularea acestei obligaţii în virtutea promisiunilor făcute cu o jumătate de veac înainte.[3] A fost în zadar. De aceea românii din Miercurea s-au implicat în revoltele religioase de la jumătatea veacului, declarându-se cu toţii ortodocşi în 1760-1762.[4]

Imediat după liniştirea spiritelor, românii de aici au cumpărat o biserică de lemn din Deal, pe care au aşezat-o în cimitirul lor din Colibi — partea de sat locuită compact de ortodocşi şi români.[5]

Un secol mai târziu, documentele consemnează 168 familii de români la Miercurea, în timp ce saşii păstrau o majoritate de numai 211 familii.[6] Miercurea era sediul protopopiatului ortodox cu acelaşi nume, în funcţie fiind protopopul Petru Bădilă. Acesta rezolva problemele protopopiatului de la Sibiu, unde avea locuinţa şi unde participa în mod curent la şedinţele Consistoriului din localitate în calitate de asesor (consilier eparhial).

Preotul paroh se numea Nestor Fleşariu. Fusese hirotonit de episcopul Vasile Moga la 20 aprilie 1831, în aceeaşi zi fiind hirotesit şi ca

---

1 G. Bariţiu, *Părţi alese din Istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, I, Sibiu, 1889, p. 391.

2 A. Bunea, *Statistica românilor din Transilvania în anul 1750, făcută de vicariul episcopesc Petru Aron*, Sibiu, 1901, p. 16.

3 G. Müller, *Die Rechtslage der Romanen auf Sachsenboden*, în „Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde", XXXVIII, 1912, p. 241.

4 M. Voileanu, *Să se facă lumină. Biserica românilor din Ardeal în veacul al XVIII-lea*, Sibiu, 1926, p. 56-57.

5 A. Voicu, *Istoria bisericii ortodoxe române „Sf. Ilie" din Miercurea*, în *Dosar cuprinzând monografia comunei Miercurea*, manuscris nedatat la Primăria comunei Miercurea.

6 Arhivele Statului Sibiu (în continuare ASS), *Fond Scaunul Mercurea*, 161/1850.

duhovnic. Numărul credincioșilor săi era de 655 în 1857, 667 în 1865, 727 în 1870.[7] În această perioadă numărul cununiilor într-un an variază între 5 și 8, al decedaților între 11 și 30, al nașterilor între 27 și 32.

În 1850 el gestiona în numele bisericii un capital de 1710 florini (în protopopiat această sumă era depășită doar la Poiana, cu 3000 florini), veniturile acelui an fiind de 103 fl. 24 cr., iar cheltuielile de 25 fl. 9 cr.[8]. Averea imobilă a bisericii, așa cum se stabilise încă la 1807 și nu sporise deloc până la 1885, consta în locul de curte, biserica și cimitirul, curtea parohială cu o singură odaie și trei locuri de arătură împrăștiate pe ogorul satului.[9]

Preotul se întreținea dintr-o „porție canonică" de 300 florini din casa comunală, alături de care primea 20 cruceri de fiecare casă la Bobotează, 40 cruceri pentru fiecare botez, 1 florin pentru fiecare cununie. Înmormântările se taxau cu 3 florini pentru un adult și 1,41 florini pentru un copil. Pentru că la 1870 nu exista încă casă parohială, preotul Fleșariu vedea doar o cale pentru îmbunătățirea stării sale materiale: ajutorul de la stat, pentru că poporenii sunt săraci și nu li se poate cere [10].

Pe timpul păstoririi lui Nestor Fleșariu școala a cunoscut o evoluție liniștită, parohul în calitate de director al școlii rezolvând înțelept problemele acesteia, fără să ceară satului mai mult decât putea da. Școala nu avea local propriu (acest vis al românilor din Miercurea se va împlini abia în 1906) și funcționa într-o casă din Colibi, în condiții improprii.

În 1851 dascălul Vasile Barb era scos din funcție pentru purtare imorală. În locul său se așeza Nicolae Armeanu, care absolvise cursul preparandial la Orlat.[11] În acel an veneau la școală 16 băieți și 15 fete,[12] care învățau **Abecedarul, Catehismul** și **Istoria biblică.** Salariul învățătorului se aduna din contribuția de 36 cruceri de la fiecare casă, indiferent că avea sau nu copil la școală.[13]

Se păstrase încă în sat un important grup de partizani ai lui V. Barb, care, în 1852, cereau alungarea lui N. Armeanu, pe care-l acuzau de purtare nepotrivită și „umblări" prin crâșme. Plângerea era semnată de 28 persoane, între care cei mai mulți se numeau Fleșariu.[14] Va fi o permanență nenorocită între românii miercureni aceea de a se împărți în grupuri de interese și a-și măcina forțele zadarnic, căci nu în persoana preotului sau a învățătorului se puteau rezolva problemele grele ale vieții lor zilnice. Lipsa de pământ, excluderea de la beneficiile publice, impozitele mari - acestea erau cauzele traiului lor greu.

---

7 Arhiva Mitropoliei Ardealului (în continuare AM), *Protocolul școalelor*, la numerele de inventar 766, 774 și 779.
8 AM, 955/1850.
9 AM, *Inventarele averilor bisericești*, 45/D, 1854.
10 AM, *Situații statistice: venite preoțești 1866-1870*, vol. II.
11 AM, 828/1851.
12 AM, *Conspecte școlare*, 73/Șc., 96/1852.
13 AM, *Dosar date statistice*, 96/1852.
14 AM, 340/1853.

Partida lui Vasile Barb a triumfat. Nicolae Armeanu a plecat la Cărpiniş, unde a predat între 1855-1860.[15] Cu Barb, comunitatea românească a rămas tot fără local propriu şcolii. În 1858-1859, ultimul său an de activitate, era plătit de părinţii celor 30 elevi (20 băieţi şi 10 fete) cu infima sumă de 50 florini şi „o merţă de cucuruz"*. În acel an „au murit mai nainte de a da examenul".[16]

În anul următor era angajat Gheorghe Oltean, având ca şi predecesorii săi calificare medie („de rându").[17] Din 1860-1861 revenea Armeanu, care-şi primea însă cei 50 florini „de la toată casa", nu doar „de la părinţii pruncilor".[18] Conform unei statistici asupra anului şcolar 1865-1866 bătrânul dascăl reuşise la examen o calificare bună. Era şi rezultatul politicii şcolare a mitropolitului Andrei Şaguna, care introdusese „conferinţele învăţătoreşti" în timpul vacanţelor de vară, când învăţătorii din protopopiat se întâlneau în schimb de experienţă.[19]

În anul menţionat, dascălul românilor din Miercurea putea fi nemulţumit că dintre cei 111 copii ortodocşi în vârstă şcolară (58 băieţi şi 53 fete) doar 60 veneau la şcoală (41 băieţi şi 19 fete).[20]

Cu trei ani înainte ca părintele Fleşariu să treacă la cele veşnice, documentele ne dau posibilitatea să evaluăm rezultatele şcolii a cărui director era, comparativ cu celelalte două şcoli confesionale din Miercurea. Şcoala evanghelică era frecventată de 166 elevi, care ascultau cursurile a 5 profesori. Toţi elevii aveau manuale; 19 dintre ei puteau citi şi scrie bine. La şcoala romano-catolică, cu numai 9 elevi şi un învăţător, din nou toţi elevii aveau manuale. Patru dintre ei citeau bine, dar nici unul nu putea scrie. La şcoala ortodoxă, dintre cei 76 elevi (toţi având manuale) 12 ştiau citi şi scrie bine, ca rezultat al muncii unui singur învăţător.

În ce priveşte starea şi înzestrarea localurilor, cel evanghelic se distanţa evident, băieţii învăţând în trei încăperi iar fetele în alte două. Tot materialul didactic recomandat se putea găsi acolo: glob geografic, hărţi, schema de ştiinţe naturale, tabele de citit pe perete, tabele de socotit, bibliotecă, grădină. Şcoala catolică avea doar o încăpere, iar materialul didactic în general lipsea. La ortodocşi, localul închiriat necesita reparaţii. Exista o sală de clasă; afară de câte un tabel de socotit şi de citit, materialele didactice lipseau. De grădină şi bibliotecă nu putea fi vorba.[21]

Aşadar românii ortodocşi obţineau performanţe mai bune la şcoală, chiar în lipsa unei înzestrări deosebite.

---

15 I. Muntiu, *Satul meu. Monografia comunei Cărpiniş*, manuscris la Biblioteca ASTRA, Sibiu, 1937, p. 39.

* Aproximativ 7,5 kg de porumb (n. aut.).

16 AM, *Protocolul şcoalelor*, inv. 851.

17 AM, inv. 853.

18 *Ibidem*.

19 AM, 1025/1867.

20 AM, *Protocolul şcoalelor*, inv. 857.

21 ASS, *Colecţia Bruckenthal*, E II 7-17, nr. 132, f. 79-81 v.

Starea precară a înzestrării școlii nu se datorează atât sărăciei credincioșilor care o întrețineau, cât mai ales efortului pe care aceștia îl concentrau pentru ridicarea unei biserici demnă de un centru protopopesc. Aceasta este marea realizare a românilor din Miercurea sub păstorirea lui Nestor Fleșariu.

Primul pas concret s-a făcut la 2 iunie 1862, când biserica a cumpărat casa și curtea lui Ioan Bunea contra sumei de 520 florini, plătiți împreună cu taxa de înscriere de George Măcelaru - care va fi considerat printre ctitorii bisericii. La 8 februarie 1863 un incendiu înfricoșat a ars în Miercurea 88 de case, între care și casa lui Dumitru Rujan din vecinătatea curții cumpărată anul precedent, care acum era schimbată contra proprietății lui Rujan plus o diferență de 120 florini. În 1864 reprezentanța locală acorda, pentru demararea lucrărilor, un împrumut de 600 florini.[22]

În acel an parohia cerea ajutor financiar și mitropolitului Andrei Șaguna. Se arăta acolo că pregătirile pentru ridicarea unei biserici de zid au început de mai bine de 30 de ani, dar „foarte micile noastre puteri materiale" n-au permis să se strângă decât 50 000 de cărămizi și 20 buli de var. Cum în ultimii ani s-a mai ridicat starea materială și socială a românilor, aceștia fiind chiar reprezentați în conducerea locală (primele alegeri în care românii au dat reprezentanți în conducere s-au desfășurat în 1863, n.n.), e timpul ridicării unei biserici împreunată cu școală. Dar comunitatea nu dispune decât de 5-600 florini, în timp ce asemenea lucrare cere măcar 12 000 florini. Cum zidirea a început deja, parohia cere „adunare de milă" (colectă) în întreaga dieceză. Rezoluția pusă de mâna lui Șaguna e pozitivă.[23]

Lucrul cu mâna s-a făcut gratuit de către credincioși, unii venind cu vitele. Aceia care erau foarte săraci au fost plătiți cu jumătate din sumă. Pentru tâmplărie a fost angajat maistrul lemnar J. Buertmess din Sibiu. Zidirea a fost coordonată de Andreas Ungar, tot din Sibiu. Sașii din comună au ajutat și ei în mai multe privințe. Mai întâi acceptând propunerea lui Ilie Măcelaru (care era jude regesc) să se ardă 400 000 cărămizi cu lemn din pădurea comunală. Apoi prin donația bisericii luterane a două obligațiuni urbariale de 2 000 florini fiecare. În fine, „toți locuitorii sași mai de frunte au ajutat cu carăle la aducerea materialului în câte o zi, iar alții și două zile". Nevoia continuă de bani s-a acoperit la început din rezerve proprii. Pe lângă colecta din eparhie, Ilie Măcelaru a dat 6 484 florini; Vasile Greavu, așezat în sat în 1869 - 14 042 florini, iar protopopul Droc, după preluarea funcției în 1872, - 3 046 florini.[24] Aceste sume au venit cu titlu de împrumut, dar altele cărora nu li s-a mai ținut socoteala au fost donate. Ilie Măcelaru a dat bani în nenumărate rânduri, drept care va fi considerat ctitor și biserica va primi

---

22 Informații din raportul lui Ilie Măcelaru către Consistoriu la 30 noiembrie 1887, la AM, V-65/1882.

23 AM, 214/1864.

24 Din raportul mai sus citat al lui Ilie Măcelaru.

hramul „Sf. Ilie“. Ioan Droc susţine că în 1872 a donat 500 florini şi tot el a garantat un împrumut de 1 000 florini de la Banca Albina din Sibiu.[25]

Mitropolia Sibiului a dat bani în mai multe rânduri; spre exemplu în 1865 protopopul Petru Bădilă primea 114 florini.[26] Alte împrumuturi au fost contactate de la Vasile Droc din Răşinari, banca mixtă românosăsească „Transilvania“, banca săsească „Sparkassa“. Pentru acoperirea acestor împrumuturi majoritatea credincioşilor şi-au ipotecat averile, ceea ce le va aduce nenumărate necazuri următoarele decenii.

Deocamdată însă ortodocşii din Miercurea puteau fi mulţumiţi. Ridicaseră cea mai frumoasă biserică din tract, aşa cum stătea bine unui centru protopopesc. Clădirea apărea în formă de cruce, în stil gotic, având din păcate altarul orientat spre sud (terenul îngust nu îngăduise construirea sa la est, conform canoanelor). Intrarea se face din drumul principal pe sub un turn înalt de 50 de metri. Interiorul are înălţimea de 14 metri, lăţimea de 33 şi lăţimea la absidă de 14 metri. Iconostasul fusese pictat de pictorul Georgescu din Poiana; încă se păstrează două icoane pe lemn, care au fost acolo icoane împărăteşti. Contribuţia lui George Măcelaru la ridicarea bisericii a fost recunoscută prin aşezarea icoanei „Sf. Gheorghe“ în partea stângă pe iconostas, lângă icoanele împărăteşti. El şi soţia lui sunt înmormântaţi în curtea bisericii, la intrarea principală.[27]

În faza finală a ridicării bisericii, bătrânul protopop Petru Bădilă se retrăsese. A urmat concursul supravegheat de Zaharia Boiu ca delegat al Consistoriului,[28] în urma căruia Ioan Droc a fost numit administrator protopopesc. Născut în 1836, acesta urmase opt clase gimnaziale între anii 1849-1859, şi-şi va susţine examenul de maturitate la gimnaziul din Sibiu în 1872. Cursul teologic l-a absolvit la Sibiu în 1861. Din martie 1861 până în iunie 1872 a funcţionat în calitate de capelan şi catehet în Răşinari. S-a mutat efectiv în Miercurea în 1872.

Cu instalarea lui Ioan Droc la Miercurea se încheia o epocă din viaţa comunităţii româneşti. Pe 19 septembrie acelaşi an închidea ochii parohul Fleşariu, tânărul administrator protopopesc preluând interimar treburile curente ale parohiei.[29] La 19 noiembrie comitetul parohial decidea „reîntregirea staţiunei de parohu“ prin concurs publicat în „Telegraful român“. Postul era plătit cu 300 florini, parohia fiind de clasa a III-a cu 140 familii.[30]

Ioan Droc a candidat şi câştigat în faţa altor doi concurenţi.[31] În urma unei noi arondări a tracturilor, în 1883 se organiza concurs pentru postul de protopop, pe care l-a câştigat tot Droc. Acum era obligat să locuiască în comună „ca adevărat paroh“.[32] Protopopiatul său cuprindea parohiile:

25 AM, 2-33/1883.
26 AM, 875/1865.
27 A. Voicu, *Loc. cit.*
28 AM 954/1871.
29 AM, 864/1872.
30 AM, 1156/1872.
31 AM, 118/1873.
32 AM, II-33/1883.

Apoldu de Jos, Apoldu de Sus, Armeni, Beşinău, Bogatu, Boz, Broşteni, Cărpiniş, Cenade cu filiala Soroştin, Cunţa, Dobârca, Gârbova, Gusu, Jina, Ludoş, Lupu, Miercurea, Păuca, Poiana, Reciu, Rod, Sângătin, Şpring, Tău. În 1894 cele 24 parohii numărau 26.425 suflete.[33]

Iată câteva cifre referitoare la evoluţia numerică a supuşilor săi spirituali în Miercurea[34]: 722 în 1872, 726 în 1875, 774 în 1880, 850 în 1885, 905 în 1890 ş.a.m.d.

Cea mai dificilă sarcină a protopopului era achitarea datoriilor contactate la ridicarea bisericii şi încetarea ipotecilor pe averile credincioşilor săi. Misiune cu atât mai dificilă cu cât existau bănuieli că în spatele împrumutului acordat de Vasile Droc sta însuşi protopopul.[35] De aici războiul izbucni.

În aprilie 1882 sinodul parohial punea în vedere lui Ioan Droc să plătească o datorie ce-o avea către biserică în termen de opt zile, dar acesta nu s-a conformat. În această situaţie comitetul parohial se plângea Consistoriului, aducând şi alte grave acuzaţii: protopopul „e tot dusu cu afacerile lui, iar noi ne folosim de alţi preoţi din comune"; s-a întâmplat să moară oameni în timpul săptămânii neîmpărtăşiţi şi îngroparea s-a făcut fără el.[36] Droc s-a dezvinovăţit categoric, arătând că tot necazul credincioşilor se trage de la datoriile bisericii.[37] Pe de altă parte, la prima alegere de comitet parohial a făcut în aşa fel încât să fie aleşi oamenii săi. Fostul comitet a reacţionat îndată, acuzând moralitatea celor nou aleşi şi maniera de organizare a alegerii.[38] Droc se apără şi contraatacă: e fals că ar fi crescut stolele; e acuzat de cămătărie tocmai de aceia care au primit bani de la el; nu e adevărat că nu se ocupă de biserică şi tocmai aceia care îl acuză vin doar la slujbele de Paşti şi Crăciun.

Unitatea comunitară s-a refăcut pentru moment în 1888, când un pericol deosebit a făcut să dispară pentru moment neînţelegerile între protopop şi credincioşi. „Sparkassa" a dat în judecată biserica pentru 1815 coroane neplătite şi dobânda de 7% aferentă anilor de la 1880 încoace. Comitetul parohial îşi alese şase reprezentanţi în frunte cu protopopul pentru a organiza apărarea în faţa tribunalului din Sibiu. „Sparkassa cerea scoaterea la licitaţie a averilor ipotecate. Pretorul Moise Branişte, de confesiune greco-catolic, a dat „nişte lămuriri mai speciale" care au făcut ca apărarea să nu recunoască pretenţia băncii săseşti drept întemeiată. Se ajunse la compromis, averile românilor scăpând neatinse.

După care divergenţele reizbucniră. În 1889 comitetul parohial se plângea că protopopul vrea înapoi 3.000 florini pe care i-ar fi împrumutat bisericii, dar enoriaşii nu recunosc această datorie: după plata arhitectului Szalai ar fi rămas însă 2 000 florini pe care protopopul i-a folosit în interes propriu. În acest context Ioan Droc cerea Consistoriului

33 R. Roşca, *Lexiconul comunelor bisericeşti din Arhidieceza greco-ortodoxă română a Transilvaniei*, Sibiu, 1894, p. 25.
34 AM *Protocolul parohiilor*, inv. 781, 783, 788, 793, 798.
35 AM, V-65/1882.
36 AM, III-354/1882.
37 AM, III-397/1882.
38 AM, II-65/1882.

ajutor pentru plata datoriilor scadente ale bisericii, şi primi un răspuns ostil: ridicarea bisericii a început „cu inconjurarea" şi fără autorizaţia Consistoriului, ca afacere particulară condusă de Ilie Măcelaru. Protopopul primi doar sfaturi: să se plătească mai întâi datoriile către Vasile Droc, „Sparkassa" şi Universitatea săsească, apoi să se treacă la repararea bisericii. Simţindu-se părăsiţi, mai mulţi credincioşi ameninţară că vor trece la greco-catolicism.[39]

Sărăcia cea mai lucie caracteriza starea materială a parohiei, care în afară de biserica în valoare de 45 000 florini, la 1897 nu dispunea de casă parohială, nici de pământ ca dotaţiune bisericească, nici de edificiu de şcoală şi casă pentru învăţător, nici de pământ în dotaţiunea învăţătorului sau ca fundaţie şcolară. Cu un fond bisericesc de 1 000 florini, mobile bisericeşti de 1 561 florini, mobile şi rechizite şcolare de 140 florini şi datorii ale şcolii de 1 000 florini,[40] parohia se prezenta drept cea mai săracă din tract, cu excepţia celor de la Boz şi Sângătin.

Încet-încet, din sărăcia locuitorilor şi cu ajutorul Fundaţiunii Şaguna, datoriile bisericii se plăteau. În primii ani ai secolului nostru ipotecile pe averi s-au ridicat.[41]

Evoluţiile de la şcoală au venit să agraveze disensiunile. Protopopul venea la Miercurea cu imginea unui învăţământ puternic sprijinit cu bani şi condus de învăţători calificaţi, cum era situaţia la Răşinari. În comparaţie, încă din 1872 se plângea Consistoriului de „puţina calificaţiune" a învăţătorilor din tract, şi cerea imediat cursuri de specializare a acestora sub conducerea dascălului Ioan Meţiu din Răşinari.[42] În replică, partizanii familiei Fleşariu îşi strânseră rândurile în jurul lui George Măcelaru. Aceştia refuzau să mai contribuie la salariul de 150 florini al învăţătorului şi-l cereau pe Măcelaru, care se oferea să predea cu numai 66 florini şi să-şi pună la dispoziţie casa gratuit ca local de şcoală. Protopopul împreună cu alţi câţiva înstăriţi manevrară numirea provizorie a lui Nicolae Şoldea din Boiţa şi se oferiră să-i plătescă un salariu de 200 florini la care să contribuie din propriile buzunare protopopul, Ioan Măcelariu, Vasile Greavu. Poporenii ridicară problema în biserică, ameninţară şi obţinură demisia lui Şoldea. Comitetul parohial obligă pe Droc să subscrie la numirea lui George Măcelaru; acesta se supuse dar se plânse Consistoriului. Consistoriul dădu dreptate protopopului şi ceru organizarea altui concurs cât mai devreme. Prin aceeaşi adresă Droc era chestionat dacă zvonurile că învăţătorul trage poporul spre uniaţie sunt adevărate. Protopopul raportă că într-adevăr se agită în sat ideea trecerii la uniaţie, dar aceasta se datoreşte creditelor neplătite ale bisericii, nu învăţătorului.[43]

Acesta rămase în funcţie. Avea 29 de ani, era primul an în care funcţiona ca învăţător, nu ştia ungureşte (în întreg tractul nici un învă-

39 Documentele referitoare la conflictul protopop-parohieni în anii 1888-1890 la AM, V-65/1882.

40 AM, *Inventarul averilor bisericeşti şi şcolare* 1872-1897, vol. II.

41 Cazul Dochiei Ilie din 1903, la AM, V-65/1882.

42 AM, 182/1873.

43 AM, IV-179/1879.

țător nu răspundea acestei cerințe a legii din 1879!).[44] Absolvise trei clase gimnaziale și cursul teologic la Sibiu.[45] În acel an starea localului și înzestrarea lui nu se îmbunătățise cu nimic față de acum zece ani. Dimpotrivă, între timp se distruseseră și rechizitele.[46] La școală veneau toți aceia care erau obligați conform vârstei (88 școlari), între care „5 destinși, 28 buni, 36 debili". Aveau manualele toate 60 școlari, parțial -3, iar alți 5 erau cu totul lipsiți de ele. Prelegerile erau organizate pe două semestre, timp de șase luni, de la 1 noiembrie la 30 aprilie.[47]

Pentru că în 1881 nu s-a prezentat nimeni la concurs, lui George Măcelaru i s-a prelungit contractul provizoriu.[48] Ceea ce nu l-a împiedicat pe protopop să-l atace din nou în fața Consistoriului: după absolvirea cursului teologic Măcelaru „a umblat nimica prin România"; acum a păcălit poporul să fie de partea lui dar nu are capacitățile cerute, plus că lipsește de la ore. Dar comitetul parohial era de partea dascălului și amenință cu trecerea în masă la greco-catolicism. Dascălul se dezvinovățea și el într-o scrisoare trimisă Consistoriului, alăturând o listă cu 80 de semnături ale partizanilor săi.[49] Însă Consistoriul îl demise pe calea unei ordinațiuni oficiale.

Protopopul învinse, dar ruptura cu poporul era definitivă. Dascălii se schimbau aproape anual, iar unii dintre ei nici măcar nu veneau să-și ia în primire postul după câștigarea concursului. Protopopul și partida sa încercau la fiecare nouă schimbare de învățător să ofere noului venit un salariu decent, la care comitetul parohial refuza sistematic să se întrunească pentru a vota creșterea salariului sau repartizarea sumei pe case. Drept urmare strângerea contribuțiilor se făcea prin forță, cu ajutorul autorităților administrative.[50] Din fericire tânărul de 23 de ani George Babeș, necăsătorit, absolvent al cursului teologic, reuși să împace pe toată lumea și procesul de învățământ începu să se stabilizeze din anul școlar 1884-1885.[51]

În 1886-1887 frecventau școala 52 elevi, între care unul greco-catolic. Nici unul nu avea toate manualele, doar 31 le aveau parțial, iar 21 dintre ei erau lipsiți cu totul. Același local închiriat cu o încăpere servea drept școală, dar materialul didactic sporise: trei mape geografice, un glob, chiar șase cărți în bibliotecă. În aceste condiții 13 elevi puteau fi trecuți la rubrica „destinși", 17 erau buni, 22 - „debili".[52]

În cele din urmă românii miercureni învățară mai multe despre rolul important pe care trebuie să-l dețină școala în viața lor. Îmbunătățindu-se și starea lor materială, în 1899 reușeau să plătească învățătorului un salariu de 3 000 florini, la care se adaugă 20 florini în contul chi-

---

44 AM, IV-130/1879.
45 AM, *Protocolul școalelor*, inv. 864.
46 *Ibidem*, inv. 865.
47 *Ibidem*, inv. 864, vol. I.
48 AM, IV-7/1881.
49 AM, IV-86/1881.
50 AM, III-635/1886.
51 AM, *Protocolul școalelor*, inv. 872, vol. IV.
52 *Ibidem*, inv. 868, vol. IV.

riei și 4 stânjeni de lemne „din care e a se încălzi și sala de învățământ".[53]

Nu putem încheia o expunere despre comunitatea ortodoxă din Miercurea fără o privire asupra „inteligenței" ei - acei lideri spirituali care dispunând și de oarecare avere au devenit creatori de grupuri de interese și curente de opinie, sprijinitori ai culturii și reprezentanți în administrația locală.

Parohul Nestor Fleșariu și protopopul Ioan Droc au fost în mijlocul tuturor evenimentelor importante din viața comunității. La fel soțiile lor, cu o mențiune pentru Agapia Droc (născută Nicolau), originară din Brașov. Lângă ei stătea marea și bogata familie a Măcelarilor, care se stabilise în sat la jumătatea secolului al XVII-lea. Ilie Măcelaru a fost primul român în funcția de jude regesc (pretor), fiind mai apoi deputatul scaunului în dieta din 1863-1864 și în dieta de încoronare. Soția sa, o greco-catolică din Abrud pe nume Judita (Tobias după tată), l-a secondat în toate acțiunile sale politice și culturale.[54]

Erau apoi frații lui Ilie Măcelaru, Ioan și George, ambii judecători. Cel dintâi se căsătorise cu fata unui cofetar din Sighișoara și dispunea de întinse proprietăți în Sângătin. Celălalt se mândrea cu trei fete care erau fruntea tineretului din sat. Vasile Greavu era ajutor de judecător și fusese o vreme subjude regesc; era căsătorit cu fata parohului din Ludoș. Medicul Muntean a murit de tânăr, lăsând o văduvă săsoaică (Matilda Low) în strânsă legătură cu intelectualii români.[55] O vreme fusese pretor și Dumitru Măcelaru, care împreună cu George Bunea erau de obicei reprezentanții Miercurii în Sinod.[56]

Familia Braniște, atâta timp cât Moise Braniște a fost pretor la Miercurea, s-a integrat fără rezerve în mediul ortodox. Deși era grecocatolic, pretorul a fost o vreme președintele comitetului parohial, iar Virgilia fiind născută în 1855 la Miercurea a fost botezată la ortodocși.[57]

În acest cerc s-au plămădit primele tentative culturale românești: reprezentații de teatru, cântece corale, dansuri, excursii în împrejurimi.[58] Uneori erau invitați oameni de cultură consacrați. De Rusaliile lui 1886 în biserică a cântat corul teologilor din Sibiu, dirijat de George Dima.[59] Cea mai importantă inițiativă locală a fost întemeierea Despărțământului Miercurea al ASTRA în ianuarie 1900, avându-l președinte pe Ioan Droc și în comitet pe Ioan Măcelaru.[60]

Câteodată soțiile fruntașilor din Miercurea luau pe cont propriu acțiuni culturale și de binefacere. Agapia Droc, Iustina Greavu, Irina Măcelaru, Eufrosina Măcelaru, și alte patru romance contribuiau cu bani

---

53 „Telegraful Român", 72/8 (20) iulie 1899, p. 292.

54 A. Decei, *Două personalități din trecutul istoric al Abrudului: Ilie Măcelariu și soția lui, Iudita Tobias*, în *Țara moților. Studii, articole, comunicări*, Abrud, 1974, p. ,47-148.

55 V. Braniște, *Amintiri din închisoare*, București, 1972, p. 111.

56 AM, II-33/1883.

57 V. Braniște, *Op. cit.*, p. 42.

58 *Ibidem*, p. 111-112.

59 „Telegraful Român", 57/31 mai (12 iunie) 1886, p. 231.

60 „Transilvania", 1/ianuarie-februarie 1901, p. 42-43.

în 1882 pentru Reuniunea de femei din Sibiu.[61] La expoziţia industrială din 1902 de la Sibiu expuneau Paraschiva Floaşiu (soţia marelui comerciant Ilie Floaşiu, venit din Mărginime), Maria Nicoară şi Paraschiva Oancea.[62]

Iată doar câteva crâmpeie din viaţa unei comunităţi ortodoxe ardelene din a doua jumătate a secolului trecut, care se deosebeşte prea puţin în caracteristicile ei generale de celelalte centre de viaţă ortodoxă românească: idealuri mari şi mijloace puţine, sărăcia majorităţii şi bunăstarea câtorva, permanenta căutare a originii unui rău care de fapt era sistemul însuşi, şi peste toate se fac paşi înainte, cu credinţa în Dumnezeu şi într-o dreptate naţională care va veni abia în 1918.

GHEORGHE STRĂUŢ

61 „Telegraful Român", 37/1 (13) aprilie 1882, p. 152.
62 ASS, *Fond ASTRA*, adresa 854/1902.

NOI AMĂNUNTE PRIVIND LUPTA IERARHILOR TRANSILVĂNENI ÎMPOTRIVA POLITICII DE DEZNAŢIONALIZARE A GUVERNULUI TISZA

Dacă ar fi să vorbim despre politica opresivă a statului ungar faţă de românii transilvăneni, am putea începe încă de la regele Ştefan cel Sfânt (993-1038), întemeietorul statului feudal ungar şi, începând cu acesta, să ne oprim la fiecare dintre succesorii săi la tron. Dar problema asupra căreia m-am oprit, nu răzbate până în politica medievală de deznaţionalizare a românilor. Ea se situează în perioada dualismului austro-ungar (1867-1918), unde „deznaţionalizarea forţată ajunge o doctrină de stat",[1] fiind făcută prin diferite mijloace: prin legi de stat, prin şcoli, prin societăţi culturale ş.a. Astfel, după legea Trefort din 1879, care prevedea introducerea obligatorie a limbii maghiare în şcolile poporale româneşti, au urmat în 1907 legile şcolare ale lui Albert Apponyi, ministrul Cultelor şi Instrucţiunii Publice. Aceste legi vizau „desfiinţarea şcolilor confesionale româneşti, slovace şi sârbeşti şi înlocuirea lor cu şcoli de stat, cu învăţământ exclusiv în limba maghiară".[2] Acelaşi drum l-a urmat şi politica lui Tisza István, din 1910 prim-ministru, a cărui primă iniţiativă a fost aceea de a înfiinţa Episcopia greco-catolică ungară din Hajdudorog, în anul 1912. Episcopia nou-înfiinţată, avea să fie socotită drept „o mare biruinţă ungară"[3] fiind aprobată de papa Pius X prin bula „Christifideles Graeci" din 8 iunie 1912. Ea era subvenţionată de către statul austro-ungar şi se afla sub jurisdicţia Arhiepiscopiei romano-catolice de Esztergom. Textul bulei mai făcea referire şi la limba ce trebuia folosită în slujbele religioase, aceasta fiind greaca veche sau limbile slavonă şi română; limba maghiară era oprită a se folosi în biserică, dar cu toate acestea ea va fi impusă în multe din parohiile Hajdudorogului. În ce priveşte componenţa Episcopiei, aceasta avea 162 de parohii, cu sute de filii, dintre care 83 de parohii, 382 de filii şi 172 de cătune, erau luate de la diecezele unite din Ordea, Gherla şi Blaj.[4] Cu toate protestele episcopilor uniţi, Dimitrie Radu de la Oradea şi Vasile Hossu de la Gherla, cât şi a adunării de protest de Alba Iulia din 16/29 mai 1912, la care au participat peste 20 000 de români, situaţia a rămas aceeaşi.

Dar speranţa nu era pierdută, atâta vreme cât ierarhii ortodocşi şi uniţi continuau să lupte pentru drepturile Bisericii şi poporului român. În acest sens, la 28 iunie 1913, din Budapesta, episcopul Caransebeşului,

---

1 Mircea Păcurariu, *Politica statului ungar faţă de Biserica Românească din Transilvania în perioada dualismului 1867-1918*, editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Sibiu, 1986, p. 31.

2 *Ibidem*, p. 152.

3 *Ibidem*, p. 113.

4 Cf. idem, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, vol. III, Bucureşti, 1994, p. 243.

Miron Cristea şi Dimitrie Radu, episcopul unit al Oradiei, trimiteau o scrisoare tuturor arhiereilor români din Ungaria. Mai concret, ea era adresată mitropolitului de la Sibiu, Ioan Meţianu, mitropolitului unit de la Blaj, Victor Mihaly, episcopului de la Arad, Ioan I. Papp şi episcopilor uniţi de la Gherla şi Lugoj, Vasile Hossu şi Valeriu Traian Frenţiu. În scrisoare cei doi episcopi făceau propunerea ca sus-numiţii arhierei să ţină o consfătuire cu Comitetul Executiv al Partidului Naţional Român, în scopul de a studia şi lămuri situaţia politică în care se afla poporul român, pe de o parte, iar pe de altă parte, să găsească mijloacele care ar duce la o îmbunătăţire a situaţiei. Ţinerea acestei consfătuiri era programată pentru ziua de 16 septembrie 1913. Multe amănunte privind desfăşurarea acestei întruniri, cât şi a evenimentelor ce au succedat-o, n-am fi ştiut, dacă întâmplarea n-ar fi făcut să întâlnesc printre documentele de arhivă aparţinătoare Fondului „Vasile Mangra", şi un conspect de 34 pagini dactilografiate, ale episcopului Miron Cristea, referitor la problema noastră.[5] Conspectul cuprinde pe lângă textul scrisorii amintite mai sus şi rezumatul discuţiilor cu primul-ministru ungar Tisza István, din cursul anului 1914, pe care le voi prezenta în cele ce urmează.

*

* *

Datorită faptului că întrunirea proiectată pe 16 septembrie 1913 la Sibiu, nu s-a putut ţine din cauza bolii episcopului Vasile Hossu, ea a fost amânată pentru luna ianuarie a anului următor. La această dată s-a întrunit la Sibiu, Comitetul Naţional Român, iar Comisia de 3 emisă special, pentru a trata cu Tisza, a făcut raport despre stadiul tratativelor. Dar promisiunile, respectiv concesiile date de contele Tisza István erau foarte minimale, încât Comitetul Nţional Român s-a văzut nevoit să amâne pentru un timp discuţiile cu premierul maghiar. Acesta însă, intuind că tratativele cu cei din Comitet vor eşua, a recurs la sprijinul episcopatului român, trimiţându-i acestuia o scrisoare, în ziua de 23 ianuarie a anului 1914, la care a primit răspuns peste trei zile, din partea episcopului Miron Cristea. În acest context, au lcc la Lugoj două conferinţe, la care au participat, pe lângă episcopii Miron Cristea şi Dimitrie Radu, şi Dr. Dobrin şi Dr. Caius Brediceanu. Aceştia au constatat că ultimele promisiuni ale lui Tisza, „sunt nişte favoruri, care nu pot fi privite nici pe departe ca şi condiţii ale vreunui pact",[6] ci numai dacă va aduce completări la acestea, pot fi acceptate ca şi concesii, care „să pregătească terenul" pentru viitoarele tratative. Tot acum, mitropolitul unit de Blaj, Victor Mihaly, aflându-se la Budapesta, a telefonat episcopului Cristea, spunându-i că Tisza „e aplecat să mai adauge la concesii ceva",[7] fapt întărit şi prin discuţia purtată de acesta din urmă cu episcopul

5 Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Sibiu (în continuare ABMS), Fond Vasile Mangra, dosar 396-446, doc. 400/1914.

6 *Ibidem*, p. 4.

7 *Ibidem*,

Vasile Hossu. El îl înştiinţează pe Miron Cristea de faptul că Tisza este dispus să acorde audienţă episcopilor români, în decursul lunii februarie. Îi roagă pe această cale să vină la Budapesta, pe data de 2 februarie 1914, pentru a se consfătui asupra modului cum să-l „abordeze" pe Tisza.

Pe această dată, Miron Cristea, Dimitrie Radu, Vasile Hossu şi Valeriu Traian Frenţiu s-au întâlnit la „Hotel Continental" din Budapesta şi cu opt dintre membrii Comitetului Naţional Român: Teodor Mihali, Moise Branişte, Iuliu Maniu, Alexandru Vaida Voievod, Vasile Goldiş, Ştefan Cicio-Pop şi George Pop de Băseşti. La întrunire mai trebuiau să participe: Octavian Goga, care în momentul acesta era plecat la Bucureşti în probleme personale, şi Vasile Lucaciu, plecat şi el la Bruxelles, în cauza vinderii unei băi de aur din Baia Mare. De asemenea, n-au putut veni nici mitropoliţii Ioan Meţianu, Victor Mihaly şi episcopul de la Arad, Ioan I. Papp, motivându-şi absenţa prin faptul că erau bătrâni şi nu pot înfrunta gerul apăsător al iernii. Cel care a deschis şedinţa a fost episcopul Dimitrie Radu, ca cel mai bătrân dintre episcopii prezenţi. El şi-a început discursul prin a arăta însemnătatea acestui moment, când întreg episcopatul stă cu membrii Partidului Naţional Român „la sfat în cauza neamului", spunând printre altele: „Pare-că ă văd cu 50 de ani înapoi, la vremile lui Şaguna şi Şuluţ şi a marilor noştri antecesori".[8]

Această consfătuire a ţinut până la trei după miezul nopţii, fiecare dintre cei prezenţi oprindu-se asupra politicii opresive a Guvernului Tisza. Toţi erau nemulţumiţi de faptul că acesta a „spicuit" din cele 50 de puncte cerute de Comisia de 3, doar câteva drepturi, ce nu erau esenţiale pentru români, refuzând să le acorde principalele cereri. Astfel, nu mai admitea: revizuirea legii apponyiene, mai ales a articolului XXVII din 1907; nu mai dădea 3-4 gimnazii, în care limba de predare să fie cea românească; nu mai introducea limba română în şcolile poporale primare, ca limbă de învăţământ. Chiar şi în ce priveşte autonomia Bisericii Unite, Tisza nu a dat un răspuns explicit, spunând doar că „această cauză se va rezolva deodată cu a romano-catolicilor, separat".[9] La fel de precaut a dat şi răspunsul în ce priveşte completarea gimnaziului de la Brad, spunând că „va tracta cu bunăvoinţă cauza, cu Conzistoriul concernent",[10] chiar dacă, cu câteva zile înainte de această „întrunire românească", spusese că ar fi dispus să mai dea românilor încă un gimnaziu. Nici în ceea ce priveşte activitatea Partidului Naţional Român, Tisza n-a arătat îngăduinţă, ba mai mult, acestuia îi cerea acum o „formulă" mai aspră. Din ea se putea extrage faptul că, numitul Partid trebuie să omită din programul său, nu numai „cele două puncte contrare dreptului public actual: autonomia Ardealului şi dualismul",[11] ci i se restrângea peste tot libertatea de acţiune, „având a se ocupa mai mult numai de controlul asupra concesiunilor date".[12]

---

8 *Ibidem*, p. 5.
9 *Ibidem*.
10 *Ibidem*.
11 *Ibidem*, p. 6.
12 *Ibidem*.

În tensiunea discuţiilor, a urmat să ia cuvântul episcopul Hossu. El a insistat pe lângă cei prezenţi să primească „drepturile" date de Tisza, încercând astfel să ducă o politică destul de conciliantă între cele două părţi. De altfel, aşa cum menţionează Miron Cristea, în toate discuţiile, episcopul Hossu a avut aceeaşi precauţie, de care dăduse dovadă şi în problema Hajdudorogului, precauţie pe care, aşa cum a mărturisit el însuşi mai târziu, i-o ceruse însuşi Tisza. Acesta l-a îndemnat să vorbească aşa, pentru a avea „ocazie în delegaţiuni, a vorbi în cauză cu bunăvoinţă, la adresa României".[13] Episcopul Dimitrie Radu s-a arătat a fi în acelaşi consens, cu al episcopului Hossu, numai că, spre deosebire de acesta, el dorea să se facă înţelegerea cu Tisza, dar numai pe baza punctului I din concesiile date a treia oară în scris. Lui i se părea că acel punct admite: existenţa Partidului Naţional Român, fără restrângerea acţiunii sale, cultura română şi dreptul de întrunire pe baze naţionale, motivând că „odată admise acestea, (Tisza, n.n.) trebuie să admită şi mijloacele cu care să poată lucra la atingerea scopului urmărit".[14]

În situaţia în care problema românească constituia subiectul ziarelor din toată Europa, acestei probleme nu i se mai putea nega caracterul extern pe care şi-l primise. Dezideratele românilor transilvăneni nu rămâneau doar la interesul Ungariei şi al României, ci datorită caracterului lor naţional, interesau atât Viena,[15] cât şi Berlinul.[16] În asemenea împrejurări, episcopul Miron Cristea observă că o pace stabilă cu maghiarii nu se poate face, decât pe baza unor concesii vrednice de a fi acceptate. Încheierea unei înţelegeri cu Tisza pe baza ultimelor promisiuni date de el, ar fi însemnat „compromiterea viitorului cauzei româneşti", şi de aceea, politica ce o propune Miron Cristea, este una de expectativă, spunând în acest sens: „Dacă nu vom primi minimalul, Tisza va trebui să revină la tratative noi, sau dacă nu el, urmaşul lui. Oricare va fi acela, nu poate fi atât de rafinat şi deci mai bine pentru noi, ajungem uşor la un înţeles. Mai rău nu poate fi pentru noi".[17]

Situaţia social-politică şi culturală a românilor era destul de tristă: pierduseră prin aplicarea Legii Apponyi jumătate din şcolile confesionale,[18] iar limba maghiară urma să fie introdusă şi în predarea religiei.

---

13 *Ibidem*, p. 7.

14 *Ibidem*, p. 6 - Episcopul Radu a repetat această propunere în curs de şase zile, de douăzeci de ori (nota Miron Cristea).

15 Datorită intereselor sale în ce priveşte politica externă, Viena dorea să mijlocească împăcarea dintre români şi maghiari. În acest sens, a trimis la Bucureşti ca ambasador, pe contele Ottokar Cszernin, un pronunţat adversar al maghiarilor, care, în declaraţiile sale făcute diferitelor ziare, a subliniat faptul că „Românii din Ungaria n-au drepturile ce li se cuvin".

16 Pe de o parte, Germania dorea *să îndrepte greşeala făcută de Otto von Bismark, care a lăsat ca românii „să fie daţi pe mâna maghiarilor", odată cu înfiinţarea dualismului austro-ungar, în 1867.* Pe de altă parte, *într-o Europă în care începutul unui război era iminent, voia să-şi facă din români „o alianţă aranjată" în interiorul Imperiului Austro-Ungar.*

17 *Ibidem.*

18 În Episcopia Caransebeşului abia dacă mai erau 130-140 de şcoli confesionale (nota Miron Cristea).

Pe lângă aceasta, datorită înfiinţării Episcopiei greco-catolice de la Hajdudorog, mulţi români au avut de suferit. Miron Cristea dă aici un singur exemplu, cel al ţăranilor din comuna Luncani (episcopia unită a Lugojului), cărora li s-a luat păşunea comunală, iar acum erau nevoiţi să meargă cu vitele spre alte locuri. „Ne trebuie aer să răsuflăm, căci pare-că ne înăduşim de mai ţine mult această piatră de moară, acest Alpendrukem“,[19] concluzionează Miron Cristea. Tot el este de părere că în această situaţie de criză pentru români, un mare câştig ar fi şi simpla promisiune că pe viitor, românii vor fi trataţi cu bunăvoinţă, fără tendinţe şovine, iar dacă o astfel de promisiune ar fi dată, ar urma după ea, în mod natural şi alte concesii.

Ultima scrisoare a lui Tisza, a treia, cuprindea drepturi minimale: recunoaşterea Partidului Naţional Român, a culturii române, a dreptului de întrunire pe baze naţionale, autonomia Bisericii Unite şi respectarea autonomiei Bisericii Ortodoxe.[20] Cu toate acestea, părerea lui Miron Cristea este că acest minim de concesii n-ar trebui trecut cu vederea, însă numai dacă el ar îndeplini unele condiţii: să poată fi considerat ca începutul unei noi apropieri între români şi maghiari, pe baza căruia să se poată pregăti cu timpul o înţelegere stabilă; dacă Partidului Naţional Român i se asigură libertatea de acţiune, fără a i se mai impune restricţii şi dacă „ia de la ordinea zilei acele puncte din program care sunt contrare dreptului public maghiar“.[21] Fără aceste condiţii, orice înţelegere încheiată, ar compromite ideea păcii dintre români şi maghiari.

Asupra acestor păreri s-au pronunţat mai apoi membrii prezenţi ai Prtidului Naţionl Român. Unii dintre ei, dar mai ales Iuliu Maniu, s-a declarat împotriva „formulei“ cerute de Tisza, spunând că „cu aceasta, Partidului i se leagă mâinile“, reducându-i programul numai la controlul asupra executării concesiilor promise. Din această privinţă, el este de părere ca, cei trei delegaţi să-i spună lui Tisza că nu pot primi „formula“ şi drepturile minimale. Însă mergând „cei trei“ la Tisza, au fost surprinşi de faptul că în loc să întrerupă tratativele, premierul maghiar s-a arătat dornic să revină asupra unora din hotărârile sale, privind aplicarea Legii Apponyi, înfiinţarea gimnaziilor şi a şcolilor de stat, sfătuindu-se pentru aceasta cu ministrul Cultelor, Dr. Jancovici şi cu secretarul de stat de la Culte, Dr. Klebersbeg Kuno. Din această cauză, la sfârşitul tratativelor, contele Tisza a dat o nouă „formulă“, unde a introdus şi „acceptarea unităţii statului naţional maghiar (egyseges magyar nemzeti allam).[22] Asupra maghiarismului „nemzeti“, Tisza s-a oprit cu multe explicaţii, spunând că el trebuie înţeles în sens politic şi anume: „o naţiune politică maghiară şi nu în sens etnic, prin care să se urmărească o politică de maghiarizare totală“.[23]

---

19 *Ibidem*, p. 12.
20 *Ibidem*.
21 Cf. *Ibidem*, p. 13-14.
22 *Ibidem*, p. 17.
23 *Ibidem*.

După sosirea la Budapesta a episcopului de la Arad, Ioan I. Papp, în ziua de miercuri 22 ianuarie/4 februarie, episcopii prezenți au convenit asupra faptului că audiența lor la premierul Tisza nu mai poate fi amânată, și prin urmare trebuie să numească pe doi dintre ei ca delegați. La propunerea episcopului Vasile Hossu, au fost numiți episcopii Miron Cristea și Dimitrie Radu, însă până la urmă s-a convenit ca la această audiență să fie toți prezenți, în semn de solidaritate. Astfel, în ziua de joi 23 ianuarie/5 februarie, cei cinci episcopi au cerut audiență la Tisza, urmând ca în ziua următoare, la ora 11 și jumătate să fie prezenți în Palatul Ministerial din Buda.[24]

Cel care a început discuția cu primul ministru, a fost Vasile Hossu. Acesta a făcut o introducere potrivită, vorbind despre cum au ținut cont de dorința împăratului de la Viena, de a „conlucra la succesul păcii" și despre cum s-au interesat pe această cale de toate tratativele ce le-a purtat cu Comisia de 3; și datorită acestui viu interes îl vor însărcina pe episcopul Miron Cristea să le expună și punctul lor de vedere. Elaborat într-o manieră diplomatică, discursul lui era format din zece puncte principale, care rezumate, sună astfel: 1) Spre a satisface dorința premierului Tisza și a Majestății Sale, de a contribui la crearea unei înțelegeri dintre români și maghiari, episcopii români au venit la Budapesta pentru a discuta cu Comisia de 10 a Partidului Național Român; 2) Aceasta le-a raportat rezultatul la care a ajuns în discuțiile cu Tisza și mai ales concesiile date de acesta în scris în trei rânduri, asupra următoarelor probleme: Legea lui Apponyi, a limbii române în școlile de stat și comunale și a gimnaziului de la Brad plus încă unul; 3) Arhiereii s-au convins că aceste ultime concesiuni sunt puține și neînsemnate, încât nu este nici o speranță că Comitetul Național sau Conferința Națională le va primi; 4) S-ar putea astfel produce sciziuni în cadrul Partidului Național Român și cu acestea, ideea unei păci între cele două părți ar fi pe deplin compromisă; 5) Episcopatul român a căutat să predispună pe toți „pentru sentimente de bună înțelegere", dar acestea vor rămâne numai dacă premierul va acorda drepturi demne de un popor de peste trei milioane de oameni; 6) Din această cauză, Tisza este rugat să continuie tratativele de pace, oferind concesii prin care „să le asigure românilor libera dezvoltare în cercurile culturale, economice, sociale și politice; 7) Nici chiar ei, arhiereii n-ar putea să mai conlucreze cu Guvernul maghiar în alte condiții, deoarece: poporul român în evoluția sa socială și politică „s-a emancipat în cele politice de sub conducerea arhiereilor"; chiar Guvernele maghiare au obligat episcopatul român să se retragă dintre politicienii militanți; Partidul Național Român reprezintă foarte bine și fără episcopi, interesele Bisericii și Școlii; s-ar putea naște un partid anticlerical, care să producă daune Bisericii; 8) Prin urmare, Tisza să le dea toate concesiile posibile și necesare românilor; 9) Noi angajamente în ce pri-

---

24 Interesantă este o notă a episcopului Miron Cristea, referitoare la acest moment: *„Suind la deal caii de la fiacker n-au mai tras, și a trebuit să mă dau jos să iau altă birjă, care din întâmplare cobora. Mi-am zis atunci că așa merge și cu pacea noastră cu maghiarii, greu de tot, ca la suiș".* — vezi *ibidem*, p. 21, nota 1.

veşte sprijinirea formării unui alt partid politic român, arhiereii nu iau, de teama poporului, în faţa căruia s-ar discredita; 10) Naţionalităţile „se deşteaptă mereu" şi deci, cu cât se face pacea mai târziu, cu atât maghiarii vor trebui „să dea" mai mult, deoarece „evoluţia neamurilor vitale nu se poate împiedica".[25]

La toate acestea, Tisza s-a arătat destul de interesat, iar după ce Miron Cristea şi-a terminat expunerea, contele Tisza a început să-şi spună punctul său de vedere. El a început să vorbească prin a arăta faptul că: dacă n-ar acorda românilor toate cele 50 de concesii cerute, s-ar forma cu timpul un partid fapt care dealtfel nu s-ar putea împiedica, deoarece „ţine de natural". Nici el nu doreşte ca episcopii să se angajeze la politica militantă, ca oameni de partid ei trebuind să fie „peste partide". În două probleme nu mai există cale de întoarcere de la felul cum au fost ele aprobate iniţial şi anume: „limba română nu se mai poate valida în acea măsură din lege, în administraţie şi justiţie, precum şi facerea de şcoli primare şi secundare româneşti şi introducerea limbii româneşti în ele".[26] Referitor la ultimul punct din programul prezentat de Miron Cristea, că pacea va fi cu atât mai dificilă, cu cât se va face mai târziu, a fost şi Tisza de acord. După ce a terminat de vorbit contele Tisza, s-a încins o discuţie ce a durat până la ora 1 noaptea, la care au participat toţi episcopii, în afară de episcopul Valeriu T. Frenţiu al Lugojului.

În ziua următoare, pe 25 februarie, discuţiile dintre episcopi şi membrii Comitetului Naţional au continuat iarăşi, după ce Comisia de 3 a fost şi ea în audienţă la Tisza, în aceeaşi zi de 24 februarie. Acesta le-a dat acum în scris concesiile: faţă de Legea Apponyi; în cauza introducerii în şcolile de stat, comunale şi foste grăniţăreşti, a limbii române ca limbă auxiliară şi ca obiect de învăţământ.

MARIUS EPPEL

25 În document, discursul lui Miron Cristea se află în limba maghiară (p. 22-25), însă pentru a cunoaşte cuprinsul lui, m-am folosit de rezumatul discursului scris în româneşte (p. 18-20).

26 *Ibidem*.

PREDICĂ LA BOTEZUL DOMNULUI
(6 ianuarie)

„Şi iată, glas din ceruri grăind: Acesta este Fiul Meu Cel iubit întru Carele am binevoit“ (Matei, 3, 17).

Iubiţi credincioşi,

Între marile sărbători ale anului liturgic un loc de seamă ocupă cea de azi, a Botezului Domnului, numită încă de strămoşii noştri „Boboteaza“ sau, în termeni greceşti, „Epifania“ (= arătarea) şi „Teofania“ (=arătarea sau descoperirea lui Dumnezeu). Biserica a rânduit-o ca zi de praznic al Botezului Domnului încă din secolul al III-lea, poate chiar mai înainte, numărându-se între praznicele zise „împărăteşti“. Este bine să ştim că până la sfârşitul secolului IV, în această zi de 6 ianuarie, odată cu Botezul se prăznuia şi Naşterea Domnului, şi abia de atunci s-a făcut separarea lor, mutându-se Praznicul Naşterii sau Crăciunul în ziua de 25 decembrie, aşa cum sărbătorea Biserica apuseană. Potrivit tradiţiei, prima dată s-a sărbătorit Crăciunul la 25 decembrie în Constantinopol, în anul 379, când Sfântul Grigorie de Nazianz a rostit o frumoasă omilie. Sfântul Ioan Gură de Aur o introducea, tot pe atunci, în Biserica Antiohiei. În primele veacuri creştine, se obişnuia ca în zilele de Bobotează şi Rusalii, catehumenii, adică aceia care se pregăteau pentru botez, să primească această sfântă Taină, fapt pentru care sărbătorile respective se numeau şi „ale luminării“. De aceea, în unele cărţi bisericeşti Duminica premergătoare Bobotezei se numeşte „Duminica dinaintea luminării“, iar cea care urmează acestei sărbători, „Duminica după luminare“.

Praznicul de azi ne aduce aminte de botezul Domnului în Iordan, făcut de Sfântul Prooroc şi Înaintemergătorul Său, Ioan, pe care-l vom prăznui mâine. Episodul respectiv este relatat de Sfântul Evanghelist Matei (3, 13-17), relatarea lui fiind citită azi la Sfânta Liturghie, dar şi de ceilalţi Evanghelişti (Mc. 1, 9-11; Lc. 3, 21-22), Sfântul Apostol şi Evanghelist Ioan reţinând însăşi mărturisirea lui Ioan Botezătorul despre Botezul Domnului (cf. In. 1, 29-34). Botezul s-a petrecut pe când „Iisus era ca de treizeci de ani“ (cf. Lc. 3, 23), vârstă considerată de evrei ca un fel de „majorat“, când fiecare putea să înveţe în public. Deci Mântuitorul a ţinut să îndeplinească şi această rânduială a Legii Vechi.

Proorocul şi Înaintemergătorul Său Ioan era acum cunoscut prin predica sa, mai bine spus prin chemarea pe care o adresa mulţimilor care veneau la el ca să se boteze în Iordan: „Pocăiţi-vă că s-a apropiat împărăţia cerurilor" (Mt. 3, 2). Iisus vine la botez din Galileea, deci din nordul Ţării Sfinte, „în pustia Iudeii" (cf. Mt. 3, 1), deci în partea sudică a aceleiaşi Ţări Sfinte, în Iudeea, acolo unde predica Ioan. Ajuns la Iordan, Ioan - cunoscându-L prin inspiraţie dumnezeiască - încearcă să-L oprească pe Iisus, prin cuvintele: „Eu sunt cel ce trebuie să fiu botezat de Tine, şi Tu vii la mine?" (Mt. 3, 14). Cu alte cuvinte, Ioan recunoaşte dumnezeirea lui Iisus, după cum rezultă şi din Evanghelia a patra, care redă o altă mărturisire a lui Ioan despre Domnul: „Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel Ce ridică păcatul lumii!" (In. 1, 29). Iisus, însă, i-a dat cunoscuta replică: „Lasă acum, că astfel se cuvine ca noi să împlinim toată dreptatea" (Mt. 3, 15), adică să primească hotărârea lui Dumnezeu de a mântui lumea prin Fiul. Acceptând Ioan să-L boteze, după ce Iisus a ieşit din apa Iordanului are loc minunea numită „a Epifaniei" sau „Teofaniei", adică a arătării Sfintei Treimi. Cerurile s-au deschis „şi Ioan a văzut Duhul lui Dumnezeu pogorându-se ca un porumbel şi venind peste Iisus şi glas din ceruri grăind: Acesta este Fiul Meu Cel iubit întru Carele am binevoit" (Mt. 3, 16-17; Mc. 1, 10-11; Lc. 3, 21-22; In. 1, 31-34). Cu alte cuvinte, Fiul se botează în apele Iordanului, Duhul Sfânt coboară asupra Lui în chip ca de porumbel, simbolul nevinovăţiei şi al smereniei, iar glasul Tatălui din cer mărturiseşte că Iisus este Fiul Său Cel iubit. Este prima „arătare" a Sfintei Treimi în Noul Testament, prima descoperire sau revelare a celor trei persoane ale Sfintei Treimi. Acum Fiul se face cunoscut tuturor, pentru că de la Naştere şi până la acest moment al vieţii Sale, El nu era cunoscut contemporanilor, ci trăia ca un „iudeu" oarecare în Nazaretul Galileii, împreună cu mama Sa şi, o vreme, cu Dreptul Iosif, până la moartea acestuia. A venit la Iordan ca să fie botezat de Ioan cu acel „botez al pocăinţei" pe care-l practica acesta, întrucât Ioan era cunoscut prin autoritatea sa morală în rândul iudeilor, încât îi putea încredinţa pe toţi, cum de altfel a şi făcut-o, că Acela Care a venit la botez „este Fiul lui Dumnezeu" (In. 1, 34), că este Mesia cel aşteptat. Iar la mărturia lui Ioan se adaugă una de sus, de la Dumnezeu Tatăl, care recunoaşte şi mărturiseşte că Iisus este Fiul Său Cel iubit. Cel Ce este fără de păcat, Cel Ce este sfinţenia însăşi - şi, ca atare, n-avea nevoie de acel „botez al pocăinţei", - vine, totuşi, la botez, cu toată smerenia, arătând prin aceasta că este solidar cu omul plin de păcate, dar pe care le-a luat asupra Sa. În felul acesta botezul Lui de la Ioan pune în lumină şi rolul Său de Răscumpărător al lumii, lucru pe care-l va mărturisi şi Ioan Botezătorul câteva zile mai târziu prin cuvintele: „Iată mielul lui Dumnezeu Cel Ce ridică păcatul lumii" (In. 1, 29).

Iubiţi credincioşi,

Când vorbim de Botezul Domnului în Iordan, dar mai cu seamă când serbăm acest moment însemnat din viaţa Sa, întrucât el marchează începutul activităţii Sale mântuitoare, este bine să facem o distincţie între

botezul lui Ioan și botezul creștin care se va inaugura, practic, în ziua Cincizecimii, adică la Pogorârea Duhului Sfânt peste Apostoli, când s-au botezat ca la trei mii de oameni (cf. F. Ap. 2, 41). Deosebirea dintre ele a făcut-o însuși Sfântul Ioan Botezătorul prin cuvintele: „Eu vă botez cu apă spre pocăință, dar Cel Ce vine după mine este mai puternic decât mine, Căruia eu nu sunt vrednic să-I duc încălțămintea: Acesta vă va boteza cu Duhul Sfânt și cu foc" (Mt. 3, 11). După Înviere, Iisus Mântuitorul le va spune Apostolilor Săi: „Ioan a botezat cu apă, dar voi veți fi botezați întru Duhul Sfânt, nu mult după aceste zile" (F. Ap. 1, 5), iar apoi să le dea porunca precisă de a boteza în numele Sfintei Treimi: „Mergeți și învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-le să păzească toate câte v-am poruncit Eu vouă" (Mt. 28, 19).

Mai târziu, Sfântul Apostol Pavel, ajungând în Efes, a aflat 12 „ucenici" care primiseră numai „botezul lui Ioan", dar el i-a luminat zicându-le: „Ioan a botezat cu botezul pocăinței, spunându-i poporului să creadă în Cel Ce avea să vină după el, adică în Iisus Hristos", după care i-a botezat „în numele Domnului", „punându-și mâinile peste ei", iar Duhul Sfânt a venit asupra lor (cf. F. Ap. 19, 1-6). Deci botezul creștin este un botez nou, diferit de cel al lui Ioan, un botez al curățirii și al iertării de păcate, al sfințirii credincioșilor, al îndreptării lor spre Iisus Hristos, Cel Ce este Calea, Adevărul și Viața. Botezul lui Ioan doar vestește botezul creștin.

În același timp, prin atingerea lui Iisus de „firea apelor" Iordanului, El le-a sfințit, iar prin apă îi sfințește și pe credincioși, deschizându-le ușa unui nou botez, cel al Noului Testament, al luminii, al harului mântuitor, al îndumnezeirii. Botezul creștin este o Taină, prima din cele șapte Taine întemeiate de Mântuitorul Iisus Hristos, prin care cel botezat este chemat la viață nouă. Prin botezul nostru se dobândește „înfierea" de care vorbea Sfântul Apostol Pavel (Gal. 4, 5), ca să devenim „fii" și „moștenitori ai lui Dumnezeu prin Iisus Hristos" (Gal. 4, 7), să devenim creștini. Prin botez, cel încreștinat primește harul lui Dumnezeu, cu care va trebui să conlucreze mereu pentru dobândirea mântuirii, căci botezul nu aduce singur mântuirea, ci numai prin colaborarea liberă și conștientă a omului cu harul dumnezeiesc devenim fii ai lui Dumnezeu. De aceea spunea Mântuitorul în cunoscuta convorbire cu Nicodim: „De nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va putea să intre în împărăția lui Dumnezeu" (In. 3, 5). Prin întreita scufundare în apa botezului, ne-am îngropat și am înviat odată cu Hristos, ne-am născut spre o viață nouă, ne-am născut în duh spre înviere, după cum ne învață Sfântul Apostol Pavel: „Prin botez ne-am îngropat cu El în moarte, pentru ca, așa cum Hristos a înviat din morți prin slava Tatălui, tot așa și noi să umblăm întru înnoirea vieții" (Rom. 6, 4). Deci prin botez ne facem părtași morții și Învierii Domnului nostru Iisus Hristos. Prin botez, Hristos își pune pecetea numelui său în cel botezat, căci numele de creștin vine din termenul latin popular „Chrestus"; prin botez „omul cel nou", născut din „apă și din duh" intră în comunitatea creștinilor, iar în sens mai larg

se face „fiu" și „moștenitor" al lui Dumnezeu și va intra în împărăția Lui (cf. In. 3, 5). Botezul este unul singur, după cum ne încredințează același Apostol Pavel când vorbește de „un singur Domn, o singură credință și un singur botez" (Efes. 4, 5).

Unii creștini din zilele noastre, așa-numiții neoprotestanți sau sectari, învață că botezul trebuie să fie făcut la 30 de ani, așa cum a făcut-o Mântuitorul. Dar ei greșesc tocmai în aceea că nu știu să facă distincția limpede între botezul lui Ioan, cel al pocăinței, și cel creștin, al iertării păcatelor, în primul rând a păcatului strămoșesc. Dar încă din paginile Noului Testament aflăm de atâția creștini care au fost botezați de către Sfinții Apostoli cu toată „casa" lor, deci cu întreaga familie, între care, fără îndoială, erau și copii: casa lui Ștefanas (I Cor. 1, 16), casa văduvei Lidia (F. Ap. 16, 14-15), casa temnicierului din Filipi (F. Ap. 16, 32-33).

Iubiți credincioși,

Biserica noastră a rânduit ca în această zi preoții să săvârșească și așa-numita „Aghiasmă mare", sau „Sfeștania mare", slujbă care se face numai cu prilejul acestui praznic dumnezeiesc. Este una din cele mai frumoase și mai înălțătoare slujbe, prin care retrăim Botezul Domnului. Acum cerem lui Dumnezeu, prin rugăciunile întocmite de Sfântul Sofronie, patriarhul Ierusalimului, din secolul VII, ca apa aceasta să fie „izvor de nestricăciune, dar de sfințenie, dezlegare de păcate, vindecare de boli, diavolilor pieire, îndepărtare puterilor celor potrivinci, plină de putere îngerească". Ne rugăm, de asemenea, ca ea să fie, pentru cei ce vor fi stropiți sau vor gusta din ea, „spre curățirea sufletelor și a trupurilor, spre vindecarea patimilor, spre sfințirea caselor și spre tot folosul de trebuință". În adevăr, apa sfințită la Bobotează are putere binefăcătoare pentru mulți credincioși și pentru casele lor, ei păstrând-o cu sfințenie până la anul următor, la o nouă sfințire a apei. Sfântul Ioan Gură de Aur, care a trăit în secolul al IV-lea, scria că, încă din timpul său, „mulți creștini obișnuiesc ca la această sărbătoare, la miezul nopții, după ce au scos apă, să o ia acasă și să o țină un an întreg pentru că în ziua aceasta s-a sfințit apa. Aici se întâmplă o minune, deoarece apa care se scoate azi nu se strică, ci se ține un an întreg și deseori doi și trei ani de-a rândul, fiind ca și cea proaspătă". Lucrul acesta îl poate constata ușor oricare dintre noi. În anii trecuți, la o emisiune TV, un credincios din părțile de nord ale Transilvaniei prezenta reporterului o sticlă cu apă sfințită încă de episcopul Nicolae Colan al Clujului (viitorul mitropolit al Ardealului), înainte de cel de-al doilea război mondial și care își păstra prospețimea și limpezimea chiar după mai bine de jumătate de veac! Tot din secolul IV, după cum aflăm dintr-o omilie a Sfântului Ioan Gură de Aur, preoții obișnuiau să cerceteze - cu crucea în mână - locuințele credincioșilor, pentru a le binecuvânta, prin stropirea cu apă sfințită, și cântând cunoscutul tropar al Botezului. Obiceiul s-a perpetuat până în zilele noastre.

Iubiţi credincioşi,

Să primim şi noi pe preoţi în casele noastre pentru ca să le sfinţească, să-i lăsăm să ne stropească pe creştet, spre a primi binecuvântare şi sfinţire de la Dumnezeu, să gustăm din apa care s-a sfinţit astăzi, să încercăm, fiecare din noi, să ne sfinţim viaţa prin faptele noastre. Aşa vom cinsti praznicul de azi al sfinţirii apei şi a naturii înconjurătoare, aşa-L vom preamări pe Dumnezeu. Să ascultăm şi cuvântul de învăţătură pe care-l adresa odinioară Sfântul Apostol Pavel ucenicului său Tit, care conducea Biserica din insula Creta, cuvinte care s-au citit în „Apostolul" de azi: „Să lepădăm fărădelegea şi poftele trupeşti şi în veacul de acum să trăim în stăpânire de sine, cu dreptate şi cucernicie, aşteptând fericita nădejde şi arătarea slavei marelui nostru Dumnezeu şi Mântuitor Iisus Hristos" (Tit. 2, 12-13). Fie ca apa sfinţită azi să se facă în noi - după cuvântul Domnului - „izvor de apă curgătoare spre viaţa veşnică" (In. 4, 14). Amin.

Pr. Prof. Dr. MIRCEA PĂCURARIU

PREDICĂ LA SF. TREI IERARHI
(30 ianuarie)

CHIPURI DE ADEVĂRAŢI PĂSTORI DE SUFLETE

„Aduceţi-vă aminte de mai marii voştri care v-au grăit cuvântul lui Dumnezeu. Priviţi cum şi-au încheiat viaţa şi le urmaţi credinţa“ (Evrei 13, 7).

În fiecare an, Biserica noastră face pomenire, la 30 ianuarie, Sfinţilor Trei Ierarhi: Vasile cel Mare, Grigorie de Dumnezeu Cuvântătorul şi Ioan Gură de Aur. Ei au strălucit prin viaţa lor pilduitoare în ale credinţei şi râvnei creştineşti, devenind chipuri de adevăraţi păstori, fiind adevărate genii ale creştinismului, „stâlpi ai bunei credinţe“.

De aceea încă din secolul V creştinii le-au dat o cinstire deosebită în diferitele zile ale anului: Sf. Vasile, la 1 ianuarie; Sf. Grigorie, la 25 ianuarie; Sf. Ioan Gură de Aur, la 13 noiembrie şi-n alte zile (respectiv şi 27 ianuarie - Aducerea Sf. Moaşte).

Dar pe parcursul timpului au apărut discuţii între creştini, pentru că nu ştiau pe care dintre cei trei ierarhi să-l aşeze pe o treaptă superioară. Unii ţineau mai mult la Sf. Vasile, ca om al acţiunii, alţii la Sf. Ioan, pentru dulceaţa graiului său, iar alţii la Sf. Grigorie pentru profunzimea cugetării sale teologice.

Văzând Sf. Trei Ierarhi că se dezbină biserica din cauza acestor certuri s-au arătat în vis, unul câte unul, apoi toţi împreună, unui episcop cu numele Ioan, Mitropolitul cetăţii Evhaitelor, un păstor îmbunătăţit şi preaînţelept spunându-i, că în faţa lui Dumnezeu toţi sunt egali.

În temeiul acestui mesaj, episcopul a propus şi s-a acceptat să fie rânduită pentru toţi o singură sărbătoare. Aşa se face că de aproape o mie de ani, Biserica noastră prăznuieşte la 30 ianuarie sărbătoarea de care ne bucurăm astăzi.

Sărbătoarea celor trei ierarhi sfinţi ne oferă un prilej potrivit pentru a ilustra că sfinţii, imitaţii foarte reuşite ale lui Hristos, sunt aceia care au urcat necontenit treptele desăvârşirii urmând îndemnul Mântuitorului care zice: „Fiţi desăvârşiţi precum şi tatăl vostru cel din ceruri desăvârşit este“ (Mt. 5, 48).

Ei au fost asemeni nouă, celor de astăzi şi din totdeauna, vieţuind în trup slab şi neputincios, supus durerilor şi ispitelor, dar care au lăsat să strălucească în viaţa lor harul lui Dumnezeu.

Cu toţii însă, indiferent pe ce căi au înaintat spre desăvârşire — s-au întâlnit într-un punct care le-a fost comun: credinţa în viaţa care era considerată ca unul şi acelaş lucru, adică:

1. Sfinţii şi-au trăit credinţa;

2. şi viaţa lor era una cu credinţa, îndumnezeind umanul, eternizând vremelnicia.

1. **Sfinţii şi-au trăit credinţa:**

Cei trei mari ierarhi, în tinereţe au frecventat cele mai înalte şcoli ale vremii: Cezareea, Athena, Antiohia şi Constantinopol, având ca dascăli pe cei mai vestiţi profesori din acel timp. Toţi au fost studenţi eminenţi, însuşindu-şi o cultură vastă, încât despre Sf. Ioan Gură de Aur, profesorul său, rectorul Libaniu, spunea că ar fi vrut să-l lase urmaş dacă nu l-ar fi furat creştinii.

Setea de ştiinţă îi duce la doctrina creştină, care începe să lumineze multe enigme de care ştiinţa profană nu se putea apropia. Cu aleasa lor pregătire filosofică şi dialectică, cu modestia care caracterizează pe omul de ştiinţă, au început să studieze Evanghelia lui Hristos şi după ce au studiat-o şi au adâncit-o, au scos din această inepuizabilă comoară, valori intelectuale şi morale care au pus în uimire lumea întreagă.

Cei trei Sfinţi ierarhi au lămurit lumii taina Prea Sfintei Treimi, au admirat făcându-ne şi pe noi să admirăm, marea taină a Întrupării Domnului, unirea ipostatică şi nespusele roade pe care le-am dobândit prin Întruparea Domnului, ei sunt cei mai iscusiţi tâlcuitori ai Sf. Euharistii şi a Sf. Taine a Preoţiei. Scrierile lor sunt focare de lumină care împrăştie întunericul marilor erezii. Prin viaţa şi opera lor dau veacului al IV-lea după Hristos numele de „veacul de aur" al Bisericii creştine.

Pe calea desăvârşirii, a sfinţeniei Sf. Trei Ierarhi au împletit armonios, fiecare în mod personal, credinţa cu viaţa.

Să vedem care sunt aceste moduri personale în sfinţenia sfinţilor trei ierarhi, cum şi-au pus fiecare problema sfinţirii şi a mântuirii lor şi a altora.

a) Sf. Ioan Gură de Aur întrupează tipul sfântului gânditor, dinamic, activ.

Inteligenţa sa scrutează adevărul, îl găseşte, îl lămureşte sieşi şi altora. În viaţa sa a scris zeci de cărţi de învăţătură, cărţi de predici şi cărţi cu explicarea Sf. Scripturi, începând de la facere şi până la Sfintele Evanghelii şi Epistolele Sf. Ap. Pavel, pentru care avea o mare evlavie.

Adevărul scris îl apăra cu cuvântul, cu strălucitul său talent oratoric care-i aduce supranumele de Hrisostom sau Gură de Aur.

Când era vorba să apere adevărul, dreptatea şi curăţenia moravurilor nu ţinea cont de nimic! Mustră aspru chiar pe împăratul Arcadius şi împărăteasa Eudoxia.

Avea convingerea fermă că adevărul trebuie să rodească fapte adevărate şi oameni adevăraţi, adică sfinţi. Rolul adevărului a fost marea luptă pe care a purtat-o cu un adevărat curaj exemplar până la sfârşitul vieţii.

b) Sf. Grigorie întrupează tipul sfântului meditativ, mistic, dovedindu-se un abil mânuitor al cuvântului. Marile adevăruri contemplate, simţite cu sufletul şi cu inima deveneau creaţii poetice.

În Constantinopol - unde a fost episcop - în biserica „Anastasia" adică biserica Învierii a ținut acele frumoase (cuvântări) predici apologetice, aprobate de toți Sfinții Părinți, i-a adus Sf. Grigorie numele de „Teolog", fiind al doilea teolog după Sf. Ap. Ioan Evanghelistul, adică mare cuvântător de Dumnezeu.

Virtuțile cele mai iubite de el erau: fecioria, sărăcia desăvârșită, liniștea, rugăciunea, și frumoasa vorbire, virtuți care l-au apropiat de Dumnezeu.

Ultima parte a vieții a trăit-o în Nazianz, trăind câțiva ani ca un sihastru, în liniște, în rugăciune și în cugetare la Dumnezeu până când și-a dat sufletul în brațele marelui Arhiereu Iisus Hristos la 25 ianuarie 389.

c) Sf. Vasile întrupează în sine atât aspectele: teoretic, meditativ, contemplativ întâlnite la cei doi prieteni, cât și aspectul practic. Adevărurile teoretice îndată le transpune în viața practică. Ordinea pe care o impune ideilor o știe impune lucrurilor și oamenilor, fiind o notă distinctă a vieții sale remarcată chiar de la început.

El iubește pustia, reculegerea, meditația însă toate acestea el caută să le impună și altora fiind cel dintâi și cel mai mare organizator al monahismului ortodox cu viața de obște, după Pahomie cel Mare, așa cum ne-o dovedesc „Regulile vieții monahale", care sunt valabile până astăzi.

Sf. Vasile era mare învățat și Dascăl mare al lumii, de la el rămânând comentarii la cărțile Sf. Scripturi, epistole contra arienilor, Hexaimeronul - explicarea zilelor creației, Sf. Liturghie, s.a.

Ca păstor de suflete, Sf. Vasile îi uimea pe toți clericii și credincioșii cu viața sa îngerească. Este considerat de Sf. Părinți ca cel mai mare exorcist din Biserica noastră, adică izgonitor de duhuri rele din oameni, lăsându-ne rugăciunile cunoscute sub numele de „exorcisme" sau „Molitfele mari" ale Sf. Vasile.

Cea mai mare faptă de iubire și milostenie creștină pe care a făcut-o Sf. Vasile cel Mare au fost azilele de bătrâni, orfelinatele de copii săraci, și mai ales spitalele pentru bolnavi numite după numele său „Vasiliade".

Ca om al acțiunii Sf. Vasile a luptat până la capăt pentru adevăr și pace, fiind cinstit cu apelativul „cel Mare".

Viața celor trei mari ierarhi era una cu credința. De la aceasta nu i-au putut abate nici înclinările trupului, nici ispitele diavolilor, nici lingușirile sau amenințările celor mari.

Împăratul Valens a trimis în Cezareea pe guvernatorul Modest, pentru a-l determina pe Sf. Vasile să se împace cu arienii. Sf. Vasile s-a opus acestei propuneri. Atunci guvernatorul l-a întrebat: „Nu te temi de puterea împăratului?" Sf. Vasile a răspuns și el printr-o întrebare: „Până unde poate merge această putere"?... Guvernatorul i-a răspuns: „În confiscarea averii, la exil, la munci și chiar moarte".

La toate aceste amenințări Sf. Vasile a dat un răspuns plin de curaj: În zadar mă ameninți cu confiscarea, că nu veți găsi la mine decât aceste haine purtate și câteva cărți. Exilul? De exil, nu mă tem, că tot pământul este al Domnului, căruia îi servesc. Muncile? Trupul meu este așa de slăbit, că o singură lovitură îmi va lua viața și-mi va curma chinurile. Moartea? De ea nu mă tem, că ea mă va uni mai degrabă cu Domnul meu în fericirea cerească pe care o doresc atât".

La cuvintele Guvernatorului: „Așa de îndrăzneț nu mi-a vorbit nici un episcop", Sf. Vasile i-a răspuns: „Poate n-ai vorbit până acum cu un episcop".

Sf. Vasile nu glumește cu adevărul dumnezeiesc, îl crede mai de valoare decât viața proprie și eparhia lui a fost scăpată de erezia ariană.

Dar nici Sf. Ioan n-a știut să dea alte răspunsuri acelorași întrebări: „De ce să mă tem? De moarte? Viața mea este Hristos și moartea mi-e un câștig. De, exil? Tot pământul e al Domnului. De despoiere? Gol am venit în lume și tot gol trebuie să plec din ea. Și dacă Hristos e cu mine de cine să mă tem"?

Pentru cei trei ierarhi convingerea și viața sunt același lucru. Cine introduce între convingerea sa și viața sa o ceartă, acela nu se va sfinți niciodată. Ar proceda greșit. Prin urmare, Sf. Trei Ierarhi ne învață să ne sfințim viața punând adevărurile de credință în practică, în viața cea de toate zilele.

*
* *

După contemplarea acestor culmi ale spiritualității bisericii noastre ar trebui în mod inevitabil să ne facem și noi o analiză a vieții.

Să vedem ce piedici ne stau în fața sfințirii vieții, desăvârșirii noastre, pentru că tuturor oamenilor este adresat îndemnul: „Fiți desăvârșiți precum și Tatăl vostru cel din ceruri desăvârșit este".

Ar trebui să ne întrebăm: Care este atitudinea noastră față de credință?

Avem exemple edificatoare pe cei trei ierarhi: care așa cum au crezut așa au trăit, din credința lor au izvorât faptele care i-au dus la desăvârșire, la sfințenie.

Și noi avem aceeași credință, aceleași adevăruri de credință și noi suntem perfect ortodocși în credință ca fiecare dintre sfinții Bisericii și totuși noi suntem departe de sfințenie.

a) Greșeala este că am separat credința de viață. Credința ne arată un drum pe care sfinții l-au și urmat, iar viața noastră o ia într-o direcție diametral opusă. Ar trebui să existe o corelare între credință și între gând, cuvânt și faptă.

b) A doua mare greșeală este că nu tratăm cu destulă atenție problema vieții și a veșniciei ei, ci ne pierdem în amănunte și mărunțișuri.

Cei trei mari ierarhi ai bisericii noastre: Vasile cel Mare, Grigorie de Dumnezeu Cuvântătorul şi Ioan Gură de Aur strălucesc prin credinţa lor tare şi prin sfinţenia vieţii lor, fiind pentru noi chipuri de adevăraţi păstori şi modele de urmat.

Pomenindu-i după vrednicie pe Sf. Trei Ierarhi putem să ne rugăm tuturor sfinţilor şi lor zicând: „Doamne, de n-am avea pe sfinţii Tăi rugători şi bunătatea Ta milostivindu-se spre noi, cum am îndrăzni, Mântuitorule, a Te lăuda pe Tine, pe care Te binecuvintează neîncetat îngerii". AMIN!

Pr. GHEORGHE STREZA

PREDICĂ LA ÎNTÂMPINAREA DOMNULUI
(2 februarie)

Iubiți credincioși,

Au trecut 40 de zile de când S-a întrupat Cuvântul lui Dumnezeu din Fecioara Maria, de când „Soarele dreptății“ și „Răsăritul Cel de Sus“ a coborât pe pământ în chip văzut, aducând lumii „lumina cunoștinței“ și iubirea Lui nemărginită față de omul pe care l-a zidit. Iată că astăzi sărbătorim Întâmpinarea Pruncului Sfânt, ajuns la 40 de zile, când, după rânduiala Legii vechi, trebuia să fie dus la templu. De fapt, prin acest act se duceau la îndeplinire două din prevederile Legii vechi și anume: slujba curățirii unei femei după naștere și închinarea noului născut la templu. Legea veche prevedea ca orice femeie, la 40 de zile după naștere, să se prezinte la templu și să aducă jertfă de ispășire o pereche de turturele sau doi pui de porumbel. De asemenea, se rânduia ca fiecare nou-născut de parte bărbătească să fie închinat Domnului, în amintirea eliberării evreilor din robia egipteană (Lev. 12, 6-8).

Așa au făcut și Sfânta Fecioară Maria, cea care a născut pe pruncul Iisus prin lucrarea Sfântului Duh și Dreptul Iosif, ocrotitorul ei. La opt zile, Pruncul Sfânt a fost tăiat împrejur și I s-a pus numele Iisus, iar acum, când se împlineau 40 de zile de la naștere, a fost dus la templul din Ieruslim, pentru a fi închinat Domnului.

Acest nou episod din viața Pruncului născut în Betleemul Iudeii este relatat în Sfânta Evanghelie de la Luca (2, 22-39). Din narațiunea evanghelică aflăm că în Ierusalim trăia „un om drept și temător de Dumnezeu“, cu numele Simeon, căruia „i se vestise de către Duhul Sfânt că nu va vedea moartea până nu-L va vedea pe Hristosul Domnului“ (Luca, 2, 26). Și iată că acum, „din îndemnul Duhului“, a venit la templu tocmai în momentul în care era adus Pruncul Iisus. Acest Simeon a primit în brațele sale pe Iisus, rostind cunoscutele cuvinte care au intrat în slujba Vecerniei: „Acum slobozește în pace pe robul Tău, Stăpâne, după cuvântul Tău, că văzură ochii mei mântuirea Ta, pe care ai gătit-o înaintea feței tuturor popoarelor, Lumină spre descoperirea neamurilor și slava poporului Tău Israel“ (Luca, 2, 29-32). La venirea dreptului Iosif și a Sfintei Fecioare, același Simeon i-a binecuvântat, rostind cuvinte profetice: „Iată, acesta este pus spre căderea și spre ridicarea multora din Israel și spre semn de împotrivire“. Iar Mariei i-a zis: „Și chiar prin sufletul tău va trece sabie“, prezicându-i suferințele ei viitoare. (Luca 2, 34-35).

În continuare, Sfântul Evanghelist Luca relatează și întâlnirea Pruncului Sfânt cu o văduvă care trăia în templu, Ana, în vârstă de 84 de ani, „care nu se depărta de templu, noaptea și ziua, slujind în post și rugăciune" (Luca, 2, 37). A mulțumit și ea lui Dumnezeu că a învrednicit-o să vadă pe Pruncul Sfânt, „și grăia despre El tuturor celor ce așteptau mântuire în Ierusalim" (Luca, 2, 38).

În continuarea acestor relatări, Sfântul Evanghelist Luca menționeză foarte succint că dreptul Iosif cu Fecioara Maria și cu Iisus s-au întors în Nazaret, „iar Copilul creștea și se întărea cu duhul, plin de înțelepciune, iar harul lui Dumnezeu era cu El" (Luca, 2, 39-40).

Iubiți credincioși,

În cultul ortodox există o rugăciune specială care se citește mamei și pruncului la 40 de zile după naștere, care este, de fapt, o amintire a aducerii la templu a Pruncului Iisus, tot la 40 de zile. Este o rugăciune de „îmbisericire" a noului născut, prin care se face „începutul intrării sale în biserică", el fiind purtat pe brațe de preot și închinat în biserică și în fața iconostasului, iar dacă este băiat este dus și în altar și închinat la cele patru laturi ale sfintei mese. Prin această îmbisericire, copilul - botezat sau încreștinat de mai înainte - este închinat cu totul lui Dumnezeu, îi aparține Lui până la sfârșitul vieții. De aici decurge îndatorirea părinților trupești și sufletești - adică a nașilor - fiecărui copil de a-l îndruma spre o viață aleasă, după principiile moralei creștine, spre a-i călăuzi pașii spre tot ce este bineplăcut lui Dumnezeu și oamenilor. Astăzi, când atâția „prooroci mincinoși" încearcă să otrăvească sufletele tinerilor cu învățăturile lor greșite și să-i ducă pe drumul pierzaniei, atât părinții trupești cât și cei sufletești trebuie să vegheze în permanență la formarea și creșterea duhovnicească a fiului lor. Fiecare părinte trebuie să fie un „drept Simeon" al familiei sale, fiecare mamă o nouă „proorociță Ana" pentru fiicele ei. Numai așa vom reuși să ne menținem copiii în dreapta credință a Bisericii, numai așa vom forma niște buni fii ai Bisericii în viitor, numai așa ne vom menține ca neam binecredincios și temător de Dumnezeu. Să-L întâmpinăm mereu pe Hristos așa cum au făcut dreptul Simeon și proorocița Ana știind că El este „Calea, Adevărul și Viața", că de la El, „Părintele Luminilor", vine „toată darea cea bună și tot darul cel desăvârșit". Amin.

Pr. Prof. MIRCEA PĂCURARIU

PREDICĂ LA BUNAVESTIRE

„Binevestește pământule bucurie mare, lăudați ceruri mărirea lui Dumnezeu“

Î. P. S. Părinte,
P. S. Episcop,
P. C. părinți,
Iubiți credincioși,

Pentru noi creștinii, bucuriile duhovnicești sunt cele mai înălțătoare și mai reconfortante, fiindcă prin ele ne scăldăm sufletul în baia de lumină a razelor cerești ce se revarsă din belșug peste noi. De aceste bucurii ne învrednicim îndeosebi la praznicele mari, când ne plecăm smeriți genunchii înaintea altarelor noastre și ne unim în duh cu Dumnezeu și cu aleșii săi. Un astfel de prilej ni-l oferă sărbătoarea Bunei-Vestiri, așezată în prag de primăvară pe care o prăznuim în fiecare an în ziua de 25 martie. Această memorabilă zi, plină de bucurie duhovnicească pentru întreg neamul omenesc, este marcată de solia sfântă prin care îngerul Gavriil a adus în biserica Fecioarei Maria, vestea cea mare și binefăcătoare că va aduce în lume și va purta în brațe pe Fiul lui Dumnezeu, Mântuitorul sufletelor noastre. În această sfântă zi s-a descoperit lumii „taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută“, în care Fiul lui Dumnezeu își ia sălaș de om în pântece de fecioară și astfel Fiul lui Dumnezeu se face Fiul Omului.

Nicicând n-a răsunat pe pământ o veste mai bună ca aceasta și nimeni dintre fiii oamenilor nu a fost învrednicit și preamărit ca Fecioara Maria.

Cu mintea copleșită de o asemenea minune, cu inima plină de bucurie pentru această solie pe care îngerul Domnului o face uneia dintre fiicele pământului, purcedem și noi să ne apropiem de lumina acestui praznic, de taina și minunea pe care o cuprinde, și încercăm cu evlavie, să arătăm cine este aceea pe care cerul a ales-o să fie: „Născătoare de Dumnezeu“, chivot sfințit, năstrapă de aur, biserică vie și rai cuvântător, scară cerească și maica lumii“.

Toată suflarea omenească și întreg soborul îngeresc s-a minunat și se minunează cum în fecioara Maria s-a unit nașterea cu feciorla, cum s-a făcut Dumnezeu om. Cum s-a arătat rod fără rădăcină, râu fără izvor, fiu fără de tată și mamă fără de bărbat? Dar noi, pentru a înțelege mai bine profundele semnificații, să ne lăsăm purtați de lumina călăuzitoare a Sfintei Scripturi, care ne descrie astfel, acest praznic:

„Iar în a șasea lună îngerul Gavriil a fost trimis de Dumnezeu într-un oraș din Galileea, numit Nazaret, către o fecioară logodită cu un bărbat care se chema Iosif, din casa lui David - iar numele ei era Maria. Și intrând îngerul la ea a grăit: „Bucură-te ceea ce ești plină de dar, Domnul este cu Tine, binecuvântată ești tu între femei". Ea, văzându-l, s-a tulburat de cuvântul lui și cugeta în sine ce fel de închinăciune poate să fie aceasta. Dar îngerul îi zise: „Nu te teme Marie, căci ai aflat har la Dumnezeu, și iată vei zămisli în sânul tău și vei naște un fiu și vei chema numele lui Iisus. Acesta va fi mare și fiul celui preaînalt se va chema și Domnul Dumnezeu îi va da lui tronul părintelui său David. Și va împărăți peste casa lui Iacov în veci și împărăția lui nu va avea sfârșit. Atunci, Maria a zis către înger: „Cum va fi mie aceasta, de vreme ce eu nu știu de bărbat". Și îngerul răspunzând i-a zis: „Duhul Sfânt se va pogorî peste tine și puterea celui Preaînalt te va umbri; pentru aceea și sfântul care se va naște din tine, fiul lui Dumnezeu se va chema... Căci la Dumnezeu nimic nu este cu neputință.

Atunci, a zis Maria: „Iată roaba Domnului. Fie mie după cuvântul tău!" Și apoi, îngerul a plecat de la ea" (Lc. I. 26-38).

Așa s-a început un nou capitol în cursul istoriei și a lumii: istoria mântuirii neamului omenesc.

Aceasta e partea principală în care Sf. Scriptură ne vorbește despre Maica Domnului. Chiar dacă ar fi unicul citat biblic în care s-ar vorbi de Fecioara Maria ar fi deajuns pentru a ne arăta rolul cel mare pe care îl are Maica Domnului în opera de mântuire a neamului omenesc.

E destul să aflăm din acest citat vestea pe care o face Arhanghelul Gavriil, că ea va fi Maica Mântuitorului lumii, pentru ca să ne apară înaintea noastră mai presus decât toți sfinții și decât toți îngerii. Îngerii ne apar ca vestitori ai voii lui Dumnezeu, călăuzitori pe calea mântuirii, iar Fecioara Maria ca împlinitoare a voii lui Dumnezeu, așa de deplin, încât a fost învrednicită să poarte în sânul ei pe însuși Fiul lui Dumnezeu. Ea nu este numai un vestitor al voii lui Dumnezeu, ci e aducătoare în lume a însuși Domnului nostru Iisus Hristos, a cuvântului lui Dumnezeu întrupat în pântecele ei feciorese.

Prin ea, Dumnezeu s-a coborât pe pământ și a petrecut cu oamenii, slobozindu-i din robia păcatului și făcându-i din nou moștenitori ai împărăției lui Dumnezeu. Ea este mai presus decât toți sfinții, pentru că s-a învrednicit, nu numai de darul sfințeniei, ci a fost aleasă dintre fiii pământului să poarte și să nască pe izvorul sfințeniei, pe Mântuitorul lumii. De aceasta ne încredințează însăși cuvintele îngerului Gavriil: „Bucură-te, ceea ce ești plină de dar, Domnul este cu tine, binecuvântată ești tu între femei".

Îngerul Gavriil o numește „plină de dar" pentru că în ea s-au revărsat toate darurile cerești. Știm că fiecare om e înzestrat de Dumnezeu cu unul sau mai multe daruri. Sfinții au strălucit prin lucrarea harului în viața lor: prin credință, evlavie, iubire de Dumnezeu și de oameni, bunătate, curaj și răbdare în suferință. Dar mai presus de toți în sufletul și viața Maicii Domnului, harul a împletit cea mai frumoasă cunună de virtuți, căci ea a fost „plină de dar".

Sufletul şi trupul ei hrănit din darurile lui Dumnezeu au rămas străine de toată întinăciunea. Ea este crinul cel alb care a odrăslit în grădina de spini a neamului omenesc. Viaţa ei este ca apa cristalină, în cursul căreia n-a intrat nici o întinăciune a păcatului.

În ea, s-a oprit curgerea păcatului, care năvălea în lume până aci, fără a cunoaşte vreo stavilă.

În ziua Bunei-Vestiri, când Duhul Sfânt s-a coborât asupra ei, a risipit şi umbra păcatului strămoşesc, făcând-o preacurată şi Biserică Sfinţită a lui Dumnezeu.

Iubiţi credincioşi. Ştim că pentru călcarea poruncilor lui Dumnezeu, cea dintâi femeie - Eva - a fost osândită, iar acum pentru ascultarea şi păzirea poruncilor, Maria a fost binecuvântată. Dacă după prima femeie — a apăsat asupra ramurei feminine din copacul omenesc, blestemul, acum prin Preacurata Fecioara Maria s-a ridicat acest blestem şi s-a dat binecuvântarea pentru toate femeile care urmează chipul de vieţuire curată ascultând şi împlinind voia lui Dumnezeu. Dacă ne imaginăm omenirea ca pe un munte uriaş, în care fiecare om ar fi ca o fărâmă, atunci Maica Domnului ar fi vârful cel mai înalt, vârf pururea însorit de lumina dumnezeirii, în cea mai strânsă legătură cu Dumnezeu dar şi cu neamul omenesc din care face parte.

„Ea a fost culmea cea mai înaltă la care s-a ridicat omenirea în întâmpinarea lui Dumnezeu", căci toată viaţa Maicii Domnului e un şir de trepte întru necontenita înălţare de la pământ la cer".

Şi auzind Fecioara glasul îngerului, s-a tulburat de cuvântul lui şi cugeta în sine ce fel de închinăciune poate să fie aceasta. S-a tulburat, dar nu s-a îndoit, s-a tulburat, dar nu a cârtit, n-a priceput dar a ascultat; s-a uimit dar nu s-a semeţit, ci s-a smerit în ascultare primind dezlegarea tainei şi a minunei ce se săvârşea.

Atunci îngerul i-a grăit: „Nu te teme Maria, căci ai aflat har la Dumnezeu... Duhul Sfânt se va pogorî peste tine şi puterea celui preaînalt te va umbri; pentru aceea şi sfântul ce se va naşte din tine fiul lui Dumnezeu se va chema".

Minunea s-a împlinit şi Fecioara a devenit Maică, fără a pierde starea cea dinainte. Cerul şi pământul s-a unit în sânul ei, şi ea „Născătoare de Dumnezeu" se va numi în veac, dar din această clipă ea a devenit şi Maica solitoare a mântuirii noastre.

Ea va rămâne peste veacuri cel mai înalt ideal şi cel mai frumos model de vieţuire omenească, inspirându-ne şi călăuzindu-ne spre vârfurile însorite ale desăvârşirii.

Maica Domnului a infuzat în toate timpurile în arterele omenirii imense energii morale, care au regenerat-o, au curăţit-o şi au apărat-o de stricăciune. Ea este modelul neegalat al credinţei, al iubirii de Dumnezeu, al slujirii aproapelui în dragoste, pilda curăţiei sufleteşti, al devotamentului matern şi al răbdării în suferinţe. Ferice de acele fiinţe

care o vor urma. S-o cinstim din toată inima, pe Preacurata Fecioara Maria, s-o avem pururi ocrotitoare şi călăuză în toate zilele vieţii noastre zicându-i:

Toată nădejdea noastră spre tine o punem, Maica lui Dumnezeu, păzeşte-ne pe noi sub sfânt acoperământul Tău - Dă-ne, Maica Domnului, depărtarea patimilor sufleteşti şi trupeşti, alinarea bolilor, împrăştierea necazurilor, viaţă liniştită şi plină de pace, aprinde-ne de dorul Fiului Tău şi Dumnezeului nostru ca împărtăşindu-ne de fericirea cea veşnică, să-ţi cântăm împreună cu îngerii: „Bucură-te, ceea ce eşti plină de dar, Domnul este cu Tine şi prin Tine cu noi". AMIN!

Pr. M. RUSU

CÂTEVA GÂNDURI LA O ANIVERSARE

Multora dintre prieteni, cunoscuți sau foști studenți nu le va veni să creadă că Părintele Ion Bria a împlinit 70 de ani! Și totuși, trebuie să acceptăm această realitate, într-un fel fericită, în altul tristă... L-am cunoscut pe Părintele Ion Bria în urmă cu peste patru decenii, în septembrie 1956. Terminasem Institutul Teologic din Sibiu în acel an și mă pregăteam să dau admiterea la cursurile de „magisteriu" (doctoratul de mai târziu) la Institutul Teologic din București, pe atunci singurul care avea dreptul să organizeze asemenea cursuri. Datorită unei întâmplări nefericite aproape toți „magistranzii" din anul acela au fost nevoiți să-și dea examenele anuale abia în sesiunea septembrie, cam odată cu examenul de admitere pentru anul I. Atunci i-am cunoscut pe Ion Bria, Ștefan Alexe, Ilie Georgescu, Constantin Drăgușin, colegi cu foștii „sibieni", Gheorghe Papuc, Ioan Glăjar, Sever Buzan, cu care am rămas prieteni până azi. Ion Bria lucra sub îndrumarea directă a părintelui profesor Dumitru Stăniloae, iar după arestarea lui, și-a continuat pregătirea tezei cu profesorul Nicolae Chițescu.

Am stat împreună la Institutul Teologic din București doar un an, până în 1957, când el și-a isprăvit studiile și a fost numit profesor la Seminarul teologic din Buzău, unde a ostenit până în 1961, continuând apoi la cel din București, până în 1965. Trebuie să fac aici o mențiune pentru tinerii teologi de azi: pe vremea aceea, un absolvent al cursurilor de „magisteriu", cu greu ajungea chiar și profesor de seminar, numărul de posturi didactice în învățământul teologic de atunci fiind foarte limitat. Doi ani mai târziu, am avut șansa să fiu și eu numit profesor de Seminar, dar tocmai la Mânăstirea Neamț, unde activau deja prietenii noștri comuni Ștefan Alexe și Ilie Georgescu, toți trei numiți prin purtarea de grijă, mai mult decât părintească, a mitropolitului de atunci al Moldovei Iustin Moisescu, viitorul patriarh. Câțiva ani mai târziu, spre surprinderea multora, eu am fost numit asistent la Sibiu (1961), iar Ion Bria cu Ștefan Alexe la București (1965). Deși drumurile noastre s-au despărțit, într-un fel, am avut ocazia să ne „reîntâlnim" la 18 și 19 iunie 1968, când ne-am susținut amândoi - primii după 1949 - tezele de doctorat la Institutul Teologic din București. După această dată, a urmat - pentru diaconul (1965) și apoi preotul Ion Bria (1972) binemeritata - dar de multe ori „anevoioasa" - promovare în învățământul teologic superior de la București: lector (1968 - 1970) și conferențiar (1971 - 1973), dar pentru Omiletică și Catehetică, mai târziu profesor titular, prin

concurs, la catedra de Misiune şi Ecumenism (de la 1 ianuarie 1978, catedra fiind dată apoi în suplinire).

Dacă ascensiunea în ţară a întâmpinat uneori dificultăţi - ceea ce li s-a întâmplat şi altora - în schimb Părintele Ion Bria a fost apreciat după cuviinţă de teologii din afară, de marii ecumenişti ai ultimului pătrar ai veacului al XX-lea. Încă de la 1 aprilie 1973 şi-a început activitatea fructuoasă la Consiliul Ecumenic al Bisericilor de la Geneva, iniţial în calitate de coordonator pentru studii ortodoxe, în Comisia „Misiune şi Evanghelizare", până în 1988, apoi ca director al Secţiei „Înnoire şi viaţă parohială" (1988-1990) şi ca director executiv al Departamentului „Unitate şi Înnoire" (1991-1994). În această perioadă de peste două decenii în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a luat parte la Adunările generale de la Nairobi (1975), Vancouver (1983), Canberra (1991), Harrare (1998), la Conferinţele misionare mondiale de la Bangkok (1973), Melbourne (1981), la o serie de conferinţe ale Comisiei „Credinţă şi Constituţie", la Bangalore (1978), Santiago de Compostella (1993) ş.a. La acestea se adaugă şi numeroasele conferinţe despre Ortodoxie pe care le-a susţinut în diferite centre universitare şi ecumenice.

Paralel cu munca desfăşurată în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a publicat o serie de lucrări, fie în volum, fie în reviste de specialitate din ţară (mai ales în „Ortodoxia" şi „Studii Teologice") şi de peste hotare. Reţinem doar câteva titluri de cărţi: **Dicţionar de teologie ortodoxă** (Bucureşti, 1981, reeditat în Olanda în 1986 şi la Bucureşti în 1994), singurul de acest gen în teologia românească, **Curs de teologie şi practică misionară** (Geneva, 1982), **Curs de formare misionară şi ecumenică** (Geneva, 1984), **Credinţa pe care o mărturisim** (Bucureşti, 1987), **Destinul Ortodoxiei** (Bucureşti, 1989), **Iisus Hristos** (Bucureşti, 1992), **Ortodoxia în Europa** (Iaşi, 1994), **Liturghia după Liturghie** (Bucureşti, 1996) etc.

În 1995, Părintele Ion Bria a răspuns cu multă însufleţire la invitaţia mea şi a celorlalţi profesori sibieni, de a preda la Facultatea noastră ca „profesor asociat" la catedra de Teologie Dogmatică şi Ecumenică. În felul acesta, timp de patru ani, deci până în 1999, Părintele Profesor Ion Bria a devenit „sibian", a onorat catedra deţinută cu mai bine de o jumătate de veac în urmă de marele său îndrumător, Părintele Dumitru Stăniloae.

N-a ţinut seama nici de greutăţile călătoriei de la Geneva la Bucureşti, nici de osteneala depusă aici, la Sibiu, dar nici de salariul modest care se poate oferi unui profesor universitar la noi în ţară. Iubirea faţă de sibieni, „le-a răbdat" pe toate, cum ar spune Sfântul Apostol Pavel (I Cor. 13, 7).

Timp de patru ani, a predat cursul de Teologie Dogmatică şi Ecumenică la studenţi şi la masteranzii înscrişi la această disciplină şi mai ales a îndrumat pe cei câţiva doctoranzi, în primul rând pe asistentul său, Preotul Nicolae Moşoiu, care a şi obţinut titlul de doctor în teologie în 1999. Studenţii teologi au putut beneficia din plin de cunoştinţele şi experienţa sa, de maniera ecumenică în care trata atâtea pro-

bleme dogmatice controversate, așa cum se observă în cursul său **Hermeneutica teologică** (Sibiu, 1999).

În scurt timp și-a tipărit și un **Tratat de Teologie Dogmatică și Ecumenică** în Editura Universității „Lucian Blaga", apoi o nouă ediție, revizuită, la o editură din București, în 1998, un curs care abordează de pe poziții noi problemele Dogmaticii și Misiologiei Ortodoxe. Studenții l-au putut aprecia și ca preot - slujitor la capela Facultății ori la catedrală, dar și ca pe un adevărat părinte al lor, mereu la dispoziția lor, cu îndrumări pentru tezele de licență sau de „master", cu un cuvânt bun și un sfat trebuitor oricărui tânăr teolog. Iată de ce putem spune că „trecerea" Părintelui Ion Bria prin Facultatea noastră a lăsat „urme" luminoase, și amintiri frumoase pentru toți, studenți și profesori deopotrivă.

Din aceste motive, mă simt îndatorat ca la acest popas aniversar, să-I adresez sincere mulțumiri și întreaga noastră gratitudine pentru munca desfășurată timp de patru ani la Sibiu, însoțite de urările tradiționale de sănătate și fericire, cu noi împliniri alături de distinsa doamnă și fiul său, medic în Geneva.

La mulți ani cu sănătate
și bucurii, iubite coleg și prieten!

Pr. Prof. MIRCEA PĂCURARIU

Decanul Facultății de Teologie
„Andrei Șaguna" din Sibiu

Preot Profesor Doctor Ion Bria

DATE BIOGRAFICE. BIBLIOGRAFIE CURENTĂ. RECUNOAŞTERE*

Un alt fel de Festschrift

Întâlnirea cu Părintele Profesor Ion Bria constituie întotdeauna un eveniment. Personalitatea Prea Cucerniciei Sale, conturată marcant datorită efortului de a prezenta Ortodoxia autentică oriunde în lume, impresionează pe oricine.

A scris şi scrie mereu, textele sale fiind inconfundabile, prin conţinut şi stil. Originalitatea operei şi metodei sale didactice sunt incontestabile. M-aş opri doar la a reliefa câteva din elementele de forţă ale gândirii sale teologice:

● pătrunderea cu uşurinţă, încă din primele sale scrieri, în miezul învăţăturii Sfinţilor Maxim Mărturisitorul, Simeon Noul Teolog şi Grigorie Palama, înţelegând, când mulţi nu pricepuseră, că ei sunt definitorii pentru identitatea Ortodoxiei;

● insistenţa de a scoate Ortodoxia din metoda comparatistă. Subliniază mereu că Ortodoxia are propria sa identitate locală şi universală în acelaşi timp. Adesea ortodocşii pot spune ce nu sunt, dar mai rar ce sunt de fapt;

● reliefarea vocaţiei ecumenice a Ortodoxiei. Biserica Ortodoxă nu este o confesiune, alături de alte confesiuni, deoarece nu se fundamentează pe o mărturisire de credinţă ulterioară epocii apostolice, ci este **Biserica Una Sancta.** Prin urmare nici teologia ortodoxă nu este o teologie confesională, sau mai grav, confesionalistă, ci este o teologie ecumenică, pentru toţi cei care vor să trăiască conform întregului **(kata holon)**;

● accentul pe identitatea Ortodoxiei româneşti, scoaterea ei din curentul **panhelenismului** şi din cel al **panslavismului,** curente amplificate conştient sau inconştient. Ortodoxia este pentru toţi, dar geniul ei constă în modul în care se altoieşte pe tulpina diverselor popoare, devenind parte constitutivă a istoriei lor. De aceea este inadmisibil ca Ortodoxia să fie circumscrisă în mod exclusivist unui popor;

● modalitatea originală de a îmbina doctrina cu practica misionară. Mântuitorul Însuşi, ne spunea la un moment dat Părintele Profesor, nu a venit cu un „plan misionar" prestabilit, ci a răspuns mereu credinţei pe care a întâlnit-o sau nu; reacţia femeii samarinence, de exemplu, a determinat evanghelizarea Samariei;

● este cel care a pus în circulaţie conceptul **„Liturghie după Liturghie"**, care îl consacră în calitate de teolog cu amplă viziune;

---

* Prezentare şi alcătuire — Pr. Asist. Dr. Nicolae Moşoiu.

- aprofundarea conceptului libertății umane. Am asistat la cursuri unice, în care Părintele ne vorbea despre modul în care Duhul Sfânt potențează libertatea și originalitatea umană, omul Îl poate surprinde pe Dumnezeu prin modul în care actualizează, își face proprie relația intimă cu Dumnezeu; Dumnezeu Atotștiutorul „S-a mirat" de credința sutașului. Totodată, Dumnezeu Însuși este generos și face surprize omului, existând atâtea modalități de mântuire descrise în Noul Testament;
- evidențierea valorii unice a oricărei persoane umane, fapt resimțit din plin și de studenții, masteranzii și doctoranzii de la Sibiu;
- iubirea manifestată constant față de Biserică și țară, dovedită încă o dată (a câta oară?) și prin acceptarea postului de profesor asociat la Catedra de Teologie Dogmatică și Ecumenică a Facultății de Teologie „Andrei Șaguna" din Sibiu. Prin cei patru ani (1995-1999) cât a predat aici, nu doar a scos Facultatea dintr-un mare impas, ci a schimbat practic metoda de a preda **Dogmatica,** făcând ușor posibilă intrarea în mileniul al treilea;

Ar fi așa multe de spus la acest popas aniversar, dar oricât s-ar vorbi despre personalitatea unui om deosebit, aceasta tot inefabilă ar rămâne.

Se vor reda în continuare fragmente din corespondența cu Părintele Stăniloae, mentorul Prea Cucerniciei Sale, apoi câteva din scrisorile care i s-au adresat cu ocazia retragerii, prin pensionare, din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor și, bineînțeles, bio-bibliografia. Nu este vorba despre un **Festschrift** în sensul consacrat al cuvântului, care de obicei este impersonal, ci dimpotrivă, prin publicarea cuvintelor izvorâte din sufletele unor oameni de largă varietate confesională, dar care sunt la unison în reliefarea calității umane excepționale a Părintelui Profesor Ion Bria, se urmărește impunerea unui model de teolog ortodox. Și cât de necesare ne sunt astăzi modelele!

Date biografice principale

Născut în comuna Telega, județul Prahova, la 19 iunie 1929, al doilea din cei zece copii ai lui Ion Gheorghe Bria, maistru în exploatarea petrolului și Mariei Bria, născută Ristea.

1936-1941: Școala primară nr. 2 din Telega-Vale; înscris la 15 septembrie 1936; director Constantin Popescu;

1941-1943: Gimnaziul comercial din Vălenii de Munte;

1943-1949: Liceul Spiru Haret din Ploiești;

1949 septembrie: examen de admitere la Facultatea de petrol și gaze, București - admis;

1950 august: Examen de admitere la Facultatea de Agronomie, București - admis;

1950 decembrie: examen de admitere la Institutul Teologic din București - admis ca bursier al Arhiepiscopiei Bucureștilor. Rector: P. S. Episcop Teoctist, viitorul patriarh;

1950-1954: Institutul Teologic din București. Teza de licență în iunie 1954: „Infailibilitatea Bisericii (rezumat în **Ortodoxia** XII (1960), nr. 3, p. 494-504) sub îndrumarea Prof. Nicolae Chițescu;

1954 iulie: examen de capacitate preoțească la Arhiepiscopia Bucureștilor;

1954-1957: cursuri de magisteriu la Institutul Teologic, specialitatea Teologie dogmatică, sub îndrumarea Pr. Prof. Dumitru Stăniloae. Rector: Pr. Prof. Ioan Coman;

1957 noiembrie - 1962 octombrie: profesor la Seminarul Teologic din Buzău. Director: Pr. Prof. Ioan Constantinescu;

1959: sora sa Zenobia scoasă din Mânăstirea Ghighiu. Reprimită în Mânăstirea Zamfira, Prahova, sub numele de maica Xenia, în 1990;

1960 noiembrie: Institutul teologic: examen de admisibilitate la doctorat;

1961 iunie: participă la cea dintâi adunare generală a Conferinței Creștine pentru Pace, Praga; președinte: Prof. Dr. J.L. Homadka. Delegația română condusă de Î. P. S. Iustin al Moldovei, viitorul patriarh;

1962, septembrie 10: cerere de bursă la Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Geneva. Scrisori de recomandare de la profeorii Liviu Stan, Nicolae Chițescu, Vintilă Popescu;

1962 octombrie - 1964 decembrie: profesor (prin transfer de la Buzău) la Seminarul Teologic din București. Director: Pr. Prof. Nicolae Buzescu;

1962 octombrie - 1963 iunie: studii de specializare în Misiologie la Colegiul anglican St. Augustin din Canterbury (bursă acordată de Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Geneva). Vezi: **Biserica Ortodoxă Română,** LXXXI (1963), nr. 7-8, p. 717-723. Audiat cursurile profesorilor A. Kenneth Cragg, Leslie Newbigin, Herbert Waddams;

1962 decembrie: corespondență cu pictorul George Rusu;

1963 aprilie: curs de formație ecumenică la Geneva organizat de Consiliul Ecumenic al Bisericilor, cu participarea Dr. W. A. Visser't Hooft, secretar general;

1963 aprilie 1-14: seminarul ortodox despre cult, organizat de Institutul ecumenic de la Bossey. Președinți: Leon Zander și Nikos Nissiotis. Directorul Institutului: H. H. Wolf. Conferențiari P. Evdokimov, O. Clement, B. Bobrinskoy, Mgr. Alexis (van der Mensbrugge).

1963 iulie 22: căsătorit cu Ecaterina Pungoci (fiica preotului Chiril Pungoci din Pitești), farmacistă;

1964 mai: participă la a doua Adunare generală a Conferinței Creștine pentru Pace, Praga;

1964 decembrie: numit în comisia mixtă de dialog cu Bisericile Ortodoxe Orientale (împreună cu L. Stan);

1965 ianuarie - 1966 august: Asistent (secția sistematică) la Institutul Teologic din București. Rector: Diac. Nicolae Nicolaescu;

1965 ianuarie 31: hirotonit diacon în Biserica Sf. Ecaterina (paraclisul Institutului Teologic din București), de Episcopul Antim Nica, vicar patriarhal;

1965 martie 26-29: Consultația de la București organizată de Comisia „Credință și Constituție" a Consiliului Ecumenic al Bisericilor (CEB) cu teologi ortodocși și reformați din România. Participă: L. Vischer, R. Slenczka, Stalder, St. Iuhasz, Hermann Binder, N. Mladin, Dumitru Stăniloae, I. Coman, Isidor Todoran, Gr. T. Marcu.

1965 martie - depune proiectul de teză pentru obținerea titlului de doctor în teologie;

1965 august 22-24: sesiunea de la București a Prezidiului Conferinței Europene (KEK); ales membru în grupul de studiu despre Ecclesiologie;

1966 martie-iunie: studii de specializare în Istoria dogmelor la Facultatea St. Chad din Durham; bursa acordată de Biserica Angliei în cadrul unui schimb de burse cu Patriarhia Română;

1966 iunie 18: scrisoarea Părintelui Dumitru Stăniloae (trimisă la Londra) prin care solicită să i se procure lucrarea lui T. F. Torrance: „La portée de la doctrine du St. Esprit".

1966 iunie 21-28: vizita Patriarhului Justinian în Biserica Angliei la invitația arhiepiscopului Michael Ramsey de Canterbury;

1966 august 31: patriarhul Justinian decide încetarea angajării la Institutul Teologic ca urmare a raportului Prof. N. Chițescu (nr. 2547), prorector. Responsabil cu programul bursierilor străini.

1966 septembrie - 1969 iunie: transferat ca redactor la redacția revistelor teologice din Editura Institutului Biblic. Director: Pr. Ioan Gagiu;

1967 aprilie 22: decesul Părintelui Chiril Pungoci. Înmormântat la Zigoneni, Băiculești, Argeș;

1967 aprilie: depune teza de doctorat (cu referate din partea Profesorilor: Dumitru Stăniloae, N. Chițescu, I. Todoran, N. Mladin);

1967 noiembrie: numit corespondent pentru revista Herder - Correspondence, Dublin;

1967 noiembrie: întreţine relaţii cu The British and Foreign Bible Society, prin Rev. Bernard Tidball, secretar pentru Europa, până în octombrie 1969;

1968: coordonează tipărirea Bibliei (ediţia 1968) pe hârtie trimisă de Societăţile Biblice din Londra;

1968 aprilie 1-5: participă la a treia adunare generală a Conferinţei Creştine pentru Pace, Praga;

1968 iunie 18: susţinerea tezei de doctorat în teologie: „Aspecte dogmatice ale unirii Bisericilor creştine". Referent principal: Prof. N. Chiţescu. Preşedintele comisiei: Episcop Dr. Antim Anghelescu al Buzăului. Vezi: **Studii Teologice**, XX (1968), nr. 1-2, p. 3-170; rezumat în lb. franceză în **Istina** 2 (1969), p. 221-237;

1968 iulie: membru în The Board of the Ecumenical Institute, Bossey (director: Prof. Nikos Nissiotis), ales de Adunarea generală din Upsala pe perioada 1969-1975;

1968 octombrie: re-angajat pe postul de asistent (secţia sistematică) la Institutul Teologic din Bucureşti;

1970 aprilie: corespondent al Asociaţiei „The Anglican and Eastern Churches Association", Londra. Secretar: Brother Cuthbert Fearon;

1970 mai 2-6: Lund, Suedia, Consultaţia Federaţiei Mondiale a Studenţilor Creştini;

1970 iulie 6: se naşte fiul său Alexandru, la Bucureşti;

1970 septembrie: delegat la întâlnirea dintre teologii ortodocşi şi lutherani de la Sibiu;

1970 septembrie 21-26: Conferinţa Federaţiei Mondiale Lutherane pentru pastori şi teologi, Poiana Braşov;

1970 octombrie 1-7: membru în Comisia interortodoxă pentru dialogul cu Biserica Anglicană, Chambésy, Elveţia, din care făceau parte: mitropoliţii Basil Krivosein, Athenagoras de Thyatira, Emilianos Timiadis, profesorii John Romanides, N. Nissiotis, Gosevici, D. Allchin.

1971 februarie: participă la conferinţa „Euharistie şi Ecumenism", organizată de CEB la Turku, Finlanda;

1971 aprilie 25 - mai 3: Adunarea Nyborg VI a Conferinţei Bisericilor Europene, cu tema: „Slujitori ai lui Dumnezeu, slujitori ai oamenilor". Secretar general: Glen G. Williams;

1971 iunie: Conferinţa panortodoxă preconciliară, Chambésy, Geneva;

1971 septembrie: numit conferenţiar la catedra de catehetică şi omiletică, vacantă prin pensionarea Prof. N. Balcă;

1971 noiembrie 1: Scrisoarea Patriarhului Justinian către Dr. Eugen Carson Blake, secretarul general al Consiliului Ecumenic, în care recomanda numirea profesorului Ion Bria în personalul Consiliului de la Geneva;

1972 aprilie: hirotonit preot de Patriarhul Justinian în Biserica Sfântul Spiridon din Bucureşti;

1972 septembrie: numit membru în comisia de redactare a „Cărţii de Învăţătură Ortodoxă". Preşedinte: Episcop Vasile al Oradiei;

1972 decembrie: participă la Conferinţa mondială misionară „Mântuirea astăzi", Bangkok, Tailanda. (**Biserica Ortodoxă Română**, 1973, nr. 1-2, 92-99). Comisia Misiune şi Evanghelizare îl invită să candideze pe postul rămas vacant prin plecarea episcopului Anastasios Yannoulatos. Comitetul de numiri (Jacques Rossel, Philipp Potter, Emilio Castro, Jacques Maury), după examinare, dă aviz favorabil.

1973 ianuarie 26: Comitetul Central al CEB, întrunit la Bangalore, India, aprobă numirea Prof. Bria în personalul de la Geneva; Dr. Philip Potter semnează contractul de muncă pe termenul 1 aprilie 1974 - 31 martie 1976.

1973 aprilie 7: numit secretar executiv pentru „Studii şi relaţii ortodoxe" în Comisia „Misiune şi Evanghelizare" a Consiliului Ecumenic. Director al Comisiei: Dr. Emilio Castro; secretar general: Dr. Philip Potter. Se stabileşte cu familia la Geneva;

1973 mai: i se acordă rangul de iconom stavrofor şi crucea patriarhală;

1973 iunie 12: cea dintâi scrisoare a Părintelui Stăniloae după stabilirea la Geneva;

1974 aprilie 1-7: **Koinonia.** Colocviu între teologii ortodocşi şi catolici, organizat de Fundaţia „Pro Oriente", la Viena;

1974 iunie: organizează Consultaţia ortodoxă: „A mărturisi pe Hristos azi", Cernica, Bucureşti; Preşedintele Consultaţiei: Prof. Nikos Nissiotis;

1974 iunie 28: solicită titularizare pe postul de profesor la catedra de Teologie Dogmatică;

1974 iulie 8-12: Comisia de dialog ortodoxo-anglican se ţine la Garden City, New York;

1974 iulie: face o vizită la Oficiul CEB de la New York şi la episcopia română de la Vatra, Detroit. Episcop Valerian Trifa.

1974 septembrie: Adunarea Conferinţei Bisericilor Europene, Engelberg. Preşedintele delegaţiei Bisericii Române: Mitropolitul Justin al Moldovei, Iaşi;

1975 septembrie: organizează Conferinţa ortodoxă: „Misiune prin Liturghie", Etchimiadzin, Armenia;

1975 decembrie: Adunarea Generală a Consiliului Ecumenic, Nairobi, Kenya;

1976 august: membru în Comisia interortodoxă de dialog cu anglicanii, Moscova;

1976 august: Congresul Facultăţilor de teologie ortodoxe, Atena;

1976 septembrie: Consultaţia „Rolul femeilor în Biserica Ortodoxă", Agapia, România;

1977 martie: după cutremur, o echipă a CEB vizitează oraşele Bucureşti şi Roşiorii de Vede.

1977 septembrie: Consultaţia „Locul Bibliei în Liturghia ortodoxă", Praga;

1977 noiembrie 21: concurs pentru Catedra de Teologie Dogmatică

şi Îndrumări Misionare de la Institutul Teoolgic din Bucureşti. Rector: Mircea Chialda; (Comisia: N. Chiţescu, O. Bucevschi, C. Pavel, Ene Branişte). Subiectul prelegerii: **Glosolalia.**

1977 decembrie: corespondenţă cu Părintele Arhim. Cleopa de la Sihăstria;

1978 ianuarie 1: după concurs este numit (decizia Patriarhului Iustin nr. 59 din 15 decembrie 1977) profesor titular la Catedra de Teologie Dogmatică şi Îndrumări Misionare;

1978 octombrie: Conferinţa Comisiei „Credinţă şi Constituţie" a Consiliului Ecumenic, Bangalore, India;

1978: formularea tipologiei misionare: „The Liturgy after the Liturgy" (**International Review of Mission** (Geneva) LXVII (1978), nr. 265, p. 86-96);

1978: scrie „Omagiu Părintelui Dumitru Stăniloae": **Ortodoxia** XXX (1978), nr. 4, p. 638-647. Versiune franceză: **Contacs** (Paris) 31 (1979), nr. 105, p. 64-74. Despre teologia Părintelui Stăniloae, vezi: „The Creative Vision of Dumitru Stănioae", **The Ecumenical Review** 33 (1981), nr. 1, p. 53-59 şi „Spaţiul nemuririi", Iaşi, Ed. Trinitas, 1994.

1979 mai: Conferinţa ortodoxă „Monahismul şi misiunea Bisericii". Mânăstirea Amba Bishoy, Egipt. Moderator: papa Shenonda al Bisericii Copte.

1979 iulie: Conferinţa mondială: „Credinţă, Ştiinţă şi Viitor", Massachusetts, Institute of Theology, Cambridge, USA. Participă Daniel Ciubotea. Moderator: Paul Albrecht;

1979: publică **L'Orthodoxie. Hier-demain** (în colaborare), Éditions Buchet Chastel, Paris;

1979 iulie: propune organizarea unui Seminar Ecumenic despre Ortodoxia Română (SEDOR). Corespondenţă cu patriarhul Iustin şi episcopul Antonie, vicar patriarhal;

1979 septembrie: depune spre publicare manuscrisul **Dicţionarului de Teologie Ortodoxă la Editura Institutului Biblic.** Director: Pr. Bartolomeu Anania;

1980 martie 1: decesul tatălui său Ion Gheorghe Filip Bria;

1980 mai: Conferinţa mondială misionară: „Să vină Împărăţia Ta", Melbourne, Australia;

1980 septembrie: Consultaţia „Predicarea şi catehizarea în Biserica Ortodoxă", Mânăstirea Zica, Yugoslavia;

1980: publică volumul: **Martyria - Mission. The Witness of the Orthodox Churches Today,** Geneva: WCC Publications, prefaţă de Dr. Emilio Castro;

1981: publică Dicţionar de Teologie Ortodoxă, Bucureşti, Ed. Institutului Biblic. Prefaţă de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae. Recenzie de Dan Ilie Ciobotea, în **Contacts,** XXXIV (1982), nr. 119, p. 277-281;

1981 februarie-august: corespondenţă cu scriitorul şi filosoful Petru Dumitriu, Frankfurt am Main;

1981 mai: organizează Consultaţia: „Participarea ortodoxă la Consiliul Ecumenic", Sofia, Bulgaria;

1981 mai: sesiunea Comisiei „Misiune și Evanghelizare" la București. Moderator: Jacques Maury, Paris, France;

1981 iunie: vizita Părintelui Dumitru Stăniloae la Geneva, la invitația Consiliului Ecumenic; conferențiază la Geneva și Neuchâtel;

1981 octombrie 21-25: vizita oficială a patriarhului Iustin la sediul CEB, Geneva;

1982 ianuarie: participă la Conferința de la Lima (Peru) a Comisiei „Credință și Constituție" pentru adoptarea documentului: „Botez, Euharistie, Preoție" (BEM);

1982: Conferința panortodoxă preconciliară, Chambesy;

1982 mai: Curs în cadrul Catedrei de Ecumenism de la Facultatea de Teologie din Lyon: „Ecclesiologie: Preocupations et mutations actuelles" (**Unité Chretienne**, nr. 70, mai 1983, p. 46-88);

1983 aprilie 6-13: Ecumenical Team Visit (S. Amirtham, R. Traitler, I. Bria) în România;

1983 august: Adunarea generală a Consiliului Ecumenic (a 6-a), Vancouver, Canada;

1984 noiembrie: membru în juriul de teză pentru titlul de doctor în teologie, la Facultatea din Lausanne, prezentată de Emilio Castro. Director de teză: Prof. Klauspeter Blaser;

1985 iunie: Symposion interortodox despre BEM, Holy Cross, Brookline, Mass.

1980 - 1985: Secretar al Comisiei de dialog dintre ortodocși și catolicii din Elveția, comisie care a elaborat un document despre căsătoriile mixte;

1985 august 9-17: sesiunea Comitetului Central al CEB la Buenos Aires, Argentina. Vizită în Brazilia, la mormântul pictorului G. Russu în cimitirul din Curitiba;

1985 septembrie 20-26: vizita oficială a lui Emilio Castro la Bisericile membre din România (București, Sibiu, Cluj);

1986: două articole despre Contribuția Ortodoxiei la Mișcarea Ecumenică pentru **The Ecumenical Review** (vol. 38, 1986, nr. 1, p. 216-227) și **International Review of Mission** (vol. LXXV, 1986, nr. 299, p. 270-278);

1986 octombrie: organizează Consultația: „Spiritualitatea monastică", Lovnica, Yugoslavia;

1987 octombrie: Seminarul „Înnoirea prin iconografie", Chevetogne, Belgia;

1887: publică volumul: **Credința pe care o mărturisim**, EIBMBOR, București;

1987 ianuarie 1: Director al unității „Înnoire și viață parohială". Secretar general: Dr. Emilio Castro;

1987 iunie 1-7: membru în delegația Consiliului Ecumenic care a vizitat Biserica Ortodoxă Coptă, Cairo, Egipt;

1987 martie: numit în comitetul regional al Societăților Biblice Unite, Londra (secretari generali: Ulrich Fick, Hans Florin). Comitetul se va întâlni la București, 16-18 martie 1988.

1987 octombrie 14: scrisoare adresată Patriarhiei Române privind

restricţiile impuse Bisericilor din România de către Departamentul Cultelor („International Concern on Romania situation");

1988 august 10-20: Comitetul Central al CEB reunit la Hanover adoptă o „Recomandare pentru România";

1988 noiembrie: Seminarul „Poporul (**laos**) lui Dumnezeu şi înnoirea comunităţii", Praga. Moderator: Petros Vassiliadis, Tesalonic;

1988 noiembrie 28: Andru Bria devine cetăţean elveţian în cantonul Geneva;

1988 decembrie 1 şi 21: scrisori trimise Patriarhiei Române cerând comentarii asupra situaţiei din România, necesare CEB;

1989: **Destinul Ortodoxiei**, EIBMBOR, Bucureşti;

1989 mai: Adunarea ecumenică europeană: „Pace cu dreptate", Basel, Elveţia;

1989 iulie 8-12: vizita în România cu o delegaţie a Consiliului Ecumenic, condusă de Pastorul Jacques Maury, Biserica Reformată din Franţa;

1989 iulie: Sesiunea Comitetului Central, Moscova;

1990 februarie: vizită în România. Întâlnirea cu patriarhul Teoctist (în spitalul Elias din Bucureşti) şi cu episcopul Roman, la mânăstirea Radu-Vodă;

1990 mai: Consultaţia: „Rolul preotului în parohie", Aleppo, Syria;

1990 iunie 30: renunţă la postul de profesor la Institutul Teologic Bucureşti;

1990 august: trimite Editurii „Enciclopedica" (director Maricel Popa) manuscrisul cărţii **Iisus Hristos;**

1990 octombrie 18: primeşte titlul de „Doctor honoris causa" acordat de Facultatea de Teologie din Preşov, Universitatea Kosice, Slovakia;

1991 februarie: Adunarea generală (a 7-a) a Consiliului Ecumenic, Canberra, Australia;

1991 octombrie: Seminarul „Înnoire în cultul ortodox", Bucureşti;

1991: publică volumul: **The Sense of Ecumenical Tradition,** Geneva, WCC Publications;

1991: contribuie la **Dictionary of Ecumenical Movement** (Geneva, WCC Publications), cu titlurile Mysticism, Saints, Witness;

1992 ianuarie: vizitează Biserica Ortodoxă din Etiopia, împreună cu Dr. Emilio Castro.

1992 iulie: consultaţia despre uniatism organizată de CEB la Geneva;

1992 iulie: trimite **Cursul de Teologie practică misionară ortodoxă** la Editura Institutului Biblic (director: D. Soare);

1992 noiembrie 15: moare mama sa, Maria Bria, născută Ristea;

1992: publică volumul: **Iisus Hristos,** Bucureşti, Editura Enciclopedică. Carte publicată cu sprijinul Societăţilor Biblice Unite, Londra;

1992 martie 19-25: sesiunea Comitetului Executiv, Santiago, Chile;

1992 noiembrie: stabileşte relaţii între Asociaţia misionară „Oastea Domnului" din Sibiu şi CEB;

1993 iunie 30 - iulie 4: Ormylia, Halkidiky, Grecia, symposionul: „Ortodoxia și noua realitate europeană";

1993 august: Conferința mondială „Credință și Constituție", Santiago de Compostella, Spania;

1993 august: contribuie la restaurarea Mânăstirii Brâncoveanu, Sâmbăta de Sus;

1993 octombrie 15: scrie în „Vestitorul Ortodoxiei" articolul: **La moartea Părintelui Stăniloae;**

1994: reeditează: **Dicționar de teologie ortodoxă,** EIBMBOR, București, ediția a 2-a;

1994 iunie: încetarea activității la Consiliul ecumenic (pensie de vârstă);

1994 august 30: scrisoarea Sfântului Sinod la terminarea activității la CEB, Geneva (aprilie 1973 - iunie 1994);

1995: publică **Ecumenical Pilgrims** (editor), Geneva, WCC Publications;

1995 octombrie: este invitat și acceptă postul de profesor-asociat la Facultatea de Teologie „Andrei Șaguna" din Sibiu, Catedra de Teologie Dogmatică și Ecumenică. Decan: Pr. Prof. Mircea Păcurariu;

1995 iulie: Consultația ortodox-evanghelică, Alexandria, Egipt;

1995: publică volumul **Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române,** Iași: Ed. Trinitas, recenzie de Mircea Basarab, München, în **Ortodoxes Forum,** vol. 2, 1997, p. 250-252;

1995 iulie: trimite editurii Institutului Biblic monografia: **L'Église Orthodoxe en Roumanie. Regards sur son histoire, sa culture, sa mission;**

1995 octombrie: participă la festivitățile de la București - 110 ani de autocefalie, 70 de ani de patriarhat;

1995 octombrie: propune organizarea unui simpozion „Dumitru Stăniloae" și înființarea Asociației Teologice „Dumitru Stăniloae";

1996 februarie 29: Andru Bria primește Diploma de medic din partea Facultății de Medicină din Geneva;

1996 aprilie: invitat de Societatea de Studii Ecumenice din Tesalonic pentru un ciclu de conferințe despre „Ecumenical Vision";

1996 ianuarie: participă la Conferința „Evanghelia și Cultura", Addis Ababa, Etiopia. Coordonator: Pr. Dr. Ioan Sauca;

1996: publică **Curs de Teologie Dogmatică și Ecumenică,** Sibiu, Ed. Universității „Lucian Blaga";

1996: publică volumul **The Liturgy after the Liturgy** (Geneva: WCC Publications);

1996: publică volumul **Liturghia după Liturghie,** București, Editura Athena;

1996 octombrie: seminarul organizat de CEB și Facultatea de Teologie din Sibiu cu tema: „Contribuția Bisericii Ortodoxe la regenerarea orașelor", la Brașov;

1997 aprilie 9: naturalizare în calitate de cetățean genevez, cu loc de origine în comuna Le Grand-Saconnex, cantonul Geneva;

1997 mai 8-14: participă la conferința „Mission 2000 - Vision and

Challenge", organizată de CEB la Centrul La Longerarie, Morges, CH. Coordonator: Pr. Ioan Sauca;

1997: pentru University Emory. Atlanta, Georgia (Dr. John Witte, Jr) scrie o serie de articole despre **Evangelism, Proselytism and Religion, Freedom in Romania. (Journal of Ecumenical Studies,** 36: 1-2, 1999, pp. 163-183);

1997 iunie 28: căsătoria religioasă a lui Andru şi Marinei (Diaz) în capela Institutului ecumenic din Bossey. Celebrant Pr. Prof. Dr. Ioan Sauca;

1998 aprilie: Seminarul organizat de Consiliul Ecumenic la Iaşi, cu tema: „Ecumenismul în România";

1998 mai: seminarul organizat de CEB la Bucureşti cu tema: „Misiunea urbană în România de azi";

1998 mai: Consultaţia ortodoxă „Înnoirea liturgică şi unitatea văzută a Bisericii", New Skete Monastery, Cambridge, Mass, USA;

1998 septembrie: reprezintă CEB la reuniunea internaţională „Oameni şi religii" organizată de Communità di S. Egidio (Roma), la Bucureşti;

1998 decembrie 1-14: Adunarea generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor (a 8-a), Harare, Zimbabwe; participă în calitate de consultant pentru unitatea I. Vezi **Jubilée,** nr. 6, dec. 10, 1998;

1999 ianuarie 24: mesaj transmis în Catedrala Sf. Petru din Geneva în cadrul Serviciului ecumenic (săptămâna de rugăciune pentru unitatea creştină), la care a luat parte Abbé Pierre şi Dr. Konrad Raiser, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor;

1999 februarie 1-4: Consultaţia interortodoxă organizată de Societăţile Biblice Unite la Larnaca, Cypru, unde prezintă referatul principal cu tema: **Locul Bibliei în Misiunea 2000;**

1999 martie: publică **Tratat de Teologie Dogmatică şi Ecumenică,** Bucureşti: Ed. România Creştină;

1999 aprilie: Atelier Oecuménique de Theologie (AOT), Geneva, cooptat ca teolog ortodox în comitetul de direcţie;

1999 mai: **100 Mots sur la Missiologie,** co-editor al dicţionarului cu acest titlu editat de Asociaţia francofonă de Misiologie (AFOM), la Paris;

1999 mai 7-9: vizita ecumenică a Papei Ioan-Paul al II-lea la Bucureşti, la invitaţia Patriarhului Teoctist al României. Asistă la şedinţa Sinodului din 8 mai şi la Liturghiile din 9 mai;

1999 iunie 23: „Conducător ştiinţific" la teza de doctorat: „Dezvoltarea teologică în Tradiţie. Viziunea Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae. Sinteze moderne şi contextul lor", susţinută la Facultatea de Teologie din Sibiu de Pr. Asist. Nicolae Moşoiu;

1999 septembrie: conferinţa interreligioasă „Rolul religiilor în secolul al 21-lea", organizată de Fundaţia Charles Leopold Meyer, Geneva, la centrul Le Cenacle;

1999 decembrie: editează cursul **Hermeneutica teologică. Dinamica ei în structurarea Tradiţiei;**

2000 februarie 2-10: conferinţa „Educaţia teologică Ortodoxă şi temele ecumenice", organizată de CEB, Atena, Mânăstirea Pendeli;

2000 aprilie: serie de conferinţe în cadrul cursului **Missiologie 2000** organizat de Universitatea Catolică din Lyon (responsabil Brüno Chenu).

2000 iunie 12-19: Sympozionul panortodox cu tema **Mărturia (martyria) Bisericii în mileniul al III-lea,** Ierusalim, organizat de Patriarhia Ortodoxă din Ierusalim.

2000 iulie 2-7: Seminarul **Reconciliation and Healing. Formaţia ecumenică în contextele post-comuniste,** organizat de Institutul ecumenic din Bossey, Elveţia.

2000 octombrie 2-4: **Simpozionul Dumitru Stăniloae,** Bucureşti, organizat de Patriarhia Română.

ABREVIERI (Reviste şi Edituri):

IRM - International Review of Mission (Geneva)
S.T. - Studii Teologice (Bucureşti)
O. - Ortodoxia (Bucureşti)
EIBMBOR - Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române
G.B. - Glasul Bisericii (Bucureşti)
BOR - Biserica Ortodoxă Română (Bucureşti)
MO - Mitropolia Olteniei (Craiova)
CEB - Consiliul Ecumenic al Bisericilor
V.O. - Vestitorul Ortodoxiei
M.B. - Mitropolia Banatului (Timişoara)
MMS - Mitropolia Moldovei şi Sucevei (Iaşi)
RT - Revista Teologică (Sibiu)
SOP - Service Orthodoxe de Presse (Paris)

Bibliografie curentă

Cărți tipărite:

Infailibilitatea Bisericii (teză de licență). Rezumat în **O.** 12 (1960), nr. 3, p. 494-504.

Aspecte dogmatice ale unirii Bisericilor (teză de doctorat), **S.T.** (1968) 20, nr. 1-2, p. 3-170. Concluziile (în lb. franceză), în **Istina** (Paris), nr. 2, 1969.

Orthodox Contributions to Nairobi (Editor), Geneva: WCC Publications, 1975. Versiunea franceză: „La réflexion orthodoxe pour Nairobi" în **Contacts**, XXVII (1975), nr. 92, 361-433.

L'Orthodoxie. Hier-Demain (în colaborare cu M.A. Costa de Beauregard) Paris: Buchet/Chastel, 1979.

Martyria-Mission. The Witness of the Orthodox Churches today (editor), Geneva: WCC Publications, 1980.

Autre Visage de l'Orthodoxie: L'Église de Roumanie, Geneva: Conseil Oecuménique des Églises, 1981.

Dicționar de Teologie Ortodoxă, București: EIBMBOR, 1981 (prefață de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae).

Jesus Christ - the Life of the World (Editor), Geneva: WCC Publications, 1982.

Curs de Teologie și practică misionară ortodoxă, Geneva: Consiliul Ecumenic al Bisericilor, 1982.

Curs de formare misionară și ecumenică, Geneva: CEB, 1984.

The Witness of St. Methodius. Orthodox Mission in the 9th Century (Editor), Geneva: WCC Publications, 1985.

Go Forth in Peace. Orthodox Perspectives on Mission. Geneva: WCC Publications, 1986. Traducere în limba sârbă de Diacon Radomir Rakic, Belgrad, Ed. Patriarhiei Sârbe, 1989.

Credința pe care o mărturisim, București: EIBMBOR, 1987.

Destinul Ortodoxiei, București: EIBMBOR, 1989.

Mărturia Creștină Ortodoxă (în limba greacă), în colaborare cu Petros Vasiliadis, Thessaloniky: Tertios 1989.

People Hunger to be near to God (Editor), Geneva: WCC Publications, 1990.

The Sense of Ecumenical Tradition, Geneva: WCC Publications, 1991.

Iisus Hristos, București: Editura Enciclopedică, 1992.

Regards sur l'Orthodoxie (în colaborare cu Mgr. Daniel Ciobotea), Geneva, CEB, 1993.

Dicționar de Teologie Ortodoxă (ediția a II-a), București: EIBMBOR, 1994.

Ecumenical Pilgrims (Editor), Geneva: WCC Publications, 1995.
Romania. Orthodox Identity at a Crossroads of Europe, Geneva: WCC Publications, 1995.
Spaţiul nemuririi sau eternizarea umanului în Dumnezeu, Iaşi: Trinitas, 1995.
Ortodoxia în Europa. Locul spiritualităţii române, Iaşi: Trinitas, 1995 (prefaţă de Î. P. S. Mitropolit Daniel Ciobotea).
Teologia Dogmatică şi Ecumenică, Sibiu: Universitatea „Lucian Blaga", 1996.
The Liturgy after the Liturgy. Mission and Witness from an Orthodox Perspective, Geneva: WCC Publications, 1996.
Liturghia după Liturghie. Et. Athena, Bucureşti, 1996.
Tratat de Teologie Dogmatică şi Ecumenică, Ed. România Creştină, Bucureşti, 1999; prefaţă de P. S. Episcop Prof. Dr. Irineu Slătineanul.
Comentariu la Catehismul Ortodox, Editura Oastea Domnului, Sibiu, 2000.

Cursuri şi prelegeri universitare:

Teologia Ortodoxă Română Contemporană, G.B. 30 (1971), nr. 1-2, 49-72.
Spiritul teologiei ortodoxe, O. 24 (1972), nr. 2, p. 177-194.
Iisus Hristos - Dumnezeu adevărat şi om adevărat, O. 25 (1973), nr. 1, p. 218-252.
Curs de teologie şi practică misionară ortodoxă, Geneva: CEB, 1982, 134 p. (rezumat în „Mărturia creştină în Biserica Ortodoxă", G.B. 41 (1982), nr. 1-2, p. 70-109).
Introducere la teologia şi practica misionară ortodoxă, Bucureşti, 1982, mss.
Écclesiologie. Preocupations et mutations actuelles, Unité Chrétienne (Lyon) 70 (1983), p. 45-88.
Curs de formare misionară şi ecumenică, Ed. Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Geneva, 1984, 191 p.
Învăţătura ortodoxă despre viaţa (lumea) viitoare, O. 36 (1984), nr. 1, p. 9-28.
Dogma Sfintei Treimi, S.T., 43 (1991), nr. 2, p. 3-48.
Iisus Hristos - Dumnezeu Mântuitorul. Hristologia, S.T., 43 (1991), nr. 2, p. 3-52.
Biserica Ortodoxă Română şi Consiliul Ecumenic al Bisericilor (1961-1991), B.O.R., 109 (1991), nr. 10-11, p. 66-82.
Ortodoxia şi semnificaţia ei - azi, S.T. 44 (1992), nr. 1-2, p. 3-17.
Spiritualitate pentru timpul nostru, S.T. 44 (1992), nr. 3-4, p. 3-24.
Imaginea Ortodoxiei de azi. Stil vechi şi stil nou, Ikon 1 (1995), p. 9-21.
Curs de Teologie Dogmatică şi Ecumenică, Sibiu: Universitatea „Lucian Blaga", 1997, 358 p.
Biserica Una Sancta. De la convergenţele ecumenice la comunitatea conciliară, R.T. 7 [79] (1997), nr. 3, p. 7-68.
Hermeneutica teologică (curs post-universitar), Sibiu, 1999, 117 p.
Biserica istorică pe căile Împărăţiei. Misiologia 2000. Geneva, 2000.

Cuvinte din CUVÂNT. Aforisme, Scholii şi incursiuni critice în teologia ortodoxă, Geneva, 1999 (manuscris).

Studii şi articole:

Simţirea tainică a prezenţei harului după Sf. Simeon Noul Teolog, S.T. 8 (1956), nr. 7-8, p. 470-486.
Sinergia în teologia ortodoxă, O. 8 (1956), nr. 1, p. 29-43.
Aspectul dogmatic al Sfintei Liturghii, O. 9 (1957), nr. 3, p. 406-428.
Cunoaşterea lui Dumnezeu după Sf. Maxim Mărturisitorul, S.T. 9 (1957), nr. 5-6, p. 310-325.
Teolog şi Teologie, G.B. 17 (1958), nr. 1-2, p. 168-172.
Certitudinea mântuirii, G.B. 17 (1958), nr. 10, p. 949-959.
Aspectul comunitar al dumnezeieştii Euharistii, S.T. 11 (1959), nr. 7-8, p. 417-427.
Certitudinea mântuirii, S.T. 12 (1960), nr. 5-6, p. 410-419.
Infailibilitatea Bisericii - temei dogmatic al unirii, O. 12 (1960), nr. 3, p. 494-504.
Harul Botezului şi viaţa duhovnicească creştină, G.B. 19 (1960), nr. 11-12, p. 935-944.
Duhul Păcii, O. 13 (1961), nr. 4, p. 640-644.
Enciclica patriarhilor ortodocşi de la 1848 şi apărarea Ortodoxiei, M.M.S. 37 (1961), p. 71-77.
Epistemologia Sf. Maxim Mărturisitorul (în limba germană), Bibliotheca Classica Orientalia (Leipzig), nr. 6, 1961, p. 366-368.
Tradiţia ortodoxă după Enciclica Patriarhilor Ortodocşi de la 1848, O. 13 (1961), nr. 2, p. 314-320.
Infailibilitatea şi primatul papal în discuţia primului Sinod Vatican, O. 14 (1962), nr. 3, p. 454-459.
Sinodul al doilea de la Vatican, O. 14 (1962), nr. 1-2, p. 269-280.
Probleme teologice şi practice în teologia anglicană, M.B. 13 (1963), nr. 5-8, p. 278-295.
Constantinopol şi Canterbury, M.M.S. 39 (1963), nr. 3-4, p. 175-183.
Actuala configuraţie geografică şi confesională a Comuniunii anglicane, O. 15 (1963), nr. 1, p. 128-140.
Revelaţia dumnezeiască, G.B. 23 (1964), nr. 3-4, p. 183-187.
Despre refacerea unităţii creştine, G.B. 23 (1964), nr. 3-4, p. 20-213.
Vizita Patriarhului Justinian la Biserica Angliei şi la Consiliul Ecumenic al Bisericilor (CEB), M.O., 18 (1966), nr. 9-10, p. 883-889.
„Iată, Eu fac toate lucrurile noi" (Apoc. 21, 5). Tema principală a celei de a IV-a Adunări generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor (Upsala, 4-20 iulie 1968), O. 19 (1967), p. 461-470.
La împlinirea a 1100 de ani de la Enciclica patriarhului Fotie al Constantinopolului către patriarhii răsăriteni, O. 19 (1967), nr. 4, p. 608-614.
Pacea lumii şi umanismul creştin, S.T. 19 (1967), nr. 7-8, p. 411-417.
Ştiri din Biserica Catolică, Biserica Angliei, CEB, M.O., 19 (1967), nr. 1-2, p. 148-151.

Despre „caracterul" sacramental și despre „efectul" ecclesial al Tainelor, O. 19 (1967), nr. 1, p. 146-149.
Perspective ale reexaminării vechilor diferende interconfesionale, O. 19 (1967), nr. 3, p. 477-481.
Sesiunea Comitetului Central al CEB (Heraclion, aug. 1967), B.O.R. 85 (1967), nr. 9-10, p. 923-928.
Considerații asupra teologiei protestante după 450 de ani de la Reformă, S.T. 19 (1967), nr. 9-10, p. 555-564.
Aspecte dogmatice ale unirii Bisericilor creștine (teză de doctorat), S.T. 20 (1968), nr. 1-2, p. 3-170.
Ecclesiologia comuniunii, S.T. 20 (1968), nr. 9-10, p. 669-681.
Problema „revendicărilor fundamentale" ale Ortodoxiei față de catolicism, O. 20 (1968), nr. 3, p. 499-502.
Opinii teologice anglicane în legătură cu Filioque, O. 21 (1969), nr. 2, p. 334-336.
Atitudini ecumenice ale Bisericii Ortodoxe Române în anul 1968, O. 21 (1969), p. 137-155.
Conferința teologică interconfesională de la Cluj (mai 1969): Sensul activ al speranței, O. 21 (1969), nr. 1, p. 382-403.
Intercommunion et Unité, Istina 14 (1969), p. 220-237.
Sensul activ al credinței. Conferința teologică interconfesională de la București (martie 1969), O. 21 (1969), nr. 2, p. 216-240.
Sensul activ al speranței creștine, G.B. 28 (1969), nr. 7-8, p. 777-787.
Slujirea creștină în lumea contemporană, M.M.S. 45 (1969), nr. 3-4, p. 145-154.
Conferința Federației Mondiale Luterane pentru Bisericile Minoritare Europene cu tema: „Comunitatea și păstorul într-o lume matură", O. 22 (1970), nr. 3, p. 469-474.
Discuții teologice între teologi ortodocși și teologi necalcedonieni, O. 22 (1970), nr. 2, p. 205-225.
Contribuția teologiei ortodoxe române la studierea anglicanismului, O. 22 (1970), nr. 2, p. 304-310.
Un obstacol în calea ecumenismului: prozelitismul confesional, B.O.R. 88 (1970) nr. 9-10, p. 1053-1063.
Sensul activ al iubirii creștine. Conferința teologică interconfesională de la Sibiu (decembrie 1969), O. 22 (1970), nr. 1, p. 62-76.
Tensiunea dintre Scaunul papal și Bisericile Romano-Catolice, S.T. 22 (1970), nr. 1-2, p. 60-69.
Sfânta Scriptură și Tradiția. Considerații generale, S.T. 22 (1970), nr. 5-6, p. 384-405.
Probleme și preocupări în Mișcarea ecumenică de azi, O. 23 (1971), nr. 3, p. 487-499.
Slujirea în teologia contemporană, O 23 (1971), nr. 2, p. 283-291.
Teologia ortodoxă română contemporană, G.B. 30 (1971), nr. 1-2, p. 49-72.
Teologia Dogmatică în Biserica Ortodoxă Română, în trecut și azi (în colaborare), O. 23 (1971), nr. 3, p. 205-225.
Teologie și Biserică la Sf. Trei Ierarhi, S.T. 23 (1971), nr. 1-2, p. 74-84.

La théologie du service et le service de la théologie, conferinţă prezentată la Adunarea Nyborg (KEK), 26 aprilie - 3 mai 1971.
Călăuză biblică, anexă la Noul Testament, ediţia 1972, Bucureşti, EIBMBOR.
300 de ani de la apariţia Mărturisirii lui Dositei, patriarhul Ierusalimului, O. 24 (1972), nr. 4, p. 617-621.
Biserica şi Sinodul Ecumenic, G.B. 31 (1972), nr. 5-6, p. 528-532.
Izvoarele credinţei ortodoxe, G.B. 31 (1972), nr. 7-8, p. 952-960.
A Look at Contemporary Romanian Dogmatic Theology, Sobornost, nr. 5 (1972), p. 330-336.
Preoţie şi Biserică, O. 24 (1972), nr. 4, p. 523-534.
Slujirea Cuvântului, G.B. 31 (1972), nr. 1-2, p. 50-58.
Spiritul teologiei ortodoxe, O. 24 (1972), nr. 2, p. 177-194.
Coordonate ale teologiei ortodoxe române, S.T. 25 (1973), nr. 5-6, p. 318-327.
Declaraţia „Mysterium Ecclesiae" cu privire la învăţătura catolică despre Biserică, O. 25 (1973), nr. 4, p. 603-612.
Iisus Hristos - Dumnezeu adevărat şi om adevărat, O. 25 (1973), nr. 2, p. 218-252.
Învăţătura ortodoxă despre Dumnezeu - Sfânta Treime, G.B. 32 (1973), nr. 1-2, p. 204-225.
Tradiţie şi dezvoltare în teologia ortodoxă, O. 25 (1973), nr. 1, p. 18-38.
Conferinţa misionară mondială „Mântuirea astăzi" (Bangkok, 1973), B.O.R. 91 (1973), nr. 1-2, p. 92-99.
Heil und Heiligkeit, Farbe bekennen. Missionjahrbuch der Schweiz, 1973, Basel, p. 91-94.
La portée de Nyborg VII dans les travaux oecuménique en Europe, Carrefour pour les Eglises Europeennes, 1974.
Living in One Tradition, The Ecumenical Review 26 (1974), p. 224-233.
La théologie orthodoxe roumaine actuelle, în De la théologie orthodoxe roumaine des origines à nos jours (Editions de l'Institut Biblique et de Mission Orthodoxe, Bucarest, 1974), p. 500-526.
La Koinonia comme communauté canonique. Perspectives actuelles, Istina 20 (1975), p. 116-126.
Confessing Christ Today, International Review of Mission 64 (1975), nr. 253, p. 66-94.
The Church's Role in Evangelism: Icon or Platform?, International Review of Mission 64 (1975), p. 243-250.
Biserică şi popor în istoria Ortodoxiei, Învierea (Geneva), 2 (1975), p. 9-13.
L'engagement oecuménique de l'Orthodoxie. La Reflexion orthodoxe pour Nairobi, în Contacts, 27 (1975), nr. 92, p. 361-433.
Concerns and Challenges in Orthodox Ecclesiology Today, Lutheran World, nr. 3 (1976), p. 188-191.
Introducere în ecclesiologia ortodoxă, S.T. 28 (1976), nr. 7-10, p. 695-704.
Renewal of the Tradition through Pastoral Witness, International Review of Missions 65 (1976), p. 182-185.
La Teologia Ortodossa Rumena attuale, Oikoumenikon 16 (1976), nr. 3, p. 165-202.

Orthodoxie: Culte et liturgie, Le Christianisme au XXe siècle 36 (1977) p. 1.

L'espoir du Grand Synode Orthodoxe, Revue Theologique de Louvain 1 (1977), p. 51-54.

Diaspora, mission et ecclesiologie, SOP (Service Orthodoxe de Presse), Paris, 15 (1977), p. 8-10.

The Romanian Orthodox Church, One World 24 (1977), p. 14-15.

L'Eglise Orthodoxe Roumaine, Conscience et liberté, 13 (1977), p. 71-78.

L'Eglise en face de l'histoire, Presence Orhodoxe (Paris), 37, 38, 39 (1977), p. 40-51.

Our Liturgy is a Missionary, One World 29 (1977), p. 21.

Identitate și ecumenism, S.T. 30 (1978), nr. 9-10, p. 743-747.

Prezența și lucrarea Sfântului Duh în Biserică, O. 30 (1978), nr. 3, p. 488-496.

Un spirituel roumain, le Père Cleopas, S.O.P. 23 (1978), 5 p.

Contribuții ortodoxe la teologia ecumenică de azi, S.T. 31 (1979), nr. 5-10, p. 357-366.

Ecclesiologia pastorală, S.T. 31 (1979), nr. 1-4, p. 316-323.

Omagiu Părintelui Dumitru Stăniloae la aniversarea a 75 de ani, O. 30 (1978), nr. 4, p. 638-647.

Hommage au Père Dumitru Stăniloae, Contacts 31 (1979), nr. 105, p. 64-74.

Experiența lumii în teologia ortodoxă actuală, B.O.R. 98 (1980), nr. 9-10, p. 1007-1010.

The Liturgy after the Liturgy, în Martyria/Mission (Geneva: WCC, 1980), p. 66-71.

Pour situer la théologie du Père Stăniloae, Révue de théologie et de philosophie 112 (1980), p. 133-137.

Rolul și responsabilitatea Ortodoxiei în dialogul ecumenic, O. 32 (1980), nr. 2, p. 366-377.

La situation religieuse en Roumanie: Un point de vue orthodoxe roumain, Service de Presse Reforme 181 (aprilie 1980).

Autre visage de l'Orthodoxie. Église de Roumanie. Son importance historique et culturelle. Ses preoccupations théologiques et pastorales (Geneva 1981).

Biserica Ortodoxă și mărturia creștină, B.O.R. 99 (1981), nr. 1, p. 59-66.

The Creative Vision of Dumitru Stăniloae. An Introduction to his Theological Thought, The Ecumenical Review 33 (1981), nr. 1, p. 53-59 (retipărit în vol. **Persoană și Comuniune** - editor Ioan I. Ică - Sibiu, 1993, p. 74-81; versiunea în lb. greacă în **Synaxis** (Atena), 19 (1986), p. 33-39).

Doner à la Théologie sa place authentique, Romanian Orthodox Church News 11 (1981), nr. 4, p. 95-97.

Evolution et originalité de l'Église locale de Roumanie, Église locale et Église universelle (Études Theologiques I, Les Éditions du Centre Orthodoxe, Chambesy, 1981).

La signification missionaire de l'Eucharistie, S.O.P. 62 (nov. 1981), p. 15-20.

Ortodoxia este credința Bisericii universale, M.B. 31 (1981), nr. 11-12, p. 752-754.

Cumpăna teologiei și culturii române, Comuniunea românească (Detroit), ianuarie 1980 - aprilie 1981, p. 16-21.

Ortodoxia românească: nostalgie și transfigurare. O lecție de sfințenie din Moldova: Părintele Cleopa, Comuniunea românească (Detroit), aprilie, 1981, p. 16.

Une réflection sur le temoignage de la vie monastique, S.O.P., nr. 39, juin 1979, p. 10-15.

Tabor et Golgotha. On the Path to the Kingdom, I.R.M., vol. 69 (1980), p. 78-82.

Le temoignage des Églises orthodoxes aujourd'hui, S.O.P. 57 (aprilie 1981), p. 17-23.

„Vie împărăția Ta". Note și comentarii pe marginea Conferinței mondiale de Misiune și Evanghelizare de la Melbourne - Australia, 14-24 mai 1981, S.T. 33 (1981), p. 130-141.

Theologia in its proper place, Romanian Orthodox Church News 11 (1981), nr. 4, p. 91-93.

Eucharistie et Evangelisation, Lettre mensuelle sur l'evangelisation (COE, Geneve), nr. 3-4 (1981), p. 2-6.

Ortodoxia, pentru ce o păstrăm?, Biserica Românească (Milano), ianuarie-martie 1981, p. 5-7.

Biserica și Liturghia, O. 34 (1982), nr. 4, p. 481-491.

Mărturia creștină în Biserica Ortodoxă: aspecte, posibilități și perspective actuale, G.B. 41 (1982), p. 70-109.

Ortodoxia românească în comunitatea ecumenică, M.B. 32 (1982), p. 170-173.

Ecclesial Unity in the Ecumenical Movement: Theology and Expectations, The Greek Orthodox Theological Review, 26 (1981), p. 314-324.

Le concile orthodoxe et son contexte oecumenique, Episkepsis, 246 (1981), p. 8-14.

Unité des chretiens et mission de l'Eglise, Spiritus (Paris), 88 (1982), p. 293-300.

Reflecții și considerații asupra activității Facultății și Institutului de Teologie din București, S.T., 1-2 (1982), p. 10-21.

Celebrating Life in the Liturgy, în vol.: Jesus Christ - The Life of the World, Geneva: WCC Publications 1982, p. 85-88.

L'Unité de l'Église et le renouveau de la communauté humaine, Istina 27 (1982), 1, p. 24-32.

Cine sunt creștinii în lume?, Mărturia Ortodoxă (Haga), 1 (1982), nr. 1, p. 29-30; 92-95.

„Liturghia după Liturghie". Descrierea noțiunii și programului în Acting in Faith. The WCC since 1975, editor Leon Howell, WCC Publications, 1982.

Les Femmes sont les collones de l'Église, La Vie Protestante, 22 ianuarie 1982, p. 1-3.
Pastorație și pietate liturgică, Telegraful Român (Sibiu), 1982, nr. 20, p. 21-22.
Le Conseil Oecumenique des Églises. L'engagement des Églises orthodoxes, Lumière et Vie (Lyon), 162 (1983), p. 59-68.
Integritatea Bisericii Ortodoxe Române, Mărturia Ortodoxă 2 (1983), nr. 5, p. 51-60; și în Romanian Communion, 11 (1983), nr. 23-24, p. 15-25.
People of God, Calendarul Ortodox Credința (Detroit), 1983, p. 101-102.
Eschatologie în Oekumene - Lexikon, Verlag Otto Lembek - Josef Knecht, Frankfurt am Main 1983, p. 342-344.
Dimensiunea hristologică a iconomiei mântuirii, O. 35 (1983), p. 236-244.
Iisus Hristos într-o viziune cosmică, M.B. 33 (1983), p. 288-293.
Ortodoxia și mișcarea ecumenică, M.B. 33 (1983), p. 503-508.
Spiritualitate și morală, B.O.R. 101 (1983), nr. 9-10, p. 674-678.
Starea de rugăciune, O. 35 (1983), p. 528-532.
Învățătura ortodoxă despre viața viitoare, O. 36 (1984), p. 9-28.
Théologie de la mission: themes actuels, questions a approfondir, S.O.P. 85 (februarie 1984), p. 17-21.
La Théologie Orthodoxe aujourd'hui en Roumanie. La Theologie dans l'Église et dans le Monde, (Les Études Theologiques de Chambesy, 4), Chambesy - Genève, 1984, p. 167-175.
Reflections on Mission Theology and Methodology, International Review of Mission, 73 (1984), nr. 289, p. 66-72.
L'Orthodoxie: entre Tradition et Vie, In Necessaris Unitas. Melanges offerts à Jean Louis Leuba, Les Éditions du Cerf, Paris, 1984, p. 35-43.
Un solo corpo in Cristo. La testimonianza comune dei cristiani, L'Osservatore Romano, 19 ian. 1984, p. 5.
Unitate - nume divin, Romanian Communion 12 (1984), nr. 25-26, p. 12.
L'Orthodoxie à l'est de l'Europe, Églises en Europe de l'Est. Dossier publié par l'EPER, Juillet 1984, p. 6-9.
La Résurrection. Bonne Nouvelle et témoignage, in „Lettere mensuelle sur l'Évangélisation" (COE), avril 1984, p. 1-5.
Despre Biserica Ortodoxă locală, Credința. Calendar 1984 (Detroit), p. 95-97.
La réception du BEM. Une orientation théologique orthodoxe, Bapteme, Eucharistie et Ministere. Une etape decisive vers l'unité chretienne?, Université de Geneve, 1984, p. 70.
Interpretarea teologiei patristice, S.T. 27 (1985), nr. 5-6, p. 347-355.
Receptarea convergențelor în credință rezultate din dialogul ecumenic, S.T. 37 (1985), nr. 1-2, p. 127-134.
Misiunea Bisericii la națiuni, Telegraful Român (1985), nr. 19-20, p. 3.
Plinătatea trupului - Biserica, Telegraful Român, nr. 33-34, 1985.
La Teologia Ortodossa Romena, Biserica Românească (Milano), 37 (1985), p. 19-24.
Taina mântuirii în Hristos, Telegraful Român (serie de articole), 34-48 (1985) 1-2 (1986).

Cetatea în Biserică, Telegraful Român 37-40 (1986).
La „reception" des resultats des dialogues, Études Theologiques nr. 5, Chambesy 1986, p. 286-293.
Translation of the Bible and Communications of Faith Today. Translations of the Holy Scripture in the Orthodox Church, Thessaloniky 1986, p. 123-130.
Metoda teologică în dogmatica ortodoxă, O. 38 (1986), nr. 4, p. 23-31.
Centenarul autocefaliei, Îndrumător bisericesc, 1986, Alba Iulia, p. 99-101.
Dr. W.A. Visser't Hooft (1900-1985), O. 28 (1986), nr. 3, p. 154-160.
L'Orthodoxie et le Mouvement Oecumenique. Contribution orthodoxe au domaine de la mission, Études Theologiques nr. 6, Éditions du Centre Orthodoxe de Chambesy, 1986, p. 201-215.
Patriarhul Justin al Bisericii Ortodoxe Române, B.O.R., (1986), nr. 7-8, p. 13-15.
Transfigurarea umanului și a creației în credința și cultul icoanelor, Telegraful Român 9-12 (1987).
Unity and Mission. From the Perspective of the Local Church. An Orthodox view, The Ecumenical Review 39 (1987), nr. 3, p. 265-270.
The Eastern Orthodox in the Ecumenical Movement, The Ecumenical Review 38 (1986), nr. 2, p. 216-227.
Symbolic Values in the Contemporary Experience of Orthodoxy, International Review of Mission 75 (1986), nr. 299, p. 270-278.
Ortodoxia și Mișcarea ecumenică. Speranțe și dificultăți, Telegraful Român, 1-15, martie 1986.
Teologie și cultură, Telegraful Român, nr. 43-44, 45-46/1986.
Lumea care va să vină. Împărăția lui Dumnezeu, Telegraful Român, nr. 5-6, 7-8, 1987.
Mari teologi români: Ioan Coman, O. 39 (1987), nr. 1, p. 157-160.
Taina mântuirii în Hristos, Îndrumător bisericesc, București: Editura Arhiepiscopiei, 1987, p. 35-58.
Mission and Secularization, International Review of Mission 77 (1988), nr. 305. p. 117-130.
Faith and Worship, One World (Geneva), decembrie 1988, retipărit în Ecumenical Trends 18 (1989), nr. 2, p. 25-27.
Cuvântul lui Dumnezeu în limba română, în Dacoromania (Freiburg-München), 7 (1988), p. 45-57.
Un mare teolog ortodox, intelectual român și gânditor ecumenic: Părintele Ioan Coman (1902-1987), O. 40 (1988), nr. 1, p. 144-148.
Preoția în perspectivă ecumenică, Îndrumător bisericesc, Timișoara, Editura Mitropoliei, 1988, p. 81-85.
Consiliul Ecumenic al Bisericilor (1948-1988), Telegraful Român, nr. 47-48, 1988.
Ogni Giorno è Pentecoste, La Parola (Società Biblica in Italia, Roma), 5 1990), nr. 1, p. 1.
Cealaltă înfometare, B.O.R., 108 (1990), nr. 1, p. 49-52.
Pentru o teologie critică și creatoare, Vestitorul Ortodoxiei (V.O.) (București), 1990, nr. 9-10.

Educația religioasă și importanța ei - astăzi, V.O.R., (1990), nr. 17-18, p. 4-6.
Încrederea în poporul Bisericii, V.O., (1990), nr. 19-20, p. 1-2.
Ecumenism - responsabilitatea ortodocșilor, V.O. 1 (1990).
Semne și minuni ale iubirii, B.O.R., 108 (1990), nr. 1-2, p. 80-82.
Teologia română contemporană, S.T. 42 (1990), nr. 1, p. 142-143.
Demnitatea omului, S.T., 42 (1990), nr. 2, p. 3-5.
Teologia față în față cu Biserica de azi, S.T. 42 (1990), nr. 1-2, p. 3-6.
Spiritualitate pentru timpul nostru, Geneva: CEB, 1990; reed. în S.T. 44 (1992), nr. 3-4, p. 3-24.
Orthodox Input to the Canberra Theme, în Come Holy Spirit, Renew the Whole Creation (Editor Gennarios Limouris), Holy Cross Orthodox Press, Brookline, Mass., 1990, p. 20-26.
Teologia și puntea metafizicii, O. 41 (1990), nr. 2, p. 175-180.
Părintele Stăniloae, V.O., nr. 19-20, p. 2.
Convertirea, V.O., nr. 53-54, 1991.
Renewal in Mission, International Review of Mission 80 (1991), nr. 317, p. 55-59.
Towards an ecumenical Spirituality, One World 169 (1991), p. 13-14.
Creștinismul românesc în Europa de azi, B.O.R., 109 (1991), nr. 4-6, p. 40-43.
Le schisme n'a plus de raison, Itineraires (Geneva), 6 (1991), p. 18-19.
Istoria nu se oprește aici, V.O. (1991), nr. 45-46, 15-30 iulie.
Ecumenism in Time, în One World, nr. 167, iulie 1991.
Persecuția s-a întors împotriva ei, V.O. (1991), nr. 51-52.
Uniatismul în România, B.O.R., 109 (1991), nr. 1-3, p. 29-32.
Pe eșichierul istoriei (Ste skakiera tes istorias), Synaxy (Atena) 40 (1991), p. 17-22.
Roumanie: une histoire et une esperance qui s'accomlissent, SOEPI iulie/ august 1992, p. 13-16 (versiunea engleză: **History and Hope in Romania,** One World (WCC, Geneva), nr. 177, july, 1992, pp. 6-7.
Portretul Ortodoxiei (He eikona tes Orthodoxies), Kath'Odon (Tesalonic), 1 (1992), p. 27-30.
Changes in Romania, One World, iulie 1992, p. 6-7.
A Fresh Breath of Spirituality, The Ecumenical Review 44 (1992), nr. 4, p. 429-432; retipărit în: Orthodox Visions of Ecumenism (Editor Gennadios Limouris), Geneva: WCC Publications, 1994, p. 213-216.
Epifania - extinderea lui Dumnezeu pe pământ, V.O., nr. 63, 1-15 ian. 1992.
Spectrum of Ministry. An Orthodox Perspective, Ministerial Formation (WCC Geneva), 60 (1993), p. 21-28.
La moartea părintelui Stăniloae, Candela (Stockholm) 20 (1993), p. 6-11.
Dinamics of Liturgy in Mission, International Review of Mission 82 (1993), nr. 327, p. 317-325.
El Consejo Ecumenico de las Iglesias y el dialogo teologico con la Iglesia Catolica Romana, Al Servicio de la Unidad . . . Sociedad de Education Atenas, Madrid, 1993, p. 281-286.
La moartea Părintelui Stăniloae, V.O., 15 octombrie 1993, p. 6.

Biserică, Naţiune, Limbă, V.O., 1993, p. 5 (vezi: Învierea, Timişoara, 1 aprilie 1993, p. 1).

Cultura creştină - un comandament misionar, actual, în „Persoană şi Comuniune". Prinos de cinstire Părintelui Dumitru Stăniloae (1903-1993), Sibiu, 1993, p. 214-222.

Ecclesiologia ortodoxă (în lb. greacă), Kath'Odon 4 (1993), p. 25-36.

Ortodoxia, Candela 20 (1993), nr. 2-3, p. 2-4.

Challenge to the Orthodox Ecclesiology in the New European Situation, în „Construction of a Common European Home" (Editor John S. Pobee), WCC, Geneva, 1993, p. 51-86.

Nueva Evangelizacion y Ecumenismo en la Europa del Este, Renovacion Ecumenica (Salamanca), nr. 110-111, 1994, p. 41-47.

Ecclesiologie et sociologie. Le defi de l'Europe post-communiste et l'enseignement social chretien (Editor Francis Frost), Éditions Universitaires Fribourg, 1994, p. 69-75.

Romania: Orthodox Theological Education from 1948 to the present, The Catholic World, vol. 237, 1994, p. 17-23.

Le sens de renouveau dans l'Orthodoxie, în Nikos Nissiotis, „Religion, Philosophy and Sport in Dialogue. In memoriam", Atena, 1994, p. 183-191.

Episcopul, Biserica, poporul, Îndrumător pastoral 1994 (Slobozia), 1994, p. 82-88.

Venite, adoremus!, Candela 21 (1994), nr. 4, p. 5-7.

Întoarcerea la Dumnezeu. Tema mileniului al III-lea creştin, V.O., (1994), nr. 122, septembrie, p. 1.

Un eveniment de ediţie: Biblia comentată (de Arhiepiscop Bartolomeu Anania), Renaşterea, (Cluj), nr. 1, ian. 1994.

Starea de rugăciune, Martyria, nr. 8, iulie, 1994.

Reconstruirea ecumenismului local în România, în V.O., nr. 143-144, 1995.

Imperativul unităţii tuturor creştinilor. Unitatea văzută a Bisericii universale, V.O., 16-30 iunie 1995.

Exigenţele şi speranţele ecumenismului, V.O., iulie 1995.

Unitatea Bisericii - tema misiunii creştine de azi, V.O., nr. 140, august 1995.

O sinteză ortodoxă a teologiei dogmatice, R.T. 5 [77] (1995), nr. 3, p. 3-22.

Troisième millenaire: une rencontre pan-chretienne s'impose, Choisir (Geneva), 429 (1995), p. 17-24.

New Typology for Gospel and Culture Syntax, International Review of Mission 84 (1995), nr. 334, p. 273-283.

Building up the Church: A Demanding task, în „Theology, Ministry and Renewal of God's People" (Editor John Pobee), Geneva: WCC Publications, 1996, p. 26-32.

Steaua Magilor. Memoria Întrupării lui Hristos, Candela 23 (1996), nr. 3-4, p. 3-4.

Despre metodica predării religiei, Chemarea Credinţei (1995), nr. 29-30.

The Everyday Encounter between Gospel and Culture, în „Orthodoxy and Cultures" (Editor Ioan Sauca), Geneva: WCC Publications 1996.

Proclaiming Christ Today, Orthodox-Evangelical Consultation (Alexandria, 1995), Geneva: WCC Publications, 1996, p. 16-29.

Theology for Theology or Theology for Unity, Renewal and Mission?, Teologie, Slujire, Ecumenism (extras din R.T., 6 [78] (1996), nr. 3-4, p. 184-192.

Taina lui Hristos Pascal, Telegraful Român, nr. 13-16, 1996.

Time to Unfold Orthodox Theology. Problems and Resources in Contemporary Trends, Ministerial Formation (WCC Geneva), 73 (1996), p. 16-23.

Credința personală și practica slujbelor, Iisus Biruitorul (Sibiu), iulie 1996.

Lectio Divina, Iisus Biruitorul, august 1996.

Spovedania: a redeschide poarta spre Dumnezeu, Iisus Biruitorul, septembrie 1996.

Unde este Iisus istoric?, Iisus Biruitorul, octombrie 1996.

Biserica Ortodoxă și cultura politică, Iisus Biruitorul, noiembrie 1996.

Neu-Evangelisierung Europas. Orthodox Anfragen, Una Sancta 52 (1997), nr. 2, p. 99-107.

Dumnezeu nu închide cerul nimănui, Iisus Biruitorul, ianuarie 1997.

Teologia și Biserica, Iisus Biruitorul, mai 1997.

Postmodernism: An Emerging Mission Issue, International Review of Mission 86 (1997), nr. 343, p. 417-423.

Via Stăniloae în teologia română, V.O., 1-15 septembrie 1997.

Christians and Europe. An Orthodox reflections, Epworth Review 25 (1998), nr. 1, p. 62-67.

„Martyrium", Lexicon Missions-Theologischer Grundbergriffe, Karl Müller - Theo Sundmeier ed., Dietrich Reimer Verlag, Berlin 1987, p. 267-270 (versiune în lb. engleză în: „Dictionary of Mission", Orbis Book, Maryknoll, N.Y., 1997, p. 292-295.

Dinamica Învierii în istoria și misiunea Bisericii, în vol.: „Ortodoxia și unirea tuturor" (în lb. greacă), Ed. Mânăstirii Koutloumous, Karyes, Mount Athos, 1997, p. 119-125.

Biserica - Una Sancta, în lumina Tradiției ortodoxe, R.T. (1997), nr. 3, p. 3-68.

Ce sentiment inspiră jubileul creștinismului, anul 2000?, V.O., nr. 195, 1-15 ianuarie 1997, p. 5.

Ce este misiunea?, Iisus Biruitorul, 8 (1997), septembrie, p. 8.

Dar voi cine ziceți că sunt Eu? Experiența contemporană a lui Hristos, Iisus Biruitorul, noiembrie 1997, p. 8.

Mărturisirea de credință în tradiția ortodoxă, O. 99 (1997), nr. 3-4, p. 3-20.

Discreția în evlavia personală, disciplina în viața parohială, Iisus Biruitorul, (Sibiu), noiembrie, 1997.

Prefață la „The Experience of God" (Dogmatica de D. Stăniloae, traducerea Ioniță - Barringer), vol. 2, în iunie 1998.

Regeneration of Christian Mission in Urban Context in Romania, (Brașov Report 1966), în I.R.M., LXXXVI (1976), nr. 343, pp. 475-481.

The Orthodox Church in Post-Communist Eastern Europe, The Ecumenical Review, vol. 50, nr. 2, aprilie 1998, p. 157-163.

Celebrer le Jubilé du Conseil Oecumenique des Églises, La Lettre RECG (Geneva), nr. 9, iunie 1998, p. 14-19.
Strategia misionară a Bisericii, Iisus Biruitorul, nr. 23, 1-7 iunie şi nr. 24, 8-15 iunie 1998.
Die Orthodoxe Kirche im nachkommunistischen Osteuropa, Junge Kirche (Bremen), 6 iulie 1998, p. 335-343.
Identitatea ecclesială ortodoxă în perspectivă ecumenică, Lumină Lină (New York), 3 (1998), nr. 3, p. 7-21.
O lecţie de sfinţenie din Moldova - Părintele Cleopa, V.O., nr. 221-222, 15 martie 1999.
Modernitate/postmodernitate la creştinismul contemporan. Argumentare istorică, Lumină Lină (New York), 4 (1999), nr. 3, p. 13-16; **Experienţa modernităţii în România,** Lumină Lină, nr. 4, 1999.
Evangelism, Proselytism and Religious Freedom in Romania. An Orthodox Point of View, Journal of Ecumenical Studies, vol. XXXVI, nr. 1-2 (1999), pp. 163-183.
„Die orthodoxen Kirchen im nachkommunistischen Östeuropa", in Ökumenische Rundschau, vol, 49, no. 1, Januar 2000, pp. 71-78.
„Orthodoxy and Mission" in International Review of Mission, vol. LXXXIX, No. 352, January 2000, pp. 4959.
„Looking Anew at Orthodox Theology. Three Recent Consultations", The Ecumenical Review, vol. 52, No. 2, April 2000, pp. 255-260.
„Hermeneutica teologică: dinamica ei în structurarea Tradiţiei. Exegeza experienţei contemporane. Metode şi teze", în Lumină Lină, 3 (2000), pp. 13-24.
„Misionarul fondator şi discipolii săi de azi" în Iisus Biruitorul, nr. 20, 2000.
„Unity is in Ecumenical Learning and Formation", EEF-NET (WCC, Geneva), no. 5/2000, pp. 4-7.

Referinţe biografice şi bibliografice

Tineri teologi români în străinătate, B.O.R., 81 (1963), nr. 7-8, p. 717-723.
Romanian Orthodox Church News III (1973), nr. 2, p. 12-14.
Ortodoxia, 23 (1971), nr. 3, p. 345-347.
Sobornost 5 (1972), p. 333-334.
De la théologie orthodoxe roumaine. Bucharest: Éditions de l'Institute Biblique, 1974, p. 260-261, 272-284.
Studii Teologice 34 (1982), nr. 1-2, p. 111-113.
Ronald G. Robertson, **Contemporary Romanian Orthodox Ecclesiology. The Contribution of Dumitru Stăniloae and Younger Colleagues.** Pontificium Institutum Orientale, Roma, 1988 (vezi cap.: „The Reception of Dumitru Stăniloae's ecclesiology", care cuprinde o secţie despre Părintele Profesor Ion Bria, inclusiv bibliografia).
Pr. Prof. Univ. Acad. Dr. Mircea Păcurariu, **Dicţionarul teologilor români,** Bucureşti: Univers Enciclopedic, 1996, p. 62-64.

Leon Howel (editor), **Action in Faith. The World Council of Churches since 1975.** WCC Publications, Geneva, 1982; Ch. Orthodox Involement, pp. 25-26.

Prezentarea paradigmei **Liturghie după Liturghie:** Stylianos Psompanidis, **Orthodoxie und Öekumene** (Ökumenische Studien 10). Lit Verlag, Münster, 1999, pp. 169-195.

Recunoaştere

Cuvântul Părintelui Profesor DUMITRU STĂNILOAE

„Echilibrul între alte tensiuni ale Ortodoxiei, născute sau accentuate în timpul din urmă în fața complexelor probleme ce i le pune relația cu lumea de azi, îl caută şi în parte îl află cu moderație, dar şi cu o remarcabilă capacitate de sesizare şi îmbinare a nuanțelor, ca rod al unei gândiri mature, Părintele Profesor Ion Bria în partea a treia a cărții dedicată „vieții" de azi a Ortodoxiei, în înțelesul amplu al ei. Prin aceasta, P.C. Sa a pus în evidență modul în care Ortodoxia îşi descoperă sau îşi vădeşte actualitatea pentru lumea de azi. Unele aspecte ale Ortodoxiei, care păreau la începutul timpului nostru „la o analiză superficială" ca imobile, ca incapabile să răspundă cerințelor lumii de azi, se redescoperă - după remarca folositoare a Părintelui I. Bria - ca nişte „realități profunde" cu o importantă „semnificație spirituală" pentru omenirea contemporană: „L'ascetisme reprend soudain sa place, afin de montrer l'horreur d'une vie abimée dans la consommation et la possesion. L'ascèse redevient une discipline d'affirmer le salut du monde et de contracarrer la destruction de la nature" (p. 190).

Experiența vieții în Dumnezeu este în acelaşi timp „personală şi ecclesială", cea personală trăindu-se în rugăciunea lui Iisus şi în responsabilitățile multiple față de oameni, cea ecclesială în Liturghie. Venirea Sfântului Duh în Liturghie face din aceasta o sărbătoare a comuniunii cu Dumnezeu şi cu cei împreună credincioşi, o trăire anticipată a bucuriei eschatologice. Dar Ortodoxia trăieşte cu aceeaşi intensitate crucea ca asceză şi ca putere spirituală de desăvârşire personală şi de înlăturare a piedicilor ce stau în calea comuniunii (p. 201).

Preocupat de fenomenul contemporan că un mare număr de oameni, cu toate că vor să rămână fideli Bisericii, şi-au slăbit obişnuința de a se aduna regulat la Liturghie, Părintele Ion Bria socoteşte că Biserica păstrând Litughia, trebuie să găsească modul de a prelungi duhul Liturghiei în viața largă a credincioşilor şi în responsabilitățile lor familiale şi sociale. (La „Liturgie après la Liturgie"): „La spiritualité de demain sera une spiritualité de type charismatique qui engagera la personalité du chrétien en face de Dieu, mais qui cherchera aussi a integrer le monde dans un context personnel et social comme une nouvelle realité" (p. 202-203).

În fața Statelor de azi care nu se mai consideră obligate să susțină Biserica prin mijloace lumeşti, precum şi în situația actuală când în multe părți un popor sau altul nu mai aparține unei singure Biserici şi deci o Biserică sau alta nu mai deține în exclusivitate rolul de a crea şi susține

un popor sau altul într-o unitate spirituală și culturală, Părintele I. Bria nu socotește că Bisericile trebuie să se retragă cu totul într-un plan dincolo de orice putință de influențare spirituală și culturală a popoarelor, ci că Bisericile de pe teritoriul unui popor sau altul trebuie să se apropie între ele pentru a contribui la menținerea unei anumite unități culturale în duhul unei spiritualități în oarecare măsură unitare a respectivului popor. Dar aceasta o pot face numai dacă pun accentul mai puțin pe aspectele lor exterioare polemice, făcând transparent fondul lor mistic, care prin firea lui este destul de comun. Situația aceasta nouă în care încep să se afle tot mai mult Bisericile, e astfel un factor de impulsionare a spiritului ecumenic între Biserici: „L'aspect exterieur de l'Église, ses structures institutionnells et canoniques, quelque necessaires qu'elles soient, doivent rester transparentes pour laisser voir la realité mystique et invisible de l'Église" (p. 239).

Dar cum Părintele Ion Bria insistă asupra rolului pe care-l are Liturghia ca mediu de supremă trăire comunitară în Dumnezeu și deci de iradiere în viața dinafară, precum și în general asupra intensității și profundității deosebit de accentuate a trăirii în Dumnezeu în cadrul Ortodoxiei, se poate spune că în concepția P.C. Sale realitatea mistică a lui Dumnezeu are cea mai mare transparență în Ortodoxie și ea e deci cea mai capabilă să facă pe Dumnezeu iradiant în lume ca factor de restaurare și susținere a comuniunii între creștini și în general între oameni, într-o lume tot mai amenințată azi cu sfâșierea de pasiunile individualiste, sau de pericolele opririi lor prin tentative de a instaura între oameni o unitate silnică ce-i reduce la starea de mase lipsite de libertate.

Tensiunile care sunt impuse Ortodoxiei de lumea cu atâtea tendințe noi, complexe și pasionate, sunt însă cu mult mai multe decât cele enumerate (mai amintim de exemplu tensiunea între caracterul etnic-local și misiunea universală tot mai mult simțită ca o datorie de către Ortodoxie; deschiderea ecumenică și necesitatea păstrării identității la fel de puternic trăite de ea; acceptarea îmbogățirii prin noi culturi etnice și istorice și neidentificarea cu ele, sau mai bine-zis necesitatea receptării lor ca mijloace mereu noi de exprimare, odată cu necesitatea depășirii lor; problemele antinomice puse de diaspora etc.). Părintele Ion Bria are curajul să le privească pe toate în față, făcând din această parte a cărții o expunere palpabilă, de mare actualitate. Căci P.C. Sa ne dă prin aceasta un tablou cu mult mai realist, mai complex și mai dinamic al Ortodoxiei, decât cel al unei odihne fericite a ei într-o armonie în care necesitățile antinomice sunt simplificate, în care totul apare luminos și ușor de rezolvat. Conștient de adâncimea și seriozitatea acestor necesități antinomice, autorul se ferește, de aceea, de a oferi soluții care până la urmă s-ar dovedi ineficace, prezentând aceste tensiuni ca teme de meditație în continuare, sau ca teme pentru a căror rezolvare trebuie să mai așteptăm răspunsurile ce le poate ușura desfășurarea viitoare a istoriei.

Dar și în aceasta se remarcă spiritul ponderat al autorului, dar în același timp viu și conștient de adâncimea și complexitatea problemelor,

care sunt puse de lumea de azi şi Ortodoxiei, deşi poate nu în forma acutei radicalităţi cu care sunt puse celorlalte unităţi ecclesiale creştine".

(Extras din recenzia scrisă de Prof. Dumitru Stăniloae la cartea: **L'Orthodoxie. Hier, Demain,** par M. A. Costa de Beauregard, Theologue de Foucauld et Père Ion Bria. Éditions Buchet-Chastel, Paris, 1979).

*
* *

„Prea Fericitul Patriarh Justinian a restabilit echilibrul acestei cumpene, preocupându-se în acelaşi timp de comunitatea umană, indisolubil legată de Dumnezeu în Biserică. Întrucât pentru aceasta era necesară o anumită insistenţă în reîmprospătarea preocupării de fiii Bisericii şi de lume, cam neglijate înainte, s-a putut naşte impresia că Prea Fericitul Patriarh Justinian şi teologia ortodoxă română s-au preocupat în acest timp mai mult de problemele lumii. Dar interesul pentru lume a fost mereu întemeiat pe credinţa în Dumnezeu, ceea ce nu s-a întâmplat în preocuparea creştinismului occidental, în ultimul deceniu. De aceea creştinul din Occident care mai vrea să citească teologie adevărată şi să aibă o interpretare a lumii în spirit creştin şi să întemeieze slujirea creştină a lumii pe învăţătura creştină, se îndreaptă adeseori spre scrisul teologic ortodox.

Nu e mai puţin adevărat că pastoraţia şi teologia ortodoxă au primit viaţa nouă din preocuparea cu credincioşii şi cu lumea. Însăşi înţelegerea lui Dumnezeu, a întrupării Fiului lui Dumnezeu, a operei Lui de mântuire în general, au devenit mai vii, mai largi, mai profunde prin aprofundarea şi înţelegerea omului concret şi a lumii, a sensului lor, a destinaţiei lor, a mişcării lor spre ţinte superioare de dreptate şi frăţietate.

Eshatologicul n-a mai fost considerat ca o categorie care ne aşteaptă pasiv şi străin, la sfârşit, ci a fost văzut ca o forţă care lucrează încă în cursul istoriei, conducând-o spre perfecţiunea lui, dându-i un sens.

Toţi teologii ortodocşi români - într-un fel sau altul - şi-au adus contribuţia la apropierea teologiei de viaţă, la această deschidere a ei spre năzuinţele contemporane spre pace, spre dreptate, spre frăţietate ale omenirii (Pr. Prof. I. Coman, Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Pr. Prof. Liviu Stan, **Diac. Asist. Ion Bria,** Diac Prof. O. Bucevschi, Pr. Prof. I. Belu, Pr. Prof. Gr. Marcu, Pr. Prof. C. Sârbu, Prof. C. Pavel), ca să nu mai vorbim de importanta contribuţie a ierarhilor, din care amintim îndeosebi pe cea a Î. P. S. Sale Mitropolitul Iustin al Moldovei şi a Î. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului.

Teologia ortodoxă română a dat o accentuată atenţie problemelor ecumenice şi o va face şi de aici înainte, pentru a arăta calea adevărată pe care are să se îndrepte mişcarea ecumenică în străduinţa ei spre unirea Bisericilor. Teologia ortodoxă română a urmărit şi în trecut cu interes problematica teologică a celorlalte Biserici şi a folosit ceea ce era pozitiv în gândirea şi în rezultatele ei.

O expunere sintetică a raportului teologic al Bisericii noastre cu celelalte Biserici a oferit **Diac. Asist. Ion Bria** în lucrarea: „Aspectul Dogmatic al Unirii Bisericilor".

Biserica Ortodoxă Română și-a clarificat poziții cumpănite față de toate celelalte Biserici.

Teologia noastră are misiunea să arate în forme mai adaptate Occidentului superioritatea credinței apostolice păstrată în Orient, ceea ce a făcut în parte și până acum, atrăgând atenția specială a multor personalități ecumenice din Occident asupra rolului special pe care-l poate avea ortodoxia românească în ecumenism".

(Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, **Teologia dogmatică în Biserica Ortodoxă Română în trecut și azi,** în O. 33 (1971), nr. 3, p. 364).

București, 22.XII.1977

Iubite Părinte Bria,

Am admirat paginile de filocalie contemporană haghiografică scrise despre Părintele Cleopa*.

Sunt convins că numai Frăția Ta ai putea realiza o sinteză a scrisului meu teologic, complexă și subtilă, care să fie o nouă creație în teologia românească și poate (dacă ar fi scrisă într-o limbă de circulație) în teologia ortodoxă în general.

Pr. Prof. DUMITRU STĂNILOAE

București, 10.VI.1978

Iubite Părinte Bria,

Am citit articolul pe care l-ai scris despre mine pentru CONTACTS**.

---

*) E vorba de articolul: *„O lecție de sfințenie din Moldova: Părintele Cleopa"*, publicat în **Comunitatea Românească** (Detroit), nr. 16, aprilie 1981 și în **Vestitorul Ortodoxiei**, nr. 221-222, 15 martie 1999. Versiunea franceză fusese publicată în S.O.P. (Service Orthodoxe de Presse), Paris, nr. 24 Janvier 1978, 12-15.

** Articol omagial: *„Hommage au Père Dumitru Stăniloae pour son soixante-quizième anniversaire"*, **Contacs** (Paris), XXXI (1979), no 105, p. 64-74.

E un contur spiritual veridic al modestei mele activități și persoane. L-am trimis la Frăția ta prin Relațiile externe ale Patriarhiei Române. Dacă nu sosește cumva, folosește textul francez pe care spui că l-ai și trimis la Clement . . .

Cred că numai Frăția ta ai fi în măsură să creezi o operă - dezvoltând personal - despre începuturile teologiei românești cu profil propriu puse de mine.

Te îmbrățișez cu drag,

Pr. D. STĂNILOAE

P.S. Uitasem să-ți mulțumesc pentru eseul scris cu atâta iubire despre mine . . . Te rog transmite mulțumiri lui Clément despre gândul aniversării. În România nu se gâdește nimeni la aceasta. Omagii Stimatei Doamne și succese copilului. Când vii în țară, voiesc numaidecât să te văd.

D. Stăniloae

București, 30.XII.1978

Iubite Părinte Bria,

Recitind articolul Frăției tale despre smerita mea activitate teologică, în formă tipărită, frumusețea și bogăția lui de idei mi-au strălucit în și mai multă lumină. Nu știu ce să admir mai mult în el: justețea sistematizărilor aspectelor scrisului meu, sau poezia expresiei prin care caracterizezi acest scris; redarea conținutului acestui scris într-un mod în care mă recunosc și aportul de gândire personală în interpretarea lui; nivelul serios teologic la care se desfășoară și vibrația unei simțiri de caldă iubire personală . . .

Socotesc că ești singurul în stare să faci o interpretare de nivel a scrisului meu, căci ești singurul care gândești personal, creator, singurul teolog român din generațiile de după mine, frământat de probleme și cu resurse de exprimare nouă, subtilă, poetică. Poate că dacă ai întreprinde o astfel de lucrare mai extinsă, care ar vrea să fie și o ducere mai departe a gândirii teologice românești - ai face un mare serviciu operei de-a face cunoscut spiritul creator al Ortodoxiei românești.

Anca Manolache mi-a vorbit și ea cu entuziasm de articolul Fr. Tale.

Pr. D. STĂNILOAE

București, 6.II.1979

Iubite Părinte Bria,

Ți-am mai scris, îndată după Crăciun, ca să-ți mulțumesc pentru articolul omagial* scris cu atâta căldură și pătrundere despre viața și gândirea mea teologică. Dar întrucât prietenul Nesser mi-a spus că nu-l primiseși când a plecat el de acolo, îți scriu din nou, repetând mulțumirile mele.

Rămân mereu ferm convins că ești singurul teolog de după mine care gândești viu, original, capabil de alte și alte intuiții și largi și personale sinteze. Fiecare din ceilalți are câte o însușire: hărnicie, logică, simțire. Frăția Ta le ai pe toate. Ai întreaga complexitate a unui teolog. Îmi permit să te îndemn din nou să folosești acest multiplu dar cu toată responsabilitatea pentru el, dând niște sinteze mai ample dar scriind cât mai mult. Căci ai și o mare fecunditate, prin gândirea ce fierbe continuu în D-ta.

Cred că D-ta ai fi în stare să faci și o sinteză amplă despre teologia mea, pe care nu văd care altul dintre colegii români ar putea-o face. Poate dacă ai vorbi cu O. Clément, el ar putea face rost și de publicarea ei în franceză.

Desigur, că acesta ar fi un prilej pentru a aduce propria D-tale contribuție originală, pentru a duce mai departe teologia românească... Nu lăsa să treacă anii fără să dai teologiei române ceea ce așteaptă de la D-ta. Omagii stimatei Doamne. Binecuvântări copilului.

Pr. D. STĂNILOAE

București, 21.VII.1979

Iubite Părinte Bria,

Am primit scrisoarea Frăției Tale în legătură cu „Seminarul despre Teologia ortodoxă română".** Admir continuu spiritul Frăției Tale de

---

*) E vorba de articolul: *„Omagiu Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae la aniversarea a 75 de ani de viață"*, în **Ortodoxia**, XXX, (1978), nr. 4, p. 638-647. Versiunea originală în limba franceză, publicată in **Contacts** (Paris), 31 (1979), nr. 105, p. 64-74.

**) Proiectul cu privire la organizarea unui Seminar ecumenic despre Ortodoxia Română (SEDOR), propus în numele Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a fost trimis Patriarhului Justin în două reprize: iulie 1979 și ianuarie 1980. Seminarul nu s-a ținut din cauza că proiectul trebuia să obțină acordul prealabil al Institutului Teologic din București.

iniţiative organizatorice creatoare şi de capacitatea de-a le duce la îndeplinire. De asemenea sunt mişcat de dovezile de afecţiune şi preţuire ce le arăţi continuu modestei mele lucrări în ogorul teologiei româneşti.

Am văzut şi adresa către autoritatea bisericească împreună cu schiţa de proiect a Seminarului. Sunt curios să văd răspunsul. Lunga mea experienţă mă face să mă îndoiesc de un răspuns pozitiv dat fiind că se vor gândi că e în cauză şi persoana mea . . .

Socotesc însă mai uşor realizabil proiectul unui volum publicat la Geneva într-o limbă străină. Cel mai sigur de reuşită şi în forma calitativă cea mai impunătoare ar fi dacă l-ai scrie singur. Ai dovedit prin volumul scris în colaborare cu cei doi francezi că poţi să întreprinzi cu succes o astfel de lucrare.*

Dacă ar fi să se apeleze şi la alţi colaboratori, m-aş gândi la Olivier Clément, la Nellas, Allchin, care mai ştiu câte ceva despre teologia mea; iar dintre români Ciobotea, care a făcut o teză de doctorat la Strassbourg de înaltă gândire şi spiritualitate. Nu ştiu dacă H. Scherer, Neeser şi Francis Gerber de la Neuchâtel ar putea da ceva de nivel corespunzător. M-aş gândi şi la alţi teologi de renume, ca Nissiotis, Yannaras, Meyendorff, Schemann, Bobrinskoy, Potter, dar ei nu cunosc nimic din textele româneşti. Ar fi fost necesar pentru o astfel de colaborare unele traduceri prealabile din scrisul meu.

Poate că aş scrie şi eu un eseu despre: „Caracterele sau accentele teologiei şi spiritualităţii româneşti . . .".

Omagii Stimatei Doamne şi succese copilului. Te îmbrăţişez,

Pr. Prof. D. STĂNILOAE

Bucureşti, 1 Sept. 1980

Iubite Părinte Bria,

Am primit articolul Frăţiei Tale publicat în **Revue de Théologie et de Philosophie****, cuprinzând analiza ideilor din „La dynamique du monde dans l'Église". Îţi mulţumesc pentru dragostea ce mi-o arăţi şi în acest studiu. D-ta ai darul de a interpreta creator şi deci în mod personal modesta mea contribuţie la teologia românească. Aceasta îmi produce cea mai mare bucurie. O simplă înşirare de citate din studiile mele ar bate pasul pe loc, sau chiar ar face mort ceea ce e viu în ele. Mă bucur că stu-

* *L'Orthodoxie. Hier. Demain* (în colaborare cu M. A. Costa de Beauregard şi Theologue de Foucauld), Paris, Buchet/Chastel, 1979. Prefaţa de Mitropolitul Emilianos Timiadis, Geneva.

** E vorba de studiul: *„Pour situer la théologie du Père Stăniloae"*, în **Révue de Théologie et de Philosophie,** nr. 112 (1980), p. 133-137.

diile mele au ajutat la precizarea unei noi personalități teologice românești.

De aceea, socotesc că n-ar fi o stopare a personalității Frăției Tale, dacă ți-ai expune gândurile generate de studiile mele mai pe larg, extinzându-le și asupra altor teme din ele. Poate că vreo 10 din astfel de studii ale Frăției Tale (două le ai deja) ar putea fi publicate acolo, într-o limbă de circulație universală...

Te îmbrățișez,

Pr. D. STĂNILOAE

Iubite Părinte Bria,

Mulțumesc pentru textul: „Spațiul metafizic"* trimis, în care expui în mod concentrat conținutul scrisului meu teologic. Este minunat prin reflexiunile proprii ce le faci asupra acestui conținut și prin fidelitatea cu care rezumi temele lui. Mă bucur că spui că vrei să lărgești expunerea acestor teme. Dar mă voi bucura și mai mult pentru reflexiunile personale ce le vei spori în legătură cu ele. Căci doresc să văd că gândurile mele fecundează gândirea altora, și Frăția Ta ești cel mai înzestrat cu darul de-a face aceasta, ducând mai departe teologia noastră care ar fi necesar să răspundă trebuințelor omenirii contemporane și de mâine...

N-am de făcut obiecții la cuprinsul studiului Fr. Tale. N-am decât cuvinte de laudă și de mulțumire...

Cu toată dragostea în Domnul,

Pr. D. STĂNILOAE

Omagiu Profesorului Ion Bria cu ocazia retragerii sale de la Consiliul Mondial al Bisericilor.

Dr. Konrad Raiser, secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor (din anul 1992):

Îți mulțumesc foarte mult pentru scrisoarea ta din 20 iunie prin care confirmi retragerea apropiată prin pensionare din personalul Con-

* Textul a fost publicat sub titlul: *„Spațiul nemuririi sau eternizarea umanului în Dumnezeu"*, în viziunea teologică și spirituală a Părintelui Stăniloae (Cuvânt înainte de Î. P. S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei), Editura Trinitas, Iași, 1994.

siliului Ecumenic al Bisericilor. Am avut intenţia să-ţi trimit un cuvânt de apreciere pe care îl exprim acum ca răspuns la scrisoarea ta.

Prezenţa ta printre noi aici la Geneva în ultimii 21 de ani a fost unul din cele mai preţioase daruri ale Bisericilor Ortodoxe date vieţii Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Dincolo de contribuţia specifică pe care ai adus-o în primul rând în Comisia „Misiune şi Evanghelizare", apoi ca Director al sub-unităţii „Înnoire şi viaţă parohială", şi în perioada recentă ca Director executiv al Unităţii 1 („Unitate şi Înnoire"), tu ai devenit penru mulţi dintre noi întruchiparea personală a ceea ce este cel mai bun din contribuţia pe care Ortodoxia a adus-o şi o va putea să o mai aducă la mişcarea ecumenică în efortul ei pentru unitatea şi înnoirea Bisericii.

Ai fost întotdeauna o mărturie foarte credincioasă faţă de tradiţia ortodoxă, dar în acelaşi timp mărturia ta a fost aşa de transparentă şi plină de inspiraţie încât uneori ne-ai făcut să uităm distanţa care încă separă tradiţiile noastre una faţă de alta. Munca ta creatoare de interpretare a Ortodoxiei celor din alte contexte, va continua în mod sigur să existe şi va găsi fără îndoială o continuare. Consiliul Ecumenic al Bisericilor îţi datorează mulţumiri profunde, la care adaug gratitudinea mea personală pentru prietenia care s-a dezvoltat între noi.

Întorcându-te în ţara ta de origine ca să împărtăşeşti din vasta ta experienţă şi cunoaştere studenţilor de la facultăţile de teologie, aş vrea să exprim în numele tuturor colegilor şi prietenilor din Consiliul Ecumenic al Bisericilor şi din mişcarea ecumenică, urările noastre cele mai bune ţie şi familiei tale. Binecuvântată să fie misiunea ta continuă, ca să fii în stare să păstrezi vie fervoarea ecumenică în Biserica Ortodoxă Română şi dincolo de ea.

KONRAD R.
Secretar general

Geneva, 22 iunie 1994

Dr. Emilio Castro, fost secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor (1985-1992)

Totul a început la Bangkok (1972), după care a urmat munca la Geneva, dar mai ales prietenia, curentul de iubire care a circulat între noi, între soţiile noastre şi copiii noştri. Da, am muncit împreună cu pasiune pentru a deschide un dialog misionar autentic cu Bisericile Ortodoxe. Am învăţat mult, viaţa mea s-a îmbogăţit graţie ţie, graţie spiritului tău loial faţă de tradiţia ta, dar deschis lumii. Ion, jobul „oficial" s-a terminat. Vocaţia, misiunea, sprijinul faţă de Consiliul Ecumenic rămân înaintea noastră. Aici ne vom reîntâlni.

EMILIO CASTRO

„Folosesc acest prilej pentru a vă spune cât de mult Comisia de „Misiune și Evanghelizare" ca și întreg Consiliul Ecumenic al Bisericilor apreciază serviciile și contribuțiile Părintelui Bria. Fiind totdeauna membru credincios al Bisericii sale și fiu loial al României, el a fost în stare să intre în comunitatea pluralistică a personalului de la Geneva și să ne ajute să înțelegem mult mai bine Ortodoxia și contextul în care aceasta dă mărturie. Sunt încredințat și sigur că el a fost în același timp un bun interpret al Consiliului Ecumenic al Bisericilor față de Biserica Română. Merită să fiți mândri de Părintele Bria și noi socotim o onoare să-l avem în personalul nostru".*

EMILIO CASTRO
Directorul Comisiei de „Misiune și Evanghelizare"

* (Extras din scrisoarea către Episcopul Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, din 16 iunie 1976).

Dr. Wesley Ariarajah, fost secretar general adjunct al Consiliului Ecumenic.

„Ai fost cel mai frecventat și cel mai credibil „bridge" între Ortodoxie și Protestantism în timpul anilor de serviciu la Consiliu. Ai devenit într-un fel o parte din această instituție.

Îți mulțumesc pentru prietenia personală și pentru sfaturile drepte pe care mi le-ai dat în acești ani. Prezența ta în centrul ecumenic a fost o adevărată „Liturghie după Liturghie". Este o prezență foarte greu de înlocuit".

WESLEY

Mitropolitul John (Zizioulas) de Pergamon, moderatorul Comisiei „Unitate și Înnoire" (1991-1995).

„În numele Comisiei Unității I („Unitate și Înnoire") a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, dorim să-ți trimitem cele mai călduroase salutări și urări de la Crét-Bérard.

Comisia noastră se întâlnește acum pentru prima dată fără prezența ta, de aceea am vrea să exprimăm aprecierilor și gratitudinea noastră pentru funcția ta de Director Executiv al Comisiei timp de mai mulți ani.

Pentru devotamentul tău față de misiunea Comisiei, pentru lunga și profunda ta experiență în Mișcarea ecumenică și pentru calitățile tale

personale ca prieten şi colaborator la cauza sfântă a unităţii Bisericii, te rugăm să primeşti mulţumirile noastre călduroase.

Îţi dorim mulţi ani în serviciul continuu al Bisericii şi cauzei ecumenice, plini de binecuvântarea lui Dumnezeu pentru tine personal şi pentru familia ta.

Mitropolitul JOHN de PERGAMON,
Moderatorul Unităţii I

28 ianuarie 1995

Episcop Zacharias Mar Theophilus, membru în Comitetul executiv al Consiliului Ecumenic.

Fr. Ion Bria is an outstanding ecumenical leader with a blend of Eastern Spirituality, Christian transparency and human sincerity. His adoration for Christ, love for the Church, care for fellow beings makes him unique. His long untiring, purposeful service to Unit I has enhanced unity among Churches and enriched them with a new spirituality. His contribution to the spiritual formation of persons, organizations and Churches will remembered with gratitude and appreciation. His cheerful, personal contacts would always lead one to intimacy, joy and peace. His disappearance from the corridors of WCC Office and the Church at large would be a great loss to the ecumenical growth and progress. I record my great appreciation and respect to that great loving person, Father Ion Bria.

With Blessing
Bishop ZACHARIAS MAR THEOPHILUS

16th June 1994

Cardinal Cassidy, preşedinte al Consiliului Pontifical pentru promovarea unităţii creştine, Vatican

„Este o mare bucurie pentru mine să vă scriu această scrisoare prin care să exprim sinceră gratitudine, în numele meu personal şi în numele Episcopului Duprey şi al personalului Consiliului Pontifical pentru Promovarea Unităţii creştine, pentru minunata colaborare de care ne-am bucurat împreună în timpul anilor cât aţi fost în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

De contribuţia dumneavoastră la căutarea unităţii creştine în cursul acestor ani au beneficiat mulţi din întreaga lume. La terminarea serviciului în Consiliul Ecumenic am dori să vă facem cunoscut cât de mult

am apreciat noi talentele și darurile dumneavoastră, printre care a fost acea consacrare profundă în calitate de preot ortodox față de spiritualitate ca dimensiune necesară a unității pe care o căutăm.

Viața lui Dumnezeu - Sfânta Treime, Tatăl și Fiul și Sfântul Duh, să continue să vă întărească, să vă transfigureze și să vă sfințească pe voi și familia voastră.

EDWARD IDRIS CARDINAL CASSIDY
Președinte

Vatican, 30 Iunie 1994

Chiara Lubich, fondatoarea mișcării de spiritualitate ecumenică numită Focolare, **Italia.**

Prea iubite Prof. Bria,

Vă mulțumesc din inimă pentru scrisoarea dumneavoastră și pentru caldele considerații față de mișcarea „focolarilor" și față de responsabilitatea acestei mișcări în plan ecumenic.

Primisem câteva știri despre „Întrunirea asupra spiritualității", ținută între 27 aprilie și 4 mai la Iași, de la Consiliul Ecumenic al Bisericilor și am fost încântată de frumoasele rezultate obținute. Sunt fericită de a-mi exprima acum, față de dumneavoastră care ați fost inițiatorul și principalul animator, felicitările și întreaga mea bucurie.

Este un succes care premiază prețioasa dumneavoastră slujire la Consiliul Ecumenic al Bisericilor și angajarea în plan spiritual. Dar recompensa cea mai frumoasă va veni în mod sigur de la Tatăl cel Ceresc, care a promis însutit celui care caută Împărăția Sa.

Îmi face mare plăcere să mai primesc vești prin intermediul Luziei și a comunității noastre din Geneva.

Vă mulțumesc pentru rugăciuni. Vă asigur de asemenea, de ale mele pentru dumneavoastră și pentru întreaga dumneavoastră familie.

Cu cele mai calde urări de bine,

CHIARA LUBICH

Sierre, 7 iulie 1994

Dr. Mary Tanner, moderator al Comisiei „Credință și Constituție" a Consiliului Ecumenic.

Am avut o mare plăcere să lucrez cu tine în ultimii ani în contextul noii structuri a Consiliului Ecumenic și a Unității I. Comisia „Credință și

Constituţie" îţi este recunoscătoare pentru sprijinul pe care l-a primit în munca ei, mai ales în ceea ce priveşte organizarea pentru a cincea Conferinţă Mondială „Credinţă şi Constituţie" (Santiago de Compostela, Spania, august 1993).

Îţi dorim toate binecuvântările cu ocazia pensionării, fiind siguri că vei continua contribuţia ta ecumenică importantă.

Primeşte salutărille tuturor membrilor Comisiei „Faith and Order".

Dr. MARY TANNER

Madame Nenevi Seddoh, Église Evangelique du Togo, membru în Comitetul Central al Consiliului Ecumenic (1991-1998).

Mon premier contact avec le Père Bria a qui je porte une affectueuse admiration remonte à la reunion de la Commission de l'Unité I qui a eu lieu Evian en Mai 1992. Ce qui m'a frappée chez celui qui allait devenir le Directeur de la dite Unité est sa spontaneité, sa serenité en tante occasion et son humour qui mettent son interlocuteur à l'aise.

Le Père Bria m'a fait decouvrir d'horizons nouveaux dans le domaine de la spiritualité et je lui en suis aujourd'hui très reconnaissante.

J'espère que notre cher Directeur qui va, suivant la formule consacrée, d'une elegance tante administrative, „être admis à faire valoir ses droits à la retraite", continuera de nous faire beneficier de son experience solide et de ses conseils.

NENEVI SEDDOH

Moderator Revd. Malcom G. Hanson B. A.,
The United Reformed Church, East Midlands Province. Nottingham.

Sunt foarte bucuros să adaug mulţumirile mele personale lui Ion Bria, pentru că ne-a jutat pe mulţi dintre noi să explorăm şi să apreciem mai mult bogăţiile Bisericii Mondiale. Mai presus de orice, tu ai deschis porţile Bisericii Ortodoxe şi ale spiritualităţii acesteia, şi ai schimbat porţile în punţi („turned doors into bridges"). Sunt în mod special recunoscător pentru oportunitatea de a fi fost părtaş cu tine la ceea ce a constituit pentru mine experienţa ce mi-a schimbat viaţa, în diverse vizite şi întâlniri pe care le-am avut în Brazilia, Siria şi Canberra.

Îţi doresc binecuvântare şi bucurie cu ocazia pensionării.

MALCOM G. HANSON

Prof. Jacques Nicole, directorul Institutului Ecumenic, Bossey (1991-1993)

Ce responsabilitate importantă și necesară este aceea de a fi, timp de mai multe decenii, o punte între familiile ortodoxe și protestante din Consiliul Ecumenic al Bisericilor! Ați împlinit-o de o manieră magistrală, insistând asupra faptului că această descoperire trebuie să se facă în primul rând la nivelul comunităților locale.

Dumnezeu să binecuvinteze vocația voastră în serviciul unității, în Elveția, în România!

JACQUES NICOLE

Jean Stromberg, director al biroului din New York al Consiliului Ecumenic.

„Casa" aceasta nu va fi fără tine în ea, același loc cald. Ai fost totdeauna parte din acea echipă care a făcut din acest loc un alt cămin. Dar am încredere că scopurile noastre comune ne vor aduna din nou împreună pentru mulți ani în multe părți ale lumii. Îți mulțumesc pentru multe lucruri: minunatul sens al umorului care a salvat multe situații, apoi felul în care foloseai cuvintele englezești, exprimând cu puține cuvinte multe sensuri, o adevărată **economia!** La fel și cu cuvintele franțuzești: „café au lit". Mulțumesc pentru toate aceste momente de umor și pentru tot ceea ce am învățat de la tine. „Liturghia după Liturghie" a fost cel dintâi concept cu care m-am luptat ca redactor al Revistei de Misiune, care a fost urmat de o mare bogăție de noțiuni.

Fața ta a devenit fața Ortodoxiei și cred că n-aș fi putut avea o mai bună icoană a acesteia.

JEAN STOMBERG

Jean Fischer, fost secretar general al Conferinței Bisericilor Europene, Geneva

De câți ani am avut bucuria și fericirea de a lucra împreună? În cursul acestei lungi perioade, în calitate de colegi în Consiliul Ecumenic, schimburile și conversațiile noastre au fost mereu bogate și înțelepte. Perioada de tensiune și de perplexitate cu privire la evenimentele din România, conivența în căutarea celor mai bune acțiuni de realizat, angajamentul fundamental pentru Mișcarea ecumenică și claritatea misiunii

Bisericii, cultura latină și alte multe afinități ne-au permis să colaborăm în acest Centru ecumenic.

Conferința Bisericilor Europene pe care tu ai slujit-o și ai ajutat-o îți exprimă gratitudinea și recunoștința sa pentru cooperarea excelentă de care ea a beneficiat. Vei fi totdeauna binevenit la această conferință, pentru că noi dorim să continuăm colaborarea cu tine.

JEAN FISCHER

Sora Evangeline, comunitatea de diaconițe din Reuilly, Versailles, France

Mulțumesc lui Dumnezeu pentru omul de credință, de pace și de convingere care ați fost timp de mai mulți ani în care eu v-am cunoscut în mod particular (sora Evageline a fost co-moderator al curentului **Spiritualitate** în unitatea I). Ați fost o punte între viața parohială și viața monastică. Ați fost, de asemenea, o față a Bisericii din România, care ne-a ajutat mereu să avem o speranță pentru ea și să nu încetăm a o iubi.

Hristos înviat să vă însoțească, pe dumneavoastră și pe familia dumneavoastră. Să reveniți în Franța. Cu afecțiunea mea respectuoasă și profundă.

Sora EVANGELINE

Hans-Reudi Weber, fost director al Institutului Ecumenic din Bossey

Ai fost un pionier în Consiliul Ecumenic al Bisericilor în mai multe direcții:

— când ai venit la Geneva (aprilie 1973), personalul Consiliului Ecumenic număra numai câțiva reprezentanți din Bisericile Ortodoxe;
— ai fost printre primii care au venit din Europa Răsăriteană care era atunci încă radical separată de Vest și adesea aproape uitată de europenii occidentali;
— ai venit să lucrezi în Divizia de „Misiune și Evanghelizare", o arie de studiu care era atunci aproape exclusiv „rezervată" protestanților și catolicilor.

În legătură cu această ultimă funcție păstrez o prețioasă și recunoscătoare amintire de colaborarea între noi. Ca fost vechi misionar protestant eram de mult nesatisfăcut de anumite metode („approaches") misionare occidentale protestante și catolice și - lucrând în Indonezia cu C.I.

Itty din Biserica Ortodoxă Siriană - am ajuns să cunosc lunga şi bogata tradiţie misionară a Bisericilor Ortodoxe.

Ceea ce m-a impresionat în tradiţia misionară ortodoxă este legătura intimă dintre cult şi misiune, acel „rayonnement" misionar al comunităţii liturgice. Ca protestant cunoaştem desigur importanţa traducerii Bibliei şi a propovăduirii biblice pentru vocaţia noastră misionară, dar în tradiţia ortodoxă am descoperit de asemenea importanţa spiritualităţii mistice.

Prin intermediul conferinţelor şi publicaţiilor pe care le-ai pregătit am învăţat mai mult în acest domeniu şi sper ca aceste contribuţii specifice ortodoxe vor continua să aibă un impact asupra vieţii şi misiunii Consiliului Ecumenic al Bisericilor şi asupra Bisericilor membre.

Pensionarea nu înseamnă absenţă de muncă, ci muncă mai calmă, mai erudită. Pentru aceasta îţi doresc bucurie şi binecuvântarea lui Dumnezeu.

HANS-REUDI WEBER

Marlin van Elderen, editor, The Ecumenical Review, **publicaţie oficială a Consiliului Ecumenic.**

Una din marile binecuvântări ale ecumenismului, în mod special pentru cei ce lucrează în acest centru ecumenic, este marea varietate de colegi de la care poţi învăţa ceva. Printre cei de la care am avut prilejul de a învăţa în timpul ultimilor doisprezece ani, tu stai deasupra lor, nu numai ca unul de la care am învăţat despre Ortodoxie în sensul larg şi cel mai bun! Nu numai lucrând cu tine, elaborând cărţi şi articole, ci în mod particular din congenialitatea şi colegialitatea ta.

MARLIN

Protopresbiter Georges Tsetsis, fost reprezentant al Patriarhiei Ecumenice pe lângă Consiliul Ecumenic

Cuvintele nu sunt suficiente pentru a exprima sentimentele mele în ajunul retragerii tale de la Consiliu.

Totuşi aş vrea să exprim aici cât de mult am apreciat lunga şi fructuoasa noastră colaborare şi parcurgere în Mişcarea Ecumenică. O colaborare fără ezitare şi un pelerinaj comun fără opriri pe calea de reconciliere a Orientului Ortodox cu Occidentul protestant şi catolic.

Momentele acestui urcuş sunt: Valamo, Sofia, Neapolis, San Antonio şi, bineînţeles, Geneva. Cu succese şi eşecuri, dar totdeauna cu o idee constantă: a avansa un pic. Cred că noi am avansat puţin pe acest parcurs, chiar dacă pentru aceasta am lăsat pe solul ortodox câţiva nostalgici.

Mulţumesc pentru prietenia şi disponibilitatea ta.

Père GEORGES

Fr. Vitalje Borovoy, fost reprezentant al Patriarhiei Moscovei pe lângă Consiliul Ecumenic

Cu respect şi dragoste profundă, sunt fericit să folosesc această ocazie pentru a-ţi spune în puţine cuvinte, cât de mult sunt dator prieteniei cu tine din timpul multor ani de slujire comună în Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

Fr. VITALJE

*
* *

Rev. Dr. Gorge M. Kondothra, fost profesor la Institutul Ecumenic din Bossey

Consiliul Ecumenic şi Grupul Ortodox vă vor simţi lipsa, deşi prezenţa dumneavoastră în Geneva va fi de mare ajutor în a modela un viitor pentru Mişcarea Ecumenică şi pentru relaţiile dintre Bisericile Ortodoxe şi Consiliu. Vă mulţumesc personal pentru atenţia pastorală dată teologilor tineri şi fără experienţă. A fost o binecuvântare să vă cunosc. Mă rog pentru ca să oferiţi mulţi ani o orientare creatoare.

Fr. GEORGE

Catolicos Aram I (Keshishian), moderatorul Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor (din anul 1991)

Îţi mulţumesc foarte mult pentru scrisoarea ta care mi-a ajuns acum câteva zile. Angajamentul tău faţă de viaţa şi misiunea Consiliului Ecumenic al Bisericilor pe parcursul multor ani va fi totdeauna amintit şi apreciat de către toţi. Noi toţi suntem membrii aceleiaşi familii ecumenice globale. În diverse căi şi forme noi toţi slujim o singură cauză ecumenică.

Sunt sigur că tu vei continua participarea ta activă în mişcarea ecumenică.

Mulţumiri, încă o dată, pentru serviciile tale devotate în Consiliul Ecumenic.

Dumnezeu să binecuvinteze misiunea ta ecumenică.

Archibishop ARAM KESHISHIAN

Beyrouth, 2 August 1994

Pr. Prof. Ioan Sauca, Institutul Ecumenic din Bossey.

Nu intenţionez ca aceste puţine rânduri să fie cuvinte, gânduri şi urări de despărţire pentru că sunt convins că veţi rămâne bun prieten şi membru devotat al familiei ecumenice. Totodată, prin cele ce aţi realizat, numele dumneavoastră va rămâne şi pentru generaţiile viitoare înscris în memoria istoriei mişcării ecumenice.

Profit însă de acest prilej de a vă adresa, încă o dată, sincere mulţumiri şi gânduri de recunoştinţă pentru tot ce aţi făcut şi aţi însemnat pentru mine. Dacă nu v-aş fi întâlnit, poate că altul ar fi fost drumul vieţii mele. Dacă nu v-aş fi citit scrierile, sunt convins că alta mi-ar fi fost gândirea teologică. Prin dumneavoastră m-am „îndrăgostit" de teologia misionară şi ecumenică. Prin dumneavoastră am învăţat că dialogând cu alte confesiuni creştine ajungi să apreciezi pe alţii, teologia şi practica lor, dar şi să înţelegi mai bine şi mai profund propria teologie ortodoxă şi ethosul ei.

Rog pe Dumnezeu să Vă dea mulţi ani şi putere de muncă pentru a pune pe hârtie reultatul şi concluziile experienţei îndelungate pe care aţi avut-o în câmpul ecumenic şi să împrospătaţi şi să înviorați prin intermediul acestora gândirea misionară şi ecumenică a noii generaţii de teologi ortodocşi.

Pr. IOAN SAUCA

Iunie 1994

Dr. Philip Potter, secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor (1972-1984).

„Consiliul Ecumenic al Bisericilor a beneficiat din plin de preţioasa colaborare a profesorului Ion Bria, care face parte din personalul nostru; el întrupează tot ce este mai bun în tradiţia Bisericii Ortodoxe Române".

(Discurs cu ocazia vizitei Patriarhului Iustin Moisescu la Centrul Ecumenic din Geneva, în Octombrie 1981. Vezi: **Biserica Ortodoxă Română,** nr. 11-12, 1981, p. 1178-9).

CUVÂNT DE GRATITUDINE DIN PARTEA SFÂNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Prea Cucernice Părinte Profesor,

Sfântul Sinod, în ședința sa din 13-14 iulie 1994, a luat cunoștință de încetarea activității Prea Cucerniciei Voastre în cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor, la 30 iunie a.c., după mai mult de două decenii de activitate rodnică.

Și cu acest prilej am apreciat inițiativele și activitatea pe care ați desfășurat-o în diferite rosturi importante ale Consiliului Mondial al Bisericilor, prin organizarea unor seminarii și conferințe, precum și prin publicarea de studii valoroase, rapoarte și documente, menite a prezenta și explica rolul și locul Ortodoxiei în contextul ecumenic al ultimelor decenii și mai ales a face cunoscute lumii heterodoxe caracteristicile definitorii ale Bisericii Ortodoxe Române și contribuția pe care aceasta a acordat-o ecumenismului și o poate oferi în continuare.

Pentru întreaga activitate a P. C. Voastre, Vă transmitem călduroase mulțumiri din partea tuturor membrilor Sfântului Sinod și a noastră personal. Totodată, ne exprimăm speranța că veți continua să slujiți Biserica strămoșească și Teologia românească dăruind din agonisința teologică, experiența și spiritul ecumenic dobândite în perioada cât ați fost la Geneva și de care lumea creștină are mare trebuință. Ne-am considera privilegiați să Vă putem întâmpina acasă, la vatra sfântă a Bisericii strămoșești, unde să ajutați la strădania de renaștere spirituală a fiilor și fiicelor ei în aceste vremuri de răscruce prin care trecem.

Rugăm pe Bunul Dumnezeu să Vă dăruiască multă sănătate și putere de muncă, atât P. C. Voastre cât și familiei P. C. Voastre.

București, 20 august 1994.

† TEOCTIST

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Vartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului, CARTEA PROFETULUI IEREMIA, TĂLMĂCITĂ ŞI TICLUITĂ, computerizată în Cluj de Arhidiecezana Cluj, şi editată la Bucureşti 1999, 242 p.

Iată că după Psaltire, Cartea Iov, Cântarea cântărilor şi Cartea profetului Isaia, prestigiosul arhiepiscop al Clujului Î. P. S. Sa Vartolomeu Valeriu Anania ne dă şi Cartea lui Ieremia.

Textul este după Septuaginta, adică textul grecesc şi oficial al Bisericii Ortodoxe.

Cartea are o introducere, Notă asupra ediţiei biblice. Lucrări auxiliare. Urmează apoi textul biblic şi comentariul lui.

În Introducere autorul descrie personalitatea profetului Ieremia, epoca sa şi munca, prestări sfinte şi apoi la popasul care a pătimit prin ducerea în robie a poporului de către babilonieni: „a rămas pustie cetatea (adică Ierusalimul). Toate căile ţării sunt pline de jale".

În Cartea sa Ieremia deplânge starea că toţi palestinienii au devenit duşmani.

Ce-i mai important este că ediţia Cărţii lui Ieremia a fost confirmată cu treisprezece versiuni reprezentative româneşti şi străine cu osteneala de a restaura prezenţa şi autoritatea Septuagintei în tradiţia biblică ortodoxă.

La capitolul Ediţii biblice înşira şaptezeci de Biblii româneşti şi străine şi multe lucrări auxiliare, şi alte amănunte privind modul de lucru şi metode de lucru.

În ce priveşte comentariul autorul stăruie mai mult asupra textelor mai importante, asupra expresiilor mai rare, şi textele care indică pe Mesia fr. 23, 5: „Iată vin zile când voi ridica lui David o odraslă îndreptăţită".

Cartea se impune prin aspectul din afară dar mai ales prin grija faţă de textul biblic.

Noi cititorii dăm expresie sentimentelor noastre de gratitudine pentru evlavia sufletească pe care ne-o ocazionează lectura ei şi pentru talentul cu care ne apropie de adevărul care în veci străluceşte, în veci viază.

Pr. Prof. Dr. NICOLAE NEAGA

Éliane Poirot, SFÂNTUL ILIE PROOROCUL, ARHETIPUL MONAHULUI, traducere din limba franceză de Marilena Andrei, Anastasia, Bucureşti, 1999, 267 p.

Autoarea acestei cărţi, călugăriţă carmelită, este, am putea spune, specialistul numărul 1 pe plan mondial în ce priveşte receptarea patristică mai întâi a proorocului Ilie, pe care Ordinul Carmeliţilor (înfiinţat la începutul secolului al XIII-lea) l-a adoptat drept părintele său spiritual, şi apoi a ucenicului său, proorocul Elisei. Stau mărturie, în primul rând, cele două cărţi mari (de 700 şi de 460 pagini) de texte dedicate celor doi prooroci precum şi câteva studii fundamentale, ale căror titluri sunt menţionate în bibliografia acestei cărţi.

Cu astfel de antecedente, cartea pe care o prezentăm este, fireşte, o lucrare bazată pe o informaţie practic exhuastivă. Trebuie însă să adăugăm imediat că aceasta nu este nicidecum singura ei calitate. O riguroasă hermeneutică ştiinţific-teologică îi serveşte autoarei în a valorifica la modul optim vastul material informativ, rezultatul acestei munci uriaşe concretizându-se într-o carte care este nu numai o importantă lucrare de teologie, ci şi purtătoarea unui mesaj spiritual, exprimat în însuşi subtitlul cărţii: **Pentru o primenire profetică a monahismului.**

Ne este, desigur, cu neputinţă să oferim aici un rezumat care să dea seamă în mod adecvat despre bogăţia acestei cărţi. Cartea cuprinde o **Introducere** (pp. 9-20) şi două părţi mari, intitulate **Modul de viaţă** (pp. 21-124) şi, respectiv, **Harismele** (pp. 125-238). La sfârşitul cărţii se află o **Listă de sigle,** care oferă, de fapt, o listă a izvoarelor patristice citate (pp. 239-255), şi o **Bibliografie orientativă** (pp. 257-262).

Introducerea, subliniind locul deosebit al lui Ilie şi Elisei în creştinism, cuprinde şi o listă completă a atestărilor biblice ale celor doi profeţi.

Cele cinci capitole ale **Părţii I** argumentează cum diferitele virtuţi ale profetului Ilie - fecioria, tăcerea şi cuvântul cu putere, rugăciunea, sărăcia şi postul - devin, în interpretările şi exhortaţiile patristice, model şi temei pentru orientarea pe aceleaşi coordonate a vieţii monahale.

Tăcerea Scripturii în ce priveşte viaţa de familie a lui Ilie (ca, de altfel, şi a lui Elisei) este consecvent interpretată de Sfinţii Părinţi - atât cei din Răsărit cât şi cei din Apus - ca o dovadă că el a păstrat castitatea. Detaliile scripturistice privind modul său de viaţă: îmbrăcămintea, sărăcia sa, comportarea faţă de femei, vieţuirea în pustiu, postul, încrederea numai în Dumnezeu - vin să sprijine, în concepţia Sfinţilor Părinţi, certitudinea privind fecioria lui Ilie. O feciorie rodnică în «fapte înalte» şi, ca una ce este anticipare a stării paradisiace, adeseori corelată în textele patristice cu înălţarea sa la cer (pp. 39-41). Deoarece însă Părinţii se fe-

resc de a denigra căsătoria, Ilie devine, în viziunea lor, fondator al oricărui tip de asceză.

Ilie iubește singurătatea și liniștea. El fuge de lume și de răul din ea, preferând deșertul. În monahismul egiptean, deșertul este locul prin excelență nu numai al liniștii, cu toate roadele ei, ci al luptei împotriva dracilor. Și în această privință, Ilie este văzut de Părinți ca fondator și model al monahismului, ca unul care a prevestit «regula vieții asemeni îngerilor în singurătate ce unește cu Dumnezeu» (Grigorie de Nyssa, citat la p. 61). Puterea îi vine lui Ilie de la Dumnezeu. De unde și curajul sau îndrăzneala **(parrhèsia)** sa, nu numai în fața oamenilor, ci și în fața lui Dumnezeu.

Deși în a treia **Carte a Regilor** sunt redate explicit numai două rugăciuni ale lui Ilie, multe texte patristice evidențiază rugăciunea ca o prezență statornică pe parcursul existenței sale (p. 71). Și deși modelele biblice de rugăciune sunt numeroase, «Ilie ocupă un loc privilegiat printre diferitele paradigme biblice ale rugăciunii» (p. 73). Vorbind despre natura rugăciunii, despre rugăciunea continuă (necurmată), despre puterea rugăciunii și chiar despre pozițiile de rugăciune, Părinții citează adeseori exemplul lui Ilie. Căci Ilie este omul rugăciunii. «Rugăciunea lui Ilie, asemeni aceleia a lui Elisei, **Viu este Domnul Dumnezeul lui Israel, înaintea căruia stau,** exprimă prin excelență viața proorocului în prezența lui Dumnezeu» (p. 81).

Temei și model al monahismului este Ilie și prin alte două trăsături ale vieții sale ascetice: sărăcia (și soldaritatea cu săracii); și postul (cel de patruzeci de zile, dar și postul ca o constantă a vieții lui Ilie). De notat, cele câteva pagini dense despre postul de patruzeci de zile și despre semnificațiile date de Părinți acestui număr (pp. 110 și urm.), ca și despre roadele duhovnicești ale postului (pp. 116 și urm.).

Cele patru capitole ale **Părții a II-a: Harismele** poartă titlurile: **Profeția** (cap. I); **Taumaturgia** (cap. II); **Râvna omului lui Dumnezeu** (cap. III); și **Paternitatea duhovnicească** (cap. IV).

Pe Muntele Carmel, Ilie se prezintă poporului ca «prooroc al Domnului». Pentru Sfinții Părinți însă, Ilie este nu numai un prooroc printre alții, ci «corifeul proorocilor» și «părintele proorocilor» (p. 127). Iar duhul profetic al lui Ilie este văzut de Părinți ca un tip (chip) al lui Hristos. Interpretarea tipologică nu se oprește însă la acest aspect. În textele patristice, mai multe pasaje din ciclurile biblice ale lui Ilie și Elisei în care apare apa ca simbol purificator sunt văzute ca tipuri ale Botezului. Iar prezența lui Ilie la Schimbarea la Față ocupă și ea, desigur, locul cuvenit în tâlcuirile Părinților (la pp. 142-143 este dată și o listă completă a omiliilor grecești, latine și orientale despre Schimbarea la Față). Capitolul se încheie cu o referire la rolul eshatologic al lui Ilie.

Ilie (ca și Elisei) a săvârșit numeroase minuni, care «sunt în același timp darul lui Dumnezeu și roade ale modului de viață al proorocului» (p. 152). El a primit putere asupra apei și asupra focului (focul apare de cinci ori în ciclul lui Ilie), el înmulțește hrana sau o primește în chip minunat (prin corb) și învie fiul văduvei din Sarepta. Carul de foc al răpirii lui Ilie ocupă, desigur, un loc privilegiat în interpretările patristice.

«Cu râvnă am râvnit pentru Domnul» - așa se prezintă Ilie la Horeb. De aceea, «numeroase scrieri patristice grecești și siriace îl desemnează simplu prin acest apelativ: „râvnitorul"» (p. 191). Mai multe texte patristice oferă o temă comună: ardorii și intransigenței proorocului Dumnezeu îi opune mila Sa. Partea a doua a acestui capitol se ocupă de **Ilie preotul.** Într-adevăr, deoarece Ilie aduce jertfă pe Carmel, nu lipsesc textele patristice - e adevărat, mai târzii, începând cu sec. IV (și autoarea le identifică pe toate, în modul cel mai precis) - în care Ilie este prezentat și ca preot, deci ca fiind din neamul lui Aron, deși «discreția Bibliei cu privire la originile lui Ilie lasă problema deschisă» (p. 204).

Ilie are un ucenic, pe Elisei, pe care-l unge ca profet. Literatura patristică îl prezintă deci, cu bun temei, pe Ilie ca părintele duhovnicesc al lui Elisei, dar și al altor profeți. Strigătul lui Elisei: «Părinte, părinte, carul lui Israel cu caii lui!», exprimă foarte bine această paternitate a lui Ilie, care va fi subliniată mai ales de Părinții deșertului, dar și de alți Sfinți Părinți. Elisei este numit ucenicul lui Ilie, dar, ca unul care a primit îndoit duhul lui Ilie (și Părinții se întreabă, desigur, în ce constă, exact, acest duh îndoit), este numit și «moștenitorul» său. «Duhul și puterea lui Ilie» le-a moștenit și Sf. Ioan Botezătorul, unii Părinți dezvoltând paralela dintre ei. Dar moștenitori ai lui Ilie sunt, într-un anumit fel, și călugării, viața monastică fiind adeseori înfățișată în textele patristice drept o imitare a lui Ilie, Elisei și Ioan Botezătorul (p. 221).

La **Concluzii**, autoarea se întreabă cărui tip de monahi îi este Ilie arhetipul? Și răspunde că, dacă «înlănțuirea virtuților în Ilie îl plasează în prim-planul paradigmelor monahale», totuși el este nu numai un model, ci mai ales un părinte (p. 230). De aici pledoaria pentru ca Elisei, ucenicul, să-și regăsească locul de odinioară în «sanctuarul» carmelitan și astfel, reafirmându-se mai cu tărie, prin însuși acest fapt, ideea de paternitate spirituală, să se reînvie sensul vechii tradiții monastice și să se întărească apropierea de Răsăritul ortodox. Părinții vedeau în Ilie și Elisei temeliile mișcării monastice, ca unii ce pun, prin comportamentul lor, fundamentele oricărei asceze, prin care se tinde către cunoașterea mistică a lui Dumnezeu. Văzând, deci, în Ilie «patriarhul» său, Carmelul «se situează pe linia concepției monahismului oriental, transmisă Occidentului prin Ioan Casian și Ieronim» (p. 232). Și deoarece «monahismul este prin natură un loc ecumenic» (p. 232), Ilie, ca model și părinte al monahismului, este «un factor de unitate» (p. 233).

Iată numai câteva spicuiri din această carte bogată și frumoasă. Ea se cere însă citită integral. Citind-o, descoperi încă o dată cu cât mai bună și mai curată este apa dacă o iei chiar de la izvoare.

Pr. Prof. VASILE MIHOC

Teodor Baconsky, ISPITA BINELUI, Editura Anastasia, București, 1999, 319 p.

Titlul ales de autor, după cum însuși mărturisește, se motivează prin următoarele două rațiuni: nu propune „mai binele", „aluzie critică la melioismul intelectualilor", ci „doar" binele, asumat în granițele unei libertăți responsabile. A doua rațiune subliniază faptul că „banalizarea răului transformă căutarea binelui într-o ispită: aceea de a considera fidelitatea față de principii ca pe o virtute intrinsecă". Cel care citește acest opus se convinge pe deplin atât de justa lui intitulare, cât și de concordanța reciproc explicativă dintre titlu și text. Nimic utopic, nimic prisositor nu găsim aici; totul converge în semnalul de alarmă tras vis-à-vis de prezența și mărturia creștină autentică în această lume „postmodernă", care, deși continuă să se bazeze pe scheme de tip religios, este marcată de scientism, scepticism, de indiferență hedonistă, o lume în care orice subiect informat și cultivat „are de ce să fie dezamăgit de surogatele propuse în supermagazinul ezoterismelor ieftine".

Eseurile care alcătuiesc lucrarea de față, apărute în diferite reviste culturale sau teologice, la care se adaugă unele conferințe susținute în Italia și România, vin să sublinieze recunoscuta criză spirituală, criză a exemplelor vii și a discipolilor, care, cu entuziasmul și puterea convertiților, să sfărâme zeii și să urmărească adevărul. Gruparea materialului în secțiuni sugestive, pleacă de la schițarea unor posibili factori de coeziune social-comunitară - teologia, Biserica, Consiliul Ecumenic al Bisericilor, iertarea (Schițe religioase, Recursul etic), pe baza unei experiențe practice, pe lângă cea intelectual-culturală, la nivel înalt, prilejuită de calitatea autorului de ambasador al României pe lângă Sfântul Scaun (Vaticana), propunând, în cele din urmă, unele exemple intelectuale, spirituale, antropologice (Nume proprii, Fărâme antropologice).

T. Baconsky, teolog de formație, doctor în antropologie religioasă și istorie comparată a religiilor, ancorat în tradiția patristică răsăriteană (membru al Asociației Internaționale de Studii Patristice - Paris) și cunoscător al problemelor teologice din mediile românești și străine, ridică problema carențelor cu care se confruntă, potrivit lui, teologia românească în special, și discursul teologic, în general. Depășind admirația față de valorile spirituale și intelectuale ale trecutului nostru îndepărtat sau apropiat, trebuie urmărit imperativul prezenței meritorii aici și acum. Misiunea Bisericii în societatea românească postdecembristă ar trebui să țină seama de „două probleme pe care noua generație teologică din România și le pune prea rar sau deloc: cum arată lumea căreia îi vorbim de Dumnezeu? Și: ce trebuie să se schimbe în discursul teologic pentru ca el să atingă miezul vieții fiecăruia? Aderăm aici la opinia autorului, nu

putem pleca de la premisa că discursul teologic se adresează celor peste 80% din populaţia României, bineştiind că puţini dintre aceştia mai cunosc adevărurile propovăduite de Biserică şi chiar mai puţini dintre aceşti „credincioşi" mai sunt şi „practicanţi". Accentuând afirmaţiile creştine perene: Sfânta Treime, Întruparea Fiului, lucrarea harică a Duhului Sfânt în lume, „deţinătorii puterii sacerdotale sunt obligaţi astăzi să restabilească legăturile dintre credinţă şi viaţă... Dacă religiozitatea populară - amplificată mediatic - va fi mai rapidă decât viteza de reacţie a teologiilor contemporane, legăturile amintite nu se vor regenera... Sub presiunea acestui imperativ, crede autorul, fiecare dintre marile religii are în faţă pariul unei creativităţi mai dinamice şi datoria de a-şi reconsidera necomplezent datele constitutive". Peisajul religios românesc este văzut, apoi, în contextul celui mai larg al Europei actuale. Acesta din urmă pare a fi caracterizat printr-o serie de fenomene, dintre care cele mai interesante Baconsky le consideră a fi următoarele: criza religiozităţii instituţionalizate, tentaţia fundamentalistă, dizolvarea moralei tradiţionale şi cristalizarea unei etici autopermisive, diversificarea idolatriei economice şi fascinaţia jocurilor păgâne, sincretismul oriental, vulgarizarea fenomenelor paranormale, misionarismul umanitar, dilema ecumenismului, articularea comunităţilor virtuale.

Deşi tratează cu autoritate şi în cunoştinţă de cauză temele abordate, autorul nu se erijează într-un cunoscător absolut şi al răspunsurilor şi soluţiilor optime pentru problemele tratate. Formulări precum „las răspunsurile aprofundate pe mai târziu" sau altele în care el îşi declină calitatea de „profet" sunt prezente pe tot parcursul cărţii. Demnă de reţinut este forma livrescă deosebită în care sunt înfăţişate gândurile scriitorului nostru, în care figurile de stil, nuanţatorii până la obsesie, împiedică uneori descifrarea mesajului. Credem, însă, că acastă modalitate de expresie, ajutată de cea atribuită în text Înalt Prea Sfinţitului Bartolomeu Anania, de renunţare la nuanţe pentru apărarea mai bună a principiilor şi a valorilor ar fi mai folositoare.

Într-o atmosferă plină de lipsuri materiale şi de confuzie spirituală, cum este cea în care trăim, într-un timp în care marea majoritate a oamenilor aşteaptă descoperirea unor jaloane stabile în funcţie de care să-şi oraganizeze viaţa, cred că cele mai noi generaţii de teologi şi nu numai, vor putea socoti drept folositoare această carte. Vor afla o dată în plus că deplina concordanţă dintre credinţă şi viaţă, dintre text şi gest, dintre discurs şi faptă nu poate să aibă decât un efect misionar benefic.

IOAN SABIN MUREŞAN

Elaine Pagels, EVANGHELIILE GNOSTICE, Editura Harald, București, 1999, 254 p.

Cartea Elianei Pagels, intitulată „Evangheliile gnostice", a cărei traducere în limba română a fost publicată de editura Harald, București, în anul 1999, constituie o apariție extrem de interesantă în acel spațiu din peisajul literar care abordează o tematică religioasă sau probleme adiacente acesteia. Cu un doctorat la Universitatea Harvard, finalizat în 1970, Elaine Pagels a predat mai mulți ani la Barnard College, Universitatea Columbia. Din 1975, ea conduce departamentul de religie din cadrul acestei Universități. Pe lângă această carte, publicată la New York în 1979, tradusă din limba engleză în limba română de Walter Frotescu, Elaine Pagels mai are consemnate în activitatea sa de-a lungul anilor și alte cărți: „Evanghelia lui Ioan în exegeza gnostică", „Gnosticul Pavel: exegeza gnostică a epistolelor pauline".

Impulsul scrierii acestei cărți s-a născut din fascinația exercitată asupra autoarei de textele descoperite aproape la mijlocul secolului XX, în 1945, în localitatea Jabal al-Tarif, lângă orașul Nag Hammadi, din Egiptul de Sus. Cartea este împărțită în șase capitole, fiecare purtând un titlu aparte, deosebit de sugestiv pentru conținutul capitolului respectiv, având antepuse o introducere, iar în final o concluzie, precum și o listă cuprinzând note bibliografice și un index.

După o incursiune în istoria gnosticismului în general și a descoperirii și cercetării manuscriselor de la Nag Hammadi în special, aparținând anilor 350-400 d. Hr., datare acceptată aproape în unanimitate de cercetători, autoarea își dezvăluie intenția de a arăta modul în care formele învățăturii gnostice interacționează cu ortodoxia. Deoarece erezia gnostică a apărut în sânul creștinismului, Elaine Pagels subliniază implicațiile acesteia pentru aprofundarea cercetărilor privitoare la originea religiei creștine, avându-se în vedere faptul că religia și politica se suprapun în cadrul dezvoltării ei. Cartea nu reprezintă o simplă înșiruire a evangheliilor gnostice cu o prezentare a lor, ci se compune din prezentarea unor idei specifice gnosticismului, prezente în textele de la Nag Hammadi.

Doctrina ortodoxă despre învierea lui Hristos, Care S-a făcut începătură învierii trupurilor tuturor, fiind „Cel întâi născut din morți", se bazează pe o interpretare literală. Creștinismul ortodox crede în înviere, considerată eveniment istoric real și nu simbolic, așa cum este interpretat de adepții gnosticismului. Pentru aceștia învierea nu reprezintă altceva decât un simbol al felului în care prezența lui Hristos poate fi trăită și percepută în actualitate, mai ales de către cei inițiați în gnoză, în cunoașterea învățăturii secrete împărtășită de Iisus anumitor discipoli, care prin înviere - în sens spiritual - ajung la iluminare, adică la identifica-

rea cu Hristos Însuşi în viaţa aceasta. Autoarea consideră că diferenţierea în interpretarea învierii are la originea ei implicaţiile politice pe care le presupune acest eveniment unic, esenţial şi central pentru religia creştină. Doctrina despre înviere legitimează autoritatea anumitor oameni care pretind să exercite conducerea bisericilor ca succesori ai Apostolilor, consideraţi martori „oficiali" datorită faptului că numai ei l-au cunoscut pe Iisus în tot timpul vieţii Sale pământeşti şi puteau să mărturisească în chip nemijlocit „toate câte au văzut şi au auzit". Experienţa lor, încheiată pentru totdeauna, determină restrângerea cercului conducător al comunităţii ecleziastice la un mic grup de persoane deţinător al unei poziţii de autoritate în virtutea succesiunii apostolice. Elaine Pagels inserează în paginile cărţii numeroase citate care ilustrează şi demonstrează afirmaţiile ei legate de anumite concepţii specifice gnosticismului. Unele dintre aceste citate sunt comentate pe larg. Poate că autoarea subliniază prea mult implicaţiile politice ale doctrinei ortodoxe despre înviere, ceea ce asupra unui cititor neavizat sau la o lectură superficială, nu e exclus să aibă un efect mai puţin scontat. Cert este faptul că în perioada primară creştinismul avea nevoie de o organizare puternică, centralizată. Părerile individuale, disparate ar fi favorizat apariţia a nenumărate erezii. Gnosticii, spre exemplu, considerau că au depăşit învăţătura Bisericii şi au transcens autoritatea ierarhiei sale prin experienţă proprie, având acces direct la Dumnezeu.

O altă doctrină pe care autoarea o abordează este cea referitoare la Dumnezeu Unul în Fiinţă, Atotputernic, Creator. Gnosticismul poate fi considerat un dualism metafizic, căci propovăduia şi susţinea existenţa a doi dumnezei diferiţi. Elaine Pagels surprinde conotaţiile politice pe care le dobândeşte, în opinia ei, şi această doctrină: monoteismul valida sistemul de guvernare al Bisericii de către un singur episcop. Aşa cum Dumnezeu domneşte în cer ca stăpân, domn, judecător, tot astfel pe pământ el îşi deleagă conducerea membrilor ierarhiei bisericeşti. În cadrul gnosticismului oricare dintre cei iniţiaţi, femei şi bărbaţi deopotrivă, putea fi ales, prin tragere la sorţi, să îndeplinească slujirea de preot, episcop sau profet, rolul putându-se schimba zilnic. Era o cale sigură pentru gnostici de a se elibera de sub tutela episcopului unic privit ca „monarh". Pe această cale vor merge şi alţi reformatori din istoria bimilenară a creştinismului: Martin Luther, George Fox, Paul Tillich. Se accentuează apoi o altă idee: absenţa simbolismului feminin pentru Dumnezeu - semn distinctiv al religiilor monoteiste. Gnosticismul aduce şi de această dată elemente surprinzătoare, aflate într-o contradicţie flagrantă cu învăţătura promovată de Biserica catolică (universală): numeroase texte de la Nag Hammadi vorbesc de Dumnezeu ca diadă ce cuprinde atât elemente feminine, cât şi masculine. Puterea feminină este exprimată prin denumiri precum: Mama divină, mistica, eterna Tăcere, Mintea, sau e identificată cu Duhul Sfânt. Elaine Pagels surprinde diferite descrieri ale elementului feminin prezente în Evangheliile gnostice. Prin acest rol femeia dobândeşte o importanţă de primă mărime. Bisericii i se impută faptul că nu admite slujirea femeilor în cadrul ierarhiei bisericeşti, deşi multe exemple din Sfânta Scriptură, dar şi din primele secole ale creş-

tinismului atestă o participare activă a acestora în cadrul eclesiastic. Autoarea ne propune chiar o reinterpretare a istoriei, o reevaluare a situației actuale referitor la această problemă atât de controversată și - sau mai ales - în contemporaneitate. Este asemănător sfârșitului unei „opere deschise": rămâne ca fiecare cititor să afle singur răspunsul, să înțeleagă ce dorește Elaine Pagels să spună prin această reinterpretare.

Un element privit din unghiuri diferite de către gnostici este și martiriul, trăsătură fundamentală a conștiinței creștine. Convingerea potrivit căreia prin acceptarea martiriului, prin mărturisirea cu prețul vieții a lui Hristos Cel Răstignit și Înviat se ajunge la imitarea suferinței Lui și la părtășia cu Hristos Însuși, însemna pentru gnostici o aberație, un lucru nesăbuit și inutil din moment ce - afirmau ei - Hristos „a murit pentru noi, a fost ucis pentru ca noi să nu fim uciși". Atitudinea gnosticilor față de martiriu corespunde modului în care era interpretată suferința și moartea lui Hristos, considerate de mulți dintre ei aparente, gnosticismul fiind cunoscut prin atitudinea disprețuitoare față de experiențele fizice, trupești. Rezultatul este interpretarea răstignirii drept prilej al descoperirii sinelui divin dinăuntru.

Biserica întemeiată de Hristos pe pământ, în afara căreia nu există mântuire, nu prezintă o prea mare relevanță pentru cei care au scris evangheliile gnostice. Biserica pentru aceștia este de natură spirituală, nu concretă, și nevăzută, știută numai de Dumnezeu și de membrii ei, care, având acces direct la Dumnezeu prin inițierea în gnoză și iluminare, nu mai aveau nevoie nici de cult, nici de o ierarhie, nici de taine. Autocunoașterea este cea mai sigură cale în acest sens. Practicând introspecția în sinele propriu, gnosticii credeau că vor ajunge la cunoașterea desăvârșită a lui Dumnezeu, la identificarea cu El, dar și a tuturor tainelor universului. Oricine explorează experiența umană descoperă realitatea divină în mod simultan, creată de omenire. Autoarea enunță și câteva apropieri între modelul gnostic și cel psihoterapeutic, trasând însă și limitele acestora.

Pe tot cuprinsul cărții autoarea oferă citate extrase din scrierile unor apologeți sau părinți ai Bisericii: episcopul Irenaeus, Tertullian etc., pentru a ilustra lupta ideologică purtată de aceștia împotriva a ceea ce ei numeau erezie, adică gnosticismul. Adesea avem impresia că autoarea le impută acestora anumite exagerări formulate în apărarea pozițiilor deținute de ei în ierarhia bisericească. La sfârșitul cărții ni se atrage atenția că nu aceasta este intenția ci aceea de a demonstra valoarea reală a textelor de la Nag Hammadi și importanța lor în cunoașterea cea mai profundă a realităților cu care Biserica creștină s-a confruntat încă din perioada sa primară.

Preocupările gnosticilor, considerați - încă de la primele lor manifestări - eretici, reprimate din fază incipientă au mai ieșit la suprafață luând forma diferitelor erezii. Întrebările lor se repun și astăzi, dovedind o dată în plus valoarea nebănuită a evangheliilor gnostice descoperite la Nag Hammadi, care oferă, așa cum afirmă Elaine Pagels, o viguroasă alterntivă la ceea ce cunoaștem drept tradiție creștină ortodoxă.

Cartea „Evangheliile gnostice" este o pledoarie în favoarea explorării şi reevaluării acestor texte; nu reticenţă şi ignorare, ci interes şi reinterpretare. Privite în profunzime, ele vorbesc de originea creştinismului, depun mărturie despre viaţa creştinilor şi frământările lor lăuntrice apărute în epoca primară, deschizând infinite orizonturi. Elaine Pagels ne oferă un adevărat pelerinaj în lumea ideilor fundamentale ale gnosticilor, aşa cum sunt ele puse în lumină de textele de la Nag Hammadi, dar şi o mărturie care atestă încă o dată, pentru cine nu este pe deplin convins, că ele se constituie într-o descoperire epocală.

Apărută în condiţii grafice deosebite, scrisă într-un limbaj accesibil, foarte bine documentată, „Evangheliile gnostice" este o carte care merită să fie lecturată.

Masterand CLAUDIA DUMITRIU

TIPARUL
TIPOGRAFIEI EPARHIALE SIBIU

CRONICA FACULTĂȚII

RECENZII